

**ОРЫСША-ҚАЗАҚША
ТЕРМИНОЛОГИЯЛЫҚ
АНЫҚТАМАЛЫҚ
СӨЗДІК
(СӘУЛЕТ ЖӘНЕ ҚҰРЫЛЫС САЛАСЫ)**

6

**РУССКО-КАЗАХСКИЙ
ТЕРМИНОЛОГИЧЕСКИЙ
СЛОВАРЬ-СПРАВОЧНИК
(АРХИТЕКТУРА И СТРОИТЕЛЬСТВО)**

Алматы
2009

УДК 72:69 (038)
ББК 85.11-38я2
О-74

**Алматы қаласы Тілдерді дамыту басқармасының
тапсырысымен дайындалған**

Редакция алқасы:

Сейдуманов С.Т. - Алматы қаласы әкімінің орынбасары, социология ғылымдарының докторы, төраға

Матыжанов К.І. - Алматы қаласы Тілдерді дамыту басқармасының бастығы, филология ғылымдарының докторы, бас редактор

Үсенов Қ. - Алматы қаласы Құрылыс басқармасының бастығы, кеңесші

Қайсенов Ж.М. - Алматы қаласы Тілдерді дамыту басқармасы бастығының орынбасары

Қалымбет Б.Ә. - жауапты редактор

Қапалбеков Б.С. - филология ғылымдарының кандидаты, жауапты шығарушы

Сайтова Л.И. - Алматы қаласы Құрылыс басқармасының Мемлекеттік тілдегі құжаттардың редакторы

Пікір жазғандар:

Құрманбайұлы Ш. - филология ғылымдарының докторы, профессор

Егіншібаева Н.Ә. - филология ғылымдарының кандидаты, доцент

О-74 Орысша-қазақша терминологиялық анықтамалық сөздік -6 (сәулет және құрылыс) / Русско-казахский терминологический словарь-справочник -6 (архитектура и строительство). 6-кітап. / Құраст. С.Құлманов. – Алматы: "Мемлекеттік тілді дамыту орталығы" ЖШС, 2009. – 320 бет.

ISBN 978-601-7206-09-3

Сөздікте сәулет және құрылыс саласына қатысты терминдер мен атаулардың, сөз тіркестерінің орысша-қазақша түсіндірмесі берілген.

Сөздік сәулет және құрылыс салаларының қызметкерлеріне, оқу орындарының студенттері мен оқытушыларына, аудармашыларға ресми қызмет бабында және осы салаға қызығушылық танытқан көпшілік қауымға арналған.

Настоящий словарь содержит русско-казахское толкование терминов и названий, словосочетаний, относящихся к сферам архитектуры и строительства.

Словарь предназначен для сотрудников отрасли архитектуры и строительства, студентов и преподавателей учебных заведений, переводчиков и всех проявляющих интерес к терминологии данной отрасли.

УДК 72:69 (038)
ББК 85.11-38я2

О 4602030000
00(05)-09

ISBN 978-601-7206-09-3

© Алматы қаласының Тілдерді дамыту басқармасы, 2009

© Мемлекеттік тілді дамыту орталығы, 2009

Қазіргі кезде елімізде құрылыс саласы экономиканың басты тетіктерінің бірі ретінде қарқынды дамуда. Мемлекетіміздің елордасы Астана қаласынан бастап, барлық қалаларда тұрғын үй бағдарламасына байланысты және басқа да мақсаттағы түрлі ғимараттар күн санап бой көтеруде. Сәулет өнері байырғы қазақтың киіз үйінен басталады десек те қазіргі еуропалық және шығыстық үлгідегі ғимараттар мен құрылыстардың, оларды тұрғызуда қолданылатын технологияның, қажетті материалдық жабдықтардың күрделенуіне, құрылысты жобалаудан бастап салып бітіруге дейінгі технологияның кешегі кеңестік дәуірдегі жүйеден мүлдем өзгеше сипат алуына байланысты бұл саланың сөздік қоры ұлғайып, терминдері мен терминдік сөз тіркестері көбейе түсуде. Әрине мұндай терминдер мен ұғымдар басқа жұрттан, шет тілдерден еніп жатқаны шындық. Сондықтан сәулет және құрылыс саласының терминдерін қазақ тіліне аудару – экономиканың негізгі басым салаларының бірі құрылыс тілін қазақыландырудың лингвистикалық және әлеуметтік-ғылыми маңызды мәселелердің бірі. Алматы қаласы Тілдерді дамыту басқармасының тапсырысымен "Мемлекеттік тілді дамыту орталығы" әзірлеген "Орысша-қазақша терминологиялық анықтамалық сөздік (сәулет және құрылыс саласы)" те осы мақсатты көздейді.

Сөздіктің ғылыми-практикалық маңызы аса жоғары. Еңбекті жазу барысында Мемлекеттік терминология комиссиясы бекіткен терминдер мен терминдік тіркестер қолданылып, бұрын-соңды осы салаға қатысты жарық көрген сөздіктердегі материалдарға сүйенілді, тізілімдік қатар актив қолданылу жағына негізделіп сұрыпталды, термин сөздердің анықтамалары ғылыми стиль талаптарына сай редакцияланды. Сөздіктің тағы бір ұтымды жағы – мұнда аталмыш салаға қатысты заңнамалық актілердегі ұғымдар негізге алынды. Алынған терминдер мен атаулардың, сөз тіркестерінің орысша-қазақша түсіндірмесі әліпби тәртібімен қатар берілді.

Сөздіктің негізгі мақсаты сәулет және құрылыс саласы қызметкерлерінің, аудармашылары мен іс жүргізушілерінің сол салаға қатысты терминдердің орысша-қазақша түсініктемесін меңгерту болып табылады. Сонымен қатар бұл еңбекті мемлекеттік тілді оқытушылар, оқу орындарының студенттері мен мектеп оқушылары қосымша оқу құралы ретінде пайдалана алады.

ПРЕДИСЛОВИЕ

В настоящее время в стране интенсивно развивается один из важнейших рычагов экономики – строительная сфера. Во всех городах страны, начиная со столицы – Астаны, каждый день возводятся различные здания и жилые дома в соответствии с государственной жилищной программой. Однако как принято считать, что архитектурное искусство берет свое начало с казахской юрты, сегодня здания и сооружения в европейском и восточном стилях становятся все многообразнее; и технологии, используемые при их строительстве отличаются многогранностью и конструкциями. Появляются все новые и новые материалы и оборудования, даже технологический процесс от проектирования строительства до его завершения совершенно отличается от той советской системы, и поэтому, сегодня, словарный фонд этой сферы значительно расширен, пополнен целым рядом новых терминов и терминологических словосочетаний. Безусловно, эти термины и понятия мы заимствуем из других языков в процессе взаимодействия. Поэтому перевод на казахский язык терминов в области архитектуры и строительства является одним из важных лингвистических и социально-научных проблем по обогащению и пополнению словарного запаса казахского языка по одному из важнейших отраслей экономики - строительству. Разработанный "Центром развития государственного языка" по заказу Управления по развитию языков города Алматы "Русско-казахский терминологический словарь-справочник (архитектура и строительство)" ставит перед собой аналогичные цели.

Словарь является очень значимым в научно-практическом отношении. При составлении словаря были использованы термины и терминологические словосочетания, утвержденные Государственной терминологической комиссией, с ссылкой на ранее изданные словарные материалы, относящиеся к данной сфере, реестрный ряд сформирован по признаку активного использования, толкование значений терминов редактировался согласно нормам научного стиля. Особенностью словаря является и то, что за основу взяты понятия из законодательных актов, относящихся к данной сфере. Русско-казахские значения вошедших в словарь терминов, понятий и словосочетаний даются параллельно, в алфавитном порядке.

Основной целью словаря является освоение русско-казахских значений терминов этой сферы служащими, переводчиками и делопроизводителями, работающими в области архитектуры и строительства. А также словарь может быть использован в качестве дополнительного учебного пособия преподавателями государственного языка, студентами и учениками школ.

А

АБАК, АБАКА – верхняя плита капители, квадратная или прямоугольная. В коринфском и сложном ординах обычно имеет вогнутую в плане форму и срезанные углы.

АБРАЗИВЫ – вещества, обладающие высокой твердостью (алмаз, корунд, наждак, карбид кремния и др.). Используются для механической обработки (шлифования, полировки) поверхностей различных материалов. Имеют разную твердость, форму, размеры зерен и абразивную способность.

АБРАЗИЯ – разрушения волнами, прибоем и течениями берегов морей, озер и крупных водохранилищ. В результате абразии могут образоваться террасы абразионные.

АВАРИЙНО-ВОССТАНОВИТЕЛЬНЫЕ РАБОТЫ – работы, производимые в населенных пунктах, пострадавших в результате стихийных бедствий (наводнений, землетрясений, оползней и др.) или военных действий. Аварийно-восстановительные работы включают в себя следующие направления: ремонт и восстановление по-

АБАК, АБАКА – капительдің жоғарғы жағының шаршылы не тікбұрышты тақтасы. Коринфтік және күрделі ордендерде әдетте бұрыштары иілген және қиылған болып келеді.

ТҮРПІТАСТАР – қаттылығы жоғары заттектер (алмаз, корунд, зімпара, кремний карбиді т.б.). Түрлі металдардың бетін механикалық жолмен өңдеуде қолданылады. Олардың қаттылығы, пішіні, түйіршіктерінің көлемі мен түрпілігі әртүрлі болады.

ЖЕМІРІЛУ – теңіздердің, көлдердің және ірі су қоймалары жағалауларының толқынның, ұрма толқынның және ағыстың әсерінен бүлінуі. Жемірілу нәтижесінде абразиялық терраса пайда болады.

АВАРИЯЛЫҚ-ҚАЛПЫНА КЕЛТІРУ ЖҰМЫСТАРЫ – дүлей зілзала (су тасқыны, жер сілкінісі, сырғыма және т.б.) немесе соғыс әсерінің нәтижесінде күйзелген елді мекендерде жүргізілетін жұмыстар. Авариялық-қалпына келтіру жұмыстары мына бағыттарда жүргізіледі: бүлінген жерлерді жөндеу және қалпына келтіру,

вреждений, восстановление поврежденных зданий и сооружений для временного их использования с последующим сносом; расчистка территорий от завалов, снос зданий и сооружений независимо от их технического состояния в процессе реконструкции, застройки; строительство, реконструкция, капитальный ремонт зданий и сооружений для дальнейшего использования.

АВТОБЕТОНОСМЕСИТЕЛЬ – служит для приготовления бетона в процессе транспортирования. В сместитель обычно загружают сухие составляющие. При движении машины они перемещаются.

АВТОГРАВЮРА – гравюра, в которой печатную форму на дереве, линолеуме или металле выполняет сам художник – автор композиции.

АВТОМАТИЗИРОВАННАЯ СИСТЕМА УПРАВЛЕНИЯ СТРОИТЕЛЬСТВОМ (АСУС) – совокупность административных, организационных, экономико-математических методов, средств вычислительной техники и средств связи, взаимосвязанных в процессе своего функционирования, для принятия соответствующих решений и проверки их исполнения.

кейіннен бұзуға кететін бүлінген ғимараттар мен құрылыстарды уақытша пайдалану үшін қалпына келтіру; аумақты үйінділерден тазарту, реконструкциялау, тұрғызу процесінде техникалық жай-күйіне қарамастан, ғимараттар мен құрылыстарды бұзу; құрылыс салу, реконструкциялау, ғимараттар мен құрылыстарды әрі қарай пайдалану үшін күрделі жөндеу жүргізу.

АВТОБЕТОН АРАЛАСТЫРҒЫШ – тасымалдау процесінде бетон даярлау үшін қызмет етеді. Араластырғышқа әдетте құрғақ заттарды салады. Мәшине қозғалған кезде олар араласады.

АВТОГРАВЮРА – ағаш, линолеум не металдың бетіне түсірілетін баспа нысанын суретшінің – композиция авторының өзі орындайтын гравюра.
ҚҰРЫЛЫСТЫ БАСҚАРУДЫҢ АВТОМАТТАНДЫРЫЛҒАН ЖҮЙЕСІ (ҚБЖ) – өзінің жұмыс істеуі процесінде тиісті шешімдер қабылдауға және олардың орындалғанын тексеруге арналған әкімшілік, ұйымдастырушылық, экономика-математикалық әдістердің есептегіш техникасы мен байланыс құралдарының жиынтығы.

**А В Т О М О Б И Л Ь Н Ы Й
Т Р А Н С П О Р Т В С Т Р О И -
Т Е Л Ь С Т В Е**

– основной вид транспорта, широко применяемый для перевозки строительных грузов. Он является связующим звеном между строительными площадками и поставщиками материалов, конструкций, оборудования.

А В Т О Р А С Т В О Р О В О З – специализированное транспортное средство, предназначенное для перевозки, побуждения и порционной выдачи строительных растворов различной консистенции от растворобетонных узлов на строительные объекты. Представляет собой цистерну, установленную на шасси грузового автомобиля, с гидравлическим лопастным побудителем для перемешивания раствора.

А В Т О Ц Е М Е Н Т О В О З – специализированное транспортное средство; относится к специальным автопоездам и предназначен для перевозки цемента в герметичном резервуаре от базисных складов и цементных заводов по трубопроводу непосредственно в склады потребителя.

А Г Л О П О Р И Т – искусственный пористый заполнитель для легких бетонов – продукт дробления шихты, изготовленной методом агломерации (спе-

**ҚҰРЫЛЫСТАҒЫ АВТО-
МОБИЛЬ КӨЛІГІ**

– құрылыс жүктерін тасымалдауда кең қолданатын негізгі көліктің түрі. Ол құрылыс алаңшалары мен материалдар, конструкциялар, жабдықтар жеткізіп берушілер арасын байланыстырып тұрады.

А В Т О Е Р І Т І Н Д І Т А С У Ш Ы – құрылыс объектілеріне ерітінді-бетон тораптарынан әртүрлі консистенциялы құрылыс ерітінділерін тасымалдау, қозғау және тиісті мөлшермен беруге арналған арнайы көлік құралы. Ерітінді араластыруға арналған гидравликалық қалақты қозғаушысы бар жүк автомобилінің шассиіне орнатылған цистернасы болады.

А В Т О Ц Е М Е Н Т Т А С У Ш Ы – мамандандырылған көлік құралы; арнайы автопойыздарға жатады және базалық қоймалар мен цемент зауыттарынан герметикалық резервуарда цемент тасымалдауға арналған.

А Г Л О П О Р И Т – жеңіл бетондарға арналған жасанды кеуекті толықтырғыш зат – саз балшықты жыныстардан немесе өндіруші өнеркәсіптердің саз

кания) из глинистых пород или глиносодержащих отходов добывающей промышленности. Применяется для производства аглопоритобетона.

АДМИНИСТРАТИВНО-ОБЩЕСТВЕННЫЙ ЦЕНТР – территории, где расположены наиболее значительные административные, зрелищные, культурно-воспитательные, торговые и др. здания и сооружения общегородского или районного общественного обслуживания.

АДМИНИСТРАТИВНЫЕ ЗДАНИЯ – здания, предназначенные для размещения государственных учреждений и общественных организаций.

АЙВАН – терраса, плоское перекрытие которой обычно поддерживается колоннами.

АКАНТ, АКАНФ (греч. акапјов) – декоративная форма, восходящая к рисунку листьев травянистого растения акант; этот мотив, возникший в античном искусстве, лежит в основе орнамента или предопределяет конфигурацию коринфских и композитных капителей, модульонов, акротериев; акантовый орнамент характерен также для декора фризов и карнизов.

балшықты қалдықтарынан агломерация (кесектендіру) тәсілімен жасалынатын қоспаның ұсақталған түрі. Аглопоритобетон өндірісінде қолданылады.

ӘКІМШІЛІК-ҚОҒАМДЫҚ ОРТАЛЫҚ – қаланың, ауданның неғұрлым маңызы бар әкімшілік, көпшілік, мәдени-тәрбиелік, сауда және т.б. қоғамдық қызмет көрсететін ғимараттары мен құрылыстары орналасқан аумақ.

ӘКІМШІЛІК ҒИМАРАТТАР – мемлекеттік мекемелер мен қоғамдық ұйымдарды орналастыруға арналған ғимараттар.

АЙВАН – жалпақ келген жабынын негізінен ұстандар ұстап тұратын терасса.

АКАНТ, АКАНФ (грек тілінен – акапјов) – акант шөп өсімдігінің жапырағы пішіндес ою-өрнектерден тұратын декоративті нысан; антикалық өнерге тән сарын, өрнектің негізін құрайды немесе коринфтік және композициялық капительдер, кемертіректер, шоқтықтардың сырт пішінін айқындайды; акантты ою фризердер мен ернеулерді безендіруде де жиі қолданылады.

АКВЕДУК – сооружение в виде моста (или эстакады), обычно на арочных субструкциях, аркадах.

АККОРДНОЕ ЗАДАНИЕ – форма планового задания бригаде (звеньям, рабочим) на объем работ в целом по объекту, этапу, части, технологическому комплексу или виду работ, выдаваемого на основе калькуляций затрат труда и заработной платы, составляемых, как правило, по укрупненным комплексным нормам и расценкам с учетом прогрессивной технологии строительного производства.

АКРОПОЛЬ (греч. akropolis) – возвышенная и укрепленная часть древнегреческого города, т.н. верхний город; крепость (убежище на случай войны).

АКРОТЕРИЙ – скульптурные украшения (в форме фигуры или пальметты), расположенные над углами фронтонов античных храмов и других зданий, сходных с ними по общей схеме фасада.

АКТ О НЕСЧАСТНОМ СЛУЧАЕ – юридический документ, составляемый в предусмотренном законом порядке, для офор-

АКВЕДУК – негізінен аркалы құрылғылар мен аркадалар үстіндегі көпір (немесе эстакада) түріндегі құрылыс.

АККОРДТЫҚ ТАПСЫРМА – құрылыс өндірісінің прогрессивті технологиясын есепке ала отырып, әдетте ұлғайтылған кешенді нормалар мен бағалар бойынша жасалатын еңбек шығындары мен жалақы калькуляциясы негізінде объект, кезең, бөлім, технологиялық кешен не жұмыс түрі бойынша бүтіндей жұмыс көлеміне бригадаға (звеноларға, жұмысшыларға) берілетін жоспарлы тапсырманың нысаны.

АКРОПОЛЬ (грек тілінен – akropolis) – көне грек қалаларының жоғарғы қала деп аталатын биіктетіліп салынған және қамалмен бекітілген бөлігі; қамал (соғыс кезінде паналайтын жер).

АКРОТЕРИЙ – антикалық храмдар мен басқа да оларға қасбетінің жалпы схемасы бойынша ұқсас ғимараттардың фронтондары бұрыштарының үстінде орналасқан (бейнелер не пальметтер нысанындағы) мүсіндік өрнектер.

ЖАЗАТАЙЫМ ОҚИҒА ТУРАЛЫ АКТ – жазатайым оқиғаны рәсімдеу үшін заңда көзделген тәртіппен жасалатын

мления несчастного случая. Является исходным материалом для анализа причин производственного травматизма и разработки мероприятий по их устранению.

АКТИВНОСТЬ ЦЕМЕНТА – фактическая прочность на сжатие образцов из стандартного цементного раствора, изготовленных и испытанных в стандартных условиях, установленным нормативным документом.

АЛЕБАСТР – продукт обжига природного гипса при температуре 120-170°С. В строительстве алебастр применяют в виде порошка тонкого помола.

АЛУПЛАСТ – профиль для легких перегородок, состоящий из алюминия и пластика.

АЛЮЦИНК – сплав цинка и алюминия (состав: алюминий – 55%, цинк – 43,5%, кремний – 1,5%). Впервые получен в 60-х годах XX столетия. Зарекомендовал себя в качестве высокоэффективной защиты от коррозии.

АМБРАЗУРА – 1) оконное отверстие в стене с расширением внутрь здания; 2) отверстие в оборонительных сооружениях, через которое ведется огонь из орудий.

АМОТИЗАТОР – устройство для защиты от ударных нагруз-

зандық құжат. Ол өндірістік зақымның себептерін талдауға және оларды жоюға іс қатысты іс-шаралар әзірлеу үшін бастапқы материал болып табылады.

ЦЕМЕНТТІҢ АКТИВТІЛІГІ – нормативтік құжатта белгіленген стандартты шарттарда дайындалып, сыналған стандартты цемент ерітіндісінен жасалған үлгілердің сығылуға қарсы нақты беріктігі.

АЛЕБАСТР – табиғи гипсті 120-170оС температурада қыздыру нәтижесінде алынады. Құрылыста алебастр үгітілген ұнтақ түрінде қолданылады.

АЛУПЛАСТ – алюминий мен пластиктен тұратын жеңіл қалқаларға арналған пішін.

АЛЮЦИНК – мырыш пен алюминийдің қорытпасы (құрамында алюминий – 55%, мырыш – 43,5%, кремний – 1,5%). Алғаш рет XX ғасырдың 60-жылдары алынған. Тоттанудан сақтау қасиеті өте жоғары болып келеді.

АМБРАЗУРА – 1) ғимараттың ішкі жағына қарай кеңейе беретін қабырғадағы терезе ойығы; 2) қорғаныс құрылыстарындағы ұңғы тесік, ол арқылы ату құралдарынан оқ атылады.

АМОТИЗАТОР – мәшинелер мен құрылыстардағы соққы

Архитектура и строительство

зок и сотрясений в машинах и сооружениях. Располагается между телом, передающим ударную нагрузку, и защищаемым телом. В конструкциях амортизаторов используются упругие свойства твердых тел (рессоры, торсионы, резиновые элементы), жидкостей (т.н. "гидравлические пружины") и газов ("пневматические пружины").

АМПИР – стиль в архитектуре и декоративном искусстве первых трех десятилетий XIX века, завершивший развитие классицизма.

АМФИТЕАТР – 1) древнеримское монументальное сооружение для публичных зрелищ (гладиаторские бои, травля зверей) с ареной и с концентрически расположенными рядами мест для зрителей, эллиптическое в плане; 2) расположение мест повышающимися рядами в современных театрах, концертных залах и т.п.

АНГАР – закрытое сооружение, предназначенное для стоянки самолетов, их эксплуатационного обслуживания, текущего ремонта, хранения.

АНГОБ – декоративное керамическое покрытие (тонкий

және шайқалыс күштерінен қорғайтын құрылғы. Соққы беретін және соққыдан қорғалатын тетіктердің аралығына орналастырылады. Амортизаторлар конструкциясында қатты денелердің (рессорлар, торсиондар, резеңке бөлшектер), сұйықтықтардың ("гидравликалық серіппе" деп аталатын) және газдардың ("пневматикалық серіппе") серпімділік қасиеттері пайдаланылады.

АМПИР – XIX ғасырдың классицизм дамуы аяқталған алғашқы үш он жылдығын қамтитын сәулет және бейнелеу өнеріндегі стиль.

АМФИТЕАТР – 1) көпшілікке арналған қойылымдар көрсету үшін (гладиаторлар сайыстары, аңдарды таластыру) эллиптикалық жоспардағы арена мен көрермендер отыратын қаусырыла келген көп қатарлы орындары бар ежелгі римдік монументті құрылыс; 2) қазіргі заманғы театрлардағы, концерт залдарындағы және т.б. бірінен-бірі жоғарылай беретін орындықтар қатары.

АНГАР – ұшақтарды қоюға, олардың пайдалануына қызмет көрсетуге, жөндеу мен сақталға арналған жабық құрылыс.

АНГОБ – қыштан жасалған бұйымның бетіне жағылатын

слой из глинистой суспензии), наносимое на поверхность керамического изделия и закрывающее цвет или грубую структуру его материала. Может быть белым или цветным. Применяется в производстве цветного кирпича и облицовочной плитки.

АНЕМОМЕТР – прибор для определения силы, скорости, а иногда и направления ветра.

АНКЕР (АНКЕРНЫЙ БОЛТ) -крепежная деталь, предназначенная для соединения различных строительных изделий и конструкций, а также крепления оборудования. Термин "анкер" применяется также в смысле "промежуточная деталь" (анкерная связь, анкерная плита).

АНСАМБЛИ – группы изолированных или объединенных памятников, строений и сооружений фортификационного, дворцового, жилого, общественного, административного, торгового, производственного, научного, учебного назначения, а также памятников и сооружений религиозного назначения, в том числе фрагменты исторических планировок и застроек поселений, локализуемые на исторически сложившихся территориях.

АНТАБЛЕМЕНТ, АНТАБЛЕ-МАН – верхняя горизонталь-

және заттың түсін немесе тұрпайы материалын жасырып тұратын сәндік жабынды. Ақ түсті не түрлі түсті болып келеді. Түрлі түсті кірпіш және қаптама тақталар өндірісінде қолданылады.

АНЕМОМЕТР – желдің күшін, жылдамдығын, кейде бағытын анықтауға арналған құрал.

АНКЕР (АНКЕРЛІК БОЛТ) – түрлі құрылыстық өнімдер мен құрылымдарды жалғастыруға, сондай-ақ жабдықтарды бекітуге арналған бекіткіш тетік. "Анкер" термині сонымен қатар "аралық тетік" мағынасында да (анкерлік байланыс, анкерлік тақта) қолданылады.

АНСАМБЛЬДЕР – оқшауландырылған немесе біріктірілген ескерткіштердің, фортификация, сарай, тұрғын үй, қоғам, әкімшілік, сауда, өндіріс, ғылым, оқу мақсатындағы құрылыстар мен ғимараттардың, сондай-ақ діни мақсаттағы ескерткіштер мен құрылыстардың топтары, оның ішінде тарихи қалыптасқан аумақтарда оқшауланған қоныстардың тарихи жоспарлануы мен құрылысының фрагменттері.

АНТАБЛЕМЕНТ, АНТАБЛЕ-МАН – сәулет ордерінің ұстан-

ная, поддерживаемая колоннами часть архитектурного ордера, состоящая обычно из архитрава, фриза и карниза.

АНТЕФИКС – лобовая черепица с порезкой на вертикальной части, располагавшаяся по свесам кровли.

АНТИК – обычно всякого рода предметы, носящие отпечаток старины, редкости.

АНТИКОРРОЗИЙНАЯ ЗАЩИТА – защита строительных конструкций и технологического оборудования от коррозии. Коррозия металлов – разрушение поверхности металлов под влиянием химического или электрохимического воздействия внешней среды. Для этой цели должны применяться соответствующие лакокрасочные материалы, стойкие к агрессивным средам.

АНТИПИРЕНЫ – вещества, предохраняющие древесину и другие материалы органического происхождения от воспламенения и самостоятельного горения. Содержат замедлители горения (фосфаты аммония, бура, хлористый аммоний), сипергисты (вещества, усиливающие действие основного замедлителя) и стабилизаторы, ограничивающие расход замедлителя.

дар көтеріп тұратын жоғарғы көлденең бөлігі, ол әдетте архитравтан, фриз бен ернеуден тұрады.

АНТЕФИКС – шатыр ернеуінде орналастырылған, тік бөлігі жонып жасалған маңдайлық жабынқыш.

АНТИК – әдетте ескіліктің, сиректіктің белгісі болып табылатын түрлі заттар.

ТОТТАНУҒА ҚАРСЫ ҚОРҒАНЫС – құрылыс конструкциялары мен технологиялық жабдықтарды тоттанудан қорғау. Металдардың тоттанудан – сыртқы ортаның химиялық не электро-химиялық әсерінен металл бетінің бүлінуі. Осы мақсатта агрессивті орталарға төзімді тиісті лак-бояу материалдарын қолдану керек.

АНТИПИРЕНДЕР – ағаш және басқа да органикалық материалдарды өздігінен өртену мен тұтанып кетуден сақтайтын заттектер. Жануды бәсеңдетуші (аммоний фосфаттары, бура, хлорлы аммоний), сипергистер (негізгі бәсеңдеткіштің іс-әрекетін арттыратын заттар) және бәсеңдеткіштің шығынын шектейтін тұрақтандырғыштардан тұрады.

АНТИСЕПТИКИ – вещества, применяющиеся для предохранения строительных материалов органического происхождения от биоповреждений (воздействия бактерий, грибов и др.)

АНТИСЕПТИРОВАНИЕ – защита древесины от биологического разрушения под воздействием влажной среды.

АНТИФРИЗЫ – охлаждающая жидкость для двигателей внутреннего сгорания. Представляет собой смесь воды с этиленгликолем. В зависимости от марки имеет температуру замерзания -40° или -65°C . Антифризы различных марок отличаются также по цвету.

АНТИЧНЫЕ ЛАКИ – разновидность ангобов. При обжиге изделия отстой белой глины позволяет получить белый цвет, при наличии в глине окислов железа – красный. При восстановительном обжиге оба состава дают черный цвет. Используются для вазовой живописи. В античном мире широко применялись для росписи и сплошного покрытия керамических изделий.

АНТРЕСОЛЬ – полуэтаж, расположенный между двумя этажами или встроенный в объем основного этажа для увеличе-

АНТИСЕПТИКТЕР – органикалық құрылыс материалдарын биологиялық зақымданулардан (бактериялар, қаракүйе және т.б.) қорғау үшін қолданылатын заттектер.

АНТИСЕПТИРЛЕУ – ылғалды ортаның әсерінен биологиялық бұзылуынан ағашты қорғау.

АНТИФРИЗДЕР – іштен жанатын қозғалтқыштарға арналған салқындатқыш сұйықтық. Су мен этиленгликоль қоспасынан тұрады. Маркасына қарай қату температурасы -40°C не -65°C болады. Түрлі маркалы антифриздер түстері бойынша да ажыратылады.

АНТИКАЛЫҚ ЛАКТАР – ангобтардың бір түрі. Бұйымды күйдіру кезінде ақ түсті саздың тұнбасынан – ақ түс, ал саздың құрамында темір тотығы болған жағдайда қызыл түс алынады. Қалпына келтіру үшін күйдіргенде екі құрам да қара түс береді. Вазаларға сурет салуда пайдаланылады. Антикалық дәуірде қыш бұйымдарды әшекейлеу және тұтастай бояу үшін қолданылған.

АНТРЕСОЛЬ – екі қабаттың аралығында немесе негізгі қабаттағы үй-жайдың пайдалы көлем мөлшерін кеңейту мақса-

ния полезной площади помещения.

АНФЕМИЙ – ленточный орнамент из пальметт, стилизованных цветов и т.п.

АНФИЛАДА – ряд залов, комнат, дворов, соединенных друг с другом дверями (входами), расположенными по одной оси.

АНФИЛАНДНАЯ ПЛАНИРОВКА – когда помещения последовательно соединяются друг с другом входными проемами, расположенными на одной оси.

АНТЫ (лат. antae) – выступы продольных стен здания, ограждающие вход. Наиболее часто встречаются в древнегреческих храмах, тип которых получил название "храм в антах".

АПАДАНА – многоколонный парадный зал (Ахеменидский Иран).

АПЛИКАЦИЯ – способ создания орнаментов или иных изображений путем наложения на основной фон кусочков из иного материала, например, на мебельное изделие – выпиленного орнамента из металла (бронзы и др.).

АПСИДА, АБСИДА – 1) выступ здания, обычно полукруг-

тындағы орнатылған жартылай қабат.

АНФЕМИЙ – пальметтерден, стильдендірілген гүлдерден және т.б. жасалған таспалы өрнек.

АНФИЛАДА – бір осьтің бойында орналасып, бір-бірімен есіктер арқылы байланысып жататын залдардың, бөлмелердің, аулалардың қатары.

АНФИЛАНДЫҚ ЖОСПАРЛАУ – үй-жайлардың бір-бірімен бір осьте орналасқан кіреберіс қуыстары арқылы бірізді байланысуы.

АНТЫ (латын тілінен – antae) – ғимараттың көлденең қабырғаларындағы есік ойығын қоршап тұратын шығыңқы жер. Көне гректік храмдарда жиі кездеседі, бұл типтегі храмдар "анталы храм" деп аталып кеткен.

АПАДАНА – көпұстанды салтанатты кіреберіс залы (Ахеменид Ираны).

АПЛИКАЦИЯ – негізгі бейнелі көріністің үстіне басқа материалдар қиындыларын жапсыру жолымен өрнек салудың немесе басқаша бейнелеудің тәсілі, мысалы, ағаштан жасалған бұйымдарды металдың (қалайы және т.б.) үгінділерімен әшекейлеу.

АПСИДА, АБСИДА – 1) ғимараттың әдетте жарты шеңберлі

лый или многоугольный в плане, перекрытый полукуполом или сомкнутым полусводом; 2) аналогичная по форме часть внутреннего пространства храма, общественного здания и т.п.; 3) внутреннее пространство в православной церкви, составляющее часть алтаря.

АРАБЕСКА – насыщенный и сложный орнамент, основанный на прихотливом переплетении геометрических и стилизованных растительных мотивов, порой включающий и надпись. Получил развитие в пластических искусствах арабских стран, распространен в испанско-мавританском искусстве. В искусствоведении многих стран Европы этот термин имеет и более узкое значение: орнамент лишь из стилизованных растительных мотивов (в противоположность т.н. мореске-орнаменту из геометрических мотивов). **АРБОЛИТ** – разновидность легкого бетона, заполнителем в котором являются разной крупности частицы растительного происхождения, а вяжущим – цемент, строительный гипс и т.д. По назначению подразделяют на теплоизоляционный и конструкционно-теплоизоляционный.

не көпбұрышты болып келетін, жарты күмбезбен немесе қабыстырылған жарты тоғыспамен жабылған шығыңқы тұсы; 2) храмның, қоғамдық ғимараттың және т.б. ішкі кеңістігінің кескін жағынан сондай пішіндес бөлігі; 3) православтық шіркеудегі алтарьдың бөлігін құрайтын ішкі кеңістік.

АРАБЕСКА – кейде жазулар түрінде кездесетін геометриялық және стильдендірілген өсімдік мотивтерінің талғамдық өрімдеріне негізделген қатқабатты күрделі өрнек. Араб елдерінің пластикалық өнерінде көбірек ұшырасады, испан-араб-мавритан өнерінде көбірек таралған. Еуропаның көптеген елдерінің өнертануында бұл терминнің неғұрлым тар мағынасы бар: өрнек тек қана стильдендірілген өсімдік мотивтерінен құралады (геометриялық мотивтер өрнегі – морескаға қарама-қарсы).

АРБОЛИТ – өсімдіктен алынатын көлемі түрліше бөлшектермен толықтырылатын, цемент, құрылыстық гипс және т.с.с. жабыстырылатын жеңіл бетонның бір түрі. Қолданыс аясына қарай жылу оқшаулағыш және құрылымдық-жылу оқшаулағыш болып бөлінеді.

АРКА – 1) перекрытие пролета из отдельных элементов (камней), дающее боковой распор; 2) при современных конструкциях любое криволинейное перекрытие пролета.

АРКА, ДВУХЦЕНТРОВАЯ – состоящая из двух дуг одного и того же радиуса.

АРКА, КИЛЕВИДНАЯ – в виде поперечного разреза опрокинутого килевого судна.

АРКА, КЛИНЧАТАЯ – выложенная из камней клинчатой формы или из прямо-угольных камней, но клинообразными швами.

АРКА, КОРОБОВАЯ – в виде дуги, описанной из трех, пяти, семи центров.

АРКА, ЛОЖНАЯ – выложенная путем горизонтального напуска камней и не дающая бокового распора.

АРКА, ЛУЧКОВАЯ – перекрывающая пролет по дуге, которая меньше полуокружности.

АРКА, МЕМОРИАЛЬНАЯ ИЛИ ТРИУМФАЛЬНАЯ – временное или постоянное сооружение в честь события или лица. Отдельно стоящие ворота с одним, двумя или тремя арочными пролетами; иногда с

АРКА – 1) бүйірді керіп тұратын жекелеген элементтерден (тастардан) тұратын аралық жабыны; 2) қазіргі заманғы конструкциялардағы аралықтың кез келген қисық сызықты жабындысы.

ЕКІ БЕЛДІКТІ АРКА – бірдей радиусты екі доғадан тұратын арка.

ДӨҢКИГЕН АРКА – төңкерілген кеме астының көлденең кесіндісі түрінде келеді.

СЫНАЛЫ АРКА – сына нысанындағы тастардан не сына бейнелі жіктері бар тікбұрышты тастардан қаланған арка.

ҚОРАПТЫҚ АРКА – үш, бес, жеті белдіктерге бөлінген доға түріндегі арка.

ЖАЛҒАН АРКА – тастары көлденеңінен күмпитіліп қаланып, бүйірді кермейтін арка.

САДАҚ БЕЙНЕЛІ АРКА – ашық аралықты доғаланып жауып тұратын арка, шеңбердің жартысына жете қоймайды.

МҰРАЖАЙЛЫҚ НЕМЕСЕ САЛТАНАТТЫ АРКА – белгілі бір оқиғаның немесе тұлғаның құрметіне тұрғызылған уақытша не тұрақты құрылыс. Бір, екі немесе үш аркалық аралық өтетін жолдары, кейде

двумя взаимно перпендикулярными проездами (тетрапилон).

АРКА, МНОГОПЛАСТНАЯ – состоящая из нескольких меньших арок.

АРКА, ПЕРСПЕКТИВНАЯ (КОНЦЕНТРИЧЕСКАЯ) – уходящая внутрь стены уступами уменьшающихся радиусов.

АРКА, ПОДВЕСНАЯ – состоящая из двух дуг, точка пересечения которых расположена ниже вершины арки.

АРКА, ПОДКОВООБРАЗНАЯ – имеющая очертание, напоминающее подкову.

АРКА, ПОДПРУЖНАЯ – укрепляющая или поддерживающая свод в различных типах сводчатых конструкций; разнообразными подпружных арок являются например: 1) арки, укрепляющие цилиндрический свод, в виде утолщений свода, расположенных под его внутренней поверхностью; 2) арки под опорным кольцом купола, передающие вес купола, барабана и парусов на опорные столбы; 3) продольные и поперечные арки, выполняющие аналогичную функцию в крестовом своде (расположенные по сторонам прямоугольника его плана).

перпендикуляр келетін екі ашық жолы бар жеке тұрған қақпа (тетрапилон).

КӨПҚАБАТТЫ АРКА – бірнеше шағын аркалардан тұратын арка.

ПЕРСПЕКТИВАЛЫ АРКА (ҮҢГІЛЕНГЕН) – радиустары біртіндеп тарыла түсіп, қабырғаның ішкі жағына қарай үңгілене беретін арка.

АСПАЛЫ АРКА – екі доғадан тұратын арка, олардың қиылысатын нүктесі арканың төбесінен төмен орналасады.

ТАҒА БЕЙНЕЛІ АРКА – тағаға ұқсас бейнелі арка.

ТАРТПАЛЫ АРКА – түрлі типтегі тоғыспалы конструкцияларда тоғыспаны бекітіп не ұстап тұратын арка; тартпалы аркалардың төмендегідей түрлері кездеседі: 1) цилиндрлі күмбезді оның ішкі бетінде орналасқан қалыңдатулар түрінде бекітіп тұратын арка; 2) күмбездің тіректі сақинасы астындағы күмбездің, барабан мен желкендердің салмағын тіректі бағандарға түсіріп тұратын аркалар; 3) айқыш (крест түріндегі) тоғыспада осындай қызмет атқарып тұратын бойлық және көлденең аркалар (оның жоспарындағы тікбұрыштың шеттеріне орналасқан).

АРКА, ПОЛУЦИРКУЛЬНАЯ – описанная по полукружности.

АРКА, РАЗГРУЗОЧНАЯ – заделанная в стене и распределяющая нагрузку от верхних частей здания на опоры или, наоборот, от отдельных опор на стенку фундамента.

АРКА, СТРЕЛЬЧАТАЯ – состоящая из двух дуг, пересекающихся под углом, в Средней Азии встречается арка стрельчатая четырехцентровая.

АРКАДЫ – покоящиеся на столбах или колонных ряды арок.

АРКАТУРА – аркатурный пояс, аркатурный фриз – украшение стены в виде ряда глухих арок, часто опирающихся на консоли и кронштейны.

АРКБУТАН – упорная арка – открытая полуарка, передающая распор свода на контрфорс.

АРКИГРАМ – архитектурное объединение английских и американских дизайнеров, архитекторов и исследователей окружающей среды.

АРКОЛОГИЯ – архитектурная концепция, разработанная

ЖАРТЫЛАЙ ШЕҢБЕРЛІ АРКА – жартылай шеңберлі суреттелетін арка.

ЖЕҢІЛДЕТКІШ АРКА – қабырғаның ішін үңгілей қаланып, үйдің жоғарғы жағы бөліктерінің ауырлығын тіректерге немесе, керісінше, жекелеген тіректерден іргетастың қабырғаларына бөліп түсіріп тұратын арка.

ЖЕБЕ БЕЙНЕЛІ АРКА – бірін-бірі бұрыш арқылы кесіп өтетін екі доғадан тұратын арка, Орта Азияда төрт белдікті жебе бейнелі арка кездеседі.

АРКАДАЛАР – бағандардың немесе ұстандардың үстіне бекемделген аркалар қатары.

АРКАТУРА – аркатуралық белдік, аркатуралық фриз – қабырғаларды қатарласқан бітеу аркалар кескінінде безендіру, көбінесе консолдар мен кронштейндерді тірек етіп тұрады.

АРКБУТАН – тіреуіш арка – тоғыспаның керу күшін контрфорсқа беріп тұратын жартылай ашық арка.

АРКИГРАМ – ағылшындық және американдық дизайнерлер, сәулетшілер мен қоршаған ортаны зерттеушілердің сәулеттік бірлестігі.

АРКОЛОГИЯ – П. Солери қалыптастырған сәулет пен эко-

П.Солери, представляет синтез архитектуры и экологии. П.Солери предложил решать урбанистические проблемы XX века строительством вертикальных мегаструктур, способных вмещать до трех миллионов жителей.

АРКТИЛИТ – слоистый пластик, представляющий собой чередование слоев березового шпона, ткани и металлической сетки. Склеивание слоев осуществляется с помощью фенолформальдегидной смолы. Применяется в судостроении.

АРМАТУРА, ВОДОПРОВОДНАЯ – устанавливается на внутренних водопроводных сетях. По назначению подразделяют на водоразборную, запорную, регулировочную, предохранительную и специальную (медико-санитарную и лабораторную).

АРМАТУРА ЖЕЛЕЗОБЕТОННЫХ КОНСТРУКЦИЙ – неотъемлемая составная часть (стальная стержневая или проволочная) железобетонных конструкций.

АРМАТУРА, КОСВЕННАЯ – поперечная (спиральная, кольцевая) арматура железобетонных конструкций, предназначенная для повышения их несущей способности.

логияның синтезі түріндегі сәулеттік концепция. П.Солери XX ғасырдың урбанистикалық мәселелерін үш миллионға дейін тұрғындар сыйып кететін тігінен тұрғызылған мегақұрылымдар салу арқылы шешуді ұсынды.

АРКТИЛИТ – ақ қайың қабыршағының, мата және металл тордың қабаттарынан тұратын қабатты пластик. Қабаттары фенолформальдегидті шайырмен (қарамаймен) өзара жабыстырылады. Кеме құрылысында қолданылады.

СУҚҰБЫРЛЫ АРМАТУРА – ішкі су құбыр желілерінде орнатылады. Қолданылу мақсаты бойынша су бөлгіш, бекіткіш, реттегіш, сақтандырғыш және арнайы (медицина-санитарлық және зертханалық) болып бөлінеді.

ТЕМІРБЕТОН КОНСТРУКЦИЯЛАРДЫҢ АРМАТУРАСЫ – темірбетон конструкциялардың ажыратылмайтын құрамдас (болат шыбық не сым) бөлігі.

ЖАНАМА АРМАТУРА – темірбетон конструкциялардың тіреуіштік қабілетін жоғарылатуға арналған арматура (шиыршықты, сақиналы).

АРМАТУРА, НЕСУЩАЯ – арматура монолитных железобетонных конструкций, способная воспринимать монтажные и транспортные нагрузки, возникающие при производстве работ, а также нагрузки от собственного веса бетона и опалубки.

АРМАТУРА, ТУРБОПРОВОДНАЯ – устройства, позволяющие регулировать и распределять жидкости и газы, транспортируемые по турбопроводам и подразделяющиеся на запорную арматуру (краны, задвижки), предохранительную (клапаны), регулируемую (вентили, регуляторы давления), отводную (воздухоотводчики, конденсатоотводчики), аварийную (сигнальные средства) и др.

АРМАТУРНЫЕ РАБОТЫ – один из видов строительных работ, связанных с обработкой, подготовкой и монтажом арматурных элементов, которые располагаются в железобетонных конструкциях в зонах, подвергающихся изгибу, растяжению, а иногда и сжатию. Для армирования конструкций применяют арматуру и арматурные элементы различных характеристик.

АРМОКАМЕННЫЕ КОНСТРУКЦИИ – части зданий

ТИРЕК АРМАТУРА – жұмыс өндірісі процесінде туындайтын монтаждау және тасымалдау жүктемелерін, сондай-ақ бетон және қалыптың өз салмақ күштерін қабылдауға қабілетті монолитті темірбетон конструкциялардың арматурасы.

ҚҰБЫР ӨТКІЗГІШ АРМАТУРА – құбырлар арқылы тасымалданатын сұйық заттар мен газдарды реттеуге және таратуға мүмкіндік беретін, тиек (шүмектер, ысырмалар), сактык (қақпақтар), реттегіш (вентильдер, қысым реттегіш тетіктер), бұрғыш (ауа бұрғыш, конденсат бұрғыш), авариялық (дабыл қосқыш құралдар) арматура және т.б. болып бөлінетін құрылғылар.

АРМАТУРА ЖҰМЫСТАРЫ – темірбетон конструкциялардың созылуға, ал кейде сығылуға да ұшырайтын жерлерінде орналасатын арматура элементтерін өңдеу, дайындау және монтаждаумен байланысты құрылыс жұмыстарының бір түрі. Конструкцияларға арматура орнату үшін сипаты әртүрлі арматура мен арматура элементтері қолданылады.

АРМОТАС КОНСТРУКЦИЯЛАР – армировтық әдіс-

или сооружений из каменной армированной кладки (колонны, столбы, простенки, перекрытия, стены и др.)

АРМОЦЕМЕНТ – мелкозернистый бетон, в массе которого равномерно распределены проволочные стальные сетки. Одновременно может присутствовать и стержневая или проволочная арматура. Из армоцемента можно изготавливать тонкостенные элементы (речные и морские суда, дебаркадеры, резервуары, трубы).

АРМОЦЕМЕНТНЫЕ КОНСТРУКЦИИ – толстостенные железобетонные конструкции из мелкозернистого бетона с арматурой из сварных сеток.

АРТЕСОНАДО (исп. artesonado – кессонированный) – деревянный наборный потолок с кессонами, часто с резьбой и росписью. Артесонадо были заимствованы из мавританского средневекового зодчества в XV веке архитектурой Испании, а затем Латинской Америки и других стран.

АРХИВОЛЬТ (итал. archivolto, от лат. arcus volutus – обрамляющая дуга) – декоративное обрамление арочного проема. Архивольт выделяет дугу арки

пен қаланған тас ғимараттар мен құрылыстардың бір бөлігі (ұстандар, бағандар, жабындар, қабырғалар және т.б.).

АРМОЦЕМЕНТ – құрамында болат сымнан жасалған торлар біркелкі тартылған ұсақ түйіршікті бетон. Сонымен қатар шыбықты немесе сымды темір арматура да болуы мүмкін. Армоцементтен қабырғасы жұқа заттар (өзен және теңіз кемелері, дебаркадерлер, резервуарлар, құбырлар) жасауға болады.

АРМОЦЕМЕНТТІ КОНСТРУКЦИЯЛАР – ұсақ түйіршікті бетоннан құйылып, арматура дәнекерленіп торкөзделген қалың қабатты темірбетон конструкциялар.

АРТЕСОНАДО (испан тілінен – artesonado – кессонданған) – кессонды әшекейлі ағаш төбе, көбіне оймышталып және суреттермен безендіріледі. Артесонадо XV ғасырда Испания сәулет өнері орта ғасырлық мавритандық сәулет өнерінен қабылдап, кейін Латын Америкасына және басқа елдерге таралған.

АРХИВОЛЬТ (итальян тілінен – archivolto, латын тілінен – arcus volutus – жиектегіш доға) – доға пішіндес ойықтың безендірілген жиектемесі. Архивольт арка до-

Архитектура и строительство

из плоскости стены, становясь иногда основным мотивом ее обработки.

АРХИТЕКТОНИКА (от греч. *architektonike* – строительное искусство) – художественное выражение структурных закономерностей конструкции здания.

АРХИТЕКТУРА – здания и сооружения, а также их комплексы, создающие материально организованную среду, необходимую людям для их жизни и деятельности, искусство проектировать и строить сооружения и их комплексы в соответствии с назначением, современными техническими возможностями, эстетическими воззрениями общества. Как часть средств производства (промышленные здания) и как часть материальных средств существования общества (жилые дома, общественные здания) архитектура составляет область материальной культуры. В то же время как вид искусства архитектура входит в сферу духовной культуры, эстетически формирует окружение людей, выражает общественные идеи в художественных образах.

АРХИТЕКТУРА МАЛЫХ ФОРМ – небольшие сооруже-

ғасын қабырға кеңістігінен ажыратып тұрады және оны әрлеудегі басты ерекшелік болады.

АРХИТЕКТОНИКА (грек тілінен – *architektonike* – құрылыс өнері) – ғимарат құрылысының құрылымдық заңдылықтарының көркем көрініс табуы.

СӘУЛЕТ ӨНЕРІ – адамдардың өмірі мен қызметіне қажетті, материалдық тұрғыдан ұйымдасқан орта құрайтын ғимараттар мен құрылыстар, сондай-ақ олардың кешендері, қазіргі заманғы техникалық мүмкіндіктерге, қоғамның эстетикалық көзқарастарына сәйкес құрылыстар мен олардың кешендерін жобалау және салу өнері. Өндірістік (өнеркәсіптік ғимараттар) құралдардың бір бөлігі ретінде және қоғамның өмір сүруінің материалдық құралдарының бір бөлігі ретінде (тұрғын үйлер, қоғамдық ғимараттар) сәулет өнері материалдық мәдениет саласын құрайды. Сонымен бірге сәулет өнерінің белгілі бір түрі ретінде рухани мәдениет аясына да саяды, адамдар айналасын эстетикалық тұрғыдан қалыптастырады, көркем бейнелерде қоғамдық идеяларды білдіреді.

ШАҒЫН НЫСАНДЫ СӘУЛЕТ ӨНЕРІ – олар ашық алаң-

ния, используемые для организации открытых пространств и дополняющие архитектурно-градостроительную и садово-парковую композицию. Имеют функционально-декоративное (фонтаны, лестницы, ограды) или мемориальное (стелы,obelisks) значение, а также служат элементом благоустройства территории (фонари, киоски) или носителями информации (реклама и др.).

АРХИТЕКТУРА, ДЕРЕВЯННАЯ – обширная область архитектуры, обладающая особой спецификой, определяемой характером материала и строительными приемами. Дерево является прекрасным строительным материалом благодаря своей прочности, легкости, низкой теплопроводности, удобству обработки.

АРХИТЕКТУРА, ЛАНДШАФТНАЯ – строительство с учетом пейзажных особенностей местности; проектирование садов, парков, рекреационных зон и т.п. Архитектура ландшафтная стремится к достижению трех основных целей – реализация задач по функционально-пространственной организации среды жизни че-

дарды жымдастыру үшін пайдаланылады және қала құрылысы мен бақша-саябақтық композицияны сәулеттік жағынан толықтырады. Арнайы сәндік безендіргіш (субұрпақтар, баспалдақтар, коршаулар) немесе мемориалдық (жебелер, ескерткіш белгілер) маңызы бар, сондай-ақ айналаны көріктендіру элементтері ретінде (шамдар, дүңгіршіктер) немесе ақпаратты (жарнамалар және т.б.) тасымалдаушы қызметін атқарады.

АҒАШ СӘУЛЕТ ӨНЕРІ – сәулет өнерінің материал мен құрылыстық әдістерге байланысты өзіндік ерекшелігі бар көлемді саласы. Ағаш өзінің беріктігі, жеңілдігі, төмен жылуді өткізгіштігі, ұқсатылуы тұрғысынан қолайлылығы арқасында тамаша құрылыс материалы болып табылады.

ЛАНДШАФТЫЛЫҚ СӘУЛЕТ ӨНЕРІ – белгілі бір жердің пейзаждық ерекшеліктерін ескере отырып құрылыс тұрғызу; бақтарды, саябақтарды, рекреациялық аймақтарды және т.б. жобалау. Бірінші жағдайда ландшафты сәулет өнері негізгі үш мақсатқа – адам өмір сүретін ортаны қызметтік-кеңістіктік ұйымдастыру, табиғаттың пей-

ловека, преобразованию пейзажей при сохранении их природных (экологических) особенностей, решению эстетических проблем.

АРХИТЕКТУРА, ОРГАНИЧЕСКАЯ – направление в зарубежной архитектуре начала XX века, оказавшее влияние на развитие современной архитектуры. Характеризуется соответствием каждого сооружения индивидуальным задачам и условиям конкретного строительства, учетом местных бытовых и строительных традиций, "свободными пространствами", не разделенными внутри зданий на изолированные помещения и по возможности объединенными с окружающим внешним пространством.

АРХИТЕКТУРА, СОВРЕМЕННАЯ – основное направление архитектуры XX века (иногда используется название "интернациональный стиль"), получившее развитие в 20-60-е годы и стремившееся выработать новые архитектурные методы, отвечающие современным общественным потребностям, эстетическим запросам, уровню промышленной технологии. Главный лозунг современной архитектуры –

защитить бейнесін оның ерекшеліктерін (экологиялық) сақтай отырып жаңғырту, эстетикалық проблемаларды шешу жөніндегі міндеттерді іске асыруға қол жеткізуге ұмтылады.

ОРГАНИКАЛЫҚ СӘУЛЕТ ӨНЕРІ – XX ғасырдың басындағы шетелдік сәулет өнеріндегі бағыт, қазіргі сәулет өнерінің дамуына ықпал жасады. Әрбір құрылыстағы жекелей міндеттер мен нақты бір құрылыстың шарттарына сәйкес келуімен, жергілікті тұрмыстық және құрылыстың шарттарына сәйкес келуімен, "еркін кеңістікпен" сипатталады, ғимараттың іші жеке-жеке бөлмелерге бөлінбейді, мүмкіндігінше, айналадағы сыртқы кеңістікпен ыңғайластырылады.

ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ СӘУЛЕТ ӨНЕРІ – XX ғасырдағы сәулет өнерінің 20-60-жылдары дами түсіп, жаңа сәулеттік әдістер ойлап табуға ұмтылған, сондай-ақ қазіргі заманғы сұраныстарға, эстетикалық талаптарға, өнеркәсіптік технология деңгейіне жауап беретіндей негізгі бағыты (кейде "халықаралық стиль" атауы пайдаланылады). Қазіргі заманғы сәулет өнерінің басты ұстанымы – сәулеттік нысанның, конструкция-

единство архитектурной формы, конструкции и пространственной структуры.

АРХИТЕКТУРА, ЭКОЛОГИЧЕСКАЯ – новейшее направление в архитектуре, районной и городской планировке, стремящееся максимально учесть экологические и социально-экологические потребности конкретного человека от его рождения до глубокой старости.

АРХИТЕКТУРНАЯ АКУСТИКА – изучает распространение звука в помещении, влияние отражения и поглощения звука ограждающими конструкциями на слышимость речи и музыки.

АРХИТЕКТУРНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ – деятельность по созданию объектов архитектуры, включающая творческий процесс создания внешнего и внутреннего облика объекта, пространственной, композиционной, объемно-планировочной и функциональной организации, зафиксированной в архитектурной части проектной документации для строительства (реконструкции, реставрации), ведение авторского надзора при реализации проекта.

АРХИТЕКТУРНАЯ КОМПОЗИЦИЯ – построение архитек-

туры и ее элементов, формы, конструкции и пространственной структуры.

ЭКОЛОГИЯЛЫҚ СӘУЛЕТ ӨНЕРІ – сәулет өнеріндегі, аудандық және қалалық жоспарлаудағы нақты адамның тұрғын үйінің өмірінің ақырына дейінгі әлеуметтік-экологиялық мұқтаждарын барынша ескеріп отыруға ұмтылған өте жаңа бағыт.

СӘУЛЕТ ӨНЕРІ АКУСТИКАСЫ – үй-жайларда дыбыстың тарылуын, қоршаулы конструкциялардың сөз бен әуеннің естілуіне қарай дыбысты жаңғырту мен жұту қабілетін зерттейді.

СӘУЛЕТ ҚЫЗМЕТІ – объектінің сыртқы және ішкі келбетін жасаудың, құрылысқа арналған (реконструкциялау, реставрациялау) жобалау құжаттамасының сәулет бөлігінде кеңістікті, композициялық, көлемдік-жоспарлау және функционалдық ұйымдастырудың шығармашылық процесін, жобаны іске асыру кезінде авторлық қадағалау жүргізуді қамтитын сәулет объектілерін жасау жөніндегі қызмет.

СӘУЛЕТТІК КОМПОЗИЦИЯ – сәулеттік туынды тұрғы-

турного произведения, соединение его отдельных частей и элементов, обусловленное идейно-образным содержанием, характером и назначением сооружения или ансамбля.

АРХИТЕКТУРНОЕ РЕШЕНИЕ ЗДАНИЯ – авторский замысел объекта с комплексным решением функциональных, конструктивных, и эстетических требований к нему, а также социальнo-экономических, санитарно-гигиенических, экологических, инженерно-технических аспектов, зафиксированный в архитектурной части документации для строительства (проекта) и реализуемый при строительстве. Его главными разделами являются архитектурно-художественное, архитектурно-планировочное и конструктивное решения.

АРХИТЕКТУРНО-КОМПОЗИЦИОННОЕ РЕШЕНИЕ ЗДАНИЯ – построение композиции объемов всего здания, фасадов, интерьеров при обработке объемно-пространственного решения посредством архитектурони объемных форм и архитектурно-художественных приемов.

зу, идеялық-бейнелік мазмұнмен, ерекшелігімен айқындалатын және құрылыс немесе ансамбльдің қай бағытқа арналғандығын білдіретін бөліктері мен элементтерінің басын біріктіру.

ҒИМАРАТТЫҢ СӘУЛЕТТІК ШЕШІМІ – автордың құрылыс объектісіне қойылатын функционалдық, конструкциялық және эстетикалық талаптарды, сонымен қатар әлеуметтік-экономикалық, санитарлық-гигиеналық, экологиялық, инженерлік-техникалық аспектілерді кешенді түрде шешетін, құрылыс құжаттамасының (жоба) сәулет бөлімінде жазылып көрсетілген және құрылыс барысында іске асырылатын түпкі ойы. Оның негізгі бөлімдері – сәулет-көркемдік, сәулеттік-жоспарлау және құрылымдық шешімдер.

ҒИМАРАТТЫҢ СӘУЛЕТТІК-КОМПОЗИЦИЯЛЫҚ ШЕШІМІ – көлемдік пішіндердің архитектуроникасы мен сәулет-көркемдік тәсілдерді қолдана отырып көлемдік-кеңістіктік шешім қалыптастыру барысында тұтастай ғимараттың, оның қасбеттерінің, интерьерінің композициясын құрастыру.

АРХИТЕКТУРНО-ЛАНДШАФТНАЯ СРЕДА

– пространство с сочетанием природных условий и архитектурных форм, в котором человек осуществляет хозяйственную деятельность и другие функции. Как правило, это среда населенных пунктов, которая определяет условия жизни и психофизическое состояние человека.

АРХИТЕКТУРНО-ПЛАНИРОВОЧНОЕ ЗАДАНИЕ

– комплекс требований к назначению, основным параметрам и размещению объекта на конкретном земельном участке (площадке, трассе), а также обязательные требования, условия и ограничения к проектированию и строительству, устанавливаемые в соответствии с градостроительными регламентами для данного населенного пункта. При этом установление требований по цветовому решению и использованию материалов отделки фасадов зданий (сооружений), объемно-пространственному решению не допускается.

АРХИТЕКТУРНО-ПЛАНИРОВОЧНОЕ РЕШЕНИЕ ЗДАНИЯ

– проектные материалы, представляющие поэтажные планы здания, проработанные

СӘУЛЕТТІК-ЛАНДШАФТТЫЛЫҚ ОРТА

– адам шаруашылық қызметті және басқа да функцияларды жүзеге асыратын, табиғи жағдайлар мен сәулеттік нысандар ұштастырылған кеңістік. Әдетте, бұл – елді мекендер ортасы, ол адамның өмір сүру жағдайлары мен психикалық-физикалық жай-күйін айқындайды.

СӘУЛЕТТІК-ЖОСПАРЛАУ ТАПСЫРМАСЫ

– объектінің мақсатына, негізгі өлшемдеріне және оны нақты жер учаскесіне (алаңға, трассаға) орналастыруға қойылатын талаптар кешені, сондай-ақ осы елді мекен үшін қала құрылысының регламенттеріне сәйкес белгіленетін, жобалау мен құрылысқа қойылатын міндетті талаптар, шарттар мен шектеулер. Бұл ретте, түсі жөніндегі шешім мен ғимараттардың (құрылыстардың) қасбеттерін әрлеу материалдарын пайдалану, көлемдік-кеңістіктегі шешім бойынша талаптар белгілеуге жол берілмейді.

ҒИМАРАТТЫҢ СӘУЛЕТТІК-ЖОСПАРЛАУ ШЕШІМІ

– жоспарлау схемасын, функционалдық-жоспарлау және көлемдік-жоспарлау

с учетом планировочной схемы, функционально-планировочного и объемно-планировочного решений.

АРХИТЕКТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННОЕ РЕШЕНИЕ ЗДАНИЯ (архитектурно-художественный образ, облик) – проектные материалы, представляющие внешний вид и интерьеры объекта, выполненные в соответствии с концепцией, выбранным архитектурным стилем, посредством проработки объемно-пространственного, архитектурно-композиционного решений и архитектурно-художественных приемов.

АРХИТЕКТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННЫЕ ПРИЕМЫ – используемые в зодчестве художественные приемы композиции, сочетания материалов, обработки поверхностей, освещения и т.п.

АРХИТЕКТУРНЫЕ АКАДЕМИИ – высшие научные и проектные учреждения, объединяющие крупнейших ученых, мастеров и исследователей архитектуры и смежных отраслей.

АРХИТЕКТУРНЫЕ ОБЪЕКТЫ – здание, сооружение, монумент, комплекс зданий и сооружений, их экстерьеры и

шешімдерін есепке ала отырып жасалған, ғимараттың әр қабатының сызбаларын қамтитын жобалау материалдары.

ҒИМАРАТТЫҢ СӘУЛЕТТІК-КӨРКЕМДІК ШЕШІМІ (сәулеттік-көркемдік бейнесі, кескіні) – тұжырымдамаға, таңдап алынған сәулет стиліне сәйкес және көлемдік-кеңістіктік, сәулеттік-композициялық шешімдерді, сәулеттік-көркемдік әдістерді жан-жақты қарастыра отырып орындалған объектінің сыртқы бет-бейнесі мен интерьерлерін көрсететін жобалау материалдары.

СӘУЛЕТТІК-КӨРКЕМДІК ТӘСІЛДЕР – сәулет өнерінде қолданылатын композицияға, материалдардың өзара үйлесімділігіне, беткі қабаттарды өңдеу, жарық жүргізу және т.с.с. қатысты көркем тәсілдер.

СӘУЛЕТ АКАДЕМИЯЛАРЫ – сәулет өнерінің және соған ұқсас салалардың аса ірі ғалымдары, шеберлері мен зерттеушілерінің басын біріктіретін жоғары ғылыми және жобалау мекемелері.

СӘУЛЕТ ОБЪЕКТІЛЕРІ – әзірленуіне сәулетшінің қатысуы қажет болатын, сәулет немесе қала құрылысы жобаларының

(или) интерьеры, элементы благоустройства, ландшафтного или садово-паркового искусства, созданные на основе архитектурных или градостроительных проектов, в разработке которых необходимо участие архитектора.

АРХИТЕКТУРНЫЙ АНСАМБЛЬ – согласованное расположение группы зданий, созданное на основе функциональных требований, практической целесообразности, определенного идейно-художественного замысла с учетом архитектурного и природного окружения, обеспечивающее единство зрительного восприятия.

АРХИТЕКТУРНЫЙ ОРДЕР (от лат. ordo – порядок) – система архитектурных средств и приемов композиции, основанная на определенных сочетаниях и пластической обработке несущих (колонна с капителью, база с пьедесталом) и несомых (архитрав, фриз и карниз, образующие антаблемент) частей стоечно-балочной конструкции. Различают ордера: дорический, ионический, коринфский и их разновидности (тосканский и композитный или сложный).

негізінде салынған ғимарат, құрылыс, монумент, ғимараттар мен құрылыстар кешені, олардың экстерьерлері және (немесе) интерьерлері, абаттандыру, ландшафт немесе бақшасаябақ өнерінің элементтері.

СӘУЛЕТТІК АНСАМБЛЬ – функционалдық талаптар, практикалық мақсаттылық, белгілі бір идеялық-көркемдік ой-пікірдің негізінде көзбен көрудің бірыңғайлығын қамтамасыз ете алатындай сәулет және табиғи органы ескере отырып тұрғызылатын ғимараттар тобының келісілген орналасуы.

СӘУЛЕТ ОРДЕРІ (латын тілінен – ordo – тәртіп) – сәулет өнерінің композициялық құралдары мен тәсілдерінің жүйесі, тұрғызылған бағаналық конструкция бөліктерінің салмақ көтеретін (капительді ұстандар, тұғырлы базалар) және салмағы түсетін бөліктерінің (архитрав, фриз бен ернеу антаблементі) белгілі бір бірлестігі мен пластикалық өңдеуге негізделеді. Ордер дорийлік, иондық, коринфтік және олардың түрлеріне қарай (тоскандық және композиттік немесе күрделі) болып бөлінеді.

АРХИТЕКТУРНЫЙ ПРОЕКТ – самостоятельный проект возведения сооружения (монумента), в проектировании которого необходимо участие архитектора, или часть проектной (проектно-сметной) документации, включающую архитектурно-художественные, композиционные и объемно-планировочные решения объекта, учитывающую социальные, экономические, функциональные, технологические, инженерно-технические, противопожарные, противозрывные, санитарно-гигиенические, экологические и иные требования и выполненную в объеме, необходимом для разработки проекта строительства или иной документации на строительство объекта.

АРХИТЕКТУРНЫЙ РАЗРЕЗ – фронтальная проекция здания или архитектурной детали, условно рассеченая плоскостью. Служит для условного изображения на чертеже конфигурации архитектурных и строительных деталей, объемов или внутренних пространств.

АРХИТРАВ (от греч. archi – главный и лат. trabs – балка) – в архитектурных ордерах – балка, нижняя из трех горизонталь-

СӘУЛЕТТІК ЖОБА – жобалауға сәулетшінің қатысуы қажет болатын құрылыс (монумент) тұрғызудың жеке жобасын не объектінің сәулеткөркемдік, композициялық және көлемдік-жоспарлау шешімдерін қамтитын, әлеуметтік, экономикалық, функционалдық, технологиялық, инженерлік-техникалық, өртке қарсы, жарылысқа қарсы, санитарлық-гигиеналық, экологиялық және өзге де талаптарды ескеретін және құрылыс жобасын не құрылыс объектісіне арналған өзге де құжаттаманы әзірлеу үшін қажетті көлемде орындалған жобалау (жобалау-смета) құжаттамасының бір бөлігі.

СӘУЛЕТТІК КЕСІНДІ – ғимараттың не сәулеттік бөлшектердің жазықтықпен шартты түрде екіге жарылып тұратындай маңдайлық көрінісі. Сызбада сәулет және құрылыс бөлшектерінің, көлемдердің немесе ішкі кеңістіктің конфигурациясын шартты түрде бейнелеу үшін қызмет етеді.

АРХИТРАВ (грек тілінен – archi – басты және латын тілінен – trabs – арқалық) – сәулет ордерлерінде әдетте ұстандардың

ных частей антаблемента, обычно лежащая на капителях колонн.

АСБЕСТ – минералы класса силикатов легко расщепляющиеся на тонкие прочные волокна. Наибольшее промышленное значение имеет хризотил-асбест. Используется при производстве асбоцементных листов, труб и других строительных материалов.

АСБОЗУРИТ – теплоизоляционный материал, состоящий из диатомита (70-85%) и асбестового волокна (15-30%).

АСБОТКАНЬ – ткань асбестовая – полотно из переплетенных асбестовых нитей, содержащих от 5 до 18 % связующего волокна (вискозы, хлопка, лавсана). Применяется в качестве теплоизоляционного материала в котельных, различного теплотехническом оборудовании.

АСБОЦЕМЕНТ – искусственный композиционный каменный строительный материал, получаемый в результате затвердевания смеси, состоящей из цемента, асбеста и воды.

АСТЕНОСФЕРА – слой пониженной твердости, прочности и вязкости в верхней мантии Земли.

капительдерінде орналасатын тірек, сәнмаңдайшаның үш көлденең бөлігінің төменгісі.

АСБЕСТ – силикаттар тобына жататын минералдар, жіңішке, мықты талшықтарға оңай ажыратылады. Олардың ішінде хризотил-асбестің өнеркәсіптік тұрғыдан маңызы жоғары. Асбоцементтік табақтар, құбырлар және басқа да құрылыстық материалдар өндіруде қолданылады.

АСБОЗУРИТ – диатомит (70-85%) пен асбест талшықтарынан (15-30%) тұратын жылу оқшаулағыш материал.

АСБОМАТА – асбесті тоқыма мата – құрамында 5-18%-ке дейін байланыстыратын талшықтар (вискоза, макта, лавсан) болатын өрілген асбесті жіптерден жасалатын төсем. Қазандықтарда, түрлі жылутехникалық жабдықтарда жылуоқшаулағыш материал ретінде қолданылады.

АСБОЦЕМЕНТ – цемент, асбест пен судан құралатын қоспаның қатуы нәтижесінде алынған жасанды композициялық тасты құрылыс материалы.

АСТЕНОСФЕРА – Жердің жоғарғы мантиясының қаттылығы, беріктігі және тұтқырлығы төмен қабаты.

АСТРАГАЛ – 1) деталь сложного профиля в ордерной архитектуре. Представляет собой сочетание валика с полочкой; астрагалом называется также валик (иногда обработанный в виде нитки бус), служащий сочленением ствола колонны с капителью или базой; 2) (astragalus) род растений семейства бобовых.

АСФАЛЬТ – искусственное или природное органическое вяжущее.

АСФАЛЬТИРОВАНИЕ – покрытия из асфальто-бетона или асфальта по заранее подготовленному основанию различных площадей (автомобильных дорог, полов, тротуаров, открытых складских площадок, взлетно-посадочных полос и т.п.).

АСФАЛЬТОБЕТОН – строительный материал, получаемый в результате затвердевания уплотненной смеси минеральных заполнителей (щебня, песка, тонкоизмельченного минерального порошка) с органическим вяжущим (битумом или дегтем). Применяется главным образом для строительства дорог, а также для устройства полов в промышленных зданиях.

АСФАЛЬТОВАЯ КРОШКА – продукт переработки старых

АСТРАГАЛ – 1) ордерлік сәулет өнеріндегі күрделі пішіннің бөлшегі. Білікше мен сөрешенің өзара үйлестірілген түрі; сондай-ақ астрагал деп капительді ұстан дінгегінің бөлшегі немесе негізі ретінде қызмет атқаратын білікшені (кейде моншақтар тізбесі түрінде өңделген) атайды; 2) (astragalus) бұршақ тұқымдас өсімдіктердің бір түрі. **АСФАЛЬТ** – жасанды не табиғи органикалық тұтқыр зат.

АСФАЛЬТТАУ – әртүрлі алаңдарға (автомобиль жолдарына, едендерге, тротуарларға, ашық қойма алаңшаларына, ұшу-қону жолдырына) алдын ала дайындалған негізге асфальтбетоннан не асфальттан жабынды төсеу.

АСФАЛЬТ-БЕТОН – минералдық толықтырғыштардың (қиыршықтас, құм, ұсақ үгітілген минералды ұнтақ) органикалық тұтқыр заттармен (битум немесе карамай) бірге тығыздалған қоспасының қатаюы нәтижесінде пайда болатын құрылыс материалы. Негізінен жол салуда, сондай-ақ өнеркәсіптік ғимараттардың еденіне төсеуге қолданылады. **АСФАЛЬТ ТҮЙІРЛЕРІ** – ескі асфальт төсемдерін қайта өңдеу

асфальтовых покрытий, представляет из себя крошку с битумными остатками. Применяется в дорожном строительстве.

АСФАЛЬТОВЫЕ ПОРОДЫ – пористые горные породы (известняки, доломиты, песчаники, глины, пески), пропитанные битумом.

АСФАЛЬТОУКЛАДЧИК – самоходная специальная машина на колесном или гусеничном ходу, предназначенная для устройства дорожных покрытий из асфальтобетонных и битумоцементных смесей, распределяющая и выглаживающая укладываемый материал.

АТЛАНТ – несущая колонна в виде мощной мужской фигуры на мебельных изделиях или зданиях (от мифологического Атласа, поддерживающего небесный свод).

АТРИУМ, АТРИЙ (лат. atrium) – закрытый внутренний двор в средней части древнеиталийского и древнеримского жилища, куда выходили остальные помещения. В центре атриума был бассейн (импловий), над которым оставлялось отверстие (компловий) для стока дождевой воды.

негізінде алынатын өнім, құрамында битум қалдықтары бар үгінді болып табылады. Жол құрылысында қолданылады.

АСФАЛЬТТІК ЖЫНЫСТАР – битум сіңірілген кеуек тау жыныстары (эктас, доломит, құмтас, балшық, құм).

АСФАЛЬТ ТӨСЕУШІ – асфальтбетоннан және битумминералды қоспалардан жасалған жол жабындыларын төсеуге арналған доңғалақты не шынжыр табанды өзі жүретін арнайы машина, төселетін материалды таратады және тегістеп жаяды.

АТЛАНТ – ағаштан жасалған жиһаз бұйымдардағы немесе ғимараттардағы алып ер адам бейнесіндегі тірек ұстан (аспан күмбезін тіреп тұрған мифологиялық Атластан шыққан).

АТРИУМ, АТРИЙ (латын тілінен – atrium) – ежелгі италияндық және ежелгі римдік тұрғын үй-жайдың ортасында орналасқан жабық ішкі аула, үйдің басқа бөліктерінің есіктері осы аулаға шығады. Атриумның ортасында хауыз (импловий) болады, оның үстінде жаңбыр суы құйылатын ашық тесік (компловий) қалдырылады.

АТТИКА – свободно стоящая низкая стена над главным карнизом здания, которая максимально закрывает крышу с целью ее маскировки.

АЦЭИД, АЦЕИД – асбестоцементные дугостойкие доски (листы) электротехнические. Предназначены для изготовления искрогасительных перегородок, устройства электrorаспределительных щитов, оснований электрических машин и аппаратов, облицовки индукционных и тигельных печей. Используется как строительный материал (перекрытия, подоконники). Отличаются чрезвычайно высокой прочностью, устойчивы против загнивания, термостойки, долговечны, стойки к агрессивным средам.

АТТИКА – үйдің бас ернеуі үстіндегі бос тұратын жатаған қабырға, ол төбені көлегейлеу мақсатында барынша жауып тұрады.

АЦЭИД, АЦЕИД – асбестоцементті иілмейтін электротехникалық тақтайлар (табақтар). Ұшқынды сөндіретін қалқалар жасауға, электр қуатын таратқыш қалқандар, электр мәшинелері мен аппараттарының негіздерін орналастыруға, индукциялық және тигельді пештерді қаптауға арналған. Құрылыс материалы (жабындар, терезеалды) ретінде қолданылады. Өте берік, шіруге қарсы тұруы жоғары, ыстыққа төзімді, ұзақ мерзімге жарамды, зиянды әсерлерге төзімді.

Б

БАЗА (греч. basis – подставка, основание) – основание, подножие колонны или столба. Базы различаются по высоте и профилю. Особенно разнообразны готические базы, отличающиеся сложностью рисунка.

БАЗАЛЬТ – темная вулканическая горная порода, состоящая из плотной или очень мелкозернистой массы, но может

БАЗА (грек тілінен – basis – тірек, табан, негіз) – ұстанның немесе бағанның табаны, іргетасы. Базалар биіктігіне және пішініне қарай бөлінеді. Әсіресе суреттері күрделі болып келетін готикалық базалар түрліше болып келеді.

БАЗАЛЬТ – тығыз не өте ұсақ түйіршікті массадан тұратын қара түсті жанартаулық тау жынысы, бірақ құрамында пор-

содержать порфиновые выделения. Хорошо полируется. Используется в качестве бутового камня, наполнителя для бетонов, для мощения улиц, при производстве литых каменных изделий.

БАЗИЛИКА – 1) в своей наиболее типичной и законченной форме – здание, разделенное продольными рядами колонн или столбов на несколько частей (нефов, наосов), средняя из которых обычно шире и выше боковых и освещается через окна над боковыми частями; 2) у древних римлян – здание, предназначенное для суда, торговых и биржевых операций и т.д.; 3) раннехристианская церковь; 4) на Востоке встречались базилики зального типа.

БАЗИЛИКАЛЬНЫЙ РАЗРЕЗ – поперечный разрез здания, разделенного на продольные нефы, из которых средний выше боковых и освещается рядом окон в верхней его части. Аналогичный разрез может иметь место и в круглом по плану здании.

БАЙПАС – обводной трубопровод с запорной арматурой для отведения транспортируе-

фирлі заттар да болуы мүмкін. Беті жақсы жылтыратылады. Кесектас, бетондардың толтырғышы, көше төсемдері ретінде, құйма тас бұйымдары өндірісінде пайдаланылады.

БАЗИЛИКА – 1) өзінің неғұрлым типтік және аяқталған түрінде бағандардың немесе бірнеше бөліктен тұратын ұстандардың (нефтердің, наостардың) аралық қатарларымен бөлінген ғимарат, олардың ортасындағысы әдетте қабырғалықтарынан гөрі енді әрі биік келеді және қабырғалық бөліктері үстіндегі терезе арқылы жарық түсіріледі; 2) ертедегі римдіктерде – сотқа, сауда, биржа және т.б. операцияларға арналған ғимарат; 3) ерте христиандық шіркеу; 4) Шығыста залдық типтегі базиликтер кездеседі.

БАЗИЛИКАЛЫҚ КЕСІНДІ – нефтер бойымен бөлінген ғимараттың көлденең кесіндісі, олардың ортасындағысы қабырғалықтарынан гөрі биік, оның жоғары бөлігінде орналасқан терезелерден жарық түсіріледі. Жоспары жағынан шеңберлі үйде де осындай кесінді болуы мүмкін.

БАЙПАС – тасымалданатын затты (сұйықты, газды) негізгі құбырөткізгіштен бұруға және

мой среды (жидкости, газа) из основного трубопровода и подачи ее в этот же трубопровод.

БАКАН – после установления кереге, при помощи бакана (называется "бас бакан"), изготовленного специально для этой цели из сосновой или березовой древесин, поднимается вверх шанырак, держит его подбанный из числа молодых людей жигит, а девушки и невесты хором устанавливает уык. Размер шанырака зависит от размера юрты, у большой юрты – большой шанырак, что порою поднимается при помощи заранее подготовленного всадника-силача.

БАЛАНС ГРУНТА – соотношение объемов земляных масс в выемках и насыпях в пределах одной стройплощадки или участка земляного полотна. Баланс грунта определяется расчетным путем на основании проекта и применяется при производстве работ по вертикальной планировке территорий.

БАЛКА – конструктивный элемент в виде бруса, работающий главным образом на изгиб. Балки бывают железобетонные, металлические и деревянные.

БАЛКА, КОНЬКОВАЯ – балка, идущая вдоль верхнего го-

оны осы құбырөткізгішке беруге арналған тиек арматуралы айналмалы құбырөткізгіш.

БАҚАН – киіз үйдің керегелері тұрғызылып болғаннан кейін шаңырақ көтеріледі. Оны ұзын келген қарағай, қайың ағашынан жасалған бақанмен ("бас бақан" деп аталады) жігіттің әлеуеттісі жоғары көтеріп ұстап тұрады да, қыз-келіншектер бірлікте уықтарды қадай бастайды. Шаңырақтың көлемі киіз үйдің қанаттарына байланысты болғандықтан, көпқанатты үйдің шаңырағы да үлкен болып келеді. Мұндай шаңырақты қарулы жігіт бас бақанмен ат үстінен көтеріп тұрады.

ТОПЫРАҚ БАЛАНСЫ – бір құрылыс алаңы не жер алқабы учаскесінің шектеріндегі оймалар мен үйінділердің жер массасы мөлшерінің арақатынасы. Топырақ балансы жоба негізінде есептеу жолымен анықталады және аумақта, тік тегістеу жұмыстарын жүргізгенде қолданылады.

АРҚАЛЫҚ – жұмыр білеу түріндегі конструкциялық элемент, негізінен, иілетін тұстарда қолданылады. Арқалықтар темірбетонды, металдан және ағаштан жасалған болып келеді.

ШАТЫРЖАЛДЫ АРҚАЛЫҚ – шатырдың екі еңісінен

ризонтового ребра, образуемого двумя скатами крыши.

БАЛКОН – выступающая площадка на фасаде здания, огражденная перилами, как правило, сообщающаяся с внутренними помещениями.

БАЛЮСТРАДА (франц. balustrade) – ограждение (обычно невысокое) лестниц, террас, балконов и т.д., состоящее из ряда фигурных столбиков (балиасин), соединенных сверху горизонтальной балкой или перилами.

БАЛЯСИНА – невысокие фигурные столбики, поддерживающие перила лестниц, балконов и т.п.

БАНКЕТ – 1) земляной вал, устраиваемый с нагорной стороны дорожной выемки для защиты ее от стока поверхностной воды; 2) отсыпанная из камня призма в верховой и низовой частях плотины, сооружаемой из грунтовых материалов.

БАРАБАН – венчающая часть здания, несущая купол или многогранный сомкнутый свод и имеющая цилиндрическую или многогранную форму; световой барабан имеет оконные проемы.

құралатын жоғарғы көлденең қырының бойымен жүргізілген арқалық.

БАЛКОН – әдетте ішкі үй-жайлармен байланыстырып тұратын, ғимарат қасбетінің шарбақпен қоршалған шығыңқы шағын алаңы.

БАЛЮСТРАДА (тізбек қоршау) (француз тілінен – balustrade) – жоғары жағынан көлденең арқалықпен не таянышпен жалғастырылған айшықты шағын бағандар (балиасиндер) қатарынан тұратын баспалдақ, терраса, балкондардың қоршауы (әдетте биік болмайды).

БАЛЯСИНА – баспалдақтардың, балкондардың және т.б. шарбақтардың тіреп тұратын аласа бейнелі бағандар.

БАНКЕТ – 1) жол оймасын жербеті суының құйылуынан қорғау үшін оның өр жағынан орналастырылатын жер үймегі; 2) топырақ материалдарынан тұрғызылған бөгеттің үстіңгі және астыңғы бөліктерінде тас-тан үйілген призма.

БАРАБАН – ғимараттың цилиндрлі немесе көпқабатты болып келетін жоғары жағының көрінісі, тірек күмбезі не тоғыспалы шаңырақ кейіпті сәулелі барабанның терезе ойықтары болады.

БАРОККО – название стиля, происходящее от характерного мотива раковины.

БАСКУР – широкая тканая полоска, стягивающая скрепленные с ушками кереге снаружи, в верхней части, обычно имела декоративный орнамент.

БАШМАК – стальной наколочник, закрепляемый на заостренный конец сваи.

БАШНЯ – свободно стоящее высотное сооружение, устойчивость которого обеспечивается его основной конструкцией (без оттяжек).

БЕГАЗЫ-ДАНДЫБАЙСКАЯ КУЛЬТУРА – расцвет казахской национальной культуры и искусства во времена бронзовой эпохи (IX-VIII веков до нашей эры), архитектурные памятники этой культуры сохранились до нынешнего времени на территории Центрального Казахстана.

БЕГУНЕЦ – форма орнаментальной кирпичной кладки в виде пояса, образующего на поверхности стены ряд треугольных углублений, обращенных вершинами последовательно вверх и вниз.

БЕЛЬВЕДЕР – надстройка над зданием (обычно круглая в плане); павильон, беседка на возвышенном месте; название

БАРОККО – кестеленген, ұлутастарға байланысты мотивтерден бастау алатын стильдің аты.

БАСҚҰР – керегені уықтармен буып байланыстырып, сыртқы жағынан жүргізілетін енді, мәнерлеп тоқылған құр.

ТАБАН – қаданың сүйір түбіне бекітулі болат ұштық.

МҰНАРА – орнықтылығын өзінің негізгі конструкциясы (тартқыштарсыз) қамтамасыз ететін, сүйенілмей тұратын биік құрылыс.

БЕҒАЗЫ-ДӘНДІБАЙ МӘДЕНИЕТІ – қазақтың ұлттық мәдениеті мен өнерінің қола дәуіріндегі (біздің дәуірімізге дейінгі IX-VIII ғасырлар) көріністері, осынау мәдениеттің сәулет ескерткіштері Орталық Қазақстан аумағында әлі күнге дейін сақталып келеді.

БЕЛДЕУЛІК – кірпішті белдеулеп қалаудың өрнектік түрі, қабырғалық тегістікте бірізді жоғары не төмен қарай өрілетін ұңғыланған үшбұрыштық қатарлар.

БЕЛЬВЕДЕР – ғимарат үстіне салынған құрылыс (әдетте дөңгеленіп келеді); көрнекті жерде тұрғызылған павильон,

некоторых дворцов, расположенных в живописном природном окружении (в Ватикане, Вене, Праге, Варшаве).

БЕЛЬТИНГ – тяжелая, очень плотная и прочная техническая ткань, получаемая из крученой хлопчатобумажной пряжи, иногда с применением химических волокон. Используется для изготовления конвейерных лент и приводных ремней.

БЕЛЬЭТАЖ (от франц. *bel* – прекрасный и *etage* – этаж) – 1) второй снизу этаж дома, главным образом дворца, особняка. В бельэтаже размещаются парадные залы и комнаты, отличающиеся от помещений других этажей большей высотой, качеством отделки. В современной архитектуре жилых домов термин "бельэтаж" почти не применяется; 2) в театральных зданиях – 1-й ярус зрительного зала над бенуаром и амфитеатром.

БЕТОН – строительный материал, представляющий собой искусственный камень, состоящий из затвердевшей смеси вяжущих веществ (цемент, битум и т.д.), воды, заполнителей (песок, гравий, щебень, шлак) и различных добавок. По назна-

отыратын күрке; айналасы табиғи тұрғыдан көрікті орында орналасқан кейбір сарайлардың (Ватиканда, Венада, Прагада, Варшавада) аты.

БЕЛЬТИНГ – кейде химиялық талшықтарды да пайдалана отырып, иірілген мақта-мата жіптерден жасалатын ауыр, өте тығыз және берік техникалық мата. Конвейер таспалары мен қозғалысқа келтіру белдіктерін жасауда қолданылады.

БЕЛЬҚАБАТ (француз тілінен – *bel* – әсем және *etage* – қабат) – 1) үйдің, негізінен сарай, жеке үйдің төменнен санағандағы екінші қабаты. Бельқабатта басқа қабаттардағы үй-жайларға қарағанда биіктігімен, әрлілігімен ерекшеленетін салтанатты залдар мен бөлмелер орналасады. Қазіргі заманғы тұрғын үй сәулет өнерінде "бельқабат" термині өте аз қолданылады; 2) театр ғимаратында – бенуар мен амфитеатрдың үстіндегі көрермендер залының 1- ярусы.

БЕТОН – тұтқыр заттектер (цемент, битум және т.б.), су, толықтырғыштар (құм, малтатас, қиыршықтас, қож) және түрлі қосымшалардың қатырылған қоспасынан тұратын жасанды тас болып табылатын құрылыс материалы. Қолданыс аясына

чению бетоны подразделяются на конструкционные и специальные.

БЕТОН, КОНСТРУКЦИОННЫЙ – применяется в несущих и ограждающих конструкциях зданий и сооружений. К ним относятся тяжелые бетоны (ср. пл. 2200-2500 кг/см³), легкие (1200-2000) и ячеистые (600-1000).

БЕТОН, МОНОЛИТНЫЙ – конструкции, выполняемые непосредственно на стройке в виде единого целого, путем отливки в разборной форме (опалубке).

БЕТОН, ЯЧЕИСТЫЙ – искусственный пористый материал на основе минерального вяжущего и кремнеземистого компонента, содержащий равномерно распределенные поры.

БЕТОНИРОВАНИЕ МОНОЛИТНЫХ КОНСТРУКЦИЙ – бетонирование в нестационарных условиях: на открытом воздухе, непосредственно на проектных отметках и в местах расположения конструкций на возводимом здании или сооружении (в отличии от изготовления сборных бетонных и железобетонных изделий). Эти особенности определяют и особые требования к техно-

карай бетондар құрылымдық және арнайы болып бөлінеді.

КОНСТРУКЦИЯЛЫҚ БЕТОН – ғимараттар мен құрылыстардың тірек және қоршау конструкцияларында қолданылады. Оларға – ауыр (орташа тығыздығы 2200-2500 кг/см³), жеңіл (1200-2000) және кеуекті (600-1000) бетондар жатады.

МОНОЛИТТІ БЕТОН – тікелей құрылыс басында құрастырылған пішінге (қалыпқа) құю жолымен бірыңғай тұтас түрінде орындалатын конструкциялар.

КЕУЕК БЕТОН – біркелкі таралған кеуектерден тұратын минералды тұтқыр зат пен кремнеземдік құрам негізіндегі жасанды кеуек материал.

МОНОЛИТТІ КОНСТРУКЦИЯЛАРДЫ БЕТОНДАУ – стационарлық емес жағдайларда бетондау: ашық ауада, тікелей жобалық белгілерде және тұрғызатын ғимараттарда не құрылыстарда құрылымдар орналасқан жерлерде (құрама бетон және темірбетон бұйымдарын дайындаудан айырмашылығы). Осы ерекшеліктер жұмыс технологиясына да өзгеше талаптарды алдын ала

логии работ, в том числе: тщательный инженерный и лабораторный контроль на всех стадиях бетонирования, защиту бетонной смеси и бетона от воздействий окружающей среды (в зимних условиях и при сухом жарком климате).

БЕТОННАЯ СМЕСЬ – смесь вяжущих, заполнителей, затворителей и при необходимости, добавок до ее укладки.

БЕТОННЫЕ И ЖЕЛЕЗОБЕТОННЫЕ РАБОТЫ – работы по возведению строительных конструкций из бетона и железобетона. Строительство зданий и сооружений из монолитного бетона и железобетона является высокоиндустриальным комплексномеханизированным процессом с использованием эффективных средств механизации, автоматизации и компонентов заводского изготовления.

БЕТОНОНАСОСЫ – предназначен для подачи по трубам свежеприготовленной бетонной смеси.

БЕТОНОРАЗДАТЧИК – самоходный бункер, способный перемещать и выдавать бетонную смесь порциями.

БЕТОНОСМЕСТИТЕЛЬ – машина для приготовления бе-

лелгілейді, оның ішінде: бетондаудың барлық сатыларында инженерлік және зертханалық мұқият бақылау, қоршаған ортаның әсерінен бетон қоспасын және бетонды (қысқы жағдайларда және құрғақ ыстық ауа райында) қорғау.

БЕТОН ҚОСПАСЫ – тұтқыр заттардың, толтырғыштардың, жапқыштардың және қажет болғанда, қоспаны төсенгенге дейін қосылатын қоспа.

БЕТОН ЖӘНЕ ТЕМІРБЕТОН ЖҰМЫСТАРЫ – бетон және темірбетоннан жасалған құрылыс конструкцияларын тұрғызу бойынша жұмыстар. Монолитті бетон мен темірбетоннан жасалған ғимараттар мен құрылыстарды механикаландырудың, автоматтандырудың тиімді құралдарын және зауыттық дайындау компоненттерін пайдаланумен жоғары индустриалды кешенді механикаландырылған процесс болып табылады.

БЕТОНСОРҒЫЛАР – жаңа дайын болған бетон қоспасын құбыр арқылы беруге арналған.

БЕТОНТАРАТҚЫШ – бетон қоспасын араластырып, үлеспен беретін өзі жүретін бункер.

БЕТОНАРАЛАСТЫРҒЫШ – материалдарды ауыстыру ар-

тонной смеси путем перемешивания материалов. Бетоносмесители бывает передвижные и стационарные.

БЕТОНОУКЛАДЧИК – бункер с питателем для равномерной подачи бетонной смеси в форму слоем требуемой толщины, может иметь дополнительное разравнивающее, заглаживающее и уплотняющее оборудование.

БЕТОНЫ, НАПРЯГАЮЩИЕ – специальные бетоны на основе напрягающего цемента, расширяющиеся при твердении и предназначенные для создания предварительного напряжения (самонапряжения) и конструкции при его твердении.

БЕТОНЫ, СПЕЦИАЛЬНЫЕ – теплоизоляционные, жаростойкие, химически стойкие, радиационно-защитные, декоративные и др. Используются в конструкциях, работающих в особых условиях.

БИТУМЫ – природные или искусственные твердые или жидкие водорастворимые органические вещества, состоящие из смеси высокомолекулярных углеводов и их производных, содержащих кислород, серу, азот и комплексные соединения металлов. Применяются в дорожном и

кылы бетон қоспасын дайындауға арналған мәшине. Бетон араластырғыш жылжымалы және стационарлы болады.

БЕТОНТӨСЕГІШ – бетон қоспасын қабаттың қажетті қалыңдықта жеткізіліп тұратын құрылғысы бар бункер, қосымша тегістегіш, тығыздағыш, түзеткіш жабдығы болу мүмкін.

ТЫҒЫЗДАҒЫШ БЕТОН – қатқан кезде көлемі ұлғая түсетін тығыздағыш цемент негізінде жасалған арнайы бетон, құрылымның қатаюы барысында оны тығыздай түсуге (өздігінен тығыздалуға) арналған.

АРНАЙЫ БЕТОНДАР – жылу оқшаулағыш, ыстыққа төзімді, химиялық әсерлерге төзімді, радиациядан қорғайтын, сәндік және т.с.с. Ерекше жағдайларда тұрғызылатын конструкцияларда пайдаланылады.

БИТУМДАР – жоғарымолекулярлы көмірсутек пен құрамында оттегі, күкірт, азот және металдардың кешенді қосындылары болатын, олардан жасалатын заттектердің қоспасынан тұратын табиғи не жасанды қатты немесе сұйық суда еритін органикалық заттар. Жол және тұрғын үй құрылысында,

жилищном строительстве, лакокрасочной и химической промышленности.

БИТ-ХИЛАНИ – вытянутое вширь здание с портиками из 1-3 колонн по длинной стороне, зажатым между двумя прямоугольными выступами или отрезками стены.

БЛАГОУСТРОЙСТВО – совокупность работ (по инженерной подготовке территории, устройству дорог, развитию коммуникационных сетей и сооружений водоснабжения, канализации, энергоснабжения и др.) и мероприятий (по разчистке, осушению и озеленению территории, улучшению микроклимата, охране от загрязнения воздушного бассейна, открытых водоемов и почвы, санитарной очистке, снижению уровня шума и др.), осуществляемых в целях проведения той или иной территории в состояние, пригодное для строительства и нормального пользования по назначению, создания здоровых, удобных и культурных условий жизни населения.

БЛОК – камень больших размеров, чаще всего призматической формы, изготовленной из природных или искусствен-

лак-бояу және химия өнеркәсібінде қолданылады.

БИТ-ХИЛАНИ – қабырғаның екі тікбұрышты шығып тұратын жақтары немесе кесінділері арасында ұзындығы тұсынан 1-3 ұстанның портигі бар енділеу келетін ғимарат.

КӨРІКТЕНДІРУ – белгілі жер көлемін құрылыс үшін және қолданылу мақсатында бойынша қалыпты пайдалануға, халық тұрмысына таза, жайлы және мәдени жағдайлар жасау үшін жарамды күйге келтіру мақсатымен жүзеге асырылатын жұмыстар (аумақты инженерлік дайындау, жол салу, коммуникациялық желілерді және сумен жабдықтау, кәріз, электрмен жабдықтау құрылыстарын және т.б. дамыту бойынша) мен іс-шаралардың (аумақты тазалау, құрғату және көгалдандыру, микроклиматты жақсарту, әуе алабын, ашық суайдындарын және жер қыртысын ластанудан қорғау, санитарлық тазарту, шу деңгейін төмендету және т.б. бойынша) жиынтығы.

БЛОК – көлемі үлкен, көбіне призма тәрізді пішінде болып келетін, табиғи не жасанды құрылыс материалдарынан

ных строительных материалов (известняка, бетона, шлакобетона и т.п.).

БЛОК, БЕТОННЫЙ – изделие из бетона массой от десятков килограммов до нескольких тонн. Изготавливаются из тяжелых, облегченных и легких бетонов. По назначению подразделяются на фундаментные, цокольные и стеновые. Для снижения массы и теплопроводности часто выпускаются пустотными или дырчатыми. Наиболее часто пустоты имеют форму щелей, которые расположены вдоль или поперек блока.

БЛОК, ОБЪЕМНЫЙ – предварительно изготавливаемая часть объема строящегося здания жилого, общественного или производственного назначения (санитарно-техническая кабина, комната, квартира, бытовое помещение, трансформаторная подстанция и др.).

БЛОК, СТРОИТЕЛЬНО-ТЕХНОЛОГИЧЕСКИЙ – взаимосвязанные элементы монтируемых строительных конструкций и оборудования, предварительно объединенные на предприятии или строительной площадке в единую неизменяемую объемно-пространственную систему.

(әктас, бетон, қождыбетон және т.б.) жасалған тас.

БЕТОН БЛОГЫ – салмағы он шақты килограмнан бірнеше тоннаға дейінгі бетоннан жасалған бұйым. Ауыр, жеңілдетілген және жеңіл бетондардан жасалады. Қолданыс аясына қарай іргетастық, іргелік және қабырғалық болып бөлінеді. Салмағын жеңілдету және жылуөткізгіштігін арттыру мақсатында қуысты немесе тесікті етіп жасалады. Қуыстары көбіне блоктың ұзына бойымен не көлденеңінен орналасқан саңылаулар түрінде болып келеді.

КӨЛЕМДІК БЛОК – тұрғын, қоғамдық не өндірістік мақсатта салынатын ғимарат көлемінің алдын ала жасалатын бөлігі (санитарлық-техникалық кабина, бөлме, пәтер, тұрмыстық үй-жайлар, трансформаторлық шағын станса және т.б.).

ҚҰРЫЛЫС-ТЕХНОЛОГИЯЛЫҚ БЛОК – құрастырылатын құрылыс конструкциялары мен жабдықтарының өзара байланысқан, алдын ала кәсіпорында немесе құрылыс алаңында бірыңғай өзгермейтін көлемдік-кеңестіктік жүйеге біріктірілген элементтері.

БЛОКИ, КЕРАМИЧЕСКИЕ

– штучные пустотелые керамические изделия плотностью 1100-1300 кг/м³. Объем пустот составляет 15-40%, водопоглощение 6-14%, морозостойкость не менее 25 циклов. Выпускаются различных типоразмеров: для кладки стен, перегородок, перекрытий, ограждений и т. д. Основные размеры 250x120x140, 250x220x250 и 320x100x140.

БЛОК-СЕКЦИОННЫЙ МЕТОД

– метод современного индустриального домостроения, при котором детали комплектуются не на целый дом, а на его часть – блок-секции, т.е. несколько квартир, объединенных лестнично-лифтовым узлом. Сочетание различных блок-секции позволяет возводить дома сложной конфигурации, переменной этажности, которые хорошо вписываются в конкретные условия участка и обладают большей архитектурной выразительностью, чем типовые дома-пластины.

БОЛЬЦ – стальной крепежный элемент, соединяющий ступени лестницы между собой. Лестница на больцах не имеет каркаса. Его роль выполняют ступени и больцы.

ҚЫШ БЛОҚТАР

– тығыздығы 1100 – 1300 кг/м³ болатын қыштан жасалған қуыс денелі бірліктер. Қуыстарының көлемі 15-40%, су сіңіргіштігі 6-14%, аязға төзімділігі кемінде 25 циклді құрайды. Түрлі үлгі-өлшемде шығарылады: қабырғалар, қалқалар, жабындар, қоршаулар және т.б. жасауға арналған. Негізгі өлшемдері 250x120x140, 250x220x250 және 320x100x140.

БЛОК-СЕКЦИЯЛЫҚ ӘДІС

– қазіргі заманғы индустриалды үй тұрғызу әдісі, оның барысында бөлшектер тұтас үйге емес, оның бөліктері – блок-секциялар бойынша, яғни баспалдақты-лифтік тораппен біріктірілген бірнеше пәтер бойынша жинақталады. Түрлі блок-секциялардың ұштасуы қабаттары өзгеріп отыратын күрделі бейнелі үйлер тұрғызуға мүмкіндік береді, олар үлкен нақты жағдайына жақсы жарасып, типтік пластин-үйлерге қарағанда сәулеттік мәнерлігімен көзге түседі.

БОЛЬЦ – баспалдақ сатыларын өзара жалғастыратын болаттан жасалған бекіткіш элемент. Больцты баспалдақтардың қаңқасы болмайды. Қаңқаның қызметін басқыштар мен больцтер атқарады.

БОРДЮР – 1) полоса, обрамляющая края чего-либо; кайма, кромка; 2) низкие и узкие полосы посаженных растений, обрамляющие отдельные участки в садах и парках.

БРАНДМАУЭР – противопожарная стена, предназначенная для разобращения смежных помещений здания или смежных зданий с целью воспрепятствовать распространению пожара.

БРЕВНО – часть ствола дерева заданной длины, полученная его поперечным делением.

БРОВКИ – декоративное убранство стены над окном в виде выступающего (иногда профилированного, как архивольт арки) валика.

БРУС – тело, размеры поперечного сечения которого малы по сравнению с длиной. В деревообработке – пиленный или тесаный с двух, трех или четырех сторон лесоматериал толщиной и шириной более 100 мм. Брус с двумя противоположными обработанными пластинами называется двухкатным; брус, имеющий три продольные обработанные поверхности – трехкантным, четыре – четырехкантным. Используется как строительный материал или для последующей распиловки на обрезные пиломатериалы.

ЖИЕКТЕМЕ – 1) кандай да бір нәрсені көмкеретін жолақ; 2) бақтар мен саябақтарда жекелеген алаңдарды көмкере отырғызылған өсімдіктердің аласа әрі жіңішке келетін жолақтары.

БРАНДМАУЭР – ғимарат үйжайларын немесе жапсарлас ғимараттарды өрттің тарылуына тосқауыл ретінде бөліп тұруға арналған өртке қарсы қойылатын қабырға.

БӨРЕНЕ – белгілі бір ұзындықта көлденеңінен кесілген ағаш діңінің бөлігі.

ҚАБАҚТЫҚ – терезенің үстінен шығып тұратын өрнекті тұсы қабырғаның (кейде арканың профилдік архивольті секілді).

БІЛЕУ – көлденең қимасының өлшемі ұзындығынан кем болатын дене. Ағаш өңдеуде – екі, үш немесе төрт жағынан кесілген не жонылған қалыңдығы мен ені 100 мм асатын ағаш материал. Қарама-қарсы екі өңделген беті бар білеу қосжиекті; ұзыннан үш өңделген беті бар білеу – үшжиекті, төрт беті бар білеу – төртжиекті деп аталады. Құрылыс материалы ретінде немесе ары қарай кесілген кесілмелі материалдар дайындау үшін пайдаланылады.

БРУСЧАТКА – дорожно-строительный материал из прочных горных пород (гранит, базальт, диабаз и пр.), в виде брусков, имеющих форму, близкую к параллелепипеду. Применяется для устройства покрытий на отдельных участках автомобильных дорог и городских улиц и площадей.

БРУТАЛИЗМ (необрутализм) (от англ. brutal – грубый) – направление в архитектуре с 1950-х гг., стремящееся к максимальному выявлению архитектоники построек с помощью грубой осязательности, подчеркнутой весомости архитектурных форм; использует естественную фактуру материалов, обнаженные конструкции и системы инженерного оборудования зданий (архитекторы А. и П.Смитсон в Великобритании, П.Рудольф в США).

БУГЕЛЬ – стальное кольцо, надеваемое на ствол дерева для предохранения от раскалывания.

БУНКЕРА – емкости для хранения рыхлых и сыпучих материалов, бетонный квадратный или прямоугольный в плане ящик с днищем пирамидальной формы.

БУТ – крупный строительный камень (главным образом для фундаментов).

ТАС ТӨСЕМ – мықты тау жыныстарынан (гранит, базальт, диабаз және т.б.) параллелепипед пішіндес болып келген білеушелерден жасалған жол-құрылыс материалдары. Автомобиль жолдарының жекелеген бөліктеріне және қала көшелерімен алаңдарына төсеуге қолданылады.

БРУТАЛИЗМ (необрутализм) (ағылшын тілінен – brutal – тұрпайы) – сәулеттік пішіндердің тұрпайы сезінілуі, айрықша салмақты етіп көрсетілуі арқылы құрылыстардың архитектоникасын барынша аша түсуге ұмтылатын 1950-жылдардағы сәулет өнеріндегі бағыт; материалдардың табиғи фактурасын, ғимараттың құрылымдарын және инженерлік жүйелерді ашық күйінде пайдаланады (сәулетшілер – А. және П.Смитсон – Ұлыбританияда, П.Рудольф – АҚШ-та).

БУГЕЛЬ – ағаштың дініне киіліп, жарылудан қорғайтын болат сақина.

БУНКЕРЛЕР – борпылдақ және сусымалы материалдарды сақтауға арналған ыдыс, түбі пирамида түріндегі төртбұрышты жәшік.

КЕСЕКТАС – ірі құрылыс тасы (негізінен іргетасқа арналады).

БУТИЛКАУЧУК – синтетический каучук, продукт сополимеризации изобутилена и небольшого количества (до 5%) изопрена. Не растворяется в спиртах, эфирах, дихлорэтано, анилине, нитробензоле. Стоек к действию воды. Отличается низкой газопроницаемостью. Важнейшая область применения – производство шин и резиновых изделий, стойких к действию высоких температур и агрессивных сред.

БУТОБЕТОН – бетон, в котором в качестве наполнителя используется бутовый камень. Большой частью применяется при сооружении фундаментов.

БУТОВЫЙ КАМЕНЬ – куски горных пород размером 150-500 мм, получаемые при дроблении гранита, песчаника, известняка и т.д.

БУТИЛКАУЧУК – синтетический каучук, изобутилен мен изопреннің аздаған мөлшерінің (5%-ке дейін) бірге полимерленуінің нәтижесінде пайда болады. Спирт, эфир, дихлорэтан, анилин, нитробензолда ерімейді. Судың әсеріне төзімді. Газөткізгіштігі төмен. Қолданылатын ең негізгі салалары – шина және жоғары температураға, агрессивті әсерлерге төзімді резеңке бұйымдары өндірісі.

БУТТЫ БЕТОН – толтырғыш ретінде бутты тас қолданылатын бетон. Көбінесе құрылыстың іргетасына қолданылады.

БУТТЫ ТАС – көлемі 150-500 мм тау жыныстарының кесектері, әктасты, құмтасты, гранитті және т.б. ұсақтау жолымен алынады.

В

ВАГРАНКА – шахтная плазменная печь непрерывного действия, теплообмен в которой происходит по принципу противотока.

ВАЛ (в мелкомасштабных профилях – валик) – криволинейный облом, имеющий в поперечном разрезе вид полукруга.

ШОЙЫН БАЛҚЫТҚЫШ – жылу алмасу тоқтың қарсы берілуі арқылы пайда болатын үздіксіз әрекеттегі шахталық балқыту пеші.

БІЛІК (кішірек көлемдегі пішіндер үшін – білікше) – көлденең кесіндісі жарты дөңгелек болып келетін қисық сызықты бүйірқынды.

ВАЛИК – в малярном деле – инструмент для нанесения и равномерного распределения лакокрасочных материалов по окрашиваемой поверхности. Корпуса валиков, как правило, изготавливаются из полиэтилена высокой плотности или алюминиевых сплавов (допускается использовать картон с пропиткой в эпоксидной смоле или бакелитовом лаке); подшипники – из полиэтилена (или иных ударопрочных пластмасс), стали или алюминиевых сплавов.

ВАЛЬМА – скат шатровой крыши, имеющий треугольную форму и расположенный с торцевой стороны здания.

ВАЛЬМОВАЯ ИЛИ ШАТРОВАЯ КРЫША – крыша прямоугольного здания, имеющая четыре ската, два из которых – трапециевидные (по длинным скатам), два – треугольные (по коротким скатам).

ВАНТЫ – гибкие элементы (растяжки), обычно стальные тросы для крепления висячих конструкций (большепролетных покрытий, мостов, мачт и др.).

ВАСА – жерди, расколотые пополам и уложенные (круглой

БІЛКШЕ – сырлау жұмыстарында – бояу жағылатын бетке лак-бояу материалдарын біртегіс жайып, жағуға арналған құрал. Білікшенің корпусы әдетте тығыздығы жоғары полиэтиленнен немесе алюминий қорытпаларынан (эпоксидті шайыр (қарамай) не бакелитті лак сіңірілген картонды пайдалануға да болады); мойынтіректері – полиэтиленнен (немесе басқа да соққыға төзімді пластмассалардан), болаттан не алюминий қорытпаларынан жасалады.

ВАЛЬМА – ғимараттың бүйір жағында орналасқан үшбұрышты шатырлы төбенің еңісі.

ВАЛЬМАЛЫ НЕМЕСЕ ШАТЫРЛЫ ТӨБЕ – төртбұрышты ғимараттың төрт еңісті төбесі, екеуі – трапеция пішінді (ұзын еңістерінің бойымен), екеуі – үшбұрышты (қысқа еңістерінің бойымен).

ВАНТТАР – аспалы конструкцияларды (үлкен-үлкен аралық жабындыларды, көпірлерді, мачтарды және т.б.) бекітуге арналған иілгіш элементтер (кергіштер), әдетте болаттан жасалған тростар.

ВАСА – ортасынан қаж бөлініп, жабынның ағаш арқалықтары-

стороной вниз) по деревянным балкам перекрытия.

БАТА, БАЗАЛЬТОВАЯ – теплоизоляционный материал, состоящий из тонкого базальтового волокна. Волокна получают в результате расплавления вулканической породы при 1500°С с последующим раздувом расплава и добавлением в неё связующих компонентов и водоотталкивающих веществ.

БАТА, МИНЕРАЛЬНАЯ – теплоизоляционный материал в виде слабо уплотненной массы стекловидных волокон. Получают из силикатных расплавов на основе доменных шлаков, а также из смесей осадочных (мергель, доломит, известняк) и изверженных (диабаз, базальт, порфирит и т.д.) горных пород.

БАТА, СТЕКЛЯННАЯ – рыхлый материал, состоящий из переплетенных между собой тонких стеклянных волокон. Сырьем для получения служат кварцевый песок, известняк, кальцинированная сода. Используется для изготовления теплоизоляционных материалов.

БАТА, ЦЕЛЛЮЛОЗНАЯ (ЭКОВАТА) – древесный волокнистый материал. Изготавливается из макулатуры. 80%

на жатқызыла қойылған (дөңгелек жағы төмен қаратылып) сырғауыл.

БАЗАЛЬТТІ МАҚТА – жіңішке базальтті талшықтардан тұратын жылуоқшаулағыш материал. Талшықтар жанартау жыныстарын 1500оС температурада балқыту, одан соң балқыманы үрлеп, оған біріктіргіш компоненттер мен су өткізбейтін заттектер қосу нәтижесінде алынады.

МИНЕРАЛДЫ МАҚТА – шыны тектес талшықтардың аздап нығыздалған массасы түріндегі жылуоқшаулағыш материал. Домналық қождың, сондай-ақ шөгінді (мергель, доломит, әктас) және жанартаулық (диабаз, базальт, порфирит және т.б.) тау жыныстары қоспасы негізінде силикатты балқымалардан алынады.

ШЫНЫ МАҚТА – өзара өріліп тоқылған жіңішке шыны талшықтарынан тұратын жұмсақ материал. Кварцты құм, әктас, кальцийлендірілген сода сияқты шикізаттардан өндіріледі. Жылуоқшаулағыш материалдар шығаруда пайдаланылады.

ЦЕЛЛЮЛОЗДЫ МАҚТА (ЭКОМАҚТА) – ағаштан жасалған талшықты материал. Макулатурадан жасалады. Эко-

эковаты состоит из газетной бумаги, а 20% эковаты составляют нелетучие добавки, служащие антисептиками и антипиренами.

ВЕНЕЦ – в деревянном строительстве бревна или брусья, составляющие один горизонтальный ряд сруба. В углах сруба бревна связываются путем врубки – с выступающими концами ("в обло") или без них ("в лапу", "в шип"). От количества венцов зависит высота сруба, а его площадь определяет длина бревен.

ВЕНТИЛЯЦИЯ – регулируемый воздухообмен в помещениях; система мероприятий для осуществления воздухообмена.

ВЕРАНДА – открытое или застекленное помещение, пристроенное к зданию.

ВЕРСТАК – специальный стол для столярных, слесарных и иных работ. Различаются по назначению (слесарные, столярные), по материалу (металлические, деревянные), по количеству тумб (одно-, двух-, трехтумбовые), по числу рабочих мест (одноместные, двухместные). Обычно стационарный верстак оборудуют передними и задними тисками, а

мактаның 80%-і газет қағазынан, ал 20%-і антисептик және антипирен ретіндегі ұшпайтын қосымшалардан тұрады.

ТӘЖ – ағаштан салынатын құрылыста – қиманың бір келденең қатарын құрайтын бөренелер немесе білеулер. Қиманың бұрыштарында бөренелер кертіп орнату арқылы байланысады – шеттері шығып тұрады ("оймалы") немесе шықпайды ("табантүйіс", "тиек"). Қиманың биіктігі тәждер санына, ал аумағы бөренелердің ұзындығына байланысты.

ЖЕЛДЕТУ – үй-жайдағы реттелген ауа алмасуы; ауаның алмасуын жүзеге асыруға арналған іс-шаралар жүйесі.

ВЕРАНДА – ғимаратқа жапсырыла салынған ашық не әйнектелген үй-жай.

ШЕБЕР ҮСТЕЛІ – ағаш, темір және басқа да ұсталық жұмыстарға арналған арнайы үстел. Қандай жұмыста қолданылатынына (темір, ағаш ұсталығы), жасалған материалына (темірден, ағаштан), тумбаларының санына (бір-, екі-, үштумбалы), жұмыс орнының санына (бір орынды, екі орынды) қарай ажыратылады. Әдетте стационарлы шебер үстелі алдыңғы

его верстачную доску – приспособлениями для фиксации заготовок.

ВЕРТИКАЛЬНАЯ ПЛАНИРОВКА ГОРОДСКИХ ТЕРРИТОРИЙ – изменение естественного рельефа земли путем срезки, подсыпки, смягчения уклонов и приспособления его целей строительства.

ВЕРТИКАЛЬНЫЙ ОТСТОЙНИК – круглый или квадратный в плане резервуар с конусным дном, имеющим уклон к центру резервуара.

ВЕРТИКАЛЬНЫЙ СМЕСИТЕЛЬ – резервуар цилиндрической формы с конусным дном или резервуар в виде параллелепипеда с пирамидальным дном.

ВЕСТИБЮЛЬ – помещение между входом и внутренним пространством. Использовался еще в древнеримской архитектуре (например, в зданиях бань). Но особую важность приобрел в странах с холодным климатом, для защиты от теплопотерь. В России применительно к частным домам чаще употреблялись названия "прихожая" или "крытые сени", а слово "вестибюль" использовалось для общественных зданий.

және артқы қысқыштармен, ал оның үстіндегі тақтайы дайындалған бөлшектерді бекітіп ұстайтын тетіктермен жабдықталады.

ҚАЛА АУМАҒЫН ТІГІНЕН ЖОСПАРЛАУ – жердің табиғи бедерін қазу, көтеру, кедірбұдырларды тегістеп, оны құрылыс мақсаты үшін ыңғайлап өзгерту.

ТІК ТҰНДЫРҒЫШ – резервуар орталығына қарай көлбеу түбі конус тәрізді дөңгелек немесе шаршы резервуар.

ТІК АРАЛАСТЫРҒЫШ – түбі конус тәрізді цилиндр нысанды резервуар немесе түбі пирамида тәрізді параллелепипед түріндегі резервуар.

ВЕСТИБЮЛЬ – кіреберіс пен ішкі кеңістіктің арасындағы үйжай. Ежелгі римдік сәулет өнерінде пайдаланылған (мысалы, монша ғимараттарында). Әсіресе ауа райы суық болып келетін елдерде жылуды сақтау мақсатында кеңінен қолданылған. Ресейде жекеменшік үйлерге қатысты көбіне "кіреберіс" не "жабық ауыз үй" деп қолданылған, ал "вестибюль" сөзі қоғамдық ғимараттарға қатысты қолданылған.

ВЕЩЕСТВО (СМЕСЬ), ОГНЕЗАЩИТНОЕ – вещество (смесь), обеспечивающее огнезащиту.

ВЕЩЕСТВО, ОГНЕТУШАЩЕЕ – вещество, обладающее физико-химическими свойствами, позволяющими создать условия для прекращения горения.

ВЗРЫВНЫЕ РАБОТЫ – работы, связанные с использованием энергии взрыва. Взрывные работы применяются при рыхлении скальных пород с последующей их разработкой землеройными и скалоуборочными механизмами. С помощью взрывов возводят земляные насыпи (на выброс), выемки для каналов, дорог, дробят мерзлые грунты, валят деревья, корчуют пни.

ВИАДУК – сооружение мостового типа, предназначенное для преодоления неводных преград – ущелий, оврагов, дорог, железнодорожных путей и т.п.

ВИБРАТОР – любая система, служащая для возбуждения механических, электромагнитных или иных колебаний. В радиотехнике – участок проводника, излучающий электромагнитные волны, вследствие про-

ОТТАН ҚОРҒАҒЫШ ЗАТТЕК (ҚОСПА) – оттан қорғауды қамтамасыз ететін заттек (қоспа).

ОТ СӨНДІРГІШ ЗАТТЕК – жануды тоқтату үшін қолайлы жағдай туғызуға болатын физика-химиялық қасиетке ие заттек.

ЖАРУ ЖҰМЫСТАРЫ – жарылыс энергиясын пайдаланумен байланысты жұмыстар. Жару жұмыстары тасты жыныстарды қопсытқанда қолданылады, соңынан олар жер қазатын және тас жинаушы механизмдермен өңделеді. Жару арқылы топырақ үйінділері мен бөгеттер салынады, арналар, жолдар үшін ойықтар (лақтырумен) жасалынады, қатқан жер қыртысын қопарады, ағаштарды құлатады, түбірлерді тамырымен жұлады.

ВИАДУК – судан бөлек кедергілерден – сайлар, жыралар, жолдар, теміржолдар және т.б. өтуге арналған көпір тәріздес құрылыс.

ДІРІЛДЕТКІШ – механикалық, электромагниттік немесе басқа да тербелістер тудыратын кез келген жүйе. Радиотехникада – бойынан айнымалы ток өту кезінде электромагнитті толқындар шығаратын өткізгіштің

хождения по нему переменного тока. В строительных технологиях – устройство для получения механических колебаний, используемое самостоятельно или как узел вибрационных машин и оборудования. Важнейшая область применения – уплотнение бетонных смесей при проведении бетонных работ или изготовления бетонных и железобетонных изделий. Кроме того, вибраторы используются для механизации выгрузки материалов из емкостей, уплотнения грунтов и дорожных покрытий, в виброконвейерах, вибростендах для испытания конструкций.

ВИБРОПРЕССОВАНИЕ – способ уплотнения бетонной смеси путем приложения к ней вибрационных нагрузок и статического давления.

ВИЛЛА (лат. villa – усадьба, поместье) – загородный дом с садом или парком. В древнем Риме "виллой" называли загородное поместье, предназначенное для развлечений и отдыха.

ВИМПЕРГ – резной фронтон над окном или дверным проемом (готическая архитектура).

бір бөлігі. Құрылыс технологиясында – жеке өз алдына немесе дірілдеткіш машинелер мен құралдардың бір торабы ретінде қолданылатын механикалық тербелістер беретін құрылғы. Ең негізгі қолданыс аясы – бетонмен жұмыс жасау немесе бетон және темірбетон бұйымдарын жасау кезінде бетон қоспаларын тығыздау. Сонымен қатар материалдарды ыдыстардан төгу, топырақты және жол төсеніштерін нығыздау кезінде, құрылымдарды сынақтан өткізу үшін дірілдеткіш конвейерлер мен дірілдеткіш стендтерде қолданылады.

ДІРІЛДЕТКІШ СЫҒЫМДАУ – бетон қоспасын дірілдеткіш күшпен статикалық қысымды қолдана отырып нығыздау тәсілі.

ВИЛЛА (латын тілінен – villa – үй-жай, жер иелігі) – бақшасы немесе саябағы бар қала сыртындағы үй. Ежелгі Римде көңіл көтеру және демалуға арналған қала сыртындағы үй-жайы бар жер иелігін "вилла" деп атаған.

ВИМПЕРГ – терезе не есік ойығының үстіндегі жонылып орнатылған фронтон (готикалық сәулет өнері).

ВИНИПЛАСТ – термопластичный непрозрачный материал – пластическая масса на основе поливинилхлорида (ПВХ), содержащая стабилизаторы, смазывающие вещества, красители (для получения цветных изделий), наполнители и модификаторы (снижают стоимость, улучшают физико-механические свойства). Впервые производство винипласта было организовано в Германии в 30-х гг. XX века. Винипласт не горит, не имеет запаха, хорошо поддается различным видам механической обработки на обычных станках, легко сваривается с помощью сварочного прутка, хорошо склеивается, является хорошим диэлектриком, устойчив к действию кислот.

ВИТРАЖ – застекление окон или дверей с тематическими или орнаментальными живописными рисунками, составленными из кусков разноцветного стекла или другого просвечивающего материала. Получили распространение в романской и особенно в готической архитектуре.

ВЛАГОСТОЙКОСТЬ – способность строительных материалов долговременно сопротивляться разрушающему дей-

ВИНИПЛАСТ – термопластичный материал – құрамында тұрақтандырғыш, жағатын заттектер, бояғыш (түрлі-түсті бұйымдар үшін), толықтырғыш пен модификатор (құнын арзандатады, физико-механикалық қасиеттерін жақсартады) бар поливинилхлорид (ПВХ) негізіндегі пластик зат. Винипласт өндірісі алғаш рет XX ғасырдың 30-жылдарында Германияда қолға алынды. Винипласт отқа жанбайды, иіссіз, қарапайым станоктарда әртүрлі механикалық өндеулер жүргізуге болады, дәнекерлеу шыбығымен жеңіл дәнекерленеді, жақсы желімделеді, жақсы диэлектрик болып келеді, қышқылдардың әрекетіне төзімді.

ВИТРАЖ – терезелерді не есіктерді түрлі-түсті шыны немесе басқа жылтыраған материал сынықтарынан құрастырылған өрнекті кескіндемелік суреттермен әйнектеу. Роман, әсіресе, готикалық сәулет өнерінде кең таралған.

ЫЛҒАЛҒА ТӨЗІМДІЛІК – құрылыс материалдарының кезең-кезең дымқылданғанда және кепкенде ылғалдың

ствию влаги при периодических увлажнениях и высыханиях материала.

ВЛАЖНОСТЬ – величина, показывающая относительное (реже абсолютное) содержание влаги в материале, определенное по отношению к массе сухого материала и выраженная в процентах.

ВНУТРЕННЯЯ КАНАЛИЗАЦИЯ – система трубопроводов и устройств в объеме, ограниченном наружными поверхностями ограждающих конструкций и выпусками до первого смотрового колодца, обеспечивающая отведение сточных вод от санитарно-технических приборов и технологического оборудования и при необходимости локальными очистными сооружениями, а также дождевых и талых вод в сеть канализации соответствующего назначения населенного пункта или промышленного предприятия.

ВОДНАЯ СТАНЦИЯ – комплексное спортивное сооружение на берегу водоема для учебных занятий, тренировок и соревнований по плаванию, прыжкам в воду и гребле.

ВОДНЫЙ ТРАНСПОРТ В СТОИТЕЛЬСТВЕ – наиболее

бүлдіргіш әрекетіне ұзақ уақыт қарсы тұру қабілеті.

ЫЛҒАЛДЫЛЫҚ – құрғақ материал массасымен салыстырып анықталатын және процентпен көрсетілетін материалдың құрамындағы ылғалдың салыстырмалы (кейде абсолютті) мөлшерінің көрсеткіші.

ІШКІ КӘРІЗ – елді мекен немесе өнеркәсіптік кәсіпорынның тиісті мақсатта қолданылатын кәріз желісіне санитарлық-техникалық жабдықтардан және қажет болғанда жергілікті тазартқыш құрылыстармен сарқынды суды, сонымен қатар жаңбыр мен еріген суларды бұруды қамтамасыз ететін қоршау конструкцияларының сыртқы беттерімен және шығыңқы жерлерімен бірінші байқау құдығына дейін шектелген көлемдегі құбырлар мен құрылыстардың жүйесі.

СУ СТАНСАСЫ – суға жүзу, суға секіру және ескек есу жөніндегі оқу сабақтарына, жаттығулар мен жарыстарға арналып суайдындары жағасында салынған кешенді спорттық құрылыс.

ҚҰРЫЛЫСТАҒЫ СУ КӨЛІГІ – су жолдарынан тіке-

дешевый вид транспорта широко применяемый на стройках, находящихся в непосредственной близости от водных путей. Эффективность водного транспорта повышается при перевозке массовых строительных грузов; песка, камня, гравия, щебня, леса.

ВОДОЗАБОРНЫЕ СООРУЖЕНИЯ (ВОДОЗАБОРЫ, ВОДОПРИЕМНИКИ) – гидротехнические сооружения, осуществляющие забор воды из водотока или водоема для ирригации, водоснабжения, гидроэлектростанций и т.д.

ВОДОНАПОРНАЯ БАШНЯ – сооружение в системе водоснабжения (водопровода), служащие для регулирования расхода и напора воды в водопроводной сети, создания ее запаса и уравнивания работы насосных станций.

ВОДОНЕПРОНИЦАЕМОСТЬ – способность материала не пропускать воду до достижения односторонним гидростатическим давлением определенной величины.

ВОДООТВЕДЕНИЕ – использование комплекса инженерных сооружений и оборудования с целью удаления сточных, ливневых и талых вод из населенных пунктов и промышленных объектов.

лей жақын орналасқан құрылыстарда кең қолданылатын көліктің ең арзан түрі. Су көлігінің тиімділігі жаппай құрылыс жүктерін: құм, тас, гравий, қиыршықтас, ағаш тасымалдағанда артады.

СУ ЖИНАҒЫШ ҚҰРЫЛЫСТАР (СУ ЖИНАҒЫШТАР, СУ ҚАБЫЛДАҒЫШТАР) – ирригация, сумен жабдықтау, гидростансалар және т.б. үшін ағын судан немесе суайдынынан су жинауды жүзеге асыратын гидротехникалық құрылыстар.

СУҚЫСЫМДЫ МҰНАРА – сумен жабдықтау (су құбыры) жүйесіндегі су құбыры торабындағы су шығыны мен қысымын реттеуге және оның қорын жасау мен сорғы стансаларының жұмысын теңдестіруге қызмет ететін құрылыс.

СУ ӨТКІЗБЕУШІЛІК – материалдың біржақты гидростатикалық қысымды белгілі бір мөлшерге жеткізгенге дейін су өткізбеу қасиеті.

СУДЫ БҰРУ – ағын су, жауын және еріген қар суын елді мекендерден және өнеркәсіп объектілерінен шеткері әкету мақсатында инженерлік құрылыстар мен жабдықтар кешенін пайдалану.

ВОДООТЛИВ – комплекс мероприятий по отводу и удалению подземных или поверхностных вод. В горном деле – из шахт (рудников), карьеров; в строительстве – из котлованов и траншей. Производится, как с подъемом воды, так и самоотемом. Системы водоотвода состоят из дренажных канав, трубчатых коллекторов, водосборников, камер с насосами, нагнетательных трубопроводов и т. д.

ВОДОПРОНИЦАЕМОСТЬ – физическая характеристика. Измеряется коэффициентом фильтрации, т. е. количеством воды (в м куб.) прошедшим в течение $\frac{1}{3}$ часа через объем равный 1 м³ при разности давлений, установленной стандартом для данного материала.

ВОЗДУШНОЕ ОТОПЛЕНИЕ – отопительная система, при которой помещения отапливаются подающимся в них горячим воздухом.

ВОЙЛОК, СТРОИТЕЛЬНЫЙ – рулонный теплоизоляционный материал, изготавливаемый из низкосортной шерсти, растительных волокон и клея. Используется для теп-

СУ ТӨГУ – жерасты немесе жербеті суларын ағызып жіберуге және суалтуға бағытталған іс-шаралар кешені. Тау-кен ісінде – шахталардан (кеніштерден), карьерлерден; құрылыста – қазаншұңқырлар мен траншеялардан су айдау. Суды тартып шығару және өздігінен ағызу жолдарымен жүргізіледі. Суды төгу жүйелері дренажды арықтардан, түтікті коллекторлардан, сужинақтаушылардан, су сорғыш камералардан, суды қысыммен айдайтын құбырлардан және т. б. тұрады.

СУӨТКІЗГІШТІК – физикалық қасиет. Сүзу коэффициентімен өлшенеді, яғни осы материал үшін стандартпен белгіленген қысым айырмашылықтарымен 1 сағат ішінде 1 м көлем арқылы өткізілген судың мөлшері.

АУАМЕН ЖЫЛЫТУ – жылу жүйесі, оның барысында үй-жайлар оларға берілетін ыстық ауамен жылытылады.

ҚҰРЫЛЫС КИЗИ – төмен сұрыпты жүннен, өсімдік талшықтарынан және желімнен жасалатын орамалы жылуоқшаулағыш материал. Түрлі жабдықтар, сүкұбырлары және

лоизоляции различного оборудования, трубопроводов и т.п.

ВОЙЛОЧНЫЙ ПОКРОВ ЮРТЫ – войлочный покров юрты изготовляется из выделанной овечьей шерсти и состоит из: 1.) узик; 2.) туырлык; 3.) тундик.

ВОЛЮТА – скульптурное украшение из двух спиралевидных завитков на капители ионической колонны; основанная форма украшения заимствована из природы. Один из основных мотивов орнаментики бронзового века, позднее использовавшийся во всех стилях.

ВТОРИЧНОЕ СЫРЬЕ – материалы и изделия, которые после полного первоначального использования (износа) могут применяться повторно в производстве как исходное сырье.

ВУЛКАНИТ – штучный теплоизоляционный материал, состоящий из асбеста, диатомита и извести.

ВЫКЛЕЙКА – узор (рисунок) из другого материала, наклеиваемый на что-либо. В полиграфии – приклеивание отделочной бумаги на основу форзаца из белой бумаги с тканевым фальцем.

ВЫКРУЖКА – криволинейный вогнутый облом, профиль

т.с.с. үшін жылуоқшаулағыш ретінде пайдаланылады.

КИЗ ҮЙДІҢ КИЗ ЖАБЫНДЫЛАРЫ – 1) үзік; 2) туырлык; 3) түндік. Бұлар түтілген қой жүнімен басылады.

ВОЛЮТА – иондық ұстанның капителі бетіндегі екі бұрандалған өрнек түріндегі мүсіндік әшекей; әшекейлеудің негізгі нысаны табиғаттың өзінен алынған. Қола ғасыры өрнектемесінің кейінірек барлық стильдерде пайдаланылған негізгі мотивтерінің бірі.

ЕКІНШІ РЕТ ҚОЛДАНЫЛАТЫН ШИКІЗАТ – материалдар мен бұйымдар, олар бастапқы толық қолданылғаннан кейін өндірісте бастапқы шикізат ретінде қайтадан қолданылуы мүмкін.

ВУЛКАНИТ – асбест, диатомит және эктастан тұратын жекеленген жылуоқшаулағыш материал.

ЖАПСЫРМА – бір нәрсеге жапсырылатын бөлек материалдан жасалған өрнек (сурет). Полиграфияда – маталы фальсі бар ақ қағаздан жасалған форзац негізіне әрлеу қағазын жапсыру.

ӨРНЕКЕРНЕУ (ойынды) – қисық сызықты қайқы бөлшек,

архитектурно-пластической детали, по очертанию – четверть окружности.

ВЫПУСКИ – в деревянном зодчестве концы бревен, выпущенные из сруба. Помочки поддерживают свесы кровель, галереи, площадки висячих колец.

ВЯЖУЩИЕ ВЕЩЕСТВА – вещества, выполняющие функцию цементирующего компонента. По происхождению могут быть как органическими, так и неорганическими.

ВЯЖУЩИЕ МАТЕРИАЛЫ – цемент, глина, известь и т.п. Применяются в строительстве для изготовления бетонов и растворов, а также для скрепления отдельных элементов строительных конструкций.

ВЯЖУЩИЕ, ВОЗДУШНЫЕ – группа вяжущих веществ (известь воздушная гашеная, известь молотая негашеная, гипсовые вяжущие, магнизиальные, растворимое стекло), которые способны твердеть, набирать прочность и сохранять ее только на воздухе.

ВЯЖУЩИЕ, ГИДРАВЛИЧЕСКИЕ – самая многочисленная группа вяжущих. Способны твердеть и сохранять

сәулет-пластикалық детальдің пішіні, сипаты бойынша – дөңгелектің төрттен бірі.

ЖЕҢСЫРЫҚТАР – ағаш сәулет өнерінде бөренелердің қимадан шығып тұратын ұштары. Жеңсырықтар төбе жабынының, галереялардың асылмаларын, аспалы шеңберлердің алаңқайларын ұстап тұрады.

ТҮТҚЫР ЗАТТЕКТЕР – цементтейтін компоненттердің қызметін атқаратын заттектер. Органикалық та, органикалық емес те түрлері болады.

ТҮТҚЫР МАТЕРИАЛДАР – цемент, саз балшық, әктас және т.б. Құрылыста бетондар мен ерітінділер дайындауда, сондай-ақ құрылыс құрылымдарының жекелеген элементтерін бір-біріне бекіту үшін де пайдаланылады.

АУАДА ҚАТАТЫН ТҮТҚЫР ЗАТТАР – тек ауада қатаятын, мықты бола түсетін және қасиеті сақталатын тұтқыр заттектер тобы (ауалы сөндірілген әк, ұсатылған сөндірілмеген әк, гипсті, магнизиалы тұтқыр заттар, ерігіш шыны).

ГИДРАВЛИКАЛЫҚ ТҮТҚЫР ЗАТТАР – тұтқыр заттардың мол түрі. Ауада және суда қатаяды және қаттылығын сақ-

твёрдость на воздухе и в воде. К ним относятся известь гидравлическая, романцемент, портландцемент и некоторые другие материалы.

тай алады. Бұларға гидравликалық әктас, романцемент, портландцемент және басқа да материалдар жатады.

Г

ГАБАРИТ – предельное очертание предмета. Применительно к транспортным машинам и движущимся частям стационарных машин определяется с учетом их безопасного перемещения среди других машин и сооружений. В архитектуре – обобщенный предельный контур архитектурного сооружения или его части.

ГАББРО – высокопрочный стойкий к выветриванию строительный материал – магматическая горная порода черного или темно-зеленого цвета (встречается пятнистая окраска). Габбро в виде полированных плит используется для облицовки фасадов зданий.

ГАВИТ – усыпальница и зал собраний, пристраиваемые обычно к западной стене армянских храмов. Система арок и сводов перекрытия поддерживается четырьмя столбами

ГАБАРИТ – заттың сыртқы сұлбасының шегі. Көлік мәшинелері мен стационарлық мәшинелердің жылжымалы бөліктеріне қатысты қолданғанда олардың басқа мәшинелер мен құрылымдардың арасында қауіпсіз қозғалысын ескере отырып анықталады. Сәулет өнерінде – сәулет құрылысының не оның бір бөлігінің жалпылай алынған шеткі контуры.

ГАББРО – желдің зиянды әсеріне тұрақты болып келетін өте берік құрылыс материалы – қара немесе қою жасыл түсті (теңбіл түстісі де кездеседі) магмалық тау жынысы. Габбро жылтыратылған тақталар түрінде ғимарат қасбеттерін қаптау үшін пайдаланылады.

ГАВИТ – армян храмдарының әдетте шығыс жағындағы қабырғасына жабыстырыла салынатын сағана және жиналыс залы. Жабынының аркалар мен тоғыспалар жүйесі өзара

или двумя парами взаимно перекрещивающихся арок.

ГАЗОБЕТОН – разновидность ячеистого бетона, получаемая из смеси вяжущего, песка и воды с газообразующими добавками. В качестве вяжущего применяют портландцемент. Газообразователем, как правило, служит алюминиевая пудра. При введении ее в смесь происходит реакция с известью или щелочью, в результате которой выделяется водород.

ГАЗОВОЕ ОТОПЛЕНИЕ – вид отопления, при котором специально приспособленные для сжигания газа нагревательные приборы размещаются непосредственно в отапливаемом помещении.

ГАЗОСИЛИКАТ – ячеистый теплоизоляционный бетон, получаемый из смеси извести с молотым кварцевым песком путем вспучивания предварительно приготовленного шлама (теста) с помощью газообразователя и затвердевания в различных условиях (автоклавная обработка или пропаривание).

ГАЛЕРЕЯ – в жилых и общественных зданиях длинное крытое светлое помещение, в котором обычно одну из продольных стен заменяют колон-

нады, келетін аркалардың төрт немесе екі жұп бағанмен ұсталынып тұрады.

ГАЗДЫ БЕТОН – тұтқыр заттардың, су мен құмның газ түзетін қосындылармен қоспасынан алынатын кеуекті бетонның бір түрі. Тұтқыр зат ретінде портландцемент қолданылады. Газ түзетін зат ретінде, әдетте, алюминий ұнтағы алынады. Оны қоспаға салғанда әкпен не сілтімен әрекетке түседі, нәтижесінде сутек бөлінеді.

ГАЗБЕН ЖЫЛЫТУ – жылытудың бір түрі, оның барысында газды жандыруға арналып лайықталған қыздырғыш аспаптар тікелей жылытылатын үй-жайларда орнатылады.

ГАЗДЫ СИЛИКАТ – әкпен ұсатылған кварц құмының қоспасынан жасалатын кеуекті жылуоқшаулағыш бетон, алдын ала дайындалған қойыртпақты (шлам) газ түзетін заттың көмегімен көпіртеді және түрлі жағдайларда (автоклапта өңдеу немесе булау) кептіреді.

ГАЛЕРЕЯ – тұрғын және қоғамдық ғимараттардағы ұзынша келетін жабық жарық бөлме, әдетте оның ұзына бойғы қабырғаларының бірін

ны или столбы, а иногда еще и баллюстрада. Галерея объединяет ряд смежных входов, связывает между собой основные помещения или части здания.

ГАЛЕРЕЯ, ВИСЯЧАЯ – галерея, поддерживаемая консольными выпусками из здания.

ГАНЧ – вязущий материал, применяемый в штукатурных растворах. Получается путем обжига природной смеси гипса с глиной.

ГАРАЖ – здание (или комплекс зданий и сооружений) для хранения, технического обслуживания и текущего ремонта автомобильного транспорта.

ГАРАНТИЙНЫЙ СРОК – время, на протяжении которого застройщик гарантирует сохранение качества показателей объекта строительства, указанных в проектно-сметной документации, и возможность эксплуатации объекта строительства (жилого здания) в соответствии с договором о долевом участии в жилищном строительстве.

ГВИРГВИНИ – бревенчатое или балочное шатровое перекрытие грузинского народного жилища (дарбазы), ярусами сужающееся сверху, с отверстием для выхода дыма.

ұстандар немесе бағандар алмастырады. Галерея бірқатар жапсарлас кіреберістерді біріктіреді, негізгі үй-жайларды не ғимараттың бір бөлігін өзара байланыстырады.

АСПАЛЫ ГАЛЕРЕЯ – ғимараттан түсірілген шығыңқы аспалы галерея.

ҒАНЫШ – сылаққа арналған ерітінділерде қолданылатын тұтқыр материал. Гипс пен балшықтың табиғи қоспасын күйдіру арқылы алынады.

ГАРАЖ – автомобиль көлігін сақтауға, оларға техникалық қызмет көрсету мен жөндеуге арналған ғимарат (немесе ғимараттар мен құрылыстар кешені).

КЕПІЛДІКТІ МЕРЗІМ – құрылыс салушы тұрғын үй құрылысына үлестік қатысу туралы шартқа сәйкес жобалау-сметалық құжаттамада көрсетілген құрылыс объектісі көрсеткіштерінің сапасын сақтауға және құрылыс объектісін (тұрғын жайды) пайдалану мүмкіндігіне кепілдік беретін уақыт.

ГВИРГВИНДЕР – грузин халқының тұрғын жайының (дарбазалар) бөрене немесе арқалықты шатыр жабыны, ярустары жоғарыға қарай тарыла береді, түтін шығатын тесіктері болады.

ГЕНЕРАЛЬНЫЙ ПЛАН НАСЕЛЕННОГО ПУНКТА – градостроительный проект комплексного планирования развития и застройки города, поселка, аула (села) либо другого поселения, устанавливающий зонирование, планировочную структуру и функциональную организацию их территории, систему транспортных и инженерных коммуникаций, озеленения и благоустройства.

ГЕНЕРАЛЬНЫЙ ПЛАН ОБЪЕКТА – часть проекта строительства объекта (здания, сооружения, комплекса), содержащая комплексное решение вопросов его размещения на территории (участке), прокладки (проводки) транспортных коммуникаций, инженерных сетей, инженерной подготовки участка, благоустройства и озеленения, организации хозяйственного обслуживания и иных мероприятий, связанных с местоположением проектируемого объекта.

ГЕОКАРКАСЫ – разновидность георешеток (другое название "объемные георешетки"). Конструкции из нетканых лент, скрепленных между собой сварными высокопрочными швами в шахматном порядке. Применяются для про-

ЕЛДІ МЕКЕННІҢ БАС ЖОСПАРЫ – аймақтарға бөлуді, оның аумағының жоспарлы құрылымы мен функционалдық ұйымдастыруды, көлік және инженерлік коммуникацияларды, көгалдандыру мен абаттандыру жүйелерін белгілейтін, қаланы, кентті, ауылды (селоны) не басқа да қонысты дамыту мен салуды кешенді жоспарлаудың қала құрылысы жобасы.

ОБЪЕКТІНІҢ БАС ЖОСПАРЫ – құрылыс объектісі (ғимарат, құрылыс, кешен) жобасының оны аумаққа (учаскеге) орналастыру, көлік коммуникацияларын, инженерлік желілерді төсеу (жүргізу), учаскені инженерлік жағынан дайындау, абаттандыру мен көгалдандыру, шаруашылық қызметін көрсетуді ұйымдастыру мәселелерін және жобаланып отырған объектінің орналасатын жеріне байланысты өзге де іс-шараларды кешенді шешу қамтылатын бөлігі.

ГЕОҚАҢҚА – геоторлардың бір түрі (басқа аты "көлемді геоторлар"). Шахмат үлгісіндегі беріктігі жоғары дәнекерлеу жапсарлармен өзара біріктірілген мата емес таспалардан жасалған конструкциялар. Құламаларды, жолжелісі конус-

тивоэрозионной защиты откосов, конусов путепроводов, а также при устройстве подпорных стенок и армировании слабых оснований.

ГЕОМАТЫ – имеющие различную структуру объемные рулонные водопроницаемые структуры, выполненные из полимеров и (или) других синтетических или природных элементов, соединенных между собой термическим, механическим или иным способом. Применяются для создания устойчивого растительного покрова на берегах водоемов, склонах и откосах, предотвращения эрозионных процессов, улучшения дренажа и усиления оснований

ГЕОМЕМБРАНЫ – рулонные материалы из полимеров или битумов, характеризующиеся очень низкой водопроницаемостью. Применяются для паро-, гидро- и газоизоляции подземных строительных конструкций, устройства противофильтрационных экранов, а также для снижения величины активных сдвиговых напряжений за счет гладкого контакта с нижележащим слоем и т.д.

ГЕОРЕШЕТКИ – геосинтетический материал, состоящий из

тарын эрозиядан қорғау, сондай-ақ тіреуіш қабырғалар мен осал негіздерді арматуралау үшін пайдаланылады.

ГЕОМАТ – термиялық, механикалық немесе басқа да жолдармен өзара жалғасқан, полимерлерден және (немесе) басқа да синтетикалық не табиғи элементтерден жасалған құрамы әртүрлі болып келетін көлемді орамды су өткізгіш құрамдар. Суайдындары жағалауларында, еңістер мен құламалы жерлерде тұрақты өсімдік қабатын қалыптастыру, эрозиялық процестердің алдын алу, дренажды жақсарту және негіздерді нығайту үшін қолданылады.

ГЕОМЕМБРАНАЛАР – полимерлер мен битумдардан жасалған су өткізбеу қасиетінің жоғарылығымен сипатталатын орама материал. Жерасты құрылыс құрылымдарын бұдан, судан және газдан оқшаулау үшін, сүзілуге қарсы экрандар орнатуда, сондай-ақ төмен жатқан қабаттармен сырғымалы әрекеттесуі есебінен қысымдардың жылдам жылжу мөлшерін азайту және т.б. үшін қолданылады.

ГЕОТОРЛАР – дәнекерлеу немесе тоқу арқылы экструзион-

сетки работающих на растяжение непрерывных соединительных элементов, скрепленных между собой экструзионным способом, сваркой или переплетением (при этом величина ячеек больше ширины соединительных элементов и имеет достаточные размеры для сцепления с окружающим грунтом, камнями или другими геотехническими сопрягаемыми элементами).

ГЕОСЕТКИ – рулонные материалы, имеющие ячеистую структуру, образующие элементы которой (высокопрочные нити или пучки нитей) скреплены узлами, переплетены или спрессованы. Существуют композиционные геосетки, в состав которых входят нетканые материалы. Изготавливаются из полимерных нитей или лент. Характеризуются высокой прочностью и малой деформативностью.

ГЕОСИНТЕТИЧЕСКИЕ МАТЕРИАЛЫ – материалы, полностью или частично изготовленные из синтетических или натуральных полимеров, применяемые в геотехнике для повышения технических характеристик грунтов или элементов различных строительных конструкций.

дык әдіспен өзара бекітілген (қуыстарының мөлшері жалғастыратын элементтердің енінен үлкен және қоршаған ортадағы топырақ, тас не басқа да байланысқа түсетін геотехникалық элементтер ілініп жабысуға жеткілікті көлемде болуы керек) үнемі жалғаулы тұратын элементтерді керіп созуға арналған тордан тұратын геосинтетикалық материал.

ГЕОТОРШАЛАР – элементтері түйіндермен байланысқан, тоқылған немесе жаншылған (өте мықты жіптер не жіптердің бірнеше талы) кеуек құрылымды болып келетін орамалы материал. Құрамына тоқылмайтын материалдар енетін композициялық геоторшалар да болады. Полимер жіптерден немесе таспалардан жасалады. Беріктілігі жоғары және деформацияға аз ұшырайтындығымен сипатталады.

ГЕОСИНТЕТИКАЛЫҚ МАТЕРИАЛДАР – топырақтың не түрлі құрылыстық құрылымдардың геотехникалық қасиетін арттыру үшін қолданылатын тұтастай немесе жартылай синтетикалық не табиғи полимерлерден жасалған материалдар.

ГЕРМА – короткая, сужающаяся книзу четырехугольная колонна, завершающаяся бюстом. Начиная с ренессанса, особенно же – в стиле барокко, часто употребляющийся элемент украшения шкафов.

ГЕРМЕТИКИ – эластичные или пластозластичные материалы, применяемые для обеспечения непроницаемости стыков и соединений конструктивных элементов зданий и сооружений.

ГИДРОИЗОЛ – биостойкий рулонный материал, получаемый пропиткой асбестовой бумаги нефтяными битумами. Предназначается для гидроизоляции подземных и других сооружений, устройства рулонной кровли и антикоррозионных покрытий трубопроводов.

ГИДРОИЗОЛЯЦИОННЫЕ СТРОИТЕЛЬНЫЕ МАТЕРИАЛЫ – предназначенные для защиты строительных конструкций от постоянного воздействия агрессивной влажной среды, чаще всего от действия воды под давлением.

ГИДРОПРИВОД – привод, включающий в себя гидравлический механизм, в котором рабочая жидкость находится

ГЕРМА – төменгі жағы бірте-бірте жіңішкеріп келетін төртбұрышты қысқа ұстан, бас жағында бюсті болады. Қайта өрлеу дәуірінен бастап, әсіресе, барокко стилінде шкафтарды әшекейлеуде көбірек қолданылған элемент.

ГЕРМЕТИКТЕР – ғимараттар мен құрылыстардың конструкциялық элементтерінің тоғыстары мен қосылыстарының өткізбеушілігін қамтамасыз ету үшін қолданылатын иілгіш немесе пластикалық иілгіш материалдар.

ГИДРОИЗОЛ – асбесті қағазға мұнайлы битум сіңдіріп жасалатын биотөзімді орамды материал. Жерасты және басқа да құрылыстарды судан оқшаулау үшін, орамды шатыр және суқұбырларының тоттануға қарсы қабатын жасауға арналған.

ГИДРООҚШАУЛАҒЫШ ҚҰРЫЛЫС МАТЕРИАЛДАРЫ – құрылыстық құрылымдарды зиянды ылғалды ортаның, көбіне қысыммен берілетін судың тұрақты әсерінен қорғауға арналған.

ГИДРОЖЕТЕК – бір және одан да көп көлемді гидрокозғалтқышты (гидроцилиндрлі), жұмыс сұйықтығы қысым әсе-

под давлением, с одним и более объемным гидродвигателем (гидроцилиндром).

ГИДРОФОБНОСТЬ – способность материала не смачиваться водой.

ГИДРОШПОНКИ – выполненные из ПВХ эластичные ленты для уплотнения рабочих и деформационных швов в бетонных конструкциях, постоянно или временно находящиеся под воздействием поверхностных грунтовых или сточных вод (резервуары, водонапорные башни, дамбы, водосливы, каналы, плавательные бассейны, очистные сооружения и т.п.).

ГИМНАСИЙ – общественное сооружение для физических упражнений и учебных бесед.

ГИНЕКЕЙ (греч. *gynaikēion* или *gynaikon*, от *gynaikēios* – женский, *gynaikēios* – женщина) – 1) в Древней Греции женская половина в задней части дома: спальня хозяев, помещения для дочерей и рабынь; 2) в поздней Римской империи и Византии также государственные или частные мастерские (преимущественно ткацкие), где работали как женщины, так и мужчины-рабы. До X века славились гинекеи Константинополя,

рінде болатын гидравликалық механизмнен тұратын қозғалтқыш жетек.

ГИДРОФОБТЫҚ – материалдың суланбау қасиеті.

ГИДРОШПОНКАЛАР – жер бетіне жақын жерасты және ағын сулардың (резервуарлар, су айдайтын мұнаралар, дамбалар, суағарлар, арналар, жүзу хауыздары, тазарту құрылыстары және т.б.) тұрақты не уақытша әсерінде болатын бетон құрылымдарының жұмыс жүргізілетін және бұзылған аражігін нығыздауға арналған ПВХ-дан жасалған созылмалы таспалар.

ГИМНАСИЙ – дене жаттығулары мен оқу дәрістеріне арналған қоғамдық құрылыс.

ГИНЕКЕЙ (грек тілінен – *gynaikēion* немесе *gynaikon*, *gynaikēios* сөзінен – әйелдік, *gynaikēios* – әйел) – 1) Ежелгі Грекияда үй-жайдың артқы жағында орналасатын әйелдерге арналған бөлігі: үй иелерінің жатын бөлмесі, қыздары мен күндеріне арналған жайлар; 2) кейінгі Рим империясында және Византияда сондай-ақ мемлекеттік немесе жеке шеберханалар (негізінен тоқыма), онда әйелдермен қатар ер құлдар да жұмыс істеген. X

изготавливавшие шёлковые ткани и парчу.

ГИПОСТИЛЬ (от греч. hypostylos – поддерживаемый колоннами) – обширное крытое помещение (зал храма или дворца), потолок которого опирается на многочисленные, часто поставленные колонны. Гипостили, или гипостильные залы, были распространены в архитектуре народов Древнего Востока (Египет, Иран).

ГИПОСТИЛЬНЫЙ ЗАЛ (от греч. upostuloV, от upo – "под" и stuloV – колонна, т.е. – поддерживаемый колоннами) – в архитектуре Древнего Востока (Египет, Иран) большой зал храма или дворца с многочисленными, регулярно поставленными колоннами.

ГИПС – водный сульфат кальция, а также осадочная горная порода, состоящая в основном из этого минерала. Применяется при производстве вяжущих веществ, штукатурного гипса, эстрихгипса, гипсового цемента, а также для получения серной кислоты.

ГИПСОКАРТОН (СУХАЯ ШТУКАТУРКА) – представляет собой лист, состоящий из двух слоев строительной бума-

ғасырға дейін жібек және қамқа маталар тоқылатын Константинополь гинекейлері танымал болған.

ГИПОСТИЛЬ (грек тілінен – hypostylos – ұстантiзбек тіреп тұратын) – төбесін жиі орнатылған ұстындар тіреп тұратын ауқымды жабық үй-жай (храм залы немесе сарай). Гипостиль немесе гипостильдегі залдар Ежелгі Шығыс халқының (Египет, Иран) сәулет өнерінде кең таралған.

ГИПОСТИЛЬДІ ЗАЛ (грек тілінен – upostuloV, upo – "астында" және stuloV – ұстан сөздерінен, яғни – ұстандар тіреп тұрған) – Ежелгі Шығыс сәулет өнерінде (Египет, Иран) үздіксіз қойылған ұстандары көп храмның немесе сарайдың үлкен залы.

ГИПС – кальцидің сулы сульфаты, сондай-ақ негізінен осы минералдан тұратын шөгінді тау жынысы. Тұтқыр заттектер, сылақ гипсін, эстрихгипс, гипсті цемент өндіруде, сонымен қатар күкірт қышқылын алуда қолданылады.

ГИПСОКАРТОН (ҚҰРҒАҚ СЫЛАҚ) – ортасы гипспен толтырылған құрылыс қағазының (картон) екі қабатынан

ги (картона) и гипсового сердечника. Из общей массы листа примерно 93% приходится на гипс, 6% – на картон, 1% массы образован за счет влаги, крахмала и органического поверхностно-активного вещества.

ГИРЬКА – фигурная деталь главным образом в виде опрокинутой пирамидки из кирпича или камня. Гирька подвешивается на скрытом в кладке железном стержне и служит опорой декоративным арочкам, обычно расположенным под объединяющей их большой аркой.

ГЛАВА – наружная часть купольного перекрытия барабана в форме шлема, луковицы, конуса и т.д. 1) шлемовидная глава (Индия, Средняя Азия, Древняя Русь); 2) луковичная глава (Древняя Русь); 3) конусная глава (Кавказ); 4) зонтичная глава (Кавказ).

ГЛАЗУРЬ – тонкий стекло-видный слой на поверхности керамических изделий, образующийся за счет расплавления и последующего застывания специально нанесенной керамической массы определенного состава. Улучшает физико-химические и декоративные

тұратын табақ. Табақтың жалпы салмағының 93%-і гипстен, 6%-і картоннан, 1%-і ылғалдан, крахмал мен органикалық үстірт белсенді заттектерден түзіледі.

ГИРЬКА (доғашекті өрнек) – кірпіштен не тастан жасалатын негізінен төңкерілген шағын пирамида түріндегі пішін бөлігі. Доғашекті өрнектер кірпіш қалауының арасындағы көрінбейтін темір шыбықтарға ілінеді және өздерін біріктіріп тұратын үлкен доғаның астында орналасатын сәндік шағын доғашалар үшін тірек қызметін атқарады.

БАС ТӨБЕ – барабанның дулыға, пияздың басы, конус және т.б. түріндегі күмбезді жабынының сыртқы бөлігі. 1) дулыға тәрізді басы (Үндістан, Орта Азия, Көне Русь); 2) пияздың басы тәрізді басы (Көне Русь); 3) конус тәрізді басы (Кавказ); 4) қолшатыр тәрізді басы (Кавказ).

ГЛАЗУРЬ – арнайы жағылған белгілі бір құрамдағы керамикалық затты балқытып, артынша қатыру арқылы қол жеткізілетін қыш бұйымдардың бетіндегі шыны тәріздес жұқа қабат. Заттың физика-химиялық және сәндік қасиеттерін арттырады, оның механикалық мық-

качества изделия, способствует увеличению его механической прочности, химической стойкости, долговечности, повышает его эксплуатационные качества.

ГЛИЕЖ – глина, обожженная в результате подземного горения угольных пластов. Применяется при производстве силикатных цементов, где ее содержание может достигать 50%.

ГЛИНЫ – осадочные горные породы, в основном состоящие из глинистых минералов. Обладают пластичностью – при замешивании с водой образуют вязкое тесто, которое при высыхании сохраняет приданную форму. Используются для производства керамики, огнеупоров, как адсорбенты, а также для изготовления кладочных печных растворов.

ГЛИНЫ, КЕРАМИЧЕСКИЕ (ГОНЧАРНЫЕ) – тонкодисперсные землистые породы белого, желтого, бурого, коричневого и др. цветов, состоящие главным образом из глинистых минералов – каолинита, гидрослюда, с более или менее значительной примесью кварца, полевого шпата, окислов железа, карбонатов и др. минералов.

тылығын, химиялық тұрақтылығын ұзартуға, ұзақ уақыт сақталуына ықпал етеді, тұтыну сапасын арттыра түседі.

ГЛИЕЖ – көмір қабаттарының жер астында жануы нәтижесінде күйген қыш. Силикатты цемент өндіруде қолданылады, оның құрамындағы глиеж мөлшері 50%-ке дейін жетуі мүмкін.

САЗ БАЛШЫҚ – негізінен саз балшықты минералдардан тұратын шөгінді тау жыныстары. Жұмсақ, иілгіш болып келеді – сумен араластырып илегенде жабысқақ илем алынады да кепкенде сол берілген пішінін сақтайды. Қыш, отқа төзімді бұйымдар жасау үшін, адсорбенттер ретінде, сондай-ақ пеш қалауға арналған ерітінді жасауда қолданылады.

КЕРАМИКАЛЫҚ (ҚЫШТЫҚ) САЗ БАЛШЫҚ – ақ, сары, бурыл, қоңыр және басқа да түстерден тұратын жұмсақ иленгіш топырақ жынысы, негізінен алғанда, саз балшық минералдар – каолиниттен, гидрослюдадан, кейде көбірек, кейде азырақ кварцтан, дала шпатынан, темір тотығынан, карбонаттардан және басқа да минералдар қосындысынан тұрады.

ГЛИНЫ, КИРПИЧНЫЕ – землистые горные породы очень пестрые и непостоянные по составу минералов и по гранулометрическому составу.

ГЛУХАЯ РЕЗЬБА – несквозная резьба, выполненная в массиве древесины, рассчитанная на восприятие рельефа при солнечном освещении или специальной подсветке.

ГОИ (ПОЛИРОВАЛЬНАЯ ПАСТА) – полировальная паста, широко применяемая в технике. ГОИ – аббревиатура учреждения в котором она была разработана (Государственный Оптический Институт). Основу пасты ГОИ составляет окись хрома. Помимо нее в ее состав входят: стеарин, жир, силикагель, керосин. Различают грубую, среднюю и тонкую пасты. Грубой удаляют мельчайшие царапины, оставшиеся на поверхности после обработки абразивными материалами (шлифования). С помощью средней получают ровный блеск полируемой поверхности. После полировки тонкой пастой, поверхность приобретает интенсивный зеркальный блеск.

ГОРЬЫЛИ – это доски, получаемые при продольном распиливании бревен.

КІРПШТІК САЗ БАЛШЫҚ – минералдық және гранулометрлік құрамы жөнінен алақұла келіп, өзгеріп отыратын топырақты тау жынысы.

БІТЕУ ОЙМА – ағаш кесіндісінде саңылаусыз жасалған ою-өрнек, өрнек бедерлері күннің жарығымен не арнайы жарық түсіру арқылы көріп қабылдауға негізделген.

ГОИ (ЖЫЛТЫРАТҚЫШ ПАСТА) – техникада кеңінен қоланылатын жылтыратқыш паста. ГОИ – пастаны жасап шығарушы мекеменің қысқартылған атауы (Государственный Оптический Институт). ГОИ пастасының негізін хром тотығы құрайды. Одан бөлек құрамында стеарин, май, силикагель, керосин болады. Пастаның ірі, орташа, майда түрлері болады. Абразивті материалдармен өндегеннен кейін (тегістеу) бетте қалған сызаттарды жабу үшін ірі пастаны пайдаланады. Орташасы жылтыратылатын бетке бір тегіс жылтырақ береді. Майда пастамен өндігеннен кейін бет айнадай боп қатты жылтырайды.

КЕСІНДІЛЕР – бөренелерді ұзыны бойына кескенде алынатын тақтайлар.

ГОРЕЛЬЕФ – высокий рельеф, один из видов скульптурного изображения на плоскости, некоторые части которого выступают над поверхностью на половину и более своей высоты.

ГОСУДАРСТВЕННАЯ ЭКСПЕРТИЗА ПРОЕКТОВ – обязательная форма комплексной оценки проектов (предпроектной или проектно-сметной документации), являющаяся единой государственной системой, дублирование функций которой не допускается. Государственная экспертиза проектов осуществляется юридическим лицом, уполномоченным Правительством Республики Казахстан, без права осуществлять какую-либо иную деятельность.

ГОСУДАРСТВЕННЫЕ НАТУРНЫЕ ГРАНТЫ – земельные участки, предоставляемые на праве временного безвозмездного землепользования юридическому лицу Республики Казахстан для реализации инвестиционного проекта с последующей безвозмездной передачей в собственность или в землепользование в порядке, установленном Земельным Кодексом и законодательством Республики Казахстан об инвестициях.

БИИК БЕДЕР – жазық беттегі мүсіндік бейнелеу түрлерінің бірі, оның кейбір бөліктері өзінің биіктігімен жазық беттің өзінше бейнесімен және одан да көбірек бой көтеріп тұрады.

ЖОБАЛАРДЫҢ МЕМЛЕКЕТТІК САРАПТАМАСЫ – жобаларды (жобалау алдындағы немесе жобалау-смета құжаттамасын) кешенді бағалаудың міндетті нысаны, ол функцияларын қайталауға жол бермейтін бірыңғай мемлекеттік жүйе болып табылады. Жобалардың мемлекеттік сараптамасын Қазақстан Республикасының Үкіметі қандай да бір өзге қызметті жүзеге асыру құқығынсыз уәкілеттік берген заңды тұлға жүзеге асырады.

МЕМЛЕКЕТТІК ЗАТТАЙ ГРАНТТАР – Қазақстан Республикасының заңды тұлғасына инвестициялық жобаны іске асыру үшін Жер кодексінде және Қазақстан Республикасының инвестициялар туралы заңнамасында белгіленген тәртіппен уақытша өтеусіз жер пайдалану құқығымен беріле отырып, кейіннен меншікке немесе жер пайдалануға өтеусіз берілетін жер учаскелері.

ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ГРАДОСТРОИТЕЛЬНЫЙ КАДАСТР – государственная система количественных и качественных показателей, включающих градостроительные регламенты, картографическую, статистическую и текстовую информацию, характеризующую территорию градостроительной, архитектурной и строительной деятельности по признакам социально-правового режима ее использования, уровню инженерно-технической обеспеченности, по параметрам и состоянию объектов, расположенных на ней, а также природно-климатическим условиям и экологическому состоянию.

ГРАВИЙ – природный или искусственный материал, представляющий собой окатанные зерна размером 5-70 мм и гладкую поверхность.

ГРАДИРНЯ – башня с железобетонным или металлическим каркасом обшитым асбоцементными (алюминиевыми) панелями. Градирня предназначена для охлаждения циркуляционной воды при оборотной системе водоснабжения.

ГРАДОСТРОИТЕЛЬНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ – деятельность в градостроительном

МЕМЛЕКЕТТІК ҚАЛА ҚҰРЫЛЫСЫ КАДАСТРЫ – қала құрылысы регламенттерін, қала құрылысы, сәулет және құрылыс қызметі аумағын оның пайдаланылу режимінің әлеуметтік-құқықтық белгілері, инженерлік-техникалық қамтамасыз етілу деңгейі, онда орналасқан объектілердің параметрлері мен жай-күйі, сондай-ақ табиғи-климаттық жағдайлары мен экологиялық жай-күйі бойынша сипаттайтын картографиялық, статистикалық және мәтіндік ақпаратты қамтитын сан және сапа көрсеткіштерінің мемлекеттік жүйесі.

МАЛТАТАС – көлемі 5-70 мм және беті тегіс болып келетін тегістелген қиыршықтар түріндегі табиғи не жасанды материал.

ГРАДИРНЯ – асбоцементті (алюминий) панельдермен қапталған темірбетонды не металл қаңқалы мұнара. Градирня сумен қамтамасыз етудің айналмалы жүйесінде айналымдағы суды суытуға арналады.

ҚАЛА ҚҰРЫЛЫСЫ ҚЫЗМЕТІ – қала құрылысын жоспарлаудағы қала құрылысы

планировании организации и развития территорий и населенных пунктов, определении видов градостроительного использования территорий, комплексном проектировании городских и сельских населенных пунктов, включающая творческий процесс формирования градостроительного пространства, создания градостроительного проекта, координацию всех смежных разделов градостроительной документации.

ГРАДОСТРОИТЕЛЬНАЯ ДОКУМЕНТАЦИЯ – комплекс материалов графоаналитического, картографического, текстового, расчетного и иного типа, основанного на научном прогнозе развития территории и ее застройки.

ГРАДОСТРОИТЕЛЬНАЯ И АРХИТЕКТУРНО-СТРОИТЕЛЬНАЯ ДОКУМЕНТАЦИЯ – система взаимоувязанных документов (включая предпроектную и проектную документацию, государственные и межгосударственные нормативные документы), необходимых для организации территорий, градостроительного планирования развития и застройки территорий и населенных пунктов, строительства (расширения, модернизации, тех-

кеңістігін қалыптастырудың, қала құрылысы жобасын жасаудың, қала құрылысы құжаттамасының барлық сабақтас бөлімдерін үйлестірудің шығармашылық процесін қамтитын, аумақтар мен елді мекендерді ұйымдастыру мен дамыту, аумақтарды қала құрылысына пайдалану түрлерін анықтау, қалалар мен селолық елді мекендерді кешенді жоспарлау жөніндегі қызмет.

ҚАЛА ҚҰРЫЛЫСЫ ҚҰЖАТТАМАСЫ – аумақтың дамуын және оған құрылыстар тұрғызуды ғылыми болжауға негізделген графоаналитикалық, картографиялық, мәтіндік, есептік және басқа да түрдегі материалдар кешені.

ҚАЛА ҚҰРЫЛЫСЫ ЖӘНЕ СӘУЛЕТ - ҚҰРЫЛЫС ҚҰЖАТТАМАСЫ – аумақтарды ұйымдастыру, аумақтар мен елді мекендерді дамыту мен салудың қала құрылысын жоспарлау, объектілерді салу (кеңейту, жаңғырту, техникамен қайта жаратандыру, реконструкциялау, реставрациялау, күрделі жөндеу, консервациялау және кейіннен кәдеге жарату), сондай-ақ құрылысты ұйымдастыру, аумақты инженерлік жағынан дайындау, абат-

нического перевооружения, реконструкции, реставрации, капитального ремонта, консервации и постутилизации) объектов, а также организации строительства, инженерной подготовки территории, благоустройства, озеленения, внешне-го оформления.

ГРАДОСТРОИТЕЛЬНАЯ ПОЛИТИКА – целенаправленная деятельность по управлению развитием и регулированию строительно-инвестиционных процессов для формирования благоприятной среды обитания человека.

ГРАДОСТРОИТЕЛЬНОЕ ПРОСТРАНСТВО – территория градостроительного регулирования, на которой формируется материальная среда обитания и жизнедеятельности человека (населения страны, региона, населенного пункта, части населенного пункта).

ГРАДОСТРОИТЕЛЬНЫЕ ПРОЕКТЫ – проекты, содержащие замысел комплексного градостроительного планирования организации, развития и застройки территорий и населенных пунктов или их частей (генеральная схема организации территории Республики Казахстан, межрегиональные схемы территориального раз-

тандыру, көгалдандыру, сыртқы безендіру үшін қажетгі (жобалау алдындағы және жобалау құжаттамасын, мемлекеттік және мемлекетаралық нормативтік құжаттарды қоса алғанда) өзара байланысты құжаттардың жүйесі.

ҚАЛА ҚҰРЫЛЫСЫ САЯСАТЫ – адамның тіршілік етуіне қолайлы орта қалыптастыру үшін құрылыс-инвестициялық процестердің дамуын басқару және реттеу бойынша нысаналы (мақсатқа сай) қызмет.

ҚАЛА ҚҰРЫЛЫСЫНЫҢ КЕҢІСТІГІ – адамның (ел, аймақ, елді мекен, елді мекен бөлігі халқының) мекендейтін және тіршілік ететін материалдық ортасы қалыптасатын қала құрылысын реттеу аумағы.

ҚАЛА ҚҰРЫЛЫСЫНЫҢ ЖОБАЛАРЫ – аумақтар мен елді мекендерді немесе олардың бөліктерін ұйымдастыру, дамыту мен салуды кешенді қала құрылысын жоспарлау жөніндегі түпкі ойдан (Қазақстан Республикасының аумағын ұйымдастырудың бас схемасы, аумақты дамытудың аймақаралық схемалары, аумақ-

вития, комплексные схемы градостроительного планирования территорий, генеральные планы населенных пунктов, проекты детальной планировки, проекты планировки промышленной зоны, проекты застройки, генеральные планы объектов и комплексов, проекты благоустройства и озеленения, иные планировочные проекты).

ГРАДОСТРОИТЕЛЬНЫЙ КАДАСТР – государственная информационная, правовая система регистрации использования территорией-объектов градостроительной деятельности. Основой для ведения кадастра является градостроительная и проектная документация.

ГРАДОСТРОИТЕЛЬСТВО И ЭКОЛОГИЯ – использование архитекторами при планировке и строительстве городов, их микрорайонов ландшафтных особенностей территории; отведение около 50% ее площади под парки, скверы, озелененные детские и школьные сады, опытные площадки; такое распределение многоэтажных и малоэтажных зданий, которое обусловило бы хорошую вентиляцию.

тарды қала құрылысына жоспарлаудың кешенді схемалары, елді мекендердің бас жоспарлары, нақты жоспарлау жобалары, өнеркәсіп аймақтарын жоспарлау жобалары, құрылыс салу жобалары, объектілер мен кешендердің бас жоспарлары, абаттандыру және көгалдандыру жобалары, өзге де жоспарлау жобалары) тұратын жобалар.

ҚАЛА ҚҰРЫЛЫСЫ КАДАСТРЫ – қала құрылысы қызметі үшін пайдаланылатын аумақ-объектілерді тіркеудің мемлекеттік ақпараттық, құқықтық жүйесі. Кадастр жүргізу үшін қала құрылысы және жобалық құжаттама негіз болады.

ҚАЛА ҚҰРЫЛЫСЫ ЖӘНЕ ЭКОЛОГИЯ – сәулетшілердің қалалар мен олардың шағынаудандарының жоспарлануы және тұрғызылуы барысында аумақтардың ландшафтық ерекшеліктерін пайдалануы; оның көлемінің 50%-ін саябақтар, гүлзарлар, жасыл желекке бөленген балаларға арналған бақтар мен мектеп бауларына, тәжірибелік алаңдарға бөлу; көпқабатты және азқабатты ғимараттар құрылысын осылай орналастыру қала ауасының жақсы алмасуына жағдай жасайды.

ГРАНИТ – полнокристаллическая равномернозернистая горная порода, состоящая из кварца, полевого шпата и темноцветных минералов. Гранит обладает высокой твердостью. Используется гранит в качестве декоративного облицовочного материала, как заполнитель для бетонов, в виде кислотоупорной облицовки.

ГРЕЙДЕР – прицепная землеройно-планировочная машина, которая с помощью отвала вырезает или перемещает грунт.

ГРОБНИЦА – архитектурное сооружение или саркофаг, вмещающее тело умершего и увековечивающее его память. Примерами гробниц могут служить египетские пирамиды, мастабы, крито-микенские купольные гробницы толосы, скальные гробницы Индии, Передней Азии и этрусков, монументальные мавзолеи Древней Греции и Рима, купольные гробницы Индии, богато украшенные скульптурой сооружения Китая и Кореи.

ГРОТ (от итальянского *grotta*) – тип паркового помещения, кладка и отделка которого (ракушки, туф, морские камни)

ГРАНИТ – кварц, дала шпаты және қара түсті минералдардан тұратын толық кристалды бірыңғай түйіршікті тау жынысы. Граниттің қаттылығы өте жоғары болып келеді. Гранит сәндік қаптама материал ретінде, бетондардың толықтырғышы, қышқылдарға төзімді қаптама ретінде пайдаланылады.

ГРЕЙДЕР – қайырма көмегімен топырақты күреп алатын немесе итеріп жылжитатын тіркемелі жерқазғыш-тегістегіш машина.

МАЗАР – қайтыс болған адамның денесі жерленетін және оның атын есте қалдыру үшін салынған сәулет ғимараты немесе саркофаг. Мысал ретінде египеттік пирамидаларды, мастабтарды, крит-микендік күмбезді кесенелерді – толостарды, Үндістан, Алдыңғы Азиядағы және этрускердің жартастардағы кесенелерін, Ежелгі Грекия мен Римдегі монументалды сағаналарды, Үндістанның күмбезді кесенелерін, Қытай мен Кореядағы мүсіндермен безендірілген құрылыстарды атауға болады.

ГРОТ (итальян тілінен – *grotta*) – табиғи үңгірге ұқсатып қаланған немесе әрлендірілген (ұлутастар, туф, теңіз тастары) сая-

имитируют естественную пещеру. Были широко распространены в европейской садово-парковой архитектуре XVII-XVIII веков.

ГРОХОТ – один из основных видов технологического оборудования дробильно-сортировочных заводов и обогащительных фабрик, служащий для механической сортировки сыпучих материалов по крупности частиц (кусков). Помимо разделения материалов на фракции, может использоваться для обезвоживания материалов. Грохоты подразделяются на неподвижные (состоящие из рабочего органа неподвижной просеивающей поверхности и установки для ее крепления – колосниковые, дуговые, конические) и подвижные, состоящие из одной или нескольких просеивающих поверхностей (сит), устройств для их установки и механизма, приводящего сита в движение. Среди подвижных различают барабанные, качающиеся, вибрационные и полувибрационные грохоты.

ГРУНТ – общее название горных пород включая почвы, являющихся объектом строительной деятельности. Различают: скальные грунты – породы, залегающие в виде монолитного

бақтық үй-жайлардың бір түрі. XVII-XVIII ғасырларда еуропалық саябақ сәулет өнерінде кең таралған.

ГРОХОТ – сусымалы материалдарды бөлшектерінің ірілігіне қарап механикалық сұрыптауға арналған уату-сұрыптау зауыттары мен байыту фабрикаларының технологиялық жабдықтарының негізгі түрлерінің бірі. Материалдарды фракцияларға бөлумен қатар материалдарды ылғалсыздандыру үшін де қолданылады. Грохоттар жылжымайтын (жылжымайтын елеуіш бет түріндегі жұмыс органынан және оны орнататын дөңгелек түріндегі, доға түріндегі және шошақ түріндегі қондырғылардан тұрады) және бір не екі елеуіш беттен, оларды орнататын қондырғылардан және елеуішті қозғалысқа келтіретін механизмнен тұратын жылжымалы түрі болып екіге бөлінеді. Жылжымалылары түрлері барабанды, тербелмелі, дірілді және жартылай дірілді болып ажыратылады.

ЖЕР ҚЫРТЫСЫ – құрылыс қызметінің объектілері болып табылатын, топырақты қоса есептегендегі тау жыныстарының жалпы атауы. Жартасты жер қыртысы – монолитті не

или трещиноватого массива и рыхлые грунты – крупнообломочные и песчаные породы.

ГРУНТОВЕДЕНИЕ – отрасль геологии, изучающая физико-механические и физико-химические свойства горных пород и почвы как объекта инженерно-строительной техники.

ГРУНТОВКИ – составы, наносимые первым слоем на подготовленную к окраске поверхность для уменьшения ее пористости и обеспечения требуемой адгезии лакокрасочного покрытия. От окрашивающих составов отличаются меньшим содержанием пигментов.

ГУЛЬБИЩЕ – наружная терраса или галерея, окружающая здание на уровне перекрытий подклета. Были распространены в культовой архитектуре XVI-XVII веков.

ГУРТ (нем. gurt, букв. пояс, подпруга) – профилированные горизонтальные и вертикальные тяги на фасаде и в интерьере в готической архитектуре арка из тесаных клинчатых камней, укрепляющая ребра крестового свода, выполненного из мелких камней.

сызатты тау сілемі түрінде жатқан жыныстар және жұмсақ жер қыртысы – ірі кесекті және құмдақты жыныстар.

ТОПЫРАҚТАНУ – геологияның тау жыныстары мен топырақтың инженерлік-құрылыс объекті ретінде физика-механикалық және физика-химиялық қасиеттерін зерттейтін саласы.

БІТЕМЕЛЕР – сырлауға әзірленген беттердегі ұсақ тесіктерді бітеу үшін және лак пен бояу жақсы жағылуы үшін алғашқы қабат ретінде жағылатын құрам. Бояғыш құрамдардан пигменттерінің аз болуымен ерекшеленеді.

ГУЛЬБИЩЕ (орамдық құрылыс) – ғимаратты сенек жабыны деңгейінде қоршай орналасқан сыртқы терраса немесе галерея. XVI-XVII ғасырларда культтік сәулет өнерінде кең таралған.

ГУРТ (неміс тілінен – gurt – белдік, тартпа, айыл) – готикалық сәулет өнерінде қасбеттегі және интерьердегі пішінделген көлденең және тік тартпалар, ұсақ тастардан жасалған айқыш (крест түріндегі) тоғыспа қабырғаларын бекітіп тұратын жонылған сына тәрізді тастардан жасалған арка.

ГУСЕК – облом, очертание которого составлено обычно из двух дуг окружности, соединенных в виде буквы Г, причем верхняя (вынесенная вперед) половина его вогнутая, а нижняя – выпуклая.

ГУТТЫ (от лат. gutta – капля; другое название – регулы) – украшения в виде маленьких усеченных конусов или цилиндров под триглифами (либо над ними) и метопами в постройках дорического ордера, или на нижней плоскости мутул.

ҚАЗМОЙЫН – қиынды, оның бейнесі әдетте Г әрпі түрінде құрастырылған шеңбердің екі доғасы арқылы құралады, жоғарғы (алға шығарылған) жартысы иіліп, ал төменгісі күмпііп келеді.

ГУТТЫ (латын тілінен – gutta – тамшы; басқа бір аты – регула (боғатсөреше)) – дорийлік ордер құрылыстарындағы үшжоллақты өрнектер мен өрнектестер астындағы (не үстіндегі) немесе ернеуқалқандардың төменгі жағындағы қиылған кішкене конустар не цилиндрлер тәрізді әшекейлер.

Д

ДАЛЬНОМЕР, ОПТИЧЕСКИЙ – дальномер, принцип действия которого основан на решении прямоугольного или равнобедренного треугольника по известной длине базы и измеренному противоположному углу.

ДАМБА – гидротехническое сооружение в виде насыпи для защиты речных и морских прибрежных низменностей от затопления, для обвалования каналов, сопряжения напорных гидротехнических сооружений с берегами (дамбы напорные), для регулирования речных ру-

ОПТИКАЛЫҚ ҚАШЫҚТЫҚ ӨЛШЕУІШ – табанының ұзындығы белгілі болатын және оған қарама-қарсы бұрышы өлшенген тікбұрышты немесе тең бүйірлі үшбұрышты анықтауға арналған қашықтық өлшеуіш.

ДАМБЫ – өзен және теңіз жағаларындағы ойпат жерлерді су жайылудан қорғауға, арналарды бекітуге, қысымды гидротехникалық құрылыстардың жағалармен жалғастыруға, өзен арналарын реттеуге, кеме қатынасы және сүеткізгіш және су тартқыш құрылыстардың

сел, улучшения условий судоходства и работы водопропускных и водозаборных сооружений (дамбы безнапорные).

ДВЕРИ – служат для входа (и выхода) в здания и сообщения между помещениями. Они состоят из дверной коробки и открывающихся дверных досек.

ДВЕРЬ, ЛОЖНАЯ – облицованный наличником заложённый дверной проем, образующий неглубокую нишу.

ДВОРЕЦ КУЛЬТУРЫ – монументальное здание, где обычно проводятся торжественные заседания, выступления мастеров искусства и др. культурно-зрелищные мероприятия.

ДЕВЕЛОПЕР – предприниматель, получающий прибыль от создания и развития объектов недвижимости (как финансирующий реализацию проекта самостоятельно, так и с привлечением инвестиций). Может брать на себя функции автора идеи проекта, приобретателя земельного участка под застройку, организатора проектирования объекта, нанимателя генподрядчика, управляющего недвижимостью и т.д.

ДЕВЕЛОПМЕНТ – область менеджмента, занимающаяся

(кысымсыз дамбалар) жағдайларын жақсартуға арналған, үйінді түріндегі гидротехникалық құрылыс.

ЕСІК – ғимаратқа кіру (және шығу) және үй-жайлар арасында жүріп-тұру үшін қызмет атқарады. Олар есік қорабынан және ашылатын есік тақтасынан тұрады.

ЖАЛҒАН ЕСІК – терең емес қуыс қалыптастыратын жақтаулармен көмкерілген бітеліп тасалған есік ойығы.

МӘДЕНИЕТ САРАЙЫ – мәдени іс-шаралар, өнер шеберлерінің концерттері, салтанатты мәжілістер және т.б. өткізілетін монументалды ғимарат.

ДЕВЕЛОПЕР – жылжымайтын мүлік объектілерін салу мен дамытудан кіріс көретін кәсіпкер (өз алдына жеке, сондай-ақ инвестициялар тарту арқылы да жобаны іске асыруды қаржыландырушы). Жоба идеясының авторы, құрылыс салуға арналған жер учаскесін сатып алушы, объектіні жобалауды ұйымдастырушы, бас мердігерді жалдаушы, жылжымайтын мүлікті басқарушы және т.б. қызметтерді өз мойнына ала алады.

ДЕВЕЛОПМЕНТ – жылжымайтын мүлікті дамытумен ай-

развитием недвижимости. Включает комплекс строительных, инженерных и иных мероприятий над недвижимым имуществом, ведущих к качественным изменениям в состоянии (и, соответственно, стоимости) земли, зданий и сооружений.

ДЕГОТЬ – густая вязкая масса черно-коричневого цвета, образовавшаяся при нагревании без доступа воздуха твердых видов топлива.

ДЕЗУРБАНИЗМ – направление в градостроительстве XX века, отрицающее положительную роль крупных городов и проповедующее рассредоточение населения за их пределами.

ДЕКОР – система украшений сооружения (фасада, интерьера) или изделия.

ДЕКОРАТИВНОЕ ИСКУССТВО – область пластических искусств, произведения которой наряду с архитектурной художественно формируют окружающую человека материальную среду, вносят в нее эстетическое идейно-образное начало.

ДЕЛЬФИН – стилизованный мотив в орнаментике.

ДЕМПФЕР – устройство для гашения, ослабления (демпфирования) или предотвращения механических колебаний, возникающих в машинах и прибо-

налысатын менеджмент саласы. Жердің, ғимараттар мен құрылыстардың жағдайын (және, тиісінше, олардың құнын да) сапалы өзгерістерге алып келетін құрылыстық, инженерлік және басқа да іс-шаралар кешенін қамтиды.

ҚАРАМАЙ – қатты отынның түрлерін ауасыз қыздырғанда пайда болған қоңыр-қара түсті қою тұтқыр масса.

ДЕЗУРБАНИЗМ – ірі қалалардың оң нәтижелерін терістейтін және тұрғындарды олардан тыс жерлерге бөліп жайғастыруға шақыратын XX ғасырдағы қала құрылысындағы бағыт.

ДЕКОР – құрылысты (қасбет, интерьер) не бұйымдарды безендіру жүйесі.

СӘН ӨНЕРІ – пластикалық өнер мен саласы, мұндағы шығармашылық сәулет өнерімен қатар адамның айнала-сындағы материалдық ортаны қалыптастырып, оған эстетикалық, идеялық-көркемдік әр береді.

ДЕЛЬФИН – өрнектеудегі стильдендірілген мотив.

ДЕМПФЕР – машиналар мен жабдықтардың жұмыс істеуі кезінде пайда болатын механикалық тербелістерді (гидравликалық, механикалық, пневма-

рах при их работе (гидравлические, механические, пневматические). В электрических машинах роль демпферов, ослабляющих электромагнитные колебания, выполняют катушки индуктивности.

ДЕНТИКУЛЫ (от лат. denticulus – зубец) – зубчики, сухарики, ряд небольших декоративных прямоугольных выступов на карнизе в ионическом, коринфском и одном из вариантов римско-дорического ордера. Прообразом дентикулов были торцы небольших часто расположенных поперечных деревянных балок плоского глинобитного перекрытия в архитектуре Ионии.

ДЕРЕВЯННАЯ ОБШИВКА – облицовывание внутреннего помещения ровными деревянными плитами или рамами и филенками. В ранних стилях сопровождалась богатым архитектурным декором; обшивка начиналась на уровне высоты спинки стула и доходила до потолка.

ДЕРЕВЯННЫЕ КОНСТРУКЦИИ – сооружения или части их, выполненные полностью или преимущественно из дерева.

ДЕРЕВЯННЫЕ ЭЛЕМЕНТЫ, СОЕДИНЕНИЯ – спосо-

тикалық) басу, азайту (демпфирлеу) немесе болдырмауға арналған қондырғы. Электрлік мәшинелерде электромагнитті тербелістерді азайтатын демпферлер ролін индукциялық шарғы атқарады.

ДЕНТИКУЛДЕР (тісмәнер) (латын тілінен – denticulus – тіс) – ионикалық, коринфтік және римдік-дорийлік ордердің бір нұсқасындағы ернеудегі тікбұрышты сәндік шығыңқы бөлшектердің қатары, тістер, қаншырлар. Дентикулдердің (тісмәнердің) түпкі бейнесі Иония сәулет өнеріндегі сазбалшықтан соғылған жалпақ жабынның жиі орналасқан шағын көлденең ағаш арқалықтарының шет жақтары.

АҒАШПЕН ҚАПТАУ – ішкі үй-жайды тегістелген ағаш тақталармен не жақтаулармен және кесінділермен қаптау. Ертедегі стильдерде сәулеттік бай декормен бірге жасалды; үй-жайды қаптау орындық арқалығының биіктігінен басталып, төбесіне дейін жеткізілді.

АҒАШ КОНСТРУКЦИЯЛАР – толықтай немесе басым бөлігі ағаштан орындалған құрылыстар не олардың бөліктері.

АҒАШ ЭЛЕМЕНТТЕР, БІРКПЕЛЕР – қосындыларды (жи-

бы сборки деревянных деталей (мебельных элементов). Имеются также соединения для сплачивания, сращивания, L-образные и T-образные соединения.

ДЕСЮДЕПОРТ (франц. dessus de porte – наддверие) – панно, расположенное над дверью (обычно живописное или скульптурное). Обрамление десюдепорта связывает его с общим лепным или резным (из дерева) декоративным оформлением дверного проёма. Десюдепорты широко применялись в отделке парадных интерьеров в Европе в XVII-XVIII веках.

ДЕТАЛЬ – изделие, изготовленное из однородного по наименованию и марке материала, без применения сборочных операций. Изделия, подвергнутые покрытиям (защитным или декоративным), независимо от вида, толщины и назначения покрытия, или изготовленные с применением местной сварки, пайки, клейки, сшивки и т.п.

ДЕТАНДЕР – машина для охлаждения газа, вследствие его расширения, т.е. расширительная машина, в которой поток совершает (полезную) вне-

яз элементтерін) ағаш бөлшектермен құрастыру тәсілі. Сондай-ақ бір-бірімен жымдастыруға, қиыстыруға арналған L-бейнелі және T-бейнелі қосындылар да кездеседі.

ДЕСЮДЕПОРТ (мәнерлі маңдайша) (француз тілінде – dessus de porte – маңдайша) – есіктің үстінде орналасқан панно (әдетте кескіндеме немесе мүсін бейнеленеді). Маңдайшаның жиектемесі оны есік ойығының жалпы жапсырмалы не оймалы (ағаштан) сәндік безендіруімен байланыстырады. Десюдепорттар XVII-XVIII ғасырларда Еуропада көше жақтағы интерьерлерді әрлеуде кеңінен қолданылған.

ДЕТАЛЬ – құрастыру операциялары қолданылмайтын, атауы мен маркасы бойынша біртекті материалдан жасалатын бұйым. Жабын қабатының түрі, қалыңдығы және мақсатына қатыссыз беті қапталған (қорғаныш не сәндік қабатпен) немесе кей жерлерін дәнекерлеу, желімдеу, тігу және т.с.с. қолдана отырып жасалған осы бұйымдар.

ДЕТАНДЕР – газды кеңейту арқылы салқындататын мәшине, яғни газ ағыны дөңгелекті айналдырып немесе поршеньді итеріп сыртқы (пайдалы)

шнюю работу, вращая колесо или толкая поршень. Применяется главным образом не с целью совершения внешней работы, а для получения холода. Так, детандеры используются в установках сжижения газов, криогенных рефрижераторах, в некоторых системах кондиционирования воздуха и т.д.

ДЕФЛЕКТОР – вытяжное устройство, устанавливаемое на конце наружной части трубы для отсоса загрязненного воздуха из различных помещений и реже для подачи воздуха в помещения. Установленный на дымовой трубе дефлектор повышает тягу, подсасывая газы из трубы. Действие дефлектора основано на использовании энергии обдувающего его потока воздуха. Выполняются дефлекторы преимущественно из стали, реже из бетона, асбестоцемента и других материалов.

ДЕФОРМАЦИЯ – изменение формы или размеров тела (части тела) под действием каких-либо физических факторов (внешних сил, нагревания и охлаждения, изменения влажности и других воздействий).

ДЕФОРМАЦИЯ ЗДАНИЯ (СООРУЖЕНИЯ) – изменение формы и размеров, а также потеря устойчивости (осадка,

жұмысты істейтін кеңейткіш мәшине. Сыртқы жұмысты істеу үшін емес, ең бастысы суыту үшін қолданылады. Детандерлер газ сығымдау қондырғыларында, кировенді рефрижераторларда, ауа салқындатудың кейбір жүйелерінде т.б. пайдаланылады.

ДЕФЛЕКТОР – әртүрлі үй-жайлардан ластанған ауаны сорып шығару үшін және кейде үй-жайларға ауа жеткізу үшін құбырдың сыртқы ұшына орнатылатын ауа сорғыш қондырғы. Мұржаға орнатылған дефлектор мұржадан газдарды сорып тарту күшін арттырады. Дефлектордың жұмысы оның ауа ағынын үрлейтін энергиясын пайдалануға негізделген. Дефлекторлар негізінен болаттан, сирек жағдайларда бетоннан, асбестоцементтен және басқа да материалдардан жасалады.

ДЕФОРМАЦИЯ – дене (дене бөлігінің) пішінінің не өлшемінің қандай да бір физикалық факторлар (сыртқы күштер, қыздыру және салқындату, ылғалдылығының өзгеруі және басқа әсерлер) әрекетінен өзгеруі.

ҒИМАРАТ (ҚҰРЫЛЫС) ДЕФОРМАЦИЯСЫ – әртүрлі жүктемелер әсерінен ғимарат не құрылыс пішінінің және

сдвиг, крен и др.) здания или сооружения под влиянием различных нагрузок, воздействий.

ДЕФОРМАЦИЯ КОНСТРУКЦИИ – изменение формы и размеров конструкции (или части ее) под влиянием нагрузок и воздействий.

ДЕФОРМАЦИЯ ОСНОВАНИЯ – деформация, возникающая в результате передачи усилий от здания (сооружения) на основание или изменения физического состояния грунта основания в период строительства и эксплуатации здания (сооружения).

ДИАБАЗ – полнокристаллическая мелкозернистая вулканическая горная порода черного цвета. Обладает высокой твердостью и прочностью на сжатие. Применяется для мощения улиц и при производстве литых каменных изделий.

ДИАТОМИТ – рыхлая или сцементированная кремнистая горная порода белого, светлосерого или желтоватого цвета. Более чем на 50% состоит из панцирей диатомей. Диатомиты обладают большой пористостью, малой плотностью (не тонут в воде), адсорбционными и теплоизоляционными свойствами. Кислотостойки, огнеупорны.

өлшемдерінің өзгеруі, сондай-ақ орнықтылығын (шөгу, жылжу, ауу және т.б.) жоғалтуы.

КОНСТРУКЦИЯ ДЕФОРМАЦИЯСЫ – жүктемелер мен әсерлер әрекетінен конструкция пішінінің және өлшемдерінің өзгеруі.

НЕГІЗ ДЕФОРМАЦИЯСЫ – негізге ғимараттан (құрылыстан) күш түсу немесе ғимаратты (құрылысты) салу мен пайдалануда негіз топырағының физикалық күйінің өзгеруі нәтижесінде пайда болатын деформация.

ДИАБАЗ – толық кристалды ұсақ түйіршікті жанартаулық қара түсті тау жынысы. Қаттылығы өте жоғары және қысымға төзімді. Көше төсемдеріне және тастан жасалған құйма бұйымдар өндіруде қолданылады.

ДИАТОМИТ – ақ, ашық сары немесе сары түсті күпсек не цементтелген кремнийлі тау жынысы. 50%-тен артығын диатомдардың қабыршақтары құрайды. Кеуектілігі жоғары, тығыздығы аз (суда батпайды), адсорбциялық және жылуоқшаулағыш қасиеттері бар, қышқылдарға, отқа төзімді болып келеді.

ДОБАВКИ ДЛЯ БЕТОНА, ВОДОРЕДУЦИРУЮЩИЕ – вещества, позволяющие получать бетонную смесь требуемой удобоукладываемости с пониженным расходом воды.

ДОБАВКИ ДЛЯ БЕТОНА, ВОЗДУХОВОВЛЕКАЮЩИЕ – поверхностно-активные органические вещества, способствующие вовлечению в бетонную смесь при ее перемешивании мелкодисперсного воздуха, равномерно распределенного в бетоне.

ДОБАВКИ ДЛЯ БЕТОНА, ГАЗООБРАЗУЮЩИЕ – вещества, способные выделять газ за счет химического взаимодействия с продуктами гидратации цемента.

ДОБАВКИ ДЛЯ БЕТОНА, ГИДРОФОБИЗИРУЮЩИЕ – вещества, придающие стенкам пор и капилляров в бетоне гидрофобные (водоотталкивающие) свойства.

ДОБАВКИ ДЛЯ БЕТОНА, КОЛЬМАТИРУЮЩИЕ – вещества, способствующие заполнению пор в бетоне водонерастворимыми продуктами.

ДОБАВКИ ДЛЯ БЕТОНА, ПЕНООБРАЗУЮЩИЕ – поверхностно-активные органические вещества, обеспечива-

БЕТОНҒА АРНАЛҒАН СУ РЕДУКЦИЯЛАҒЫШ ҚОСПАЛАР – суды аз шығындайтын, қолдануға ыңғайлылығы қажетті деңгейдегі бетон қоспасын алуға мүмкіндік беретін заттектер.

БЕТОНҒА АРНАЛҒАН АУА ТАРТАТЫН ҚОСПАЛАР – бетонды араластыру барысында оның құрамына біркелкі жайылатын ұсақ дисперсті ауаны тарту қасиеті бар беттік-белсенді органикалық заттектер.

БЕТОНҒА АРНАЛҒАН ГАЗ-ТҮЗГІШ ҚОСПАЛАР – цемент гидрациясы өнімдерімен химиялық әрекеттесу есебінен газ бөліп шығаратын заттектер.

БЕТОНҒА АРНАЛҒАН ГИДРОФОБТАНДЫРҒЫШ ҚОСПАЛАР – бетон қуыстары мен капиллярларының қабырғаларына гидрофобтық (суитергіш) қасиет беретін заттектер.

БЕТОНҒА АРНАЛҒАН КОЛЬМАТИРЛЕГІШ ҚОСПА – бетон қуыстарын суда ерімейтін өнімдермен толтыратын заттектер.

БЕТОНҒА АРНАЛҒАН КӨБІКТҮЗГІШ ҚОСПА – бетон қоспасының компоненттерімен араласқанда кеуекті немесе

ющие возможность получения технической пены, требуемых кратности и стойкости, которые при смешении с компонентами бетонной смеси позволяют получать бетоны ячеистой или поризованной структуры.

ДОБАВКИ ДЛЯ БЕТОНА, ПРОТИВОМОРОЗНЫЕ – вещества, понижающие температуру замерзания воды и способствующие твердению бетона при отрицательных температурах.

ДОБАВКИ ДЛЯ БЕТОНОВ – природные или искусственные химические продукты, вводимые в составы бетонов при их изготовлении с целью улучшения технологических свойств бетонных смесей, физико-химических свойств бетонов, снижения их стоимости.

ДОБАВКИ ДЛЯ БЕТОНОВ, ПОРИЗУЮЩИЕ ВЕЩЕСТВА – способствующие целенаправленному образованию в теле бетона воздушных или других газообразных пор.

ДОГОВОР НА ВЫПОЛНЕНИЕ ПРОЕКТНЫХ И ИЗЫСКАТЕЛЬСКИХ РАБОТ – заключается между заказчиком и проектной организацией (генеральным проектировщиком) на

куысты құрылымды бетон алуға қолжеткізетін қажетті еселену мен беріктікті талап ететін техникалық көбік алуды қамтамасыз ететін беттік-белсенді органикалық заттектер.

БЕТОНҒА АРНАЛҒАН АЯЗҒА ҚАРСЫ ҚОСПА – судың қату температурасын төмендетіп, бетонның теріс температураларда қатаюына ықпал ететін заттектер.

БЕТОНҒА АРНАЛҒАН ҚОСПАЛАР – әзірлеу барысында бетон қоспаларының технологиялық, физика-химиялық қасиеттерін жақсарту, құнын төмендету мақсатында бетондардың құрамына қосылатын табиғи не жасанды химиялық өнімдер.

БЕТОНҒА АРНАЛҒАН КЕУЕКТЕНДІРГІШ ЗАТТЕКТЕР – бетонның өне бойында ауаға толы немесе басқа да газ тәріздес қуыстардың нысаналы (мақсатқа сай) түзілуіне ықпал ететін заттектер.

ЖОБАЛАУ ЖӘНЕ ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСТАРЫН ОРЫНДАУҒА АРНАЛҒАН ШАРТ – тапсырысшы мен жоба ұйымының (бас жобалаушының) арасында жобалау және зерттеу

выполнение всего комплекса проектных и изыскательских работ.

ДОГОВОР О ДОЛЕВОМ УЧАСТИИ В ЖИЛИЩНОМ СТРОИТЕЛЬСТВЕ – договор, заключаемый между застройщиком и дольщиком и регулирующий правоотношения, связанные со строительством жилых зданий путем привлечения денег дольщиков.

ДОГОВОР ПОДРЯДА – является основным правовым документом, регламентирующим организационно-экономические отношения между заказчиком и генподрядной организацией.

ДОГОВОР СУБПОДРЯДА – является основным правовым документом, регламентирующим отношения генподрядчика, определяющим их взаимную ответственность за выполнение договорных обязательств.

ДОЖДЕПРИЕМНИК – сооружение на канализационной сети, предназначенное для приема и отвода дождевых вод.

ДОЗАТОР – устройство для автоматического отмеривания (дозирования) заданных массы или объёма жидких и сыпучих материалов.

жұмыстарының барлық кешенін орындауға жасалады.

ТҰРҒЫН ҮЙ ҚҰРЫЛЫСЫНА ҮЛЕСТІК ҚАТЫСУ ТУРАЛЫ ШАРТ – құрылыс салушы мен үлескердің арасында жасалатын және үлескерлердің ақшаларын тарту арқылы тұрғын жайлардың салынуына байланысты құқықтық қатынастарды реттейтін шарт.

МЕРДІГЕРЛІК ШАРТ – тапсырысшы мен бас мердігерлік ұйымның арасындағы ұйымдастыру-экономикалық қатынастарды регламенттейтін негізгі құқықтық құжат болып табылады.

ҚОСАЛҚЫ МЕРДІГЕРЛІК ШАРТ – шарттық міндеттерді орындаудың өзара жауапкершілігін анықтайтын, бас мердігер мен қосалқы мердігер арасындағы қатынастарды регламенттейтін негізгі құқықтық құжат болып табылады.

ЖАҢБЫРҚАБЫЛДАҒЫШ – жауын суларын қабылдап, ағызуға арналған кәріз желілердегі құрылыс.

МӨЛШЕРЛЕУШІ – белгіленген салмақты не сұйық және сусымалы материалдар көлемін автоматты түрде өлшеуге (мөлшерлеуге) арналған құрылыс.

ДОЛГОВЕЧНОСТЬ – способность здания или сооружения и их элементов сохранять во времени заданные качества в определенных условиях при установленном режиме эксплуатации без разрушения и деформаций.

ДОЛЕВОЕ УЧАСТИЕ В ЖИЛИЩНОМ СТРОИТЕЛЬСТВЕ – отношения сторон договора о долевом участии в жилищном строительстве по привлечению (застройщиком) и предоставлению (дольщиком) денег в целях строительства жилых зданий.

ДОЛЬЩИК – физическое (за исключением временно пребывающих иностранных граждан) или юридическое лицо, которое деньгами участвует в строительстве жилых зданий для удовлетворения потребностей в жилье.

ДОЛЯ В ЖИЛОМ ЗДАНИИ – входящее в состав построенного жилого здания по договору долевого участия в жилищном строительстве жилище, передаваемое дольщику по передаточному акту. При возникновении на такое жилище права частной собственности одновременно возникает право общей долевой собственности на общее имущество в жилом здании.

ҰЗАҚ УАҚЫТТА ЖАРАМДЫЛЫҚ – ғимараттың не құрылыстың және олардың элементтерінің бүлінбей және деформациясыз пайдаланылуының белгіленген тәртібімен арнайы жағдайларда сапаны ұзақ уақыт бойы сақтау қабілеті.

ТҰРҒЫН ҮЙ ҚҰРЫЛЫСЫНА ҮЛЕСТІК ҚАТЫСУ – тұрғын үй құрылысына үлестік қатысу туралы шарт тараптарының тұрғын ғимараттарды салу мақсатында ақша тарту (құрылыс салушы) және беру (үлескер) жөніндегі қатынастары.

ҮЛЕСКЕР – өздерінің тұрғын үйге қажетін қанағаттандыру үшін тұрғын жайларды салуға ақшаларымен қатысатын жеке (уақытша жүрген шетел азаматтарын қоспағанда) не заңды тұлға.

ТҰРҒЫН ҒИМАРАТТАҒЫ ҮЛЕС – тұрғын үй құрылысына үлестік қатысу шарты бойынша салынған тұрғын жайдың құрамына кіретін, үлескерге беру актісі бойынша берілетін тұрғын үй. Осындай үйге жекеменшік құқығы туындаған кезде онымен бір мезгілде тұрғын жайдағы ортақ мүлікке ортақ үлестік меншік құқығы туындайды.

ДОМ КУЛЬТУРЫ – здание, предназначенное для размещения культурно-просветительных, а иногда и спортивных учреждений.

ДОМ ОТДЫХА – здание или комплекс зданий для организованного отдыха трудящихся.

ДОМ ПРАВИТЕЛЬСТВА – здание, где работает Правительство страны.

ДОМ, АРЕНДНЫЙ – принадлежащий на праве собственности физическому и (или) юридическому лицу жилой дом (жилое здание), жилые помещения (квартиры), которые предназначены для сдачи внаем.

ДОРИЧЕСКИЙ ОРДЕР – один из трех основных архитектурных ордеров. Колонна дорического ордера не имеет базы, ствол прорезан вертикальными желобками – каннелюрами; капитель состоит из круглой подушки – эхина и толстой квадратной плиты – абак. Антаблемент членится на архитрав, фриз и карниз; фриз по горизонтали делится на триглифы и метопы. Дорический ордер сложился в дорийских областях Древней Греции в период перехода к строительству храмов и сооружений из камня (встречается уже между 600 и 590 гг. до н.э. в самой

МӘДЕНИЕТ ҮЙІ – мәдени ағарту, кейде спорттық мекемелерді орналастыруға арналған ғимарат.

ДЕМАЛЫС ҮЙІ – еңбекшілердің ұйымдасқан түрде демалуына арналған ғимарат не ғимараттар кешені.

ҮКІМЕТ ҮЙІ – ел Үкіметі жұмыс істейтін ғимарат.

ЖАЛҒА БЕРІЛЕТІН ҮЙ – жеке және (немесе) заңды тұлғаға меншік құқығымен тиесілі, жалға беруге арналған тұрғын үй (тұрғын ғимарат), тұрғын үй-жайлар (пәтерлер).

ДОРИЙЛІК ОРДЕР – негізгі үш сәулет ордерінің бірі. Дорийлік ордер ұстанының негізі болмайды, діңі тік науашалармен – каннелюрлармен ойылған; капитель дөңгелек жастықтан – эхиннен және қалың төртбұрышты тактадан – абакадан тұрады. Антаблемент (сәнмаңдайша) архитрав, фриз және ернеуге бөлінеді; фриз көлденеңнен үшжолақты өрнек және өрнектасқа бөлінеді. Дорийлік ордер Ежелгі Грекияның дорийлік облыстарында храмдар мен құрылыстарды тастан салуға көшу кезеңінде қалыптасты (Грекияның өзінде және дорийлік колонияларында).

Греции и в дорийских колониях – храм Артемиды в Керкире). В VI-V веках до нашей эры. Дорический ордер стал важнейшим элементом монументальных композиций и главным средством художественной выразительности зодчества поздней архаики и классики.

"ДОРОЖНАЯ ОДЕЖДА" – инженерная конструкция из нескольких слоев различных дорожно-строительных материалов, предназначенная для движения автотранспорта.

ДРАНКА, ГОНТ – деревянная щепка, применявшаяся для кровли крыш. В некоторой степени предшественница черепицы.

ДРОМОС (греч. dromos, буквально – бег, путь) – коридор (обычно крытый), ведущий в погребальную камеру под курганом; проход в склеп, вырезанный в материковом грунте или скале. Имеет горизонтальное или наклонное направление, иногда устроен в виде лестницы. Древнейшие дромосы известны в эгейских и этрусских гробницах.

ДЫМНИК – верхняя надкровельная часть печной дымовой трубы.

да біздің дәуірімізге дейінгі 600 және 590-жылдары да кездеседі – Керкирдегі Артемида храмы). Біздің дәуірімізге дейінгі VI-V ғасырлардағы дорийлік ордердің монументалды композициялардың ең басты элементі және кейінгі архаика мен классика кезеңдері сәулет өнеріндегі көркем айқындықтың басты құралына айналды.

"ЖОЛ КИІМІ" – автокөлік қозғалысына арналған, жолқұрылыс материалдарының бірнеше қабатынан тұратын инженерлік конструкция.

ҚИЫНДЫ АҒАШ, ЖАБЫН ТАҚТА – шатыр жабыны ретінде қолданылған ағаш жаңқасы. Жабынқыштан бұрын кең қолданылған.

ДРОМОС (грек тілінен – dromos, сөзбе-сөз – жүгіру, жол) – оба астындағы жерлеу камерасына аппаратын дәліз (әдетте жабық); матеріктік жерде немесе жартаста ойылған сағанаға өтетін жол. Көлденең не көлбеу бағытталады, кейде баспалдақ түрінде де жасалады. Ең көне дромостар эгейлік және этрустік кесенелерде болған.

ТҮТІНДІК – пеш мұржасының шатырдан жоғарғы бөлігі.

ДЫН – характерное в степных условиях каменное сооружение, обычно, воздвигнутое на холмах. В основном служил для мониторинга окружающей среды, для ведения наблюдения в условиях военных действий. Образцом могут служить два дына, сохранившиеся на территории нынешнего совхоза "Сарыторғай" Амангельдинского района Тургайской области.

ДЫНЬКА – декоративная деталь (утолщение) столбов, колонок, наличников окон и дверных порталов. Дынька использовались главным образом в русской архитектуре XV-XVII веков. В деревянном зодчестве дынька применялись до конца XVIII века.

ДЮБЕЛЬ – крепежное изделие. Предназначено для закрепления в твердых сплошных стеновых или потолочных материалах. Способ крепления: трение, возникающее за счет распора дюбеля при установке в него шурупа или винта, создающее удерживающую силу.

ДЫҢ – әдетте далалық жерлерге тән, төбе басына тұрғызылған тас құрылыс. Негізінен айналаны шолу үшін, соғыс не ұрыс жағдайында бақылау жүргізу үшін пайдаланылды. Дыңның үлгісі ретінде қазіргі кезге дейін Торғай облысы Амангелді ауданының "Сарыторғай" ұжымшары аумағында сақталып келген "Екі дынды" айтуға болады.

ҚАУЫНЖИЕК – бағандар, ұстандар, терезе жақтаулары мен есік порталдарының сәндік бөлшегі. Қауынжиек негізінен XV-XVII ғасырларда орыс сәулет өнерінде пайдаланылған. Ағаш сәулет өнерінде қауынжиек XVIII ғасырдың соңына дейін қолданылған.

ДЮБЕЛЬ – бекітуге арналған бұйым. Қабырғаның немесе төбенің қатты тұтас материалдарына бекітуге арналған. Бекіту тәсілі: дюбельге бұрама шеге не бұрама орнату кезінде пайда болатын керу есебінен пайда болып, ұстап тұратын күш беретін үйкеліс.

Е

ЕВСТИЛЬ – храм с расстояниями между колоннами в 2.25 см нижнего диаметра колонны; средний пролет на ко-

ЕВСТИЛЬ – ұстандардың арасы олардың төменгі диаметрі бойынша 2.25 см қашықтықта болып келетін храм, қысқа қасбет-

ротких фасадах шире остальных.

ЕГИПЕТСКИЙ ТРЕУГОЛЬНИК – прямоугольный треугольник с соотношением сторон 3:4:5. Сумма указанных чисел ($3+4+5=12$) с древних времен использовалась как единица кратности при построении прямых углов с помощью веревки, размеченной узлами на $3/12$ и $7/12$ ее длины. Применялся в архитектуре средних веков для построения схем пропорциональности.

ЕГИПЕТСКОЕ СТОЛЯРНОЕ РЕМЕСЛО – разновидность египетского ремесла с высоко развитой техникой.

ЕДИНАЯ МОДУЛЬНАЯ СИСТЕМА – действующие правила координации размеров зданий и сооружений, их элементов, конструкций, деталей и оборудования на основе кратности этих размеров принятому основному модулю, равному 100 мм.

ЕДИНЫЕ НОРМЫ И РАСЦЕНКИ – заранее установленные для определенной отрасли или группы предприятий предельные величины затрат времени на выполнение определенного объема однородных

теріндегі ортаңғы аралығы басқаларына қарағанда кең келеді.

ЕГИПЕТ ҮШБҰРЫШЫ – жақтарының арақатынасы 3:4:5 болып келетін тікбұрышты үшбұрыш. Көрсетілген сандардың қосындысы ($3+4+5=12$) ежелгі замандардан бері ұзына бойымен $3/12$ және $7/12$ түйіндермен белгіленген арқанның көмегімен тікбұрыштар тұрғызуда еселік бірлік ретінде пайдаланылған. Орта ғасырлар сәулет өнерінде пропорционалдық схемаларын жасауда қолданылған.

ЕГИПЕТТІК АҒАШ ҰСТАСЫ КӘСІБІ – жоғары дамыған техникасы бар египеттік кәсіптің бір түрі.

БІРЫҢҒАЙ МОДУЛЬДІ ЖҮЙЕ – ғимараттар мен құрылыстардың, олардың элементтерінің, конструкциялары мен тетіктерінің және жабдықтың көлемін үйлестіруде қолданылатын ереже, негізіне 110 мм тең негізгі модульдің осы көлемнің қайталанбалы түбірі алынады.

БІРЫҢҒАЙ НОРМАЛАР ЖӘНЕ БАҒАЛАР – белгілі бір сала немесе кәсіпорындар топтары үшін біртекті жұмыстардың белгілі көлемін орындауға кететін уақыт шығынының және жұмыс бірлігіне ақы төлеу

работ, а также размеры оплаты на единицу работ.

ЕДИНЫЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ РЕЕСТР ЗЕМЕЛЬ – итоговый документ учета земельных участков в составе государственного земельного кадастра, содержащий правовые, идентификационные, экономические и другие характеристики.

ЕНДОВА – пространство между двумя смежными скатами крыши, образующими лоток (входящий угол) для сбора воды на кровле.

ЕСИК – прямоугольное полотно, сшитое из двойного слоя кошмы и подшито на циновке, сплетенной из чия. Двухстворчатые двери изготавливаются из древесины с орнаментами.

көлемінің алдын ала белгіленген шекті шамасы.

БІРЫҢҒАЙ МЕМЛЕКЕТТІК ЖЕР ТІЗІЛІМІ – құқықтық, сәйкестендіру, экономикалық және басқа да сипаттамаларды қамтитын, мемлекеттік жер кадастры құрамындағы жер учаскелерін есепке алудың қорытынды құжаты. **НАУА** – шатырда су жинауға арналған науа (кіріңкі бұрыш) құрайтын, төбенің өзара шектес екі аралығындағы кеңістік.

ЕСІК – киіз үйдің босағасының маңдайшасынан етегіне дейін түсірілген, қос қабат киізбен қапталып шиден өрнектеліп тоқылған төртбұрышты шыпта. Киіз үйдің қаусырмалы есіктері ағаштан әшекейленіп жасалынады.

Ж

ЖАЛЮЗИ – светозащитные шторы, состоящие из горизонтальных или вертикальных непрозрачных пластиковых или металлических пластин, вращающихся на оси.

ЖЕЛЕЗОБЕТОН – искусственный строительный материал, состоящий из стального арматурного каркаса залитого бетоном и объединяющий рабочие свойства стали и бетона.

ЖАЛЮЗ – осі бойынша айналып тұратын көлденең не тік мөлдір емес пластик не темір пластиналардан тұратын, жарықтан қорғайтын перделер.

ТЕМІРБЕТОН – болат арматуралы қаңқаға бетон құйылып жасалған және болат пен бетонның қасиеттерін біріктіретін жасанды құрылыс материалы. Мұнда арматура жұмысы – ке-

При этом арматура работает на растяжение, а бетон – на сжатие.

ЖЕРДЬ – отрезки ствола диаметром в отрубе 3-7 см и длиной 3-9 м. Их используют для устройства обрешетки в покрытиях, ограждений.

ЖЕСТКОСТЬ – характеристика конструкции, оценивающая способность сопротивляться деформациям.

ЖЕСТКОСТЬ НЕСУЩЕГО ОСТОВА ЗДАНИЯ – неизменность формы несущего остова (пространственное сочетание несущих элементов здания, определяющее его форму, прочность и устойчивость) в процессе восприятия нагрузок.

ЖИДКИЕ ГВОЗДИ – клеи, отличающиеся высокой адгезией. Клей жидкие гвозди наносятся на склеиваемые материалы не сплошным слоем, а точечно, на места, куда обычно забивают гвозди или дюбели.

ЖИКЛЁР – калиброванное отверстие для дозирования подачи жидкого топлива или воздуха.

ЖИЛАЯ ПЛОЩАДЬ ЖИЛИЩА – сумма площадей жилых комнат (спальни, гостиной, детской, домашнего кабинета и тому подобных) в жилище

руге, ал бетон қысым жасауға негізделеді.

СЫРҒАУЫЛ – бағанның диаметрі 3-7 см және ұзындығы 3-9 м кесіндісі. Олар жабындыларда бүркеулерде тор көз, қоршау жасау үшін қолданылады.

ҚАТТЫЛЫҚ – конструкцияның деформацияларға қарсы тұру қабілетін бағалайтын сипаттамасы.

ҒИМАРАТТЫҢ ТІРЕК ҚАҢҚАСЫНЫҢ ҚАТТЫЛЫҒЫ – салмақ түсу процесінде көтергіш қаңқа пішінінің тұрақтылығы (ғимараттың пішінін, мықтылығын және тұрақтылығын анықтайтын көтергіш элементтерінің кеңістікте байланысуы).

СҰЙЫҚ ЖЕЛІМ-ШЕГЕ – жабысу қасиетінің жоғарылығымен ерекшеленетін желімдер. Сұйық желім-шеге желімделетін материалдарға тұтас жағылмайды, тек әдетте шеге немесе дюбель қағылатын тұстарына ғана дәлдеп тамызылады.

ЖИКЛЁР – сұйық отын немесе ауаны мөлшерлі түрде беруге арналған калибрленген саңылау тесік.

ТҰРҒЫН ҮЙДІҢ ТҰРҒЫН АЛАҢЫ – тұрғын үйдегі (пәтердегі) тұрғын бөлмелердің (жатын бөлменің, мейманжайдың, балалар бөлмесінің, үйдегі

(квартире), исчисляемая в квадратных метрах.

ЖИЛИЩЕ – отдельная жилая единица (индивидуальный жилой дом, квартира, комната в общежитии), предназначенная и используемая для постоянного проживания, отвечающая установленным техническим, санитарным и другим обязательным требованиям.

ЖИЛИЩЕ, ПРИРАВНЕННОЕ К СЛУЖЕБНОМУ – жилище, предоставляемое из государственного жилищного фонда государственным служащим, работникам бюджетных организаций, военнослужащим и лицам, занимающим государственные выборные должности.

ЖИЛИЩЕ, СЛУЖЕБНОЕ – жилище с особым правовым режимом, предназначенное для заселения гражданами на период выполнения ими обязанностей, связанных с характером их трудовых отношений.

ЖИЛИЩНЫЕ СТРОИТЕЛЬНЫЕ СБЕРЕЖЕНИЯ – деньги, накопленные вкладчиками в жилищных строительных сберегательных банках для получения жилищного займа с начисленной ставкой вознаграждения по вкладу и преми-

кабинеттің және сол сияқтылардың) шаршы метрмен есептелетін алаңының қосындысы.

ТҰРҒЫН ҮЙ – тұрақты тұруға арналған және соған пайдаланылатын, белгіленген техникалық, санитарлық және басқа да міндетті талаптарға сай келетін жеке тұрғын үй (жеке-дара тұрғын үй, пәтер, жатақханадағы бөлме).

ҚЫЗМЕТТІК ТҰРҒЫН ҮЙГЕ ТЕҢЕСТІРІЛГЕН ТҰРҒЫН ҮЙ – мемлекеттік тұрғын үй қорынан мемлекеттік қызметшілерге, бюджеттік ұйымдардың қызметкерлеріне, әскери қызметшілерге және мемлекеттік сайланбалы қызмет атқаратын адамдарға берілетін тұрғын үй.

ҚЫЗМЕТТІК ТҰРҒЫН ҮЙ – азаматтардың еңбек қатынастарының сипатына байланысты өз міндеттерін орындауы кезінде оларды қоныстандыруға арналған айрықша құқықтық режимдегі тұрғын үй.

ТҰРҒЫН ҮЙ ҚҰРЫЛЫСЫ ЖИНАҚ АҚШАСЫ – салымшылардың тұрғын үй жағдайын жақсарту жөніндегі іс-шараларды жүргізу мақсатында салым бойынша сыйақы ставкасы мен мемлекеттің сыйлықақысы есептелген тұрғын үй зае-

ей государства в целях проведения мероприятий по улучшению жилищных условий.

ЖИЛИЩНЫЙ ЗАЕМ – целевой заем, предоставляемый вкладчику в целях улучшения жилищных условий в соответствии с Законом Республики Казахстан от 7 декабря 2000 года № 110-2 "О жилищных строительных сбережениях в Республике Казахстан" и условиями договоров о жилищных строительных сбережениях, о предоставлении банковского займа.

ЖИЛИЩНЫЙ ЗАЕМ, ПРЕДВАРИТЕЛЬНЫЙ – целевой заем, предоставляемый жилищным строительным сберегательным банком вкладчику в пределах договорной суммы в целях улучшения жилищных условий, без условия погашения основного долга до получения договорной суммы, остаток по которому погашается за счет договорной суммы в соответствии с Законом Республики Казахстан от 07 декабря 2000 года № 110-2 "О жилищных строительных сбережениях в Республике Казахстан", внутренней кредитной политикой банка и условиями отдельного договора банковского займа.

мын алу үшін тұрғын үй құрылысы жинақ банктерінде жинақтаған ақшасы.

ТҰРҒЫН ҮЙ ЗАЕМЫ – "Қазақстан Республикасындағы тұрғын үй құрылысы жинақ ақшасы туралы" 2000 жылғы 7 желтоқсандағы № 110-ІІ Қазақстан Республикасының Заңына және тұрғын үй құрылысы жинақ ақшасы туралы, банк заемын беру туралы шарттардың талаптарына сәйкес тұрғын үй жағдайын жақсарту мақсатында салымшыға берілетін нысаналы заем.
АЛДЫН АЛА ТҰРҒЫН ҮЙ ЗАЕМЫ – шарттық соманы алғанға дейін негізгі борышты өтеу талаптарынсыз, тұрғын үй жағдайын жақсарту мақсатында шарттық соманың шегінде салымшыға тұрғын үй құрылысы жинақ банкі беретін нысаналы заем, ол бойынша қалдық "Қазақстан Республикасындағы тұрғын үй құрылысы жинақ ақшасы туралы" 2000 жылғы 7 желтоқсандағы № 110-ІІ Қазақстан Республикасының Заңына, банктің ішкі кредиттік саясатына және банктік заемның бөлек шартының талаптарына сәйкес шарттық соманың есебінен өтеледі.

ЖИЛИЩНЫЙ ЗАЕМ, ПРОМЕЖУТОЧНЫЙ – целевой заем, предоставляемый жилищным строительным сберегательным банком вкладчику в целях улучшения жилищных условий, при условии накопления минимально необходимого размера накопленных денег, остаток по которому погашается за счет договорной суммы по договору о жилищных строительных сбережениях в соответствии с Законом Республики Казахстан от 07 декабря 2000 года № 110-2 "О жилищных строительных сбережениях в Республике Казахстан", внутренней кредитной политикой банка и условиями отдельного договора банковского займа.

ЖИЛИЩНЫЙ КООПЕРАТИВ (ЖИЛИЩНО-СТРОИТЕЛЬНЫЙ КООПЕРАТИВ) – некоммерческое объединение граждан с целью приобретения (строительства) и эксплуатации жилого дома, в котором право собственности на жилой дом принадлежит кооперативу, а граждане – члены кооператива обладают правом владения и пользования закрепленными за ними помещениями, в отдельных случаях – правом распоряжения в установленном порядке и участвуют в расходах на содержание жилого дома.

АРАЛЫҚ ТҰРҒЫН ҮЙ ЗАЕМЫ – жинақталған ақшаның ең төменгі қажетті мөлшері жинақталған жағдайда, тұрғын үй жағдайын жақсарту мақсатында тұрғын үй құрылысы жинақ банкі салымшыға беретін нысаналы заем, ол бойынша қалдық "Қазақстан Республикасындағы тұрғын үй құрылысы жинақ ақшасы туралы" 2000 жылғы 7 желтоқсандағы № 110-II Қазақстан Республикасының Заңына, банктің ішкі кредиттік саясатына және банктік заемның жеке шартының талаптарына сәйкес тұрғын үй құрылысы жинақ ақшасы туралы шарт бойынша шарттық соманың есебінен өтеледі.

ТҰРҒЫН ҮЙ КООПЕРАТИВИ (ТҰРҒЫН ҮЙ-ҚҰРЫЛЫС КООПЕРАТИВИ) – азаматтардың тұрғын үйді сатып алу (салу) және пайдалану мақсатындағы коммерциялық емес бірлестігі, онда тұрғын үйді меншіктену құқығы кооперативке тиесілі болады, ал кооперативке мүше азаматтар өздеріне бекітіліп берілген үй-жайларды иелену және пайдалану құқығына, ал жекелеген жағдайларда белгіленген тәртіппен билік ету құқығына ие болады және тұрғын үйді күтіп ұстау шығынына қатысады.

ЖИЛОЕ ЗДАНИЕ ПО ДОГОВОРУ О ДОЛЕВОМ УЧАСТИИ В ЖИЛИЩНОМ СТРОИТЕЛЬСТВЕ – строение, состоящее в основном из жилых помещений, а также нежилых помещений и иных частей, являющихся общим имуществом.

ЖИЛОЕ ПОМЕЩЕНИЕ (КВАРТИРА) – отдельное помещение, предназначенное и используемое для постоянного проживания, включающее как жилую площадь, так и нежилую площадь жилища.

ЖИЛОЙ ДОМ (ЖИЛОЕ ЗДАНИЕ) – строение, состоящее в основном из жилых помещений, а также нежилых помещений и иных частей, являющихся общим имуществом.

ЖИЛОЙ ДОМ, БЛОКИРОВАННЫЙ – тип малоэтажного жилого дома с изолированными входами в каждую квартиру и приквартирными участками.

ЖИЛЫЕ ПОМЕЩЕНИЯ – жилые дома, коттеджи, дачные постройки, предназначенные для постоянного проживания, а также отдельные квартиры, зарегистрированные в соответствующих государственных органах.

ТҰРҒЫН ҮЙ ҚҰРЫЛЫСЫНА ҮЛЕСТІК ҚАТЫСУ ТУРАЛЫ ШАРТ БОЙЫНША ТҰРҒЫН ҒИМАРАТ – негізінен тұрғын үй-жайлардан, сондай-ақ ортақ мүлік болып табылатын тұрғын емес үй-жайлардан және өзге де бөліктерден тұратын құрылыс.

ТҰРҒЫН ҮЙ-ЖАЙ (ПӘТЕР) – тұрақты тұруға арналған және соған пайдаланылатын, тұрғын үйдің тұрғын алаңын да, тұрғын емес алаңын да қамтитын жеке үй-жай.

ТҰРҒЫН ҮЙ (ТҰРҒЫН ҒИМАРАТ) – негізінен тұрғын үй-жайлардан, сондай-ақ тұрғын емес үй-жайлардан және ортақ мүлік болып табылатын өзге де бөліктерден тұратын құрылыс.

ҚҰРСАУЛАНҒАН ТҰРҒЫН ҮЙ – әрбір пәтерге кіретін оқшауланған есіктері мен сол пәтерлерге тән алаңы бар аз қабатты тұрғын үйдің бір түрі.

ТҰРҒЫН ҮЙ-ЖАЙ – тұрақты тұруға арналған тұрғын үйлер, коттеждер, саяжайлар, сондай-ақ тиісті мемлекеттік органдарда тіркелген пәтерлер.

ЖИЛЫЕ ПОМЕЩЕНИЯ, СЛУЖЕБНЫЕ – жилые помещения, специально предназначенные для заселения работниками, которые в связи с характером трудовых отношений должны проживать по месту работы (службы) или в непосредственной близости от производственной территории.

ЖИРНЫЙ БЕТОН – бетон с низким содержанием заполнителей и высоким содержанием цемента.

ҚЫЗМЕТТІК ТҰРҒЫН ҮЙ-ЖАЙЛАР – еңбек қатынастарының сипатына байланысты жұмыс орны (қызметі) орналасқан жерде не өндірістік аумаққа тікелей жақын жерде тұруы керек қызметкерлердің тұруына арналған тұрғын үй-жайлар.

ҚҰНАРЛЫ БЕТОН – құрамында толықтырғыштар аз және цементі көп болып келетін бетон.

3

ЗАБИРКА – тонкая стена между столбчатыми фундаментами, служащая для защиты от атмосферного воздействия подпольного пространства.

ЗАБОР – глухая ограда, как правило, выше человеческого роста.

ЗАБОР, КАМЕННЫЙ – возведенная на соответствующем фундаменте стена, выложенная из бутового камня, кирпича, кирпичных или бетонных блоков, усиленная на определенном расстоянии столбами из того же материала. В ряде случаев имеет цоколь по низу и карниз по верху.

ЗАВЕРТКА, ОКОННАЯ – элемент оконной фурнитуры, служащий для запирания окон

ТІРЕУІШ – еден астындағы кеңістікті атмосфералық әсерден қорғауға қызмет ететін бағанды іргетас арасындағы жіңішке қабырға.

ДУАЛ – бітеу шарбак, әдетте, адам бойынан биік болады.

ТАС ДУАЛ – өзіне лайықты іргетастың үстіне кесектастардан, кірпіштен не бетон блоктарынан тұрғызылатын, белгілі бір қашықтықтарда орналасқан сол материалдан жасалған бағандармен күшейтілген қабырға. Кейде төменгі жағында шығыңқы іргесі, ал жоғарғы жағында ернеуі болады.

ТЕРЕЗЕ ҚАЙЫРМАСЫ – тұтқасын бұрау арқылы терезені бір жағынан жауып қоюға

с одной стороны при помощи вращения ручки.

ЗАВЕСА, ВОЗДУШНАЯ – устройство в системе местной приточной вентиляции, служащее для предотвращения поступления наружного холодного воздуха в производственное помещение через открытые проемы (двери или ворота) промышленного здания. Составляет из воздухопроводов, через которые под углом к плоскости проема и стремящемуся проникнуть в помещение потоку вентилятором нагнетается воздух. Если этот воздух предварительно подогревается; такое устройство называется воздушной тепловой завесой. Воздушной завесой называют и непосредственно подаваемый системой местной приточной вентиляции воздушный поток, препятствующий доступу в помещения наружного холодного воздуха.

ЗАВОРИНА – разновидность засова, представляющая собой перекладину (как правило, деревянную), которой изнутри закладываются ворота.

ЗАГЛУШКА – деталь для временной или постоянной герметизации концевых участков трубопроводов. Может применяться для предохранения тор-

арналған терезе фурнитурасының элементі.

АУА ШЫМЫЛДЫҒЫ – өнеркәсіптік ғимараттың ашық ойықтары арқылы (есіктер не қақпалар) өндірістік үй-жайларға сыртқы суық ауаны кіргізбеу үшін қызмет атқаратын жер-жерлерден ауа ағынымен вентиляциялау жүйесіндегі қондырғы. Ойық кеңістігіне қиғаш және ішке кіруге бағытталған ауаға желдеткішпен ауа үрлейтін ауаарналардан тұрады. Егер үрленетін ауа алдын ала жылытылатын болса, мұндай қондырғы жылы ауа шымылдығы деп аталады. Ішке сырттан суық ауаның кіруіне кедергі болатын тікелей жер-жерлерден ауа ағынымен вентиляциялау жүйесі арқылы үрленетін ауа ағыны да ауа шымылдығы деп аталады.

ЗАВОРИНА – қақпаның іш жағынан салынатын көлденең ағаш түріндегі ысырма бекіткіштің бір түрі.

ТЫҒЫН – құбырлардың шет жақтарын уақытша не тұрақты бекітуге арналған тетік. Тасымалдау және сақтау кезінде құбырлар мен пішіндердің шет

цов труб и профилей при перевозке и хранении.

ЗАКАЗЧИК (ЗАСТРОЙЩИК) – организация, предприятие или учреждение, которым вышестоящими инстанциями выделяются средства для осуществления капитального строительства или которые располагают для этих целей собственными средствами и заключают в пределах предоставленных им прав договор на производство проектно-изыскательских, строительно-монтажных работ с подрядной организацией (подрядчиком).

ЗАКАЛКА – технологическая операция при производстве стекла, заключающаяся в доведении стекла до пластического состояния и затем резкого охлаждения поверхности, при этом прочность стекла повышается в среднем в 5 раз.

ЗАКЛАДНОЕ ИЗДЕЛИЕ – изделие (как правило металлическое), установленное в строительной конструкции при изготовлении. Предназначено для крепления строительных элементов и конструкций резьбовыми или сварочными соединениями.

ЗАКЛЕПКА – крепежное изделие в форме гладкое цилиндрического стержня с головкой на

жақтарын зақымданудан қорғау үшін де қолданылуы мүмкін.

ТАПСЫРЫСШЫ (ҚҰРЫЛЫС САЛУШЫ) – жоғары тұрған орындар күрделі құрылысты жүзеге асыру үшін қаржы бөлетін немесе осы мақсатқа өз қаржылары бар және мердігерлік ұйыммен (мердігермен) жобалау-зерттеу, құрылыс-монтаж жұмыстарын жүргізуге өздеріне берілген құқық шегінде шарт жасайтын ұйым, кәсіпорын не мекеме.

ШЫНЫҚТЫРУ – шыны өндірісіндегі шыныны иілгіш күйге шейін жеткізіп, содан кейін бетін кенет суыту арқылы жасалатын технологиялық операция, бұл жағдайда шыны беріктігі орташа 5 есе артады.

ҚАЛАЙТЫН БҰЙЫМ – даярлау уақытында құрылыс конструкциясында орнатылатын (әдетте металл) бұйым. Құрылыс элементтері мен конструкцияларын бұрандалы немесе дәнекерленетін қосылыстармен бекітуге арналады.

ТОЙТАРМА – бір ұшында басы орналасқан жұмыр цилиндр өзек пішінді бекіткіш бұйым.

одном конце. Служит для получения неразъемного соединения за счет образования ударном способом головки на другом конце.

ЗАКОМАРА (от др.рус. комара – свод) – полукруглое или килевидное завершение участка стены, закрывающее прилегающий к ней внутренний цилиндрический (коробовый, крестовый) свод.

ЗАЛЬНЫЙ ХРАМ – вытянутый в плане храм с нефами равной высоты, либо с несколько более высоким (но без окон) средним нефом (т.н. псевдобазилика), а также однефный храм без трансепта. Типичны готические северо-немецкие, чешские и польские зальные храмы XIII-XVI веков. (костел Девы Марии в Гданьске).

ЗАЛОГ ЗЕМЕЛЬНОГО УЧАСТКА ИЛИ ПРАВА ЗЕМЛЕПОЛЬЗОВАНИЯ – основанный на договоре залога либо на основании законов Республики Казахстан способ обеспечения исполнения обязательств, в силу которого кредитор (залогодержатель) имеет право в случае неисполнения должником обеспеченного залогом обязательства получить удовлетворение из стоимости заложенного земельного участка

Сокқаннан екінші ұшының жалпауы арқылы түзілетін алынбайтын қосылыс алуға арналған.

ЖИЕК (көне орыс тілінде комара – тоғыспа) – іргелес орналасқан цилиндр пішінді (қорапты, айқыш) ішкі тоғыспаны жауып тұратын қабырға бөлігінің жартылай ашық не сына тәріздес болып аяқталуы.

ЗАЛДЫҚ ХРАМ – биіктігі теңдей немесе ортаңғы нефі биіктеу (терезесіз) (жалған базилик деп аталатын) созылыңқы келген храм, сондай-ақ көлденең кеңістіксіз бір нефті храм. XIII-XVI ғасырлардағы готикалық солтүстік неміс, чех және поляк залдық храмдарына тән (Гданьскідегі Дева Мария костелі).

ЖЕР УЧАСКЕСІН НЕМЕСЕ ЖЕР ПАЙДАЛАНУ ҚҰҚЫҒЫН КЕПІЛГЕ ҚОЮ – міндеттемелердің орындалуын қамтамасыз етудің кепіл шартына негізделген не Қазақстан Республикасы заңдарының негізіндегі әдісі, осыған орай кредитордың (кепіл ұстаушының) борышкер кепілмен қамтамасыз етілген міндеттемені орындамаған жағдайда кепілге қойылған жер учаскесінің немесе жер пайдалану құқығының құны-

или права землепользования преимущественно перед другими кредиторами лица, которому принадлежит этот земельный участок или право землепользования (залогодатель), за изъятиями, установленными Гражданским кодексом Республики Казахстан.

ЗАЛОЖЕНИЕ ОТКОСОВ – обеспечение устойчивости земляных сооружений (насыпей, выемок). Крутизна откосов характеризуется отношением высоты земельного сооружения к заложению, т.е. коэффициентом откоса.

ЗАМКОВЫЙ КАМЕНЬ, ЗАМОК – клинообразный камень или кирпич в вершине свода или арки. Часто имеет орнаментальную или скульптурную обработку. Иногда превращается в декоративную деталь, украшающую арки и плоские перемычки.

ЗАМОЧНО-СКОБЯНЫЕ ИЗДЕЛИЯ – изделия, служащие для соединения оконных створок и дверных полотен с коробками, а также для закрытия, запираения, фиксирования и украшения окон и дверей.

ЗАПЛОТ, ЗАПЛОТНАЯ ОГРАДА – забор, представляющий собой сплошную деревянную ограду из бревен или теса.

нан осы жер учаскесі немесе жер пайдалану құқығы тиесілі тұлғаның (кепіл берушінің) басқа кредиторлары алдында қайтарым алуға басым құқығы болады, бұған Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексінде белгіленген алып қою жағдайлары қосылмайды.

ЕҢІС ЖҮРГІЗУ – жердегі құрылыстардың (үйінділердің, оймалардың) тұрақтылығын қамтамасыз ету. Еңістің тіктігі жер құрылысы биіктігінің еңіске қатысымен, яғни еңіс коэффициентімен сипатталады.

ҚОРҒАН ТАС, ҚОРҒАН – арка не тоғыспа ұшындағы сына тәріздес тас не кірпіш. Көбіне ою-өрнекпен немесе мүсіндермен әрленеді. Кейде аркалар мен тегіс маңдайшаларды безендіретін сәндік тетікке айналады.

ҚҰЛЫП, ТОПСА, ҚАПСЫРМАЛАР – терезе жармаларын, есік беттерін қораптармен жалғастыратын, сондай-ақ есік, терезелерді жабу, құлыптау, бекіту және әшекейлеуге арналған заттар.

ДУАЛ, ДУАЛ-ҚОРШАУ – бөренеден немесе жұқа тақтайлардан тұрғызылған тұтас ағаш қоршау.

ЗАСТРОЙЩИК – юридическое лицо, осуществляющее лицензируемую деятельность по привлечению денег дольщиков для организации строительства жилых зданий на земельных участках, принадлежащих ему на праве собственности или на праве землепользования, предоставленном местным исполнительным органом.

ЗАСТУП – большая металлическая лопата для земляных работ. Состоит из железной лопасти и рукоятки. На верхнем конце ручки имеется кость. Форма лопасти может быть прямоугольной со скошенными или закругленными краями, трапециoidalной и трехугольной.

ЗАТЯЖКА – стержень, обычно горизонтальный, работающий на растяжение и соединяющий концевые узлы строительных конструкции, подверженные действию сил горизонтального распора. Стягивая концы конструкций, затяжка воспринимает распор, освобождая тем самым опоры от действия горизонтальной силы. Затяжки могут быть металлическими или железобетонными, реже деревянными, и применяются в арках (арочных фермах), сводах, в конст-

ҚҰРЫЛЫС САЛУШЫ – өзіне меншік құқығымен немесе жергілікті атқарушы орган берген жер пайдалану құқығымен тиесілі жер учаскелерінде тұрғын жайлар салуды ұйымдастыру үшін үлескерлердің ақшаларын тарту жөніндегі қызметті жүзеге асыратын заңды тұлға.

КҮРЕК – жер қазу жұмыстарына арналған үлкен металл күрек. Үлкен темір қалақтан және саптан тұрады. Сабының жоғарғы шетінде балдағы болады. Қалағының пішіні бұрыштары кесілген не дөңгеленіп келген тікбұрышты, трапеция тәрізді және үшбұрышты болады.

ТАРТПА – созылатын және көлденеңнен керілу күштерінің әсеріне ұшырайтын құрылыс құрылымдарының шеткі түйіндерін біріктіретін, әдетте көлденең орналасатын шыбық. Құрылымдардың шеттерін тартып керу күшін қабылдайды да сол арқылы тіреулерді көлденең күштердің әсерінен босатады. Тартпалар металдан немесе темірбетоннан, кейде ағаштан жасалады және аркаларда (арка фермаларында), тоғыспаларда, көпір конструкцияларында, ғимарат жабындарында және

рукциях мостов, покрытий зданий и т.д. в тех случаях, когда устройство опор, воспринимающих распор, по экономическим или др. соображениям нецелесообразно.

ЗАХВАТЫ – применяют наряду со стропами и траверсами для подъема строительных конструкций, оборудования, труб и других грузов.

ЗДАНИЕ – искусственное строение, состоящее из несущих и ограждающих конструкций, образующих обязательный наземный замкнутый объем, в зависимости от функционального назначения используемое для проживания или пребывания людей, выполнения производственных процессов, а также размещения и хранения материальных ценностей. Здание может иметь подземную часть.

ЗДАНИЕ, БЛОКИРОВАННОЕ ПРОИЗВОДСТВЕННОЕ – укрупненное на основе унифицированных типовых секций промышленное здание, в котором размещены различные производства.

ЗЕМЕЛЬНАЯ ДОЛЯ – количественно определенная доля участия вместе с другими лицами в правах и обязанностях

т.б. керу күшін қабылдайтын тіреулер тұрғызу экономикалық не басқа да есептер бойынша тиімсіз болған жағдайларда қолданылады.

"ҚАРМАҚ" – строптармен және траверстермен қатар құрылыс конструкцияларын, құбырларды, жабдықтарды және т.б. жүктерді көтеру үшін қолданылады.

ҒИМАРАТ – адамдардың тұруына немесе ішінде болуына, өндірістік процестерді орындауға, сондай-ақ материалдық құндылықтарды орналастыруға және сақтауға пайдаланылатын функционалдық мақсатына қарай, міндетті түрде жер бетіне салынып, тұйық көлемді құрайтын, тірек және қоршау конструкцияларынан тұратын жасанды құрылыс. Ғимараттың жерасты бөлігі болуы мүмкін.

ҚҰРСАУЛАНҒАН ӨНДІРІСТІК ҒИМАРАТ – біріздендірілген типтік секциялар негізінде ірілендірілген өнеркәсіптік ғимарат, онда түрлі өндірістер орналастырылады.

ЖЕР ҮЛЕСІ – жер учаскесіне құқықтар мен міндеттерге басқа тұлғалармен бірге қатысудың Жер кодексінде және Қазақстан

на земельный участок, выделение которой может быть произведено в случаях и на условиях, установленных Земельным Кодексом и иными законами Республики Казахстан.

ЗЕМЕЛЬНЫЕ ПРАВООТНОШЕНИЯ – правоотношения по использованию и охране земли, связанные с управлением земельными ресурсами, закреплением земельных участков за отдельными субъектами, осуществлением права собственности и иных прав на землю.

ЗЕМЕЛЬНЫЕ РЕСУРСЫ – земля, которая используется или может быть использована в процессе хозяйственной и иной деятельности для удовлетворения материальных, культурных и других потребностей общества.

ЗЕМЕЛЬНЫЙ КАДАСТР – система сведений о земле, составная часть государственных кадастров.

ЗЕМЕЛЬНЫЙ УЧАСТОК – выделенная в замкнутых границах часть земли, закрепляемая в установленном Земельным Кодексом порядке за субъектами земельных отношений.

ЗЕМЕЛЬНЫЙ ФОНД – совокупность всех земель в пределах страны. В земельную фонд

Республикасының өзге де заңдарында белгіленген тәртіппен және жағдайларда бөліп шығарылуы мүмкін сан жағынан айқындалған үлесі.

ЖЕР ҚҰҚЫҒЫ ҚАТЫНАСТАРЫ – жерге меншік құқығын және өзге де құқықтарды жүзеге асыра отырып, жер ресурстарын басқаруға, жекелеген субъектілерге жер учаскелерін бекітіп беруге байланысты жерді пайдалану мен қорғау жөніндегі құқықтық қатынастар.

ЖЕР РЕСУРСТАРЫ – қоғамның материалдық, мәдени және басқа да қажеттерін қанағаттандыру үшін шаруашылық және өзге де қызмет процесінде пайдаланылатын не пайдаланылуы мүмкін жер.

ЖЕР КАДАСТРЫ – жер туралы мәліметтер жүйесі, мемлекеттік кадастрлардың құрамдас бөлігі.

ЖЕР УЧАСКЕСІ – Жер кодексінде белгіленген тәртіппен жер қатынастары субъектілеріне бекітіліп берілетін, тұйық шекара ішінде бөлінген жер бөлігі.

ЖЕР ҚОРЫ – елдің шегіндегі барлық жерлер жиынтығы. Жер қорына ауылшаруашылық мақ-

включаются земли сельскохозяйственного назначения, государственного водного фонда, государственного лесного фонда, государственного запаса и населенных пунктов.

ЗЕМЕЛЬНЫЙ ФОНД, ИММИГРАЦИОННЫЙ – земельные участки, зарезервированные для предоставления оралманам и входящие в состав специального земельного фонда.

ЗЕМЛЯ – территориальное пространство, в пределах которого устанавливается суверенитет Республики Казахстан, природный ресурс, все общее средство производства и территориальная основа любого процесса труда.

ЗЕНЗУБЕЛЬ – столярный инструмент для выборки и зачистки фальцев, пазов, а также острожки перпендикулярных поверхностей. Может иметь одиночный или двойной нож по форме напоминающий лопатку.

ЗЕНКОВАНИЕ – обработка выходной части отверстия для получения конических или цилиндрических углублений.

ЗИГМАШИНА – машина для образования и правки местных выступов и углублений (зигов) на поверхности листовой заготовки, а также для закатки проволоки.

саттағы, орман және су қорының жерлері, елді мекендер жерлері және мемлекеттік қордағы жерлер кіреді.

ИММИГРАЦИЯЛЫҚ ЖЕР ҚОРЫ – оралмандарға беру үшін резервке қалдырылған және арнайы жер қоры құрамына кіретін жер учаскелері.

ЖЕР – Қазақстан Республикасының егемендігі белгіленетін шектегі аумақтық кеңістік, табиғи ресурс, жалпыға ортақ өндіріс құралы және кез келген еңбек процесінің аумақтық негізі.

ЗЕНЗУБЕЛЬ – бүктеме, ойық детальдарды тазалау, сондай-ақ перпендикуляр беттерді сүргілеуге арналған ұста құралы. Пішіні күрекке келетін жалғыз немесе қос пышағы болады.

ҮҢГІЛЕУ – тесіктің аузын конус не цилиндр тәрізді етіп үңгу.

ЗИГМӘШИНЕ – алдын ала әзірленген табақ түріндегі материалдардың бетіндегі шығыңқы және ойық тұстарын түзуге және өңдеуге, сондай-ақ сымдарды орауға арналған маәшине.

ЗОНА, САНИТАРНО-ЗАЩИТНАЯ – территория, отделяющая зоны специального назначения, а также промышленные предприятия и другие производственные, коммунальные и складские объекты в населенном пункте от близлежащих селитебных территорий, зданий и сооружений жилищно-гражданского назначения в целях ослабления воздействия на них неблагоприятных факторов.

ЗОНИРОВАНИЕ ТЕРРИТОРИЙ – при градостроительном планировании деление территорий на функциональные зоны с установлением видов градостроительного использования отдельных зон и возможных ограничений по их использованию.

ЗОНИРОВАНИЕ, ГОРОДСКОЕ – распределение территории населенного пункта в соответствии с ее функциональным назначением (жилая, общественная, промышленная, рекреационная и другие функциональные зоны).

ЗОНТ, ВЫТЯЖНОЙ – элемент систем вытяжной вентиляции, размещаемый над тепловыделяющим оборудованием. Используется в промышленности, лабораториях, на

САНИТАРЛЫҚ-ҚОРҒАНЫС АЙМАҒЫ – арнаулы мақсаттағы аймақтарды, сондай-ақ өнеркәсіп орындары мен елді мекендегі басқа да өндірістік, коммуналдық және қоймалық объектілерді жақын маңдағы қоныстану аумақтарынан, тұрғын үй-азаматтық мақсаттағы ғимараттар мен құрылыстардан оларға қолайсыз факторлардың әсер етуін әлсірету мақсатында бөліп тұратын аумақ.

АУМАҚТАРДЫ АЙМАҚТАРҒА БӨЛУ – қала құрылысын жоспарлау кезінде жекелеген аймақтарды қала құрылысына пайдалану түрлері мен оларды пайдалану жөніндегі мүмкін болатын шектеулерді белгілей отырып функционалдық аймақтарға бөлу.

ҚАЛАЛЫҚ АЙМАҚТАРҒА БӨЛУ – елді мекеннің аумағын олардың функционалдық мақсатына сәйкес бөлу (тұрғын, қоғамдық, өнеркәсіптік, рекреациялық және басқа да функционалдық аймақтар).

СОРҒЫШ ШАТЫР – ыстық бөліп шығаратын жабдықтардың үстіне орналастырылатын сорғыш желдеткіштер жүйесінің элементі. Өнеркәсіпте, зертханаларда, қоғамдық тамақ-

предприятиях общественного питания и т.д.

ЗОНЫ (РАЙОНЫ) ПОВЫШЕННОЙ СЕЙСМИЧЕСКОЙ ОПАСНОСТИ – районы с возможным (ожидаемым) сейсмическим воздействием интенсивностью семь и более баллов.

ЗРУ (ЗАКРЫТЫЕ РАСПРЕДЕЛИТЕЛЬНЫЕ УСТРОЙСТВА) – электрическое распределительное устройство для приема мощности от передвижных электростанций, сети и передачи ее потребителям, оборудование которого расположено в помещении (например, изготавливаются ЗРУ на базе стандартных морских контейнеров различных типов и размеров, предназначенных для эксплуатации в условиях низких температур).

ЗУБЦЫ – завершение стен древних и средневековых крепостей, городских ратуш, феодальных дворцов, отдельных башен, мостов и т.п. Применялись в качестве деталей крепостного сооружения, прикрывающих с наружной стороны галерею для его защитников, а также в качестве архитектурно-декоративных деталей.

тандыру кәсіпорындарында және т.б. қолданылады.

СЕЙСМИКАЛЫҚ ҚАУІПТІЛІГІ ЖОҒАРЫ АЙМАҚТАР (АУДАНДАР) – сейсмикалық әсерінің жиілігі жеті және одан да көп балл болуы мүмкін (күтілетін) аудандар.

ЖҮҚ (ЖАБЫҚ ҮЛЕСТІРГІШ ҚОНДЫРҒЫ) – жылжымалы электр стансаларынан, желіден қуат қабылдап алып, оны тұтынушыларға жіберетін, жабдығы үй-жайлардың ішінде орналасатын электрлік үлестіргіш қондырғы (мысалы, төмен температурада пайдалануға арналған, стандартты теңіз контейнерлері негізінде түрлі үлгілердегі және көлемдегі ЖҮҚ жасалады).

ТІСТІКТЕР – көне және ортағасырлық қамалдардың, қалалық ратушалардың, феодалдық сарайлардың, жекелеген мұнайлардың, көпірлердің және т.б. қабырғаларының қаланып бітер жері. Қамал құрылысының бір бөлшегі ретінде қолданылып, сыртқы жағынан галереяны оны қорғаушылар үшін көзден таса етіп отырды, сондай-ақ сәулет-сәндік бөліктер ретінде де пайдаланылды.

И

ИДЕНТИФИКАЦИОННЫЙ ДОКУМЕНТ НА ЗЕМЕЛЬНЫЙ УЧАСТОК – документ, содержащий идентификационные характеристики земельного участка, необходимые для целей ведения земельного, правового и градостроительного кадастров.

ИЗВЕСТЕГАСИЛКИ – оборудование, служащее для гашения извести, используемой при приготовлении строительных и отделочных растворов.

ИЗВЕСТНЯКИ – осадочные горные породы, состоящие главным образом из кальцита. Могут содержать различные примеси (обломочных частиц, органических соединений и др.). Название дается в зависимости от особенностей слагающих его компонентов. Широко применяются в строительстве (как облицовочный камень, для производства извести и т. д.), стекольной промышленности, металлургии (флюсы).

ИЗВЕСТЬ – вяжущее вещество, получаемое путем обжига известняка, мела и других карбонатных пород. Различают негашеную (кипелку) и гашеную (пушонку) извести.

ЖЕР УЧАСКЕСІНІҢ СӘЙКЕСТЕНДІРУ ҚҰЖАТЫ – жер, құқықтық және қала құрылысы кадастрларын жүргізу мақсатында қажетті, жер учаскесінің сәйкестендіру сипаттамаларын қамтитын құжат.

ӘКСӨНДІРГІШ – құрылыс және әрлеу ерітіндісін даярлау кезінде әкті сөндіруде қолданылатын жабдық.

ӘКТАСТАР – негізінен кальциттен тұратын шөгінді тау жынысы. Құрамында түрлі қоспалар (шағылған бөлшектер, органикалық қосындылар т.б.) болуы мүмкін. Құрамындағы компоненттерінің ерекшеліктеріне қарай аталады. Құрылыста (қаптама тас ретінде, әк жасау үшін т.б.), шыны өндірісінде, металлургияда (флюстер) кеңінен қолданылады.

ӘК – әктасты, борды және басқа карбонатты жынысты күйдіру арқылы алынатын тұтқыр заттек. Сөндірілмеген (қызулы) және сөндірілген (ұнтақ) әк түрлері болады.

ИЗВЕСТЬ КИПЕЛКА – молотая негашеная известь. Получается при механическом измельчении комовой извести. При взаимодействии ее с водой выделяется значительное количество тепла.

ИЗВЕСТЬ, ГАШЕНАЯ – известь гидратная, известь-пушонка. Получают из комовой или молотой извести путем гашения ее водой. Если количество воды составляет 60-80% от массы извести, комки распадаются на тонкодисперсные частицы, и образуется известь-пушонка. При дальнейшем разбавлении водой получают соответственно известковое тесто и известковое молоко. Применяется для приготовления кладочных и штукатурных растворов, а также в бетонах невысоких марок, используемых в сухих условиях. Известь пушонка используется для приготовления сухих смесей.

ИЗВЕСТЬ, ГИДРАВЛИЧЕСКАЯ – гидравлическое вяжущее. Получают путем обжига мергелистых известняков (содержащих до 20% глинистых компонентов). Применяется для приготовления кладочных и штукатурных растворов и бетонов невысокой прочности, используемых во влажных условиях.

ҚЫЗУЛЫ ӘК – ұсақталған сөндірілмеген әк. Кесек әкті механикалық жолмен ұсақтағанда пайда болады. Сумен әрекеттескенде біраз жылу бөлінеді.

СӨНДІРІЛГЕН ӘК – сулы әк, ұнтақ әк. Кесек не ұсақталған әкті сумен сөндіру жолымен алынады. Су әк массасының 60-80% құрағанда кесектер ұсақ диспенсерлі бөлшектерге ыдырайды да ұнтақ әк пайда болады. Одан әрі су араластыра берсе, тиісінше әк қойыртпағын және сұйық әк алынады. Қалау-сылау жұмыстарына қолданылатын ерітінділер жасауда, сондай-ақ құрғақ жағдайларда пайдаланылатын төмен маркалы бетондарда қолданылады. Ұнтақ әк құрғақ қоспалар әзірлеуде пайдаланылады.

ЫЛҒАЛДА ҚАТАЯТЫН ӘК – ылғалды тұтқыр зат. Мергельді әктастарды (20% саз балшықты компоненттерден тұратын) күйдіру жолымен алынады. Қалау-сылау жұмыстарына қолданылатын ерітінділер жасауда және ылғалды жағдайларда пайдаланылатын мықтылығы төмен бетондарда қолданылады.

ИЗВЕЩАТЕЛЬ ПОЖАРНЫЙ – устройство, служащее для восприятия сигнала о пожаре (возгорании) и формирования информации о нем для дальнейшей передачи извещения. Разделяются на автоматические и ручные.

ИЗГИБ – деформация, возникающая в балках, плитах перекрытий, ограждающих конструкциях под воздействием внешних нагрузок или температурных изменений.

ИЗДЕЛИЕ (МАТЕРИАЛ, КОНСТРУКЦИЯ), ОГНЕЗАЩИТНОЕ – изделие (материал, конструкция), пониженная пожарная опасность которого является результатом огнезащиты.

ИЗОЛ – биостойкий гидро- и пароизоляционный рулонный материал, получаемый из резино-битумного вяжущего, пластификатора, наполнителя, антисептика и полимерных добавок. Предназначается для оклеечной гидроизоляции (в том числе подземных каналов для трубопроводов), изоляции конструкций зданий и сооружений, пароизоляции покрытий, а также для гидроизоляции пролетных строений железно-дорожных мостов, расположенных в районах с темпера-

ӨРТТІ ХАБАРЛАҒЫШ – өрт (тұтанулар) туралы сигналдарды қабылдап әрі қарай хабарлау үшін мәліметтер қалыптастыратын қондырғы. Автоматты және қолдан істелген болып бөлінеді.

ИЛІМ – сыртқы салмақтардың немесе температуралық өзгерістердің әсерінен арқалықтарда, жабын тақталарында, қоршау конструкцияларында пайда болатын деформация.

ОТТАН ҚОРҒАҒЫШ БҰЙЫМ (МАТЕРИАЛ, КОНСТРУКЦИЯ) – төмендетілген өрт қауіптілігі оттан қорғау нәтижесі болып табылатын бұйым (материал, конструкция).

ИЗОЛ – резеңке-битумды тұтқыр заттардан, пластификаторлардан, толықтырғыштан, антисептиктен және полимер қоспалардан алынатын биотұрақты су- және буоқшаулағыш орамды материал. Жапсырылатын суоқшаулағыш (құбырлардың жерасты арналарында), ғимараттар мен құрылыстардың құрылымдарын оқшаулауға, сондай-ақ тәуліктің ең суық мезгілінде температурасы минус 35⁰С-ге дейін жететін жерлерде орналасқан теміржол көпірлерінің аралықта-

турой наиболее холодных суток до минус 35⁰С.

ИЗРАЗЦЫ – декоративные плитки из обожженной глины, покрытые цветной глазурью. Сформованные изразцы высушивают, а затем обжигают. Могут быть гладкими или рельефными, покрытыми глазурью (майоликовые), или неглазурованными (терракотовые).

ИЗЫСКАТЕЛЬСКИЕ РАБОТЫ ДЛЯ КАПИТАЛЬНОГО СТРОИТЕЛЬСТВА – комплекс экономических и технических исследований, позволяющих обосновать целесообразность и местоположение строительства и представляющих необходимые данные для проектирования.

ИМПЛЮВИЙ (от лат. *impluvium* – водосток) – четырёхугольный неглубокий бассейн в центре атрия в древнеиталийском и древнеримском жилище. В имплювий через комплювий стекала с крыши дождевая вода.

ИМПОСТ – в классической архитектуре горизонтальная тяга в виде карниза или выступа, служащая опорой для венчающей стену арки.

рындағы құрылыстарды судан окшаулауға арналған.

БЕДЕРЛІ ҚЫШ ТАҚТАШАЛАР – бетіне түрлі-түсті құйма жағылған, күйдірілген қыштан жасалған сәндік тақташалар. Қалыпқа салынған қыш тақташалар кептіріледі, содан соң күйдіріледі. Беттері тегіс не бедерлі, құйма жағылған (көркемқыш) не жағылмаған болуы мүмкін (терракотты).

КҮРДЕЛІ ҚҰРЫЛЫС ЖҮРГІЗУГЕ АРНАЛҒАН ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСТАРЫ – құрылыстың салынатын орнының нысаналылығын (мақсатқа сайлығын) негіздейтін және жобалауға қажетті мәліметтерді беретін экономикалық және техникалық зерттеулер кешені.

ИМПЛЮВИЙ (жаңбырхауыз) (латын тілінен – *impluvium* – суағар) – ежелгі италиялық және ежелгі римдік тұрғын үйлердегі атрий ортасында орналасқан терең емес төртбұрышты хауыз. Имплювийге (жаңбырхауызға) комплювийлер арқылы шатырдан жауын суы ағып жиналады.

ИМПОСТ (доғатіреу) – классикалық сәулет өнерінде арка қабырғасын аяқтайтын ернеу не шығыңқы жер түріндегі тартпа.

ИНЖЕНЕРНАЯ ПОДГОТОВКА ТЕРРИТОРИЙ НАСЕЛЕННЫХ МЕСТ

– комплекс инженерных мероприятий по освоению территорий для целесообразного градостроительного использования, улучшению санитарно-гигиенических и микроклиматических условий населенных мест.

ИНЖЕНЕРНО-ГЕОЛОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ

– комплекс сведений о свойствах некоторого объема геологической среды, учитываемых при проектировании, строительства и эксплуатации зданий и сооружений и прогнозе изменений геологической среды (геологическое строение, геоморфология, гидрогеологическое условия, состав, состояние и свойства грунтов, геологические и инженерно-геологические процессы и явления, сейсмичность).

ИНЖЕНЕРНОЕ ОБОРУДОВАНИЕ ЗДАНИЙ (СООРУЖЕНИЙ)

– комплекс инженерных систем и технических устройств, создающих нормативные либо комфортные условия проживания (быта), трудовой деятельности (пребывания) людей, обеспечивающих сохранение материальных цен-

ХАЛЫҚ ҚОНЫСТАНҒАН ЖЕРЛЕРДІ ИНЖЕНЕРЛІК ТҮРҒЫДАН ӘЗІРЛЕУ

– қалалық құрылысқа пайдаланылатын аумақтарда нысаналы (мақсатқа сай) түрде игеру, халық қоныстанған жерлердің санитариялық-гигиеналық және микроклиматтық жағдайын жақсарту жөніндегі инженерлік іс-шаралар кешені.

ИНЖЕНЕРЛІК-ГЕОЛОГИЯЛЫҚ ЖАҒДАЙЛАР

– ғимараттар мен құрылыстарды жобалауда, тұрғызу мен пайдалануда және геологиялық орта өзгерістерін (геологиялық құрылыс, геоморфология, гидрогеологиялық жағдайлар, топырақтың құрамы, жай-күйі мен қасиеті, геологиялық және инженерлік-геологиялық процестер мен құбылыстар, сейсмикалылық) болжауда есепке алынатын кейбір геологиялық ортаның көлемі туралы мәліметтер кешені.

ҒИМАРАТТАРДЫҢ (ҚҰРЫЛЫСТАРДЫҢ) ИНЖЕНЕРЛІК ЖАБДЫҚТАРЫ

– материалдық құндылықтардың сақталуын қамтамасыз ететін, сондай-ақ технологиялық жабдықтар мен өндіріс процестерін инженерлік жағынан қамтамасыз ететін, адамдардың тұруына (тұрмысына), еңбек етуіне (бо-

ностей, а также инженерного обеспечения технологического оборудования и производственных процессов.

ИНЖИНИРИНГОВЫЕ УСЛУГИ В СФЕРЕ АРХИТЕКТУРНОЙ, ГРАДОСТРОИТЕЛЬНОЙ И СТРОИТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ – оказание комплекса услуг, обеспечивающих подготовку и осуществление строительства, имеющих целью достижение оптимальных проектных показателей.

ИНКРУСТАЦИЯ – украшение предмета, сделанного из дерева, металла, камня и т.п., с резанными изображениями или орнаментами, выполненными из другого материала, обычно более ценного или просто отличающегося по фактуре и по цвету.

ИНСОЛЯЦИЯ – степень освещенности солнечным светом зданий, сооружений и их внутренних помещений.

ИНСТРУМЕНТЫ ДЛЯ ИЗГОТОВЛЕНИЯ ДЕТАЛЕЙ ЮРТЫ – инструменты для изготовления юрты состоят из: 1) тез, 2) уски, 3) шапашот, 4) ыру сызғыш, 5) тузу жонгы, 6) мор.

ИНТАРСИЯ – деревянная инкрустация. Отдельные элемен-

тулына) қалыпты не жайлы жағдайлар жасайтын инженерлік жүйелер мен техникалық құрылғылар кешені.

СӘУЛЕТ, ҚАЛА ҚҰРЫЛЫСЫ ЖӘНЕ ҚҰРЫЛЫС ҚЫЗМЕТІ САЛАСЫНДАҒЫ ИНЖИНИРИНГТІК ҚЫЗМЕТТЕР КӨРСЕТУ – ұтымды жобалық көрсеткіштерге қол жеткізу мақсатымен құрылыстың дайындығын және жүзеге асырылуын қамтамасыз ететін қызметтер кешенін көрсету.

НАҚЫШТАУ – ағаштан, металдан, тастан және т.б. жасалған заттарды басқа материалдан, әдетте неғұрлым бағалы немесе түрі мен түсі жөнінен өзгешелігі бар материалдардан орындалған кесінді бейнелермен не өрнектермен әшекейлеу.

ИНСОЛЯЦИЯ – ғимараттардың, құрылыстардың және олардың ішкі үй-жайларының күн сәулесімен жарықтану дәрежесі.

КИЗ ҮЙ БӨЛШЕКТЕРІН ЖАСАУ ҚҰРАЛДАРЫ – киіз үй бөлшектерін жасау құралдары: 1) тез, 2) үскі, 3) шапашот, 4) ыру сызғыш, 5) түзу жоңғы, 6) мор.

ИНТАРСИЯ – ағаштан жасалатын инкрустация. Интарсия-

ты интарсии тонируют способом погружения в раскаленный песок (обжиг).

ИНТЕРКОЛУМНИЙ (лат. intercolumnium, от inter – между и columna – колонна, столб) – пролет между рядом стоящими колоннами в ордерной архитектуре. Величина интерколумния (постоянная для каждой данной колоннады) зависит от масштабов сооружения, характера и ордера колоннады, а также от размера и материала колонн и архитрава.

ИНТЕРЬЕР – внутреннее пространство здания или отдельного помещения.

ИНФРАСТРУКТУРА, ИНЖЕНЕРНАЯ – совокупность предприятий (организаций), объектов (зданий и сооружений), коммуникаций и сетей инженерного и коммунального обеспечения, создающая нормальные условия для жизнедеятельности людей, а также устойчивого функционирования производства или обращения товаров и услуг.

ИНФРАСТРУКТУРА, ТРАНСПОРТНАЯ – совокупность наземных (автомобиль-

ных жекелеген элементтерін катты қыздырылған құмға бақтыру (күйдіру) әдісі арқылы күшейтеді.

ҰСТАНАРАЛЫҚТАР (латын тілінен – intercolumnium, inter – аралық және columna – ұстан, баған) – ордерлік сәулет өнеріндегі қатар тұрған ұстандар арасындағы аралық жер. Ұстанаралық көлемі (берілген әрбір ұстантізбек үшін тұрақты) құрылыс ауқымы, ұстантізбек сипаты мен ордері, сондай-ақ ұстантізбектер мен архитрав мөлшері мен материалына байланысты.

ИНТЕРЬЕР – ғимараттың немесе жеке үй-жайдың ішкі кеңістігі.

ИНЖЕНЕРЛІК ИНФРАҚҰРЫЛЫМ – адамдардың тіршілік етуі, сондай-ақ өндірістің не тауарлар мен көрсетілетін қызмет айналымының тұрақты жұмыс істеуі үшін қалыпты жағдай туғызатын кәсіпорындардың (ұйымдардың), объектілердің (ғимараттар мен құрылыстардың), инженерлік және коммуналдық қамтамасыз ету коммуникацияларының және желілерінің жиынтығы.

КӨЛІК ИНФРАҚҰРЫЛЫМЫ – көпір, тоннель және өзге де көлік құрылыстарының,

ных и (или) железных) дорог, водных (морских и (или) речных) путей сообщения с комплексом мостовых, тоннельных и иных транспортных сооружений, дорожных развязок и путепроводов, регулирующих сигнальных устройств, связи, объектов инженерного обеспечения работы транспорта, обслуживания транспортных средств, перемещаемых грузов, пассажиров, обеспечения функциональной деятельности производственного и обслуживающего персонала, складских помещений и территорий, санитарно-защитных и охранных зон, а также земель, законодательно закрепленных за указанными путями сообщения и объектами, с находящимися на них объектами недвижимости. **ИНЦЕРТ** – облицовка бетона из камней неправильной формы.

ИОНИКИ – орнамент из ряда яйцеобразных выпулостей, чередующихся с листьями и стрелками; часто встречающийся на четвертом вале карниза, капители (античность, классицизм).

ИОНИЧЕСКИЙ ОРДЕР – один из трех главных греческих архитектурных ордеров. Имеет стройную колонну с базой и

жол тарамдары мен жол өткізгіштерінің, реттеуші белгі беру құрылғыларының, байланыстың, көлік жұмысының инженерлік қамтамасыз ету, жүктерді, жолаушыларды тасымалдайтын көлік құралдарына қызмет көрсету, өндірістік және қызмет көрсетуші персоналдың функционалдық қызметін қамтамасыз ететін объектілердің, қойма үй-жайлары мен аумақтардың, санитарлық-қорғаныш және күзет алаңдарының, сондай-ақ көрсетілген бағыттағы жолдарға және жылжымайтын мүлік объектілерін қамтитын объектілерге заңнамалық тұрғыда бекітілген жерлердің кешені бар жерүсті (автомобиль және (немесе) темір) жолдарының, су (теңіз және (немесе) өзен) жолдарының жиынтығы. **ИНЦЕРТ** – бетонның бет жағын қалыбы дұрыс емес таспен қаптау.

ИОНИКИ – жұмыртқа тәрізді дөңес өрнектер қатары, жапырақтармен және көрсеткіштермен алмасып отырады; ернеудің, капительдің төрттік валында жиі кездеседі (антика, классицизм).

ИОНИКАЛЫҚ ОРДЕР – негізгі үш грек сәулет өнері ордерлерінің бірі. Түптабаны мен діңі бар, тік ойық-каннелюрлер-

фустом, прорезанным вертикальными желобками-каннелюрами; капитель состоит из двух крупных завитков – волют. Антаблемент иногда без фриза, архитрав состоит из трех горизонтальных полос; фриз часто сплошь покрывался рельефом. Ионический ордер отличается от дорического ордера большей легкостью пропорций и более богатым декором всех частей.

ИПОТЕКА НЕДВИЖИМОГО ИМУЩЕСТВА (ИПОТЕКА) – вид залога, при котором заложенное недвижимое имущество или доля в нем остаются во владении и пользовании залогодателя или третьего лица.

ИПОТЕЧНЫЙ ЖИЛИЩНЫЙ ЗАЕМ – ипотечный заем, предоставляемый в целях строительства жилища либо его покупки и (или) ремонта.

ИСТИННАЯ ПЛОТНОСТЬ – масса единицы объема абсолютно плотного материала. Если масса материала m , а его объем в плотном состоянии V_a , то $\rho = m/V_a$.

ИТАЛЬЯНСКИЙ ПАНДУС – пологая лестница с низкими проступями и наклонными ступенями.

мен кертілген сымбатты ұстандары болады; капители екі ірі шиыршық – волюталардан тұрады. Сәнмаңдайшасы кейде фризсіз болады, архитравы үш көлденең жолақтан тұрады; фризі көбіне тұтастай бұдырланып өрнектеледі. Ионикалық ордер дорийлік ордерден пропорцияларының жеңілдігімен және барлық бөліктерінің ерекше безендірілгенімен ерекшеленеді.

ЖЫЛЖЫМАЙТЫН МҮЛІК ИПОТЕКАСЫ (ИПОТЕКА) – кепілге берілген жылжымайтын мүлік немесе ондағы үлесі кепіл берушінің не үшінші тұлғаның иелігі мен пайдалануында қалатын кепіл түрі.

ИПОТЕКАЛЫҚ ТҰРҒЫН ҮЙ ҚАРЫЗЫ – тұрғын үй салу не оны сатып алу және (немесе) жөндеу мақсатында берілетін ипотекалық қарыз.

НАҒЫЗ ТЫҒЫЗДЫҚ – абсолютті тығыз материал көлемінің бірлік массасы. Егер материалдың массасы m , ал оның көлемі тығыз күйде V_a болса, онда $\rho = m/V_a$.

ИТАЛЬЯНДЫҚ ПАНДУС – басқыштар арасы аласа және басқыштары еңістеу келетін көлбеу баспалдақ.

К

КАБЕЛЬ, ГРЕЮЩИЙ (НАГРЕВАТЕЛЬНЫЙ) – электрический кабель, используемый для обогрева. В промышленности (главным образом на химических и нефтеперерабатывающих заводах) саморегулирующиеся греющие кабели используются для защиты от замерзания трубопроводов, промышленных емкостей (цистерн), водостоков, кровли. Будучи весьма удобными в монтаже и неприхотливыми в обслуживании они все используются в инженерных системах зданий (т.н. "теплые полы").

КАБЕЛЬНАЯ ГАЛЕРЕЯ – надземное, наземное, подземное горизонтальное, наклонное протяженное проходное сооружение, предназначенное для прокладки электрических кабелей.

КАБЕЛЬНАЯ КАМЕРА – подземное кабельное сооружение, закрываемое глухой съемной плитой, предназначенное для укладки кабельных муфт или для протяжки кабелей в блоки.

КАБЕЛЬНАЯ ШАХТА – вертикальное кабельное сооружение, у которого высота в несколько раз больше стороны

ҚЫЗДЫРҒЫШ КАБЕЛЬ (ЖЫЛЫТҚЫШ) – жылыту үшін пайдаланылатын электр кабелі. Өнеркәсіпте (негізінен химиялық және мұнай өңдеуші зауыттарда) өздігінен реттелетін қыздырғыш кабельдер құбырларды, өнеркәсіптік ыдыстарды (цистерналар), суағарларды, шатырларды қатып қалудан сақтау үшін пайдаланылады. Құрастыруға жеңіл, күй талғамайтын болғандықтан, олардың бәрі де ғимараттың инженерлік құрылымдарында ("жылы едендер" деп аталатын) пайдаланылады.

КАБЕЛЬ ГАЛЕРЕЯСЫ – электр кабельдерін жер үстімен, жер бетімен, жер астымен көлденең, көлбеу жүргізуге арналған созылып жатқан өтпелі құрылыс.

КАБЕЛЬ КАМЕРАСЫ – кабельді жалғастырғыштарды орналастыру немесе кабельдерді блоктарға тартуға арналған, ашылатын тұтас тақталармен жабылатын жерасты кабель құрылысы.

КАБЕЛЬ ШАХТАСЫ – биіктігі қимасының жақтарынан бірнеше есе биік болып келетін, адамдар жүріп-тұруы үшін то-

сечения, снабженное скобами или лестницей для передвижения людей.

КАБЕЛЬНЫЙ КАНАЛ – закрытое и заглубленное в грунт, пол, перекрытие и т.п. непроходное сооружение, предназначенное для размещения в нем электрических кабелей.

КАБЛУЧОК – архитектурный облом, верняя выступающая половина которого выпуклая, а нижняя вогнутая. У греков форма каблучка так же, как и гуська, не было строго геометрической.

КАДАСТРОВАЯ (ОЦЕНОЧНАЯ) СТОИМОСТЬ – расчетная стоимость земельного участка, применяемая при продаже государством земельного участка или права аренды на него, определяемая на основе базовых ставок платы за земельные участки, периодически уточняемых согласно данным государственной статистики об общем уровне инфляции и поправочным коэффициентам к ним.

КАЛАНЧА (от араб. kal~a – крепость) – возвышающаяся над зданием башня для наблюдения за возникновением пожаров. Каланчи имели колокол, площадку для дежурного и мач-

тындар не баспалдақ орнатылған кабельді тік құрылыс.

КАБЕЛЬДІ АРНА – электр кабельдерін орналастыруға арналған жерге, еденге, жабынға және т.б. терендетіп салынған жабық және өтпелі емес құрылыс.

ТАҒАЛЫҚ – сәулет өнеріндегі қиынды, оның сыртқа шығып тұратын жоғарғы жартысы күмпііп, төменгі тұсы ішке қарай иіліп келеді. Гректік тағалықтың нысаны қазмойынға қарағанда нағыз геометриялық пішін болған емес.

КАДАСТРЛЫҚ (БАҒАЛАУ) ҚҰН – мемлекет жер учаскесін немесе оны жалға алу құқығын сатқан кезде қолданылатын, инфляцияның жалпы деңгейі туралы мемлекеттік статистика деректеріне сәйкес кезең-кезеңімен нақтыланатын жер учаскелері үшін төлемақының базалық ставкалары және оларға түзету коэффициенттері негізінде айқындалатын жер учаскесінің есептеу құны.

КАЛАНЧА (араб тілінен – kal~a – камал) – өрттің шығуын бақылауға арналған ғимараттан биік тұратын мұнара. Каланчалардың қоңырауы, кезекші алаңқайы және жалаушалар мен

ту для сигнализации флагами и фонарями.

КАЛИБР – (измерительный прибор) средство комплексного контроля, используемый при приемке готовых деталей и предназначенный для проверки размеров и формы изделий или взаимного расположения их частей. С его помощью определяют, находятся ли в допускаемых пределах размеры деталей или сборочных единиц, например, сопрягаемых винтовых поверхностей (болт и гайка) на длине свинчивания. Различают: регулируемые, нерегулируемые, непроходные, рабочие, приемные и другие калибры.

КАЛОРИФЕР – прибор для нагревания воздуха в помещении, состоящий из труб, по которым циркулирует горячая вода, пар или горячий воздух.

КАМЕЛЕК – печь, очаг, сложенный из камней насухо, без связующего раствора. Дым из него идет непосредственно в само помещение и вытягивается либо в дверь, либо в специальное отверстие в стене.

КАМЕННЫЕ РАБОТЫ – строительный процесс, совокупность операций, выполне-

колшамдар арқылы белгі беруге арналған дінгегі болған.

КАЛИБР – (өлшеуіш аспап) дайын детальдарды қабылдау кезінде қолданылатын және бұйымдардың өлшемдері мен пішіндерін немесе олардың бөлшектерінің өзара орналасуын тексеруге арналған кешенді бақылау құралы. Оның көмегімен детальдардың не жинақталған бірліктердің өлшемдері жол берілетін шектен асатыны-аспайтыны анықталады, мысалы, бұралу ұзындығындағы байланысатын бұрамалы беттердің (бұрандама мен сомын). Калибрлер реттелетін, реттелмейтін, өтпейтін, жұмысқа жарамды, қабылданатын және басқа да түрлерге ажыратылады.

КАЛОРИФЕР – ыстық су, бу не ыстық ауа айналып жүретін құбырлардан тұратын үй-жайлардағы ауаны жылытуға арналған аспап.

ТАСОШАҚ – тастардың өздерінен ғана, байланыстыратын ерітіндісіз өрілген ошақ, пеш. Одан шыққан түтін тікелей үй-жайдың өзіне шығады да, есік арқылы не қабырғадағы арнайы саңылау тесік арқылы сорылады.

ТАС ЖҰМЫСТАРЫ – оларды орындағанда конструкциялық элемент не оның бөлігі түріне

ние которых дает законченную продукцию в виде конструктивного элемента или его части – каменную кладку.

КАМЕНЬ, БУТОВЫЙ – куски природного камня размером 150-500 мм. Может быть рваным или плитняковым. Применяют для устройства фундаментов, кладки стен некоторых сооружений, отсыпки или бетонирования определенных частей гидротехнических сооружений.

КАМЕНЬ, КЕРАМИЧЕСКИЙ – пустотелый строительный материал изготавливаемый из глинистого сырья. Отличается от кирпича несколько большими размерами. По средней плотности подразделяется на эффективные (не более 1450 кг/м³) и условно эффективные (1450-1600 кг/м³). Различается также по марке, плотности и морозостойкости.

КАМЕНЬ, ПОРИЗОВАННЫЙ – промежуточное положение между тяжёлыми и лёгкими бетоном занимает крупнопористый (беспесчаный) бетон, изготавливаемый на плотном крупном заполнителе с поризованным при помощи газо- или пенообразователей цементным камнем.

КАМИН – открытый очаг, предназначенный для обогрева

аяқталған өнім – тас қалауын беретін операциялар жиынтығы, құрылыс процесі.

КЕСЕК ТАС – көлемі 150-500 мм болатын табиғи тас бөліктері. Бұдыр не табақтас түрінде де болады. Кейбір құрылыстардың іргетасын салуға, қабырғасын қалауға, гидротехникалық құрылыстардың белгілі бір бөліктеріне төгуге немесе бетондауға пайдаланылады.

КЕРАМИКА ТАС – саз балшықты шикізаттан жасалатын қуыс денелі құрылыс материалы. Кірпіштен айырмашылығы көлемі біраз үлкен болады. Орташа тығыздығына қарап тиімді (1450 кг/м³ аспайды) және тиімділігі шартты (1450-1600 кг/м³) деп бөлінеді. Сондай-ақ маркасына, тығыздығына және аязға төзімділігіне қарай да ажыратылады.

КЕУЕКТІ ТАС – тығыз ірі толықтырғыштан газдандырғыш немесе көбіктендіргіш арқылы кеуектендірілген цемент тастары қосылып жасалатын ірі кеуек (құмсыз) бетон ауыр және жеңіл бетондар арасында аралық орын алады.

КАМИН – үй-жайларды жылытуға арналған ашық ошақ.

ва помещения. К основным частям камина относятся: топливник – ниша, в которой происходит сгорание топлива; под – своего рода колосник, на который укладывают топливо; дымоход – дымовая труба, отводящая продукты сгорания; зольник – выдвигаемая металлическая емкость для сбора золы.

КАНАЛ – 1) протяженное открытое сооружение, расположенное в выемке или насыпи предназначенное для безнапорного пропуска воды; 2) закрытое подземное протяженное сооружение высотой менее 2 м до выступающих конструкций, предназначенное для прокладки коммуникаций (кабелей, трубопроводов и т.д.).

КАНАЛИЗАЦИЯ – комплекс инженерных сооружений (трубопроводов, насосных станций, очистных сооружений) и оборудования (санитарных приборов, стояков и др.), обеспечивающих прием, сбор и отведение сточных вод с территорий населенных пунктов, промышленных предприятий и других объектов, а также их очистку и обезвреживание перед утилизацией или сбросом в водоем.

КАНАЛИЗАЦИЯ, КАБЕЛЬНАЯ – система постоянных

Каминнің негізгі бөлшектері: отындық – отын жанатын қуыс; асты – желтартқыш, отынды соған салады; түтіндік – түтін шығаратын мұржа; күлдік – жиналған күлді тартып шығаратын металл ыдыс.

АРНА – 1) арыны әлсіз су өткізуге арналған оймада не үйіндіде орналасқан созылыңқы ашық құрылыс; 2) коммуникация (кабельдер, құбыр-өткізгіштер және т.б.) жүргізуге арналған, шығыңқы конструкцияларға дейінгі биіктігі 2 метрден аз, жер астындағы жабық созылыңқы құрылыс.

КӘРІЗ – елді мекендер, өнеркәсіптік кәсіпорындар және басқа да объектілер аумақтарынан ағынды суды қабылдауды, жинауды және бұруды, сондай-ақ ол суды пайдаға асыру немесе суайдынына құю алдында тазартуды және залалсыздандыруды қамтамасыз ететін инженерлік құрылыстар (құбырлар, сорғы стансалары, тазартқыш құрылыстар) мен жабдықтар (санитарлық аспаптар, діңгектер және т.б.) кешені.

КАБЕЛЬДІК КӘРІЗ – қалалар мен өнеркәсіптік кәсіпорындар-

подземных сооружений для размещения кабелей энергетических и телефонных сетей в городах и промышленных предприятиях.

КАНДЕЛЯБР – подставка с разветвлениями для двух или нескольких свечей или электрических ламп. Первоначально этрусско-римский бронзовый светильник с масляными лампами. Его изображение часто используется как элемент орнамента.

КАНЕФОРА – органично вписанное в архитектуру здания скульптурное изображение женской фигуры, играющее конструктивную роль – выполняет функции колонны.

КАННЕЛЮРЫ (от франц. *cannelure* – желобок) – вертикальные (на стволе колонны или пилястры) и горизонтальные (на базе колонны ионического ордера) желоба. Делаются либо вплотную одна к другой (дорический ордер), либо с небольшими промежутками (ионический ордер).

КАПИТАЛЬНЫЙ РЕМОНТ – комплекс строительных и организационно-технических мероприятий, направленных на устранение физического износа сооружения, не связанный с изменением основных техни-

да энергетика және телефон желілерінің кабельдерін орналас-тыратын тұрақты жерасты құрылыстарының жүйесі.

ШАМТҰҒЫР – екі не бірнеше шырағдан немесе электр шамдарына арналған "бұтақтары" бар тұғыр. Ең алғаш майшам этрус-римдік шырағдан түрінде болды. Оның бейнесі өрнектің элементі ретінде жиі қолданылады.

КАНЕФОРА – конструкциялық рөл атқаратын – ұстан қызметін орындайтын ғимарат сәулет өнеріндегі үйлесімді әйел мүсіні.

КАННЕЛЮРЫ (француз тілінен – *cannelure* – науаша) – тік (ұстандардың немесе пилястрлердің діңінде) және көлденең (ионикалық ордердің ұстандары негізінде) науалар. Бір-біріне жанастыра тығыз (дорийлік ордер) не біршама алшақ жасалады (ионикалық ордер).

КҮРДЕЛІ ЖӨНДЕУ – ғимараттың негізгі техника-экономикалық көрсеткіштері мен оның қызметін өзгертпей, құрылымның физикалық тозуын жөндеуге бағытталған құрылыстық және ұйымдасты-

ко-экономических показателей здания и его функционального назначения.

КАПИТЕЛЬ – конструктивно-верхняя часть вертикальной опоры (стойки, колонны, пилястры), воспринимающая нагрузку от горизонтальных балок перекрытия. Из античной архитектуры известны четыре основных типа: дорическая, ионическая, коринфская и, являющаяся соединением последних двух – композитная капители.

КАПТАЖ – колодец или приемная камера для сбора подземных родниковых вод в местах их выхода на поверхность.

КАРЕ – квадратное в плане здание с прямоугольным внутренним двором.

КАРИАТИДА – вертикальная опора в виде женской фигуры. Канефора – кариатида, несущая на голове корзину с плодами или цветами.

КАРКАС – несущая конструкция из вертикальных стоек и колонн и опирающихся на них горизонтальных элементов (балок, ригелей, прогонов, ферм), воспринимающая основные нагрузки и обеспечивающая прочность и устойчивость сооружения в целом.

рушылық-техникалық іс-шаралар кешені.

КАПИТЕЛЬ – жабынның көлденең арқалықтарынан түсетін салмақты қабылдайтын тік тіректің (тірек, ұстандар, пилястрлер) конструкциялық-жоғарғы бөлігі. Антикалық сәулет өнерінде негізгі төрт түрі белгілі: дорийлік, ионикалық, коринфтік және соңғы екеуінің бірігуінен туындаған – композитті капитель.

КАПТАЖ – жерасты бұлақтардың жер бетіне шығатын көздерінен су жинауға арналған құдық не су жинайтын камера.

КАРЕ – тікбұрышты ішкі ауласы бар сызбасы шаршы болып келетін ғимарат.

КАРИАТИДА – әйел бейнесі түріндегі тік тіреу. Канефора – жеміс-жидек не гүлдер салған себетті басында ұстап тұратын кариатида.

ҚАҢҚА – тік орнатылған бағандар мен ұстандар өздерінің үстеріне көлденең түсірілген элементтердің (арқалықтардың, ригелдердің, прогондардың, фермалардың) негізгі салмақтарын көтеріп тұратын тірек конструкция. Негізгі салмақты қабылдап, жалпы алғанда, құрылыстың беріктігі мен тұрақтылығын қамтамасыз етеді.

КАРКАС ЗДАНИЙ (СООРУЖЕНИЙ) – стержневая несущая система, воспринимающая нагрузки и воздействия и обеспечивающая прочность и устойчивость здания (сооружения).

КАРКАС, АРМАТУРНЫЙ – совокупность стержней продольной и поперечной арматуры железобетонных конструкций, собранная (связанная, сваренная) в соответствующую объемную или плоскостную систему для установки в опалубочную форму.

КАРКАСНЫЕ ЖЕЛЕЗОБЕТОННЫЕ КОНСТРУКЦИИ – железобетонные конструктивные системы, состоящие из: колонн, перекрытий, устоев, образующих несущий каркас сооружения.

КАРНИЗ – горизонтальный выступ на стене, поддерживающий крышу здания и защищающий стену от стекающей воды.

КАРТУШ – лепное или графическое украшение в виде свитка с завернувшимися краями, на котором помещаются надписи, вензеля, эмблемы и т.п. Часто употреблявшийся элемент орнамента в позднем ренессансе и барокко.

ҒИМАРАТТЫҢ (ҚҰРЫЛЫСТЫҢ) ҚАҢҚАСЫ – жүкте-мелер мен әсерлерді қабылдайтын және ғимараттың (құрылыстың) беріктігі мен орнықтылығын қамтамасыз ететін шыбық тірек жүйе.

АРМАТУРАЛЫҚ ҚАҢҚА – қалып пішініне орнату үшін тиісті көлемдік не жазықтық жүйеге біріктірілген (байланған, дәнекерленген) темірбетон конструкцияларының бойлық және көлденең арматура шыбықтарының жиынтығы.

ҚАҢҚАЛЫ ТЕМІРБЕТОНДЫ КОНСТРУКЦИЯЛАР – ұстандар, жабындар, құрылыстың тірек қаңқасын түзетін тіректерден тұратын темірбетонды конструкциялық жүйе.

ЕРНЕУ – ғимарат шатырын тіреп тұратын және қабырғаны ағын судан қорғайтын қабырғадағы көлденең шығыңқы бөлік.

КАРТУШ – шеттері қайырылған орамдар түріндегі жапсырылатын немесе графикалық әшекей, оның үстіңгі бетіне жазу, таңбалар, эмблемалар т.б. салынады. Кейінгі қайта өрлеу және барокко дәуірінде өрнектің жиі қолданылған әшекейі.

КАСКАД (франц. cascade, от итал. cascata, от cascare – стремительно падать вниз) – естественный или искусственный водопад, низвергающийся уступами. В парковой архитектуре каскады создаются расположением на разных уровнях водоемов, ступеней и уступов, по которым стекает вода.

КАССЕТЫ (итал. cassetta – кассетоны, кессоны) – квадратные или многоугольные углубления на потолке или внутренней поверхности арки, свода или потолка. Играют конструктивную и декоративную роль, а также применяются для улучшения акустики помещений.

КАФЕЛЬ – тонкая плитка из обожженной мергельной глины, покрытая с наружной стороны глазурью. Кафель служит для облицовки печей, стен и полов.

КАЧЕСТВО СТРОИТЕЛЬНОЙ ПРОДУКЦИИ – совокупность характеристик (включая эстетические) доведенной до потребителя конечной строительной продукции, отражающих требования, направленные на обеспечение интересов и безопасности собственников (пользователей) и общества в

КАСКАД (француз тілінен – cascade, итальян тілінен – cascata, cascara – төмен қарай құлдырау) – кемерлене атқылайтын табиғи немесе жасанды сарқырама. Саябақ сәулет өнерінде каскадтар суайдынын түрлі деңгейлерде орналастыру, үстінен су ағызылатын басқыштар мен кертпелер салу жолымен жасалады.

КАССЕТТЕР (итальян тілінен – cassetta – кассетондар, кессондар) – төбедегі немесе арка, тоғыспа не төбенің ішкі бетіндегі шаршы немесе көпбұрыш түріндегі ойықтар. Конструкциялық және сәндік рөл атқарады, сонымен қатар үй-жайдың акустикасын жақсарту үшін де қолданылады.

КАФЕЛЬ – бет жағы күймаланған мергельді саз балшықтан күйдіріліп жасалған жұқа тақташа. Кафель пештерді, қабырғаларды және едендерді қаптау үшін қолданылады.

ҚҰРЫЛЫС ӨНІМІНІҢ САПАСЫ – қызметтің (пайдалануға берудің, пайдаланудың, қолданудың) бүкіл мерзімі бойында меншік иелерінің (пайдаланушылардың) және тұтас алғанда қоғамның мүдделері мен қауіпсіздігін қамтамасыз етуге бағытталған талаптарды білдіретін, тұтынушыларға жеткізіл-

целом на протяжении всего срока службы (эксплуатации, использования, применения).

КАШИРОВАНИЕ – облицовка поверхности плиты (ДВП, MDF, HDF) декоративной бумагой (пленкой), пропитанной смолами, под давлением с последующим отверждением клеевого слоя различными способами, но без использования горячего процесса.

КВАДР (от лат. quadrum – четырехугольник) – каменный блок в форме параллелепипеда, употребляемый для кладки стен и сводов.

КВАРТАЛ – ограниченная с четырех сторон улицами часть застроенной территории населенного пункта, предполагающая целостность архитектурного замысла и соблюдение экономических противопожарных и санитарно-гигиенических требований.

КВАРЦИТЫ – плотные и крепкие зернистые горные породы, состоящие почти полностью из кремнезема. Используются как строительный камень, абразивный и кислотоупорный материал, в виде флюса в металлургии и для производства огнеупорного кирпича.

КЕЛЬМА – инструмент для выполнения каменных работ.

ген түпкілікті құрылыс өнімі сипаттамаларының (эстетикалық сипаттаманы қоса алғанда) жиынтығы.

КАШИРЛЕУ – тақталардың (ДВП, MDF, HDF) бетіне шайыр (қарамай) сіңірілген сәндік қағазды қысыммен жапсыру, кейін желім қабатын түрлі жолдармен, бірақ қыздыру процестерін пайдаланбай қатайту.

КВАДР (текшетас) (латын тілінен – quadrum – төртбұрыш) – қабырғалар мен тоғыспалар қалауда қолданылатын параллелепипед пішінді тас блок.

КВАРТАЛ (орам) – сәулет өнеріндегі түпкі ойдың біртұтастығы мен экономикалық, өртке қарсы және санитарлық-гигиеналық талаптардың сақталуын көздейтін, төрт жағынан көшелермен шектелген елді мекеннің құрылыс салынған бөлігі.

КВАРЦИТТЕР – тұтастай дерлік кремнеземнен тұратын тығыз әрі мықты түйіршікті тау жынысы. Құрылыс тасы, абразивті және қышқылға төзімді материал ретінде, металлургияда флюстер түрінде және отқа төзімді кірпіш жасауда пайдаланылады.

КЕЛЬМА (күрекше) – таспен жұмыс жасауға арналған құрал.

Стальная лопатка с деревянной ручкой. Существует несколько типов кельм. КБ (кельма для бетонных и каменных работ) – применяется для разравнивания раствора и бетонной смеси, заполнения вертикальных швов и подрезки раствора, выступающего из швов. КП (кельма для печных и каменных работ) – применяется для разравнивания раствора, заполнения вертикальных швов и подрезки раствора, выступающего из швов; для разравнивания раствора при кладке вентиляционных и дымовых каналов. КШ (кельма для штукатурных работ) – применяется для набрасывания и разравнивания раствора. КО (кельма для отделочных работ) – применяется для набрасывания, разравнивания раствора и выполнения других операций при производстве отделочных работ.

КЕРАМЗИТ – искусственный заполнитель для легких бетонов (керамзитобетон). Получается в результате вспучивания гранул легкоплавких глинистых пород при их обжиге. Выпускается в виде щебня или гравия диаметром 5-40 мм. Кроме того, используется в качестве теплоизоляционной засыпки.

Ағаш сапты болат күрекше. Олардың бірнеше түрлері болады. БК (бетон және таспен жұмыс жасауға арналған күрекше) – ерітінді мен бетонды тегістеуге, көлденең жіктерді толтыруға және жіктерден шығып тұрған ерітіндіні сылып алуға қолданылады. ПК (пеш және тас қалау жұмыстарына арналған күрекше) – ерітінді мен бетонды тегістеуге, көлденең жіктерді толтыруға және жіктерден шығып тұрған ерітіндіні сылып алуға; желдеткіш және мұржа арналарын қалау кезінде ерітіндіні тегістеуге қолданылады. СК (сылақ жұмыстарына арналған күрекше) – ерітіндіні лақтыру мен тегістеуге қолданылады. ӘК (әрлеу жұмыстарына арналған күрекше) – ерітіндіні лақтыру мен тегістеуге және әрлеу жұмыстары кезінде басқа да операцияларды орындауға арналған.

КЕРАМЗИТ – жеңіл бетондарға (керамзитобетон) арналған жасанды толықтырғыш. Жеңіл балқытылатын балшықты жыныстардан оларды күйдіру барысында түйіршіктерін ісіндіру нәтижесінде алынады. 5-40 мм диаметрлі қиыршықтастар не малтатастар түрінде шығарылады. Сонымен қатар жылуоқшаулағыш төкпе ретінде де қолданылады.

**КЕРАМИЧЕСКАЯ ПЛИТКА
ДЛЯ ПОЛОВ, МЕТЛАХ-
СКАЯ ПЛИТКА**

– обожженные до спекания плитки из глины с добавлением красителей. Лицевая сторона может быть рифленой, гладкой, со вдавленным рисунком и т.п. Укладывается на цементно-песчаную стяжку. Название "метлахская плитка" произошло от наименования города Метлах, в котором было организовано первое промышленное производство.

КЕРАМИЧЕСКАЯ ПЛИТКА, ОБЛИЦОВОЧНАЯ – обожженные до спекания плитки, применяемые для облицовки стен. Различают фарфоровые, фаянсовые и гончарные плитки. Лицевая сторона имеет рифленую покрытую глазурью поверхность, внутренняя – насечку для лучшего сцепления с раствором или мастикой.

КЕРАМИЧЕСКИЕ САНИТАРНЫЕ ИЗДЕЛИЯ – глазурованные изделия, изготовленные из смеси белых глин и минералов, обожженные при высокой температуре и предназначенные для санитарно-гигиенического и хозяйственного применения путем приема и смыва загрязнений водой.

КЕРЕГЕ – основная стеновая часть юрты, обычно состоит из

**ЕДЕНГЕ АРНАЛҒАН ҚЫШ
ТАҚТА, МЕТЛАХ ТАҚТАСЫ**

– саз балшықтан жасалған, бояғыш заттар қосылып жымдасқанға дейін күйдірілген тақталар. Беткі жағы бұдырланған, тегіс, батырылып салынған суреттері және т.б. болады. Цементті-күмды төсемге орнатылады. "Метлах тақтайшасы" деген атау алғашқы өнеркәсіптік өндіріс ұйымдастырылған Метлах қаласының атынан шыққан.

ҚАПТАМА ҚЫШ ТАҚТА-

ЛАР – жымдасқанға дейін күйдірілген, қабырғаларды қаптауға арналған тақтайшалар. Фарфор, фаянс және көзелік болып бөлінеді. Беткі жағы бұдырланған құйма жағылған болады, ішкі жағы ерітінді не мастикаға жақсы жабысуы үшін кедір-бұдырлы болып келеді.

ҚЫШТАН ЖАСАЛҒАН СА-

НИТАРИЯЛЫҚ БҰЙЫМДАР – суалу және лас суды ағызу жолымен санитариялық-гигиеналық және шаруашылық қолданысқа арналған, ақ балшық пен минералдардың қоспасын жоғары температурада күйдіріп жасалған құймаланған бұйымдар.

КЕРЕГЕ – киіз үйдің негізгі қабырғалық бөлігі, әдетте киіз

5, 6, 7, 8 кереге в зависимости членов семьи и состояния хозяйства. Кереге изготавливается из тальника, что после очищения от коры и высушивания распаривались в тлеющем бараньем помете (коз), а затем при помощи несложного станка (тез) придавали несколько согнутую форму. В верхней части каждой планки (саганак) делали с одной стороны срез, а нижнюю часть круглой в сечении. Для придания планкам большей упругости по поверхности прорезали продольные борозды. Из 20 перекрещенных саганаков, скрепленных продернутыми в отверстия сырмятными ремешками из верблюжьей кожи (кон), делали звенья (канат) будущей цилиндрической стенки юрты. Кереге различались на торкоз и желкоз. Первые изготавливались из более массивных планок, и отверстия в решетке получались меньшими. Они предназначались для больших богатых юрт. Желкоз кереге делались из легких саганаков с крупными отверстиями, употреблялись небогатыми людьми для маленьких юрт.

КЕССОНЫ, КАССЕТЫ (франц. caisson – ящик) – квадратные или многоугольные углубления на потолке или внут-

үйлер отбасының санына, дәулеттілігіне байланысты 5, 6, 7, 8 керегеден (қанаттан) тұрады. Кереге негізінен тал ағашынан жасалынады. Тал ағашы алдымен сыртқы қабығынан тазартылып, кептірілгеннен кейін маздаған тезек отының жалынына қыздырылады да шағын станок – тезден өткізіліп, иіледі. Керегенің әр сағағының жоғары жағы бір тұсынан кертіліп, төменгі жағы дөңгеленіп жонылады. Сағанақтарды күмпиген пішінге келтіру мақсатында олар ұзына бойы тілініп, жонылған. Бір-бірімен айқастырылған жиырма сағанақ қосылған тұсынан бұрғыланып, одан өткізілген иленген қайыс таспасымен бекітіліп кереге (қанат) құрады. Болашақ киіз үйдің керегелері бір-бірімен шеңберлене біріктірілді. Олар торкөз, желкөз керегелерге бөлінеді. Алғашқыда сағанақтардың көздері кішірейтіліп, дәулетті адамдарға арналып жасалды. Ал желкөзді керегелер жеңіл ағаштардан үлкен-үлкен көзді келіп, жұпыны отбасылардың еншісіне тиді.

КЕССОНДАР, КАССЕТАЛАР (француз тілінен – caisson – жәшік) – төбедегі немесе арка, тоғыспа не төбенің ішкі бетін-

ренней поверхности арки, свода или потолка. Играют конструктивную и декоративную роль, а также применяются для улучшения акустики помещений.

КЁШК – жилое укрепленное башнеобразное сооружение раннесредневекового замка в Средней Азии, аналогичное донжону. Кёшк, сооруженный из сырцового кирпича, ставился на глинобитную платформу с покатыми гранями.

КИРПИЧ, КЕРАМИЧЕСКИЙ – каменный штучный пустотелый или полнотелый строительный материал правильной формы, изготавливаемый из глинистого сырья путем обжига. Подразделяется на марки по прочности (от 75 до 300) и морозостойкости (от 15 до 50). По теплотехническим свойствам и плотности выделяют эффективный (1450 кг/м³), условно эффективный (1450-1600) и обыкновенный кирпич (свыше 1600).

КИРПИЧ, КЕРАМИЧЕСКИЙ ДВУХСЛОЙНЫЙ – облицовочный кирпич, тонкий (3-5 мм) наружный слой которого состоит из глины приобретающих при обжиге розовато-бежевый оттенок.

дегі шаршы не көпбұрыш түріндегі ойықтар. Конструкциялық және сәндік рөл атқарады, сонымен қатар үй-жайдың акустикасын жақсарту үшін де қолданылады.

КЁШК – қарауылмұнараға (донжонға) ұқсас келетін Орта Азиядағы ерте ортағасырлық қорғанның бекітілген мұнара тәріздес тұрғын үй құрылысы. Кёшк қырлары еңістеніп келген саз балшықтан соғылған платформаға шикі кірпіштен тұрғызылған.

ҚЫШ КІРПІШ – саз балшықты шикізаттан күйдіріліп жасалатын, дұрыс пішінді, даналап саналатын қуыс не тұтас тас құрылыс материалы. Мықтылығына қарай (75-тен 300-ге дейін) және аязға төзімділігіне қарай (15-тен 50-ге дейін) маркаларға бөлінеді. Жылутехникалық қасиеттері және тығыздығы бойынша тиімді (1450 кг/м³), тиімділігі шартты (1450-1600) және қарапайым кірпіш (1600-ден жоғары) болып ажыратылады.

ЕКІ ҚАБАТТЫ ҚЫШ КІРПІШ – сыртқы жұқа қабаты (3-5 мм) күйдірген кезде қызғылт-сарғыш түс алатын қаптама кірпіш.

КИРПИЧ, КЛИНКЕРНЫЙ – керамический строительный материал, изготовленный из глинистого сырья и обожженный до полного спекания. Используется для мощения.

КИРПИЧ, ЛЕКАЛЬНЫЙ – изготовленный по специальным рисункам и вытесанный по лекалу кирпич, применяемый для декоративной отделки карнизов, углов, арок.

КИРПИЧ, СИЛИКАТНЫЙ – строительный материал, изготавливаемый из смеси кварцевого песка и извести. Применяют при возведении несущих стен многоэтажных зданий.

КЛАДКА, ЗИМНЯЯ – возведение каменных конструкций при отрицательных температурах наружного воздуха на растворах с противоморозными добавками или способом замораживания.

КЛАДКА, КАМЕННАЯ – кладка, состоящая из уложенных в определенном порядке камней или кирпичей. Основная цель перевязки – придание конструкции монолитности путем укладки камней каждого верхнего ряда таким образом, чтобы вертикальные швы между ними не совпадали с вертикальными швами между камнями нижнего ряда. Существует

КЛИНКЕР КИРПИШ – саз балшықты шикізаттан алынған және толық біріккенге дейін күйдірілген қыштан жасалған құрылыс материалы. Жол төсемдеріне пайдаланылады.

ҮЛГІМЕН ПІШІНДЕЛГЕН КИРПИШ – ернеулерді, бұрыштарды, аркаларды сәндеуге арналған арнайы суреттер бойынша жасалып, үлгі бойынша қашалған кірпіш.

СИЛИКАТ КИРПИШ – кварцты құм мен әк қоспасынан жасалған құрылыс материалы. Көпқабатты ғимараттардың тірек қабырғаларын тұрғызуда қолданылады.

ҚЫСҚЫ ҚАЛАУ – төмен сыртқы ауа температурасында аязға қарсы қоспалары бар ерітінділер немесе қатыру тәсілін қолданып тас конструкциялар тұрғызу.

ТАС ҚАЛАУ – белгілі бір ретпен қойылған тастар мен кірпіштерден тұратын қалау. Байланыстыра қалаудың негізгі мақсаты – жоғарғы қатардағы тастардың тік жіктері төменгі қатардағы тастардың тік жіктеріне сәйкес келмейтіндей етіп тастарды орналастыру арқылы құрылымға монолиттік қасиет беру. Байланыстыра қалаудың бірнеше жүйесі бар: көпқатар-

несколько систем перевязки: многорядная (римская); двухрядная (цепная); крестовая; готическая (польская) и голландская.

КЛАДКА, ПОЛИГОНАЛЬНАЯ – каменная кладка цокольной части стены здания, выполненная из притесанных друг к другу многоугольных камней.

КЛАДКА, СУХАЯ – каменная кладка, выполняемая с перевязкой швов, но без применения кладочного раствора. Для скрепления блоков применяются металлические анкеры.

КЛАДКА, ЦЕПНАЯ (ДВУХ-РЯДНАЯ) – кирпичная кладка, перевязка в которой осуществляется чередованием тычковых и ложковых рядов с перекрытием всех вертикальных швов.

КЛАДКА, ЦИКЛОПИЧЕСКАЯ – кладка стен сооружений из больших отесанных каменных глыб без применения связующего раствора.

КЛАДОВАЯ – склад, в котором отсутствуют постоянные рабочие места.

КЛАДОВАЯ, ХОЛОДНАЯ – кладовая площадью до 2 м², размещаемая в неотапливаемом объеме квартиры.

КЛАССИФИКАТОР ЦЕЛЕВОГО НАЗНАЧЕНИЯ ЗЕМЕЛЬНЫХ УЧАСТКОВ –

лы (римдік); екі қатарлы (тізбекті); айқыш (крест түріндегі); готикалық (поляктық) және голландтық.

ПОЛИГОНАЛЬДІ ҚАЛАУ – ғимарат қабырғасының шығыңқы іргесін көпбұрышты тастарды бір-біріне жымдастыра орындалатын тас қалау.

ҚҰРҒАҚ ҚАЛАУ – қалау ерітіндісін қолданбай жіктерді байланыстыра жүргізілетін тас қалау. Блоктарды бекіту үшін металл анкерлер қолданылады.

ТІЗБЕК ҚАЛАУ (ЕКІ ҚАТАРЛЫ) – барлық тік жіктерді қыр және бойлық қатарлар жабындарын кезектестіру арқылы байланыстырылатын кірпіш қалауы.

ЦИКЛОПТЫҚ ҚАЛАУ – құрылыс қабырғаларын байланыстырғыш ерітінді қолданбай үлкен қашалған тас шомбалдардан қалау.

ҚОЙМА – тұрақты жұмыс орындары жоқ қойма.

СУЫҚ ҚОЙМА – ауданы 2 м² дейін жылытылмайтын пәтер көлемінде орналасатын қойма.

ЖЕР УЧАСКЕЛЕРІНІҢ НЫСАНАЛЫ МАҚСАТЫНЫҢ ТАПТАСТЫРҒЫШЫ – аумақ-

группировка видов целевого использования земельных участков по типу и виду функционального назначения (использования) территории участка и расположенных на нем зданий и сооружений (помещений) в соответствии с зонированием территории.

КЛЕЕННАЯ ФАНЕРА – древесная плита, состоящая из трех тонких слоев еловой древесины, в совокупности 20-30 мм толщиной, склеенных перпендикулярно направлению волокон, благодаря чему древесина не коробится. В настоящее время вместо клееной фанеры применяются готовые панели, которые к тому же экономичны.

КЛЕЕНЫЙ БРУС – несущий конструктивный элемент, изготовленный из деревянных досок, склеенных вместе в параллельном направлении волокон.

КЛЕЙ – синтетическое полимерное вещество, обладающее высокой адгезионной способностью.

КЛИНКЕР – продукт равномерного обжига измельченной сырьевой смеси (известняка и глины). Используется при производстве цемента.

КОГЕЗИЯ – сцепление, притяжение между частицами од-

ны областей бөлуге сәйкес учаске аумағын және онда орналасқан ғимараттар мен құрылыстардың (үй-жайлардың) функционалдық мақсатының (пайдаланылуының) үлгісі мен түрі бойынша жер учаскелерін нысаналы (мақсатқа сай) пайдалану түрлерін топтастыру.

ЖЕЛІМДЕЛГЕН ФАНЕРА – шырша ағашының жұқа үш қабатынан тұратын қалыңдығы 20-30 мм ағаш тақта, перпендикуляр қалыпта желімденеді, соның арқасында майыспайды. Қазіргі кезде желімделген фанера орнына дайын панелдер қолданылады, оның үстіне олар үнемді келеді.

ЖЕЛІМДЕЛГЕН БІЛЕУ – талшықтарының параллель бағытына қарай өзара желімделген, ағаш тақтайлардан жасалған тірек конструкциялық элемент.

ЖЕЛІМ – жоғары адгезиялық қабілетке ие синтетикалық полимерлі заттек.

КЛИНКЕР – ұсақталған шикізаттық қоспаны (әктас пен саз балшық) біркелкі күйдіру арқылы алынатын өнім. Цемент өндіруде қолданылады.

КОГЕЗИЯ – біртекті дененің немесе сұйықтықтың бөлшек-

ного и того же твердого тела или жидкости, приводящее к объединению этих частиц в единое тело и обусловленное межмолекулярным взаимодействием.

КОКОШНИК – декоративное завершение стен, сводов, обрамление барабанов, церковных зданий в виде профилированных арок с заполненным полем, иногда с заостренным верхом.

КОЛОННА – архитектурно обработанный, обычно круглый в сечении столб, основными частями которого в подавляющем большинстве являются ствол, база и капитель.

КОЛОННА, РОСТРАЛЬНАЯ – отдельная, самостоятельная колонна, ствол которой украшен рострами – скульптурными изображениями носовой части корабля.

КОЛОННАДА – ряд колонн, расположенных по прямой или кривой линии и поддерживающих архитектурное перекрытие.

КОЛОСНИКОВАЯ РЕШЕТКА – металлические стержни, установленные в качестве рассеивающей поверхности на заданном расстоянии друг от друга.

КОМИССИЯ, ПРИЕМОЧНАЯ – временный коллегиаль-

тері арасындағы молекулааралық әрекеттестіктен туындаған, осы бөлшектерді біртұтас денеге бірігуіне әкеп соғатын ұстау, тартылу.

АЙДАРЛЫҚ – қабырғалардың, тоғыспалардың бейнеленіп аяқталуы, барабандардың, шіркеу ғимараттарының аралары толтырылған, кейде жоғары жағы үшкірленіп, тегістеле келген аркалар түрінде көмкерілуі.

ҰСТАН – сәулеттік тұрғыдан өңделген, әдетте дөңгеленіп келетін баған, негізгі бөліктері көбіне өзектен, негізден және капительден тұрады.

РОСТРАЛЬДЫ ҰСТАН (кеметұмсықты ұстан) – діңі роствармен – кемеңнің тұмсық бөлігінің мүсіндерімен – безендірілген жеке, өз алдына бөлек ұстан.

ҰСТАНТІЗБЕК – тік не қисық сызық бойымен орналасқан және архитравтық жабынды ұстап тұратын ұстандар қатары.

ҚИЯҚТЫ КЕРЕГЕ ТОР – бір-бірінен берілген қашықтықта ыдырайтын бет ретінде орнатылған металл шыбық.

ҚАБЫЛДАУ КОМИССИЯСЫ – объектінің (кешеннің)

ный орган, проводящий комплексную проверку готовности объекта (комплекса), контрольное испытание технологического оборудования и инженерных систем и принимающий построенный объект в эксплуатацию.

КОММУНАЛЬНЫЕ УСЛУГИ – услуги, предоставляемые в жилом доме (жилом здании) и включающие водоснабжение, канализацию, газоснабжение, электроснабжение, тепло-снабжение, мусороудаление и обслуживание лифтов.

КОНДОМИНИУМ – особая форма собственности (иного права) на недвижимость, при которой отдельные части недвижимости находятся в раздельной (индивидуальной) собственности (ином праве) физических и (или) юридических лиц, а те части недвижимости, которые не находятся в раздельной собственности, в том числе и земельный участок, принадлежат им на праве общей долевой собственности (ином общем праве) и не отделены от прав на части недвижимости, находящейся в раздельной (индивидуальной) собственности (ином праве).

КОНДУКТОР – монтажное приспособление, обладающее

дайындығына кешенді тексеру, технологиялық жабдықтар мен инженерлік жүйелерге бақылаушылық сынақ жүргізетін және салынған объектіні пайдалануға қабылдайтын уақытша алқалы орган.

КОММУНАЛДЫҚ ҚЫЗМЕТТЕР – тұрғын үйде (тұрғын жайда) көрсетілетін және сумен жабдықтауды, кәрізді, газбен, электрмен, жылумен жабдықтауды, қоқысты әкету мен лифт қызметін көрсетуді қамтитын қызметтер.

КОНДОМИНИУМ – жылжымайтын мүлікке меншіктің (өзге де құқықтың) ерекше нысаны, бұл ретте жылжымайтын мүліктің жекелеген бөліктері жеке және (немесе) заңды тұлғалардың бөлек (дербес) меншігінде (өзге де құқықта) болады, ал жылжымайтын мүліктің бөлек меншікке жатпайтын бөліктері, оның ішінде жер учаскесі де оларға ортақ үлестік меншік құқығымен (өзге де ортақ құқықпен) тиесілі болады және бөлек (дербес) меншігіндегі (өзге де құқықтағы) жылжымайтын мүлік бөліктеріне құқықтардан ажыратылмайды.

КОНДУКТОР – өзіндік тұрақтылыққа ие және монтаждала-

собственной устойчивостью и служащее для временного закрепления монтируемых конструкций или их элементов.

КОНДУКТОР, МОНТАЖНЫЙ – устройство для выверки и временного закрепления монтируемых конструкций и их элементов.

КОНСЕРВАЦИЯ ПАМЯТНИКОВ АРХИТЕКТУРЫ – совокупность приемов и средств, используемых для хранения памятников архитектуры, без восстановления прежнего облика, искаженного временем и позднейшими переделками.

КОНСЕРВАЦИЯ СТРОЯЩИХСЯ ОБЪЕКТОВ – комплекс мер по обеспечению сохранности и качественных характеристик конструкций, материалов и оборудования незавершенного строительством объекта на период временного приостановления его строительства.

КОНСОЛЬ (франц. console – конструкция (например, балка или ферма)) – жестко закрепленная одним концом при свободном другом, или часть конструкции, выступающая за опору. Консоль применяется обычно в тех случаях, когда устрой-

ствы конструкцияларды не олардың элементтерін уақытша бекітіп қоюға арналған монтаждаушы қондырғы.

МОНТАЖДАУШЫ КОНДУКТОР – құрастырылатын конструкцияларды және олардың элементтерін дәлдеуге және уақытша бекітіп қоюға арналған қондырғы.

СӘУЛЕТ ЕСКЕРТКІШТЕРІН КОНСЕРВАЦИЯЛАУ – сәулет өнері ескерткіштерін мезгіл мен кейінгі жаңғыртулар салдарынан бұзылған бейнесін қалпына келтірмей сақтауға пайдаланылатын әдістер мен құралдардың жиынтығы.

САЛЫНЫП ЖАТҚАН ОБЪЕКТІЛЕРДІ КОНСЕРВАЦИЯЛАУ – құрылысы аяқталмаған объект конструкцияларының, материалдары мен жабдықтарының оны салудың уақытша тоқтатылуы кезінде сақталуы мен сапалық сипаттамаларын қамтамасыз ету жөніндегі шаралар кешені.

КОНСОЛЬ (француз тілінен – console – конструкция (мысалы, арқалық немесе ферма)) – бір шеті мықтап бекітіліп, екіншісі бос тұратын немесе құрылымның тіректен шығып тұратын бөлігі. Консольді әдетте қосымша тіректер орнату мүмкін бол-

ство дополнительных опор невозможно или нецелесообразно (например, несущая конструкция балкона, карниза и пр.). Разновидностью консоли является кронштейн.

КОНСТРУКТИВИЗМ – направление в изобразительном искусстве, архитектуре и дизайне XX века, поставившее своей целью художественное освоение возможностей современного научно-технического прогресса.

КОНСТРУКТИВНЫЙ ЭЛЕМЕНТ ЗДАНИЯ (СООРУЖЕНИЯ) – конструкция, составляющая здание или сооружение (фундамент, стена, перекрытие, покрытие, лестница и т.п.).

КОНСТРУКЦИИ, ВАНТОВЫЕ – конструкции, основанные на сочетании растяжения специальных стержней (канатов, кабелей и т.п.) и жестких опор и креплений (висячие мосты, покрытия и т.п.).

КОНСТРУКЦИИ, ЖЕЛЕЗОБЕТОННЫЕ – элементы зданий и сооружений из железобетона и их сочетания.

КОНСТРУКЦИИ, ЗВУКОПОГЛАЩАЮЩИЕ – конструкции и устройства для погло-

щения звуков, возникающих в помещениях, а также для звукоизоляции помещений от внешнего шума (например, звукопоглощающие материалы, звукопоглощающие конструкции, звукопоглощающие экраны и т.п.).

КОНСТРУКТИВИЗМ – казиргі заманғы ғылыми-техникалық өрлеудің мүмкіндіктерін көркем игеруді өзіне мақсат етіп қоятын XX ғасырдағы бейнелеу өнеріндегі, сәулет өнеріндегі және дизайндағы бағыт.

ҒИМАРАТТЫҢ (ҚҰРЫЛЫСТЫҢ) КОНСТРУКЦИЯЛЫҚ ЭЛЕМЕНТІ – ғимараттың не құрылыстың құрамдас конструкциясы (іргетас, қабырға, аралық жабын, жабынды, баспалдақ және т.б.).

ВАНТТЫ КОНСТРУКЦИЯЛАР – арнайы шыбықтардың (канаттар, кабельдер және т.б.) және қатты тіреуіштер мен бекіткіштердің (аспалы көпірлер, жабындар және т.б.) керілуінің бірігуіне негізделген конструкциялар.

ТЕМІРБЕТОН КОНСТРУКЦИЯЛАР – темірбетоннан және оларды қосындысынан тұрғызылған ғимараттар мен құрылыстардың элементтері.

ДЫБЫС ӨТКІЗБЕЙТІН КОНСТРУКЦИЯЛАР – өздеріне түсетін дыбыстық толқын-

щения падающих на них звуковых волн, включающие звукопоглощающие и другие материалы.

КОНСТРУКЦИИ, КАМЕННЫЕ – части зданий и сооружений из каменной кладки.

КОНСТРУКЦИИ, МОНОЛИТНЫЕ – строительные конструкции (главным образом бетонные и железобетонные), основные части которых выполнены в виде единого целого (монолита) непосредственно на месте возведения здания или сооружения.

КОНСТРУКЦИИ, НЕСУЩИЕ – строительные конструкции, воспринимающие нагрузки и воздействия и обеспечивающие прочность, жесткость и устойчивость зданий и сооружений.

КОНСТРУКЦИИ, ОГРАЖДАЮЩИЕ – строительные конструкции, предназначенные для изоляции внутренних объемов в зданиях и сооружениях от внешней среды или между собой с учетом нормативных требований по прочности, теплоизоляции, гидроизоляции, пароизоляции, воздухопроницаемости, звукоизоляции, светопрозрачности и т.д.

КОНСТРУКЦИИ, СБОРНЫЕ – конструкции, собираемые

дарды сіңіруге арналған, бойында дыбыс өткізейтін және өзге материалдары бар конструкциялар мен құрылыстар.

ТАС КОНСТРУКЦИЯЛАР – ғимараттар мен құрылыстардың тастан қаланған бөліктері. **МОНОЛИТТІ КОНСТРУКЦИЯЛАР** – негізгі бөліктері тікелей ғимарат немесе құрылыс тұрғызылатын жерде біртұтас (монолит) жасалатын конструкциялары (негізінен бетон және темірбетон).

ТИРЕК КОНСТРУКЦИЯЛАР – жүктемелер мен әсерлерді қабылдайтын және ғимараттар мен құрылыстардың беріктігін, қаттылығын және орнықтылығын қамтамасыз ететін құрылыс конструкциялары.

ҚОРШАУ КОНСТРУКЦИЯЛАРЫ – ғимараттар мен құрылыстардың ішкі көлемдерін сыртқы ортадан немесе өзара оқшаулауға арналған құрылыс конструкциялары; бұларға беріктік, жылуды, суды, буды оқшаулау, ауа өткізгіштік, дыбыс өткізбеу, жарыққа мөлдірлік бойынша мөлшерлік талаптар қойылады.

ҚҰРАСТЫРМАЛЫ КОНСТРУКЦИЯЛАР – құрылыс ала-

(монтируемые) из отдельных заранее изготовленных на заводах элементов, не требующих обработки (обрезки, подгонки и т.п.) на месте строительства.

КОНСТРУКЦИИ, СБОРНЫЕ – строительные конструкции, изготавливаемые на предприятиях и используемые при возведении зданий и сооружений.

КОНСТРУКЦИИ, СВАРНЫЕ – металлические конструкции зданий и сооружений, соединение элементов которых выполнены на сварке.

КОНСТРУКЦИИ, СТАЛЬНЫЕ – конструкции, изготавливаемые из сталей различных марок и состояний.

КОНСТРУКЦИИ, СТРОИТЕЛЬНЫЕ – элементы здания или сооружения, выполняющие ограждающие либо совмещенные (несущие и ограждающие) функции.

КОНСТРУКЦИЯ – строение, устройство, построение, план, взаимное расположение частей (сооружения, проекта и т.п.).

КОНСТРУКЦИЯ, КАРКАСНАЯ – изделия мебели такой конструкции имеют остов, об-

ында алдын ала зауыттарда шығарылып, әрі қарай өндеуді (кесіп-пішуді және т.б.) талап етпейтін элементтерден құрастырылатын (монтаждалатын) конструкциялар.

ҚҰРАМА КОНСТРУКЦИЯЛАР – кәсіпорындарда дайындалатын, ғимараттар мен құрылыстар тұрғызғанда қолданылатын, тіреуіш және қоршағыш міндеттерді қоса орындайтын конструкциялар.

ДӘНЕКЕРЛЕНГЕН КОНСТРУКЦИЯЛАР – ғимараттар мен құрылыстардың элементтерін біріктіру дәнекерлеу жолымен орындалатын металл конструкциялары.

БОЛАТ КОНСТРУКЦИЯЛАР – түрлі маркалы және жағдайдағы болаттан жасалған конструкциялар.

ҚҰРЫЛЫС КОНСТРУКЦИЯЛАРЫ – ғимараттың не құрылыстың тірек, қоршағыш не қосарланған (тірек және қоршау) міндеттерді орындайтын элементтері.

КОНСТРУКЦИЯ – бөліктердің (құрылыстың, жобаның және т.б.) құрылысы, құрылуы, тұрғызылуы, жобасы, өзара орналасуы.

ҚАҢҚАЛЫ КОНСТРУКЦИЯ – мұндай конструкциялы жиһаз бұйымдарының бірін-бірі

разованный стойками, пространство между которыми заполнено плитами или рамами и филенками.

КОНСТРУКЦИЯ, ТЕКТОНИЧЕСКАЯ – вид соединения мебельных элементов, при котором соединения образуются самими составными частями, например, цапфы, зубцы и т.д.

КОНТРОЛЬ КАЧЕСТВА, ПРОИЗВОДСТВЕННЫЙ – входной, операционный и приемочный контроль за соблюдением заданных проектом и требуемых нормативными документами геометрических, физико-технических и технологических параметров и свойств конструкций зданий и сооружений и их составных элементов в процессе строительства объекта.

КОНТРОФОРС – вертикальный выступ или дополнительная конструкция, усиливающая основную несущую конструкцию (преимущественно стену с наружной стороны) и воспринимающая главным образом горизонтальные усилия.

КОНХА (от греч. *konch* – раковина) – полукупол, служащий для перекрытия полукруглых (или многогранных) в плане

ұстап тұратын діңгектері болады, олардың арасындағы кеңістік тақталармен не жақтаулармен және филенкалармен толтырылады.

ТЕКТОНИКАЛЫҚ КОНСТРУКЦИЯ – жиһаз бөлшектерін біріктірудің түрі, бұның барысында жымдастыру ұстағыштар, тістер мен т.б. арқылы өздерінің құрамды бөліктері арқылы жүргізіледі.

САПАНЫ ӨНДІРІСТІК БАҚЫЛАУ – объектіні тұрғызу процесінде мен ғимараттар мен құрылыстарды және олардың құрамындағы элементтерінің жобада көрсетілген, нормативтік құжаттар мен стандарттарда талап ететін геометриялық, физика-техникалық және технологиялық параметрлері мен қасиеттерінің сақталуын қадағалайтын кіріс, операциялық және қабылдау бақылауы.

КОНТРОФОРС – негізгі тірек конструкцияны (көбінесе қабырғаның сырт жағынан) күшейтетін және ең алдымен көлденең күштерді қабылдайтын тік шығыңқы немесе қосымша конструкция.

КОНХА (грек тілінен – *konch* – раковина) – ғимараттың сызба жоспарындағы жартылай дөңгелек (немесе көпқырлы)

частей здания (экседр, апсид, ниш). Возникнув в восточно-эллинистической архитектуре, конхи широко использовались в римском и византийском зодчестве, в средневековых христианских культовых зданиях.

КООПЕРАТИВ СОБСТВЕННИКОВ КВАРТИР – некоммерческое объединение собственников помещений (квартир) в многоквартирном жилом доме (домах), создаваемое с целью управления объектом кондоминиума.

КОПРЫ – (колесные, гусеничные и плавучие) служат для правильной установки и направления сваи при забивки.

КОРИНФСКИЙ ОРДЕР – один из трех основных архитектурных ордеров. Имеет высокую колонну с базой, ствол, прорезанным каннелюрами, и пышной капителью, состоящей из нарядного резного узора листьев аканта, обрамленного небольшими волютами. Сложился во 2-ой половине V в. до н.э. получил широкое распространение в архитектуре эпохи эллинизма и Древнего Рима.

КОСОУР – наклонная несущая балка, на которую опираются

бөліктерін (экседралар, апсид, қуыстар) жабуға арналған жартылай күмбез. Конхалар шығыс-эллиндік сәулет өнерінде пайда болып, римдік және византиялық сәулет өнерінде, орта ғасырлық культтік ғимараттарда кеңінен қолданылған.

ПӘТЕРЛЕР ИЕЛЕРІНІҢ КООПЕРАТИВІ – көп пәтерлі тұрғын үйдегі (үйлердегі) үйжайлар (пәтерлер) иелерінің кондоминиум объектісін басқару мақсатында құрылатын коммерциялық емес бірлестігі.

КОПРЛАР – (доңғалақ, шынжыртабанды және жүзетін) қаданы қағу кезінде оны дұрыс орату мен бағыттауға қызмет етеді.

КОРИНФТІК ОРДЕР – негізгі үш сәулет ордерлерінің бірі. Негізгі, діңі, кертілген каннелюрлары және ойып әсем өрнектелген акант жапырақтарынан тұратын, шағын волюталармен жиектелген сәнді капители бар биік ұстандары болады. Біздің дәуірімізге дейінгі V ғасырдың 2-жартысында қалыптасып, эллинизм және Ежелгі Рим дәуірлері сәулет өнерінде кең таралған.

КОСОУР – баспалдақ басқыштарына тіреуіш болатын келде-

ступени лестничного марша. В промышленном домостроении сборный лестничный марш изготавливается из железобетона полностью (и косоуры, и ступени) и также называется "косоур".

КОТЕЛЬНАЯ УСТАНОВКА

– комплекс устройств для выработки пара или горячей воды.

КОТЛОВАН – выемка в грунте, предназначенная для устройства оснований и фундаментов зданий и сооружений.

КОТТЕДЖ (англ. cottage, первоначально – крестьянский дом) – сельский или городской многоквартирный индивидуальный жилой дом, при котором имеется небольшой участок земли. Коттеджи бывают двухэтажными с внутренней лестницей; в первом этаже – общая комната, кухня, хозяйственные помещения, во втором – спальни. Коттедж возник в Англии в конце XVI века и в начале XVII века и стал традиционным типом английского жилища. Коттеджи широко распространены в других странах.

КОШ (тюрк.) – в средневековой архитектуре Средней Азии градостроительный прием: сооружение на одной оси обращенных друг к другу и зеркаль-

нең тірек арқалық. Өнеркәсіптік үй құрылысында құрамалы баспалдақ тұтасымен (косуорлары да, басқыштары да) темірбетоннан жасалады және олар да "косуор" деп аталады.

ҚАЗАНДЫҚ ҚҰРЫЛҒЫ – бу шығаруға немесе ыстық су дайындауға арналған құрылғылар кешені.

ҚАЗАНШҰҢҚЫР – ғимараттар мен құрылыстардың негіздері мен іргетасын қондыруға арналып қазылған шұңқыр.

КОТТЕДЖ (ағылшын тілінен – cottage, бастапқыда – шаруа үйі) – ауылдық не қалалық жердегі қасында шағын жер телімі бар бір пәтерлік жеке тұрғын үй. Коттеждер екі қабатты болады және ішінде баспалдағы болады; бірінші қабатында – үлкен бөлме, ас үй, шаруашылық үй-жайлар, екінші қабатында – жатын бөлмелер орналасады. Коттеждер Англияда XVI ғасырдың соңы мен XVII ғасырдың басында пайда болып, ағылшын тұрғын үйлерінің дәстүрлі түріне айналды. Коттеждер басқа елдерде де кеңінен таралған.

КОШ (түрік тілінен) – Орта Азияның орта ғасырлық сәулет өнеріндегі қала құрылысындағы тәсіл: бір осьтің бойымен бір-біріне қарата және бір-бірін

но повторяющихся друг друга зданий.

КРАББЫ – декоративная деталь в готической архитектуре в виде скульптурных стилизованных листьев или цветов.

КРАСКИ, МАСЛЯНЫЕ – суспензии пигментов и наполнителей в олифах. Выпускаются густотертыми или готовыми к употреблению.

КРАСКИ, МИНЕРАЛЬНЫЕ – окрасочные составы на основе неорганических вяжущих и клея. Подразделяются на известковые, силикатные, цементные и клеевые.

КРАСКИ, СИЛИКАТНЫЕ – окрасочные составы, представляющие собой смесь пигментов и наполнителей с водным раствором калийного жидкого стекла.

КРАСКИ, ЦЕМЕНТНЫЕ – водные суспензии, состоящие из смеси белого портландцемента со щелочестойкими пигментами и некоторыми добавками для улучшения свойств.

КРЕНТЫ – добавки, вводимые в состав цемента при помолу для улучшения его свойств.

КРЕП – конструкция, возводимая в подземных выработках для сохранения их заданных

айнадағыдай қайталайтын құрылыстар тұрғызу.

КРАББТАР – готикалық сәулет өнеріндегі стильдендірілген мүсіндік жапырақтар не гүлдер түріндегі сәндік бөлшек.

МАЙЛЫ БОЯУ – олифадағы пигменттер мен толтырғыштардың суспензиясы. Қою үгітілген немесе қолдануға дайын күйінде шығарылады.

МИНЕРАЛДЫ БОЯУ – органикалық емес тұтқыр заттар мен желім негізінде дайындалған бояғыш құрамдар. Әктік, силикатты, цементті және желімді болып бөлінеді.

СИЛИКАТТЫ БОЯУ – пигменттер мен калийлі сұйық шынының сулы ерітіндісі бар толтырғыштардың қоспасынан тұратын бояғыш құрам.

ЦЕМЕНТТІ БОЯУ – ақ портландцемент пен сілтіге тұрақты пигменттер мен қасиетін жақсарту үшін қосылатын кейбір қоспалардың қосындысынан тұратын сулы суспензиялар.

КРЕНТТЕР – цементтің қасиеттерін жақсарту үшін үгіту кезінде құрамына қосылатын қоспалар.

ТРЕУ – жер астындағы құрылыстардың көлемін сақтау мен топырақтың опырылып құла-

размеров и защиты от обрушения и пучения окружающих их грунтов.

КРЕПИДА – 1) всякое подножие, в частности трехступенное подножие греческого храма; 2) подпорная стена надгробного кургана (курганы Керчи, шумеров, этрусков и др.)

КРЕСТОЦВЕТ – декоративная деталь, завершающая башни, вимперги, пинакли в архитектуре готики. Имеет вид стилизованного цветка с крестообразными горизонтальными ответвлениями. Мотив крестовцвета применяется также в декоративно-прикладном искусстве.

КРИПТОПОРТИК – коридор, обычно подземный, освещенный сверху большими проемами.

КРИСТАЛЛ – твердое тело, атом и молекулы которого образуют упорядоченную структуру.

КРОВЛЯ – верхняя часть крыши, состоящая из деревянной обрешетки и наружного покрытия. В качестве покрытия применяются самые разнообразные материалы: от дранки и черепицы до современных пластиковых материалов.

уынан қорғауға арнап тұрғызылатын конструкция.

ТІРЕКТІК – 1) кез келген тірек, атап айтқанда, грек храмының үш сатылы тірегі; 2) қабір үстіндегі қорғанның тіреуіш қабырғасы (Керчь, шумер, этрус және т.б. қорғандары).

КРЕСТОЦВЕТ (айқастырыла салынған гүлдер) – готикалық сәулет өнерінде мұнаралар, маңдайөрнектер, мұнарашаларды аяқтайтын сәндік деталь. Көлденең айқыш (крест тәрізді) тармақталған стильдендірілген гүл түріндегі өрнек. "Крестовцвет" (айқастырыла салынған гүлдер) өрнегі сондай-ақ сәндік-қолданбалы өнерде де қолданылады.

КРИПТОПОРТИК – әдетте, үстіңгі жағындағы үлкен оймалардан жарық түсіп тұратын жерасты дәлізі.

КРИСТАЛЛ – атом және молекулалары реттелген құрылым құрайтын қатты зат.

ШАТЫР ЖАБЫНЫ – ағаштан жасалған торлама мен сыртқы жабын қабаттан тұратын төбенің жоғарғы бөлігі. Жабын қабат ретінде әртүрлі материалдар пайдаланылады: қиынды ағаш пен жабынқыштан қазіргі заманғы пластик материалға дейін.

КРОМЛЕХ – группа каменных столбов, расположенных по кругу или незамкнутой кривой и иногда перекрытых горизонтальными каменными плитами.

КРОНШТЕЙН – подпора, выпущенная из стены или прикрепленная к стене, для поддержания какой-либо части здания (карниза, балкона), либо скульптуры и т.п.

КРУЖАЛА – деревянная форма, поддерживающая опалубку, по которой возводятся арочные и купольные конструкции, а также сводчатая часть каминов.

КРЫША – верхнее покрытие сооружения, защищающее его от воздействия внешней среды. Состоит из несущей части – стропил, подстропильных балок и в ряде случаев стоек и наружного слоя. Наклонные плоскости крыши называются скатами; внутренние углы, образованные скатами – ендовами; наружные углы – ребрами; верхнее горизонтальное ребро – коньком.

КРЫША, БЕЗГВОЗДЕВАЯ – конструкция крыши, в которой тес укладывается на горизонтальные бревна – следи. Концы слег врубаются в поперечные бревна сруба, образующие фронтон.

КРОМЛЕХ – шеңбер жасай немесе тұйықталған қисық шеңбер жасай орналасып, кейде көлденең тас тақталармен жабылған тас бағандар қатары.

КРОНШТЕЙН – ғимараттың қандай да бір бөлігін (ернеу, балкон) немесе мүсін мен т.б. бекемдеп ұстап тұруға арналған қабырғадан шығарылған тұратын не оған бекітілген тірек.

КРУЖАЛА (доғалы қырағаш) – доғалы және күмбезді құрылымдар, сондай-ақ каминдердің тоғыспалы бөлігі тұрғызылатын қалыпты ұстап тұратын ағаш пішін.

ШАТЫР – сыртқы ортаның әсерінен қорғауға арналған ғимараттың жоғарғы жабындысы. Тірек бөлігі – итарқа, итарқа асты арқалықтары, кей жағдайларда тіреуіштер және сыртқы қабаты. Шатырдың көлбеу кеңістіктері еңіс деп; еңістер түзетін ішкі бұрыштар – науа; сыртқы бұрыштар – қырлар; жоғарғы көлденең қыр – шатыржал деп аталады.

ШЕГЕСІЗ ШАТЫР – көлденең бөренелер – төбе сырғауылдарына жұқа тақтайлар төселетін шатыр конструкцияның бір түрі. Сырғауылдардың шеті қиманың маңдайша қабырғасындағы көлденең бөренелерге кіргізіледі.

КУПОЛ – 1) купольный свод – свод, внутреннюю поверхность которого можно рассматривать как происшедшую от вращения кривой (дуги окружности, эллипса, параболы и т.п.) вокруг вертикальной оси. В зависимости от формы кривой вращения получаются круглые в плане купола: сферические, эллиптические, параболические и т.п. Куполами перекрываются помещения круглой, квадратной и многоугольной в плане формы. Существуют, однако, купола и эллиптические в плане, которые можно иногда рассматривать как образованные вращением полуэллипса вокруг горизонтальной оси; 2) наружное покрытие здания или части здания, имеющие форму вращения различных кривых или многочастных сомкнутых сводов.

КУПОЛ НА ПАРУСАХ – купол, опирающийся на паруса.

КУПОЛ, СФЕРОКОНИЧЕСКИЙ – вертикальный разрез которого имеет стрельчатое очертание (например, четырехцентровой стрельчатой арки).

КУПОЛ, ЗОНТИЧНЫЙ – разделенный на вспарушенные секторы и напоминающий форму раскрытого зонта.

КҮМБЕЗ – 1) күмбездік тоғыспа, ол ішкі беті тік түскен осьтің айналасындағы иірім сызықтардың (шеңбердің, эллипстің, параболаның және т.б. доғаларының) айналуынан пайда болғандай әсер қалдырады. Түрлері жағынан сферикалық, эллиптикалық, параболикалық және т.б. болып келеді. Күмбездермен пішіні жағынан дөңгелек келген, шаршылы және көпбұрышты үй-жайлардың төбесі жабылады. Сонымен бірге эллиптикалық күмбездер де кездеседі, оларды кейде жартылай эллипстің көлденең осі айналасында айналғанынан түзілді деп те қарауға болады; 2) түрлі қиғаш не иіле қосылған тоғыспалардың айналатынындай әсер қалдыратын ғимараттың не оның бөлігінің сыртқы жабындысы.

ЖЕЛКЕНДЕРДЕГІ КҮМБЕЗ – желкендерге тірелген күмбес.

СФЕРОКОНИКАЛЫҚ КҮМБЕЗ – оның тігінен түсірілген кесіндісі жебе түрінде келеді (мәселен, төртөзекті жебе түріндегі арка күмбезі).

ҚОЛШАТЫР КҮМБЕЗ – секторларға бөліне қиылып, ашылған қолшатыр бейнесіндегі күмбес.

КУПОЛ, КЛИНЧАТЫЙ – выложенный из клинчатых камней или из обычных кирпичей, но с клинообразными швами.

КУПОЛ, ЛОЖНЫЙ – образованный путем горизонтального напуска колец каменной кладки.

КУПОЛ, СФЕРИЧЕСКИЙ – в форме части шаровой поверхности, чаще всего полушара.

КУРВАТУРА – едва заметная криволинейность, придаваемая прямолинейным архитектурным формам для уничтожения их сухой геометричности и для достижения большей пластической выразительности. Курватура также устраняет оптические искажения архитектурных форм и скульптуры при рассмотрении их на расстоянии в ракурсе.

КУРДОНЕР – парадный двор дворца, особняка или замка, окруженный с трех сторон частями или корпусами П-образного в плане здания и отделенный от улицы сквозной оградой.

ҚЫСТАУ – традиционные зимнее жилище (зимовка) казахов, обычно кыстау занимают с момента наступления холодов. Для строительства кыстау используются саманные,

СЫНА ТҮРІНДЕГІ КҮМБЕЗ – сыналық тастардан не сыналық жіктері бар қарапайым кірпіштерден қаланған күмбез.

ЖАЛҒАН КҮМБЕЗ – көлденең қалау тәсілімен жасалынған күмбез.

СФЕРИКАЛЫҚ КҮМБЕЗ – шардың төбесі, көбінесе жартылай шар түріндегі күмбез.

КУРВАТУРА – тіксызықты сәулет нысандарына бірыңғай геометриялығын білдірмеу және айқын пластикалық бейнелілік үшін берілетін білінер-білінбес қиғаш желі. Курватура сондай-ақ сәулет нысандарының оларды алыстан бүйірінен қарағандағы оптикалық кемшіліктерін де білдірмейді.

КУРДОНЕР – сарайдың, жеке қожалық жайдың не сарайдың үш тұсынан П-түріндегі ғимараттың бөліктерімен не корпустарымен қоршалып, көшеден арасынан өтетін шарбақпен бөлінген ауласы.

ҚЫСТАУ – қазақтың қысқы үйі. Қыстауға әдетте күзгі суық түсе бастаған кезде кіріп, көктемде күн жылынғанға дейін отырады. Қыстау тұрғызуға балшықтан құйылған,

жженные кирпичи, древесина, камышовые щиты и др. естественные материалы.

күйдірілген кірпіштер, ағаштар, камыс бумалары және т.б. табиғи материалдар пайдаланылады.

Л

ЛАГИ – бревна, брусья или металлические балки, расположенные горизонтально и являющиеся опорой для полов здания или помостов.

ЛАКИ – растворы пленкообразующих веществ в органических растворителях. Могут содержать пластификатор, отвердитель и другие добавки, улучшающие качество покрытия.

ЛАКИРОВАННАЯ (ОКРАШЕННАЯ) ДРЕВЕСНОВОЛОКНИСТАЯ (ДРЕВЕСНОСТРУЖЕЧНАЯ) ПЛИТА – древесноволокнистая (древне-ностружечная) плита, у которой одна или обе пласти покрыты лакокрасочными материалами.

ЛАКОКРАСОЧНЫЕ МАТЕРИАЛЫ – природные или синтетические составы, наносимые в жидком состоянии на поверхность изделия и образующие после высыхания тонкие покровные пленки.

ЛАМБРЕКЕН – украшающая верхнюю часть оконного или

ЕДЕНАРҚАЛЫҚ – көлденең орналасқан және ғимараттар мен тақтай тұғырлар үшін тірек болатын бөренелер, білеулер не металл арқалықтар.

ЛАКТАР – органикалық еріткіштерде үлдір қалыптастыратын заттектердің ерітінділері. Құрамында пластификатор, қатырғыш және жабындының сапасын жақсартатын басқа да қоспалар болады.

ЛАКТАНҒАН (СЫРЛАНҒАН) АҒАШТАЛШЫҚТЫ (АҒАШЖАҢҚАЛЫ) ТАҚТА – бір немесе екі қабаты да лак бояу материалдармен сырланған, ағашталшықты тақта.

ЛАК-БОЯУ МАТЕРИАЛДАРЫ – бұйым бетіне сұйық қалпында жағылатын және кепкеннен кейін жіңішке жабын үлдір түзетін табиғи немесе синтетикалық құрамдар.

ЛАМБРЕКЕН – терезе не есік ойығының жоғарғы жағын бе-

дверного проема поперечная драпировка из плотной тяжелой ткани с воланами, складками, кистями. Резное деревянное украшение того же назначения.

ЛАНТЕРНА (итал. lanterna – "фонарь") – небольшая башенка на верхушке купола, проёмы которой являются источником верхнего света.

ЛАПА, РУБКА "В ЛАПУ" – один из способов рубки углов бревенчатых строений. Рубка "в лапу" или "без остатка" характерна тем, что торцы соединяемых в углах бревен (брусьев) не выходят за наружную плоскость стены.

ЛЕМЕХ – продолговатые, иногда слегка изогнутые, деревянные дощечки, по форме обычно напоминающие лопатку или плоскую уступчатую пирамидку. Лемех применялся в русском деревянном зодчестве для покрытия преимущественно глав, а также шатров и др. частей здания.

ЛЕПНИНА – рельефные украшения (фигурные и орнаментальные) на фасадах и в интерьерах зданий, как правило, отлитые или отпрессованные

зендирип тұратын қосетек, бүрмелер, шашақтары бар тығыз ауыр матадан жасалған көлденең шымылдық. Осы мақсатта қолданылатын ағаштан оймышталып жасалған сәндік бұйым да бар.

ЛАНТЕРНА (итальян тілінен – lanterna – "фонарь") – ойық тесіктері жоғарғы жарық көзі болып табылатын, күмбездің төбесінде орналасқан шағын мұнара.

ТАБАНТҮЙІС, "ТАБАНТҮЙІСТІ" ШАБУ – бөренелерден соғылатын құрылыстардың бұрыштарын шабудың бір түрі. "Табантүйісті" немесе "қалдықсыз" шабудың ерекшелігі бұрыштарда түйісетін бөренелердің (білеулердің) бүйірлері сыртқы кеңістіктің сыртына шықпайды.

ЛЕМЕХ (кертпеш тактайша) – пішіні әдетте күрекше немесе тегіс кертпешті пирамидаға келетін ұзынша келген, кейде біраз иілген ағаш тактайша. Орыстың ағаш сәулет өнерінде ғимараттың күмбез төбелерін, сондай-ақ шатырларын және т.б. бөліктерін жабуда пайдаланылады.

ЖАПСЫРМА – әдетте гипстен, сылақтан, бетоннан не басқа материалдардан құйылған не сығымдалып жасалған, ғимараттың қасбеттеріндегі

из гипса, штукатурки, бетона или других материалов.

ЛЕСТНИЦА – конструктивный элемент, соединяющий этажи здания. Состоит из наклонных маршей, этажных (на одной отметке с этажом) и промежуточных (междуэтажных) лестничных площадок.

ЛЕСХА – в древнегреческой архитектуре – здание для собраний, собеседований, "клуб".

ЛЕЩАДЬ, ЛЕЩАДНАЯ ПЛИТА – тонкие каменные плиты, применяющиеся для верхнего настила пола.

ЛИЗЕНА (нем. Lisene, итал. lesena) – плоский вертикальный выступ на стене здания.

ЛИНИИ РЕГУЛИРОВАНИЯ ЗАСТРОЙКИ (линии застройки) – границы застройки, устанавливаемые при размещении зданий (сооружений, строений) с отступом от красных и желтых линий или от границы земельного участка.

ЛИНИИ, ЖЕЛТЫЕ – границы максимально допустимых зон возможного распространения завалов (обрушений) зданий (сооружений) в результате раз-

және интерьерлердегі бедерлі әшекейлер (мүсінді және ою-өрнекті).

БАСПАЛДАҚ – ғимараттың қабаттарын байланыстыратын конструкциялық элемент. Көлбеу қадамдар, қабаттық (қабатпен бір деңгейде) және аралық (қабаттар арасындағы) баспалдақ алаңшаларынан тұрады.

ЛЕСХА – ежелгі грек сәулет өнерінде – жиналыстарға, сұхбаттасуларға арналған ғимарат, "клуб".

ЛЕЩАДЬ, ЛЕЩАДЬ ТАҚТАЛАР – еденнің беткі төсемі ретінде қолданылатын жұқа тас тақталар.

ЛИЗЕНА (иықша) (неміс тілінен – Lisene, итальян тілінен – lesena) – ғимарат қабырғасындағы жайпақ көлденең шығыңқы жер.

ҚҰРЫЛЫС САЛУДЫ РЕТТЕЙТІН СЫЗЫҚ (құрылыс салу сызығы) – қызыл және сары сызықтардан немесе жер учаскесі шекарасынан шегіндіре отырып, үйлерді (ғимараттарды, құрылыстарды) орналастыру кезінде белгіленетін құрылыс салу шекарасы.

САРЫ СЫЗЫҚ – жойқын жер сілкіністері, өзге де табиғи не техногендік сипаттағы зілзала-лардың салдарынан ғимараттардың (құрылыстардың)

рушительных землетрясений, иных бедствий природного или техногенного характера. Желтые линии, как правило, применяются для регулирования разрывов между зданиями и сооружениями.

ЛИНИИ, КРАСНЫЕ – границы, отделяющие территории кварталов, микрорайонов, иных элементов в планировочной структуре населенных пунктов от улиц (проездов, площадей).

ЛИНОЛЕУМ – рулонный материал для покрытия полов, изготавливаемый из пластических масс, в состав которых входят синтетические смолы, растительные масла или их заменители, пластификаторы, наполнители, пигменты и добавки.

ЛИСТЫ, ГИПСОКАРТОННЫЕ ВЛАГОСТОЙКИЕ – гипсокартонные листы, имеющие пониженное водопоглощение (менее 10%) и обладающие повышенным сопротивлением проникновению влаги.

ЛИСТЫ, ГИПСОКАРТОННЫЕ ОБЫЧНЫЕ – гипсокартонные листы, применяемые преимущественно для внутренней отделки зданий и помещений с сухим и нормальным влажностными режимами.

үйінділерге (қиратындыларға) айналуына барынша жол берілетін аймақтар шекарасы. Әдетте сары сызық үйлер мен ғимараттар арасындағы қашықтықты реттеу үшін қолданылады.

ҚЫЗЫЛ СЫЗЫҚ – елді мекендерді жоспарлау құрылымындағы кварталдардың, шағынаудандардың, өзге элементтердің аумағын көшеден (жолдардан, аландардан) бөліп тұратын шекара.

ЛИНОЛЕУМ – пластикалық массадан жасалынған еденнің бетіне төселетін орама материал. Оның құрамында синтетикалық шайыр, өсімдік майы не оны алмастырғыш, пластификаторлар, толықтырғыштар, пигменттер мен басқа да қосындылар болады.

ЫЛҒАЛСАҚТАҒЫШ ГИПСОКАРТОНДЫ ТАБАҚТАР – ылғалды өткізу кедергісі жоғары және су сіңіру қабілеті төмендетілген (10%-тен кем) гипсокартонды табактар.

КӘДІМГІ ГИПСОКАРТОНДЫ ТАБАҚТАР – қалыпты және құрғақ ылғалдылық режимі арқылы ғимараттар мен үй-жайларды ішкі әрлеуіне қолданылатын гипсокартонды табактар.

ЛИФТ – стационарная подъемная машина прерывного действия для вертикальной транспортировки пассажиров и грузов в зданиях и сооружениях.

ЛИЧНОЕ ПОДСОБНОЕ ХОЗЯЙСТВО – вид деятельности для удовлетворения собственных нужд на земельном участке, расположенном в сельской местности и пригородной зоне.

ЛОБОВАЯ ДОСКА – в деревянном зодчестве украшенная резьбой доска, закрывающая переход от бревен стены к доскам фронтона избы.

ЛОДЖИЯ, ЛОДЖА – помещение, открытое с одной или нескольких сторон. Открытые стороны обрамляются аркадами и колоннадами, ограждаются парапетами и балюстрадами.

ЛОПАТКА – вертикальный плоский выступ в стене, в отличие от пилястры не имеющий базы и капители.

ЛЬНЯНЫЕ СКЛАДКИ – способ заполнения плоскости в поздней готике, прежде всего – в мебели; вертикально расположенные плотные ряды складок, которые напоминают вид складок на ткани.

ЛЮКАРНА (франц. *lucarne*, от лат. *lucerna* – светильник, *lux* –

ЛИФТ – ғимараттар мен құрылыстарда адамдар мен жүктерді тасымалдауға арналған тұрақты жұмыс істейтін көтергіш машина.

ӨЗІНДІК ҚОСАЛҚЫ ШАРУАШЫЛЫҚ – ауылдық жерде және қала маңындағы аймақта орналасқан жер учаскесінде өз қажеттерін қанағаттандыруға арналған қызмет түрі.

МАНДАЙША ТАҚТАЙ – ағаш сәулет өнерінде ағаш үйдің қабырға бөренелерінен маңдайша қабырғаларына өтетін тұсты жауып тұратын оймышталып өрнектелген тақтай.

ЛОДЖИЯ, ЛОДЖА – бір немесе бірнеше жағынан ашық үйжай. Ашық жақтары аркадалармен және ұстантiзбектермен көмкеріліп, парапеттермен және балюстрадаармен қоршалады.

ЖАУЫРЫНДЫҚ – қабырғаға батырыла тік түсірілген жалпақ шығыңқы тұс, пилястрден айырмасы – базасы мен капителі болмайды.

ЗЫҒЫР ҚАТПАРЛАРЫ – кейінгі готикада көбіне ағаш жиһаздардағы жалпақ тегістікті толтыру әдісі; тік түсірілген тығыз қатпарлар қатары матадан жасалған бүкпелерді еске салады.

ЛЮКАРНА (төбетерезе) (француз тілінен – *lucarne*, латын

свет) – оконный проем в чердачной крыше или купольном покрытии. Люкарны, имеющие также декоративное значение, снаружи часто украшены наличниками, лепными обрамлениями и т.п.

ЛЮНЕТ, ЛЮНЕТТА (франц. lunette, букв. – лунка) – арочный проем в своде или стене, ограниченный снизу горизонтально. В сквозных люнетах помещаются окна, "глухие" люнеты часто украшаются росписью или скульптурой.

ЛЮСТГАУЗ – садовый павильон типа большой беседки, обычно с пышной архитектурной отделкой. Термин широко употреблялся в начале XVIII века (например, известны люстгаузы второго Летнего сада в Петербурге).

ЛЮСТР – тонкая прозрачная пленка, наносимая на глазурованную поверхность фарфоровых и фаянсовых изделий для придания им после обжига радужного металлического блеска.

тілінен – lucerna – шырағдан, lux – жарық) – шатырлы төбе немесе күмбезді жабындағы терезе ойығы. Сәндік те мәні бар люкарналар сырт жағынан көбіне жақтаулармен, жапсырма жақтаушалармен және т.б. безендіріледі.

ЛЮНЕТ, ЛЮНЕТТА (француз тілінен – lunette, сөзбе-сөз – шұңқыр) – тоғыспа немесе қабырғадағы төменгі жағынан көлденең шектелген аркалық ойық. Саңылаулы люнеттерде терезелер салынады, саңылаусыз люнеттер көбіне көркемсуретпен не мүсінмен әшекейленеді.

ЛЮСТГАУЗ – үлкен жаппа тәріздес, әдетте салтанатты сәулет өнерінде безендірілген бақша павильоны. Бұл термин XVIII ғасырдың басында кең қолданылған (мысалы, Петербургта екінші Жазғы саябақтың люстгауздары әйгілі болған).

ЛЮСТР – күйдіргеннен кейін түрлі-түсті металдай жылтырлық беру үшін фарфор және фаянс бұйымдардың құймаланған бетіне жағылатын жұқа мөлдір үлдір.

М

МАВЗОЛЕЙ – название монументальных гробниц, идущие от гробницы царя Мавзола в Галикарнасе, в Малой Азии.

КЕСЕНЕ – монументалды бейіттердің аты, әуелгі аталуы Кіші Азиядағы Галикарнастың патшасы Мавзолдың қабірінен шыққан.

МАГНИТУДА – условная величина, характеризующая обшую энергию упругих колебаний при землетрясениях и взрывах; относительная энергетическая характеристика очага землетрясения, пропорциональна выделившейся энергии.

МАЗАР – место поклонения, чаще всего погребальное сооружение высокочтимых и духовных лиц (страны мусульманского Востока).

МАЙОЛИКА – крупнопористые керамические изделия с росписью по сырой непрозрачной оловянной глазури, соединяющейся при обжиге с красками. К ним относят испанскую и итальянскую керамику XV-XVI веков.

МАКЕТ – иллюстрационный (наглядный) материал, выполненный в строгом соответствии с масштабом в объемной форме (с детализацией или условно) в целях установления пространственной соразмерности планируемых территорий, проектируемых объектов, их отдельных элементов, а также интерьеров помещений или внутреннего пространства сооружений.

МАЛАХИТ – мелкокристаллический водный карбонат

МАГНИТУДА – жер сілкінісі мен жарылыстар кезінде серпінді тербелістердің жалпы энергиясын сипаттайтын шартты шама; жер сілкінісі ошағының бөлінген энергияға пропорционалды салыстырмалы энергетикалық сипаттамасы.

МАЗАР – сыйынатын жер, көбінесе құрмет тұтатын және әруақты адамдарға арналып салынған кесене ғимарат (Шығыс мұсылман елдері).

МАЙОЛИКА (көркемқыш) – күйдірілгенде бояулармен қосылып кететін кеппеген мөлдір емес қалайы құймаға көркемсурет салынған ірі кеуекті қыш бұйым. Оларға XV-XVI ғасырлардағы испан және итальян қыш бұйымдары жатқызылады.

МАКЕТ – жоспарланып отырған аумақтардың, жобаланып отырған объектілердің, олардың жекелеген элементтерінің, сондай-ақ үй-жайлар интерьерлерінің кеңістіктегі өлшемдігін немесе құрылыстардың ішкі кеңістігін белгілеу мақсатында көлемді нысандағы (түгелдей көрсете отырып не шартты түрде) масштабқа қатаң сәйкес келетін етіп орындалған иллюстрациялық (көрнекі) материал.

МАЛАХИТ – ұсақ кристалды мыс карбонаты, өте әдемі ми-

меди, один из красивейших минералов. Характерен широкой гаммой зеленых тонов – от светло-зеленого с голубизной ("бирюзовый") до черно-зеленого. Используется для облицовки колонн, столешниц, каминов, ваз, торшеров и т.п.

МАЛЫЕ АРХИТЕКТУРНЫЕ ФОРМЫ – сооружения, оборудование и элементы внешнего благоустройства, дополняющие основную застройку.

МАЛЯРНЫЕ РАБОТЫ – окраска поверхностей зданий и сооружений. Малярные составы, получаемые обычно из сухих красящих материалов (пигментов) и связующих веществ, должны хорошо сопротивляться внешним воздействиям, обладать достаточной адгезией (прилипание к поверхности), гидрофобностью (водоотталкивающая способность), быть экономичными, допускать перекраску покрытия.

МАНЕЖ (от француз. manege) – прямоугольное или круглое здание без внутренних перегородок для тренировки лошадей, обучения верховой езде, конноспортивных состязаний.

МАНСАРДА – чердачное помещение, оборудованное для жилых нужд. Названо по фамилии французского архитектора

нералдардың бірі. Жасыл түстердің барлық гаммалары – көгілдір келген ашық жасылдан ("пируза түстес") қара-жасыл түске дейін тән. Ұстандар, үстел үсті, каминдер, құмыралар, торшерлер және т.б. бетін қаптауға пайдаланылады.

ШАҒЫН СӘУЛЕТТІК НЫСАНДАР – негізгі құрылысты толықтыра түсетін, сырттай көріктендіретін құрылыстар, жабдықтар мен элементтер.

БОЯУ ЖҰМЫСТАРЫ – ғимараттар мен құрылыстардың беттерін бояу. Әдетте құрғақ бояғыш материалдары мен байланыстырғыш заттектерден алынатын бояу құрамдары сыртқы әсерлерге жақсы қарсы тұру керек, адгезиялық (бетке жабысу) және гидрофобтық (су жұқтырмайтын қабілет) қасиеті жоғары, үнемді, жабуды қайта сырлауға мүмкіндік беретін болу керек.

МАНЕЖ (француз тілінен – manege) – аттарды жаттықтыру, атқа мініп жүруді үйрету, ат спорты жарыстарына арналған ішкі қалқалары болмайтын тікбұрышты не дөңгелек ғимарат. **МАНСАРД** – шатырдағы тұрғын үй-жай ретінде жабдықталған бөлме. Атауы француз сәулетшісі Ф.Мансардың (1646-

Ф. Мансара (1646-1708). Устройство мансарды дает возможность получить дополнительную полезную площадь в здании.

МАРКА СТРОИТЕЛЬНЫХ МАТЕРИАЛОВ – показатель, устанавливаемый техническими нормами по основной эксплуатационной характеристике или по комплексу главных свойств материалов.

МАРКЕТРИ – мозаичные изображения, выполненные путем наклеивания на основу тонких фигурных пластинок фанеры из различных пород древесины. В ряде случаев добавляются пластинки из слоновой кости, перламутра, металла. Широко используется при изготовлении мебели.

МАСКА – гротескная голова или лицо, декоративный элемент в архитектуре (большей частью на кронштейне) и в мебели (на филенках и резьбе).

МАСКАРОН (франц. *mascairon*, от итал. *mascherone* – большая маска) – декоративный рельеф в виде маски, изображающей (часто в гротескном или фантастическом облике) человеческое лицо или голову животного.

МАСТИКА – приклеивающей материал, состоящий из связующего полимера, наполнителя и добавок.

1708) фамилиясынан шыққан. Мансард салу ғимаратта қосымша пайдалы кеңістік қалыптастырады.

ҚҰРЫЛЫС МАТЕРИАЛДАРЫНЫҢ МАРКАСЫ – материалдардың негізгі пайдаланылу сипаттамасы немесе басты қасиеттерінің кешені бойынша техникалық нормалармен анықталатын көрсеткіш.

МАРКЕТРИ – негізге ағаштың алуан түрінен кесілген жұқа пішінделген фанера тақтайшаларын жапсыру жолымен орындалған мозайкалық бейнелер. Кей жағдайларда піл сүйегінен, перламутр, металдан да пластиналар араластырылады. Жиһаз жасауда кеңінен қолданылады.

МАСКА – адамның сайқымазақ басы мен келбеті, сәулет өнері (көбінесе кронштейнде) мен жиһаздар (қашап келтіріледі) бейнелеу элементі.

МАСКАРОН (француз тілінен – *mascairon*, итальян тілінен *mascherone* – үлкен маска) – адамның беті не жануардың басы бейнеленген (көбіне гротеск немесе фантастикалық кейіпте) бетперде түріндегі сәндік бедер.

МАСТИКА – толтырғыш пен қоспалардан, байланыстырғыш полимерден тұратын желімдеуші материал.

МАТЕРИАЛЫ, АКУСТИЧЕСКИЕ – материалы, применяемые для защиты от шума в конструкциях зданий различного назначения. Подразделяются на звукопоглощающие и звукоизоляционные. Изготавливаются в виде матов, плит, блоков, ваты или сыпучих веществ (керамзит, вспученный перлит).

МАТЕРИАЛЫ, КЕРАМИЧЕСКИЕ – искусственные каменные материалы и изделия, полученные в процессе технологической обработки минерального сырья и последующего обжига при высоких температурах.

МАТЕРИАЛЫ, СТЕНОВЫЕ – применяются для возведения наружных и внутренних стен зданий и сооружений.

МАТИЦА – главная несущая балка, поддерживающая потолочный настил в деревянных постройках.

МАУЭРЛАТ – брус, служащий опорой наклонных деревянных стропил и предназначенный для распределения нагрузки, создаваемой крышей сооружения. Располагается на верхнем внутреннем обрезе каменных стен.

МАШИКУЛИ (франц. machicoulis) – навесные бойни-

АКУСТИКАЛЫҚ МАТЕРИАЛДАР – түрлі ғимараттардың конструкцияларында шудан қорғау мақсатында қолданылатын материалдар. Дыбыссіңіргіш және дыбысоқшаулағыш деп екіге бөлінеді. Төсеніштер, тақталар, блоктар, мақта немесе сусымалы заттектер (керамзит, қопсытылған перлит) түрінде жасалынады.

ҚЫШ МАТЕРИАЛДАР – минералды шикізатты технологиялық өндеу процесінде және кейін жоғары температурада күйдіру арқылы алынған жасанды тас материалдар мен бұйымдар.

ҚАБЫРҒАЛЫҚ МАТЕРИАЛДАР – ғимараттар мен құрылыстардың сыртқы және ішкі қабырғаларын тұрғызу мақсатында қолданылады.

МАТИЦА – ағаш құрылыстардың төбе жабынына тірек болатын негізгі тірек арқалық.

МАУЭРЛАТ – көлбеу ағаш итарқаларға тірек болатын және ғимарат төбесінен түсетін салмақты бөліп көтеруге арналған білеу. Тас қабырғалардың ішкі жоғарғы кесілген тұсында орналасады.

МАШИКУЛДАР (француз тілінен – machicoulis) – ортаға-

цы, расположенные в верхних частях стен и башен средневековых укреплений. Утратив с развитием огнестрельного оружия оборонительное значение, машикули использовались как элемент архитектурного декора. **МЕДАЛЬОН** (франц. medaillon, от итал. medaglione, увеличительное от medaglia – медаль) – изобразительная или орнаментальная композиция (лепной или резной рельеф, роспись, мозайка) в овальном или круглом обрамлении.

МЕЖГОСУДАРСТВЕННАЯ ЭКСПЕРТИЗА ПРОЕКТОВ – обязательная форма экспертизы проектов, представляющих интерес для двух и более государств-участников международного договора о строительстве объекта.

МЕЖГОСУДАРСТВЕННЫЕ НОРМАТИВЫ (МЕЖГОСУДАРСТВЕННЫЕ НОРМАТИВНЫЕ ДОКУМЕНТЫ) В ОБЛАСТИ АРХИТЕКТУРЫ, ГРАДОСТРОИТЕЛЬСТВА И СТРОИТЕЛЬСТВА – система нормативно-технических документов, правил и других обязательных требований, условий и ограничений, включающая межгосударственные градостроительные нормативы, межгосударственные строи-

тельные бекіністердің жоғарғы жағында орналасқан аспалы атыс ойықтары. Атыс қаруының дамуы нәтижесінде өзінің қорғаныстық мәнін жоғалтқан машикулдар сәулет өнерінде декор ретінде пайдаланылған.

МЕДАЛЬОН (француз тілінен – medaillon, итальян тілінен – medaglione, medaglia – медаль сөзінің асырмалы түрі) – сүйір не дөңгелек жиектемедегі бейнелі немесе ою-өрнекті композиция (жапсырмалы не оймалы бедер, көркемсурет, мозайка). **ЖОБАЛАРДЫҢ МЕМЛЕКЕТАРАЛЫҚ САРАПТАМАСЫ** – объектінің құрылысы туралы халықаралық шартқа қатысушы екі және одан да көп мемлекеттің мүддесін білдіретін жобаларды сараптаудың міндетті нысаны.

СӘУЛЕТ, ҚАЛА ҚҰРЫЛЫСЫ ЖӘНЕ ҚҰРЫЛЫС САЛАСЫНДАҒЫ МЕМЛЕКЕТАРАЛЫҚ НОРМАТИВТЕР (МЕМЛЕКЕТАРАЛЫҚ НОРМАТИВТІК ҚҰЖАТТАР) – Қазақстан Республикасы мен басқа мемлекеттің (басқа мемлекеттердің) аумақтарында Қазақстан Республикасы бекіткен халықаралық шарттар негізінде қолданылатын, мемлекетаралық қала құрылысы нормативтерін, мемлекетаралық

тельные нормы и правила, межгосударственные стандарты в строительстве, действующие на основании ратифицированных Республикой Казахстан международных договоров на территориях Республики Казахстан и другого государства (других государств).

МЕЖГОСУДАРСТВЕННЫЙ СТАНДАРТ – стандарт, принятый Межгосударственным Советом по стандартизации, метрологии и сертификации (Межгосударственный Совет) или Межгосударственной научно-технической комиссией по стандартизации, техническому нормированию и сертификации в строительстве.

МЕЗОНИН – жилая надстройка над средней частью жилого, чаще всего небольшого дома.

МЕМОРИАЛЬНЫЕ СООРУЖЕНИЯ – произведения изобразительного искусства и архитектуры, создаваемые в память отдельных лиц и исторических событий.

МЕТАБОЛИЗМ – направление в архитектуре и градостроительстве, развивающееся с 1960-х гг. (японские архитекторы Кензо Танге, Кийонори Кикутакэ и др.). Стремясь преодолеть кризис современных

құрылыс нормалары мен ережелерін, құрылыстағы мемлекетаралық стандарттарды қамтитын нормативтік-техникалық құжаттардың, ережелердің және басқа да міндетті талаптардың, шарттар мен шектеулердің жүйесі.

МЕМЛЕКЕТАРАЛЫҚ СТАНДАРТ – Стандарттау, метрология және сертификаттау жөніндегі мемлекетаралық кеңес (Мемлекетаралық Кеңес) не құрылыста Стандарттау, техникалық нормалау және сертификаттау жөніндегі мемлекетаралық ғылыми техникалық комиссия қабылдаған стандарт.

МЕЗОНИН – тұрғын үйдің, көбінесе шағын үйдің орта бөлігінің үстіндегі адамдар тұратын қосалқы бөлме.

МЕМОРИАЛДЫҚ ҚҰРЫЛЫСТАР – жекелеген тұлғалар мен тарихи оқиғаларды есте қалдыру үшін жасалатын бейнелеу өнері мен сәулет өнерінің туындылары.

МЕТАБОЛИЗМ – 1960-жылдардан бастау алатын сәулет өнеріндегі және қала құрылысындағы бағыт (жапон сәулетшілері Кензо Танге, Кийонори Кикутакэ және т.б.). Қазіргі заманғы қалалар дағдарысын

городов, метаболизм выдвигает принцип динамической изменчивости, органического роста, как систем расселения, так и архитектурных ансамблей и сооружений, сочетания долговременных структур с недолговечными заменяемыми элементами (проекты "плавающего города", "города-башни", "капсульного дома").

МЕТАЛЛИЧЕСКИЕ КОНСТРУКЦИИ – строительные конструкции, изготавливаемые преимущественно из стали.

МЕТИЗЫ – изделия различного назначения, изготовленные из стальной проволоки, катанки или ленты (сварочные электроды, сетки, тязи, крепежные изделия).

МЕТОПА (греч. *metwpon*) – прямоугольные, почти квадратные плиты, которые, чередуясь с триглифами, образуют фриз дорического ордера. Метопы иногда украшались рельефами, реже – живописью.

МЕТРОПОЛИТЕН – вид городского пассажирского электрического транспорта.

МЕХАНИЗАЦИЯ СТРОИТЕЛЬНО-МОНТАЖНЫХ РАБОТ – замена ручных средств труда машинами и ме-

енсеруге тырысқан метаболизм адамдарды жайластыру, сондай-ақ сәулеттік ансамбльдер мен құрылыстар ретіндегі динамикалық өзгеру, табиғи өсу қағидаттарын, ұзақмерзімдік құрылымдардың қысқамерзімдік ауыстырылатын элементтермен үйлесімді бірігуін ұсынады ("жүзіп бара жатқан қала", "қала-мұнара", "капсулалық үй" жобалары).

МЕТАЛЛ КОНСТРУКЦИЯЛАР – көбіне болаттан жасалатын құрылыс конструкциялары.

МЕТИЗЫ – болат сым, созбасым немесе таспадан түрлі мақсаттарға арналып жасалған бұйымдар (дәнекерлеу электродтары, торшалар, тартпалар, бекіту детальдары).

МЕТОПА (грек тілінен – *metwpon*) – тікбұрышты, шаршыға жақын келетін тақталар, триглифтермен кезектесе орналасып, дорийлік ордердің фризин түзеді. Метопалар кейде бедерлермен, кейде көркем суретпен безендіріледі.

МЕТРОПОЛИТЕН – қалалық жолаушылар тасымалдауға арналған электр көлігінің бір түрі.
ҚҰРЫЛЫС-МОНТАЖ ЖҰМЫСТАРЫН МЕХАНИКАЛАНДЫРУ – қол еңбек құралдарын мәшинелер мен меха-

ханизмами; одно из главнейших направлений научно-технического прогресса в строительстве. Строительные и монтажные работы по способу выполнения делят на следующие основные группы: механизированные, комплексно-механизированные, автоматизированные, роботизированные и ручные.

МЕХАНОВООРУЖЕННОСТЬ СТРОИТЕЛЬСТВА – показатель уровня механизации, характеризующий отношением балансовой стоимости машин и механизмов к годовому строительно-монтажным работ.

МЕЧЕТЬ (от араб. "масджид" – место поклонения) – мусульманское культовое сооружение. С VII-VIII веков развивались типы центрально-купольной (мечеть Куббат ас-Сахра в Иерусалиме) и колонной. Позднее сложился тип айванной мечети, с айванами по осям двора и монументальными порталами на главном фасаде. В обращенной к Мекке стене молитвенного зала помещалась одна или несколько молитвенных ниш – михрабов. Обычно украшались резьбой по стуку, камню или дереву, узорной кирпичной или ка-

низмдерге ауыстыру; құрылыстағы ғылыми-техникалық прогрестің ең басты бағыттарының бірі. Құрылыс және монтаж жұмыстары орындау тәсілі бойынша мынадай негізгі топтарға бөлінеді: механикаландырылған, кешенді-механикаландырылған, автоматтандырылған, роботтандырылған және қол жұмысы.

ҚҰРЫЛЫСТЫҢ МЕХАНИКАЛЫҚ ҚҰРАЛДАНУЫ – механикаландыру деңгейінің мәшинелер мен механизмдердің баланстық құнының құрылыс-монтаж жұмыстарының жылдық көлеміне қатынасымен сипатталатын көрсеткіші.

МЕШІТ (араб тілінен – "масджид" – сыйынатын жер) – мұсылмандық культтік құрылыс. VII-VIII ғасырлардан бастап орталық-күмбезді (Иерусалимдегі Куббат-ас-Сахра) және ұстанды түрлері дамыды. Кейінірек ауланың осьтері бойынша айвандары және негізгі қасбетте монументалды порталдары болатын айванды мешіт түрі қалыптасты. Намаз оқитын залының Меккеге қарайтын қабырғасында бір немесе бірнеше намаз оқитын қуыстары – михрабтары болады. Әдетте тасты қашап не ағашты ойып өрнектеу, кірпіштен немесе тас-

менной кладкой, поливной керамикой, инкрустацией, мозайкой, росписью.

МИКРОРАЙОН (от греч. *mikroV* – маленький и франц. *rayon* – радиус, район) – первичная единица современной жилой застройки города. Микрорайон состоит из комплекса жилых домов и расположенных вблизи них учреждений культурно-бытового обслуживания населения (детские сады, ясли, школы, столовые, универсамы, магазины промтоваров первой необходимости).

МОДЕРН – архитектурный стиль конца XIX века и в начале XX века, появившийся благодаря применению Новых технико-конструктивных средств. Характерен свободной планировкой, что создает подчеркнуто индивидуальный облик зданий.

МОДУЛЬ (от лат. *modulus* – мера) – в архитектуре и строительстве исходная мера, принятая для выражения соотношений размеров комплексов, сооружений и их частей. В качестве модуля принимают меру длины (фут, метр), размер одного из элементов здания или размер строительного изделия.

тан өрнектеп қалау, құйма қыш, инкрустация, мозайка, сурет салу арқылы безендіріледі.

ШАҒЫНАУДАН (грек тілінен – *mikroV* – кішкене, ықшам және француз тілінен – *rayon* – радиус, аудан) – қаланың қазіргі заманғы тұрғын үй құрылысының әуелгі бірлігі. Шағынаудан тұрғын үйлер кешенінен және оларға жақын орналасқан халыққа мәдени-тұрмыстық қызмет көрсету мекемелерінен (балабақшалар, яслилер, мектептер, асханалар, әмбебап дүкендер, алғашқы қажет заттардың өндірістік тауарлар дүкендері) тұрады.

МОДЕРН – жаңа техникалық-конструкциялық құралдарды қолданудың арқасында пайда болған XIX ғасырдың аяғы мен XX ғасырдың басындағы сәулет өнеріндегі стиль. Оған ғимараттардың айрықша ашып көрсететін өзіндік бет-бейнесін жасайтын еркін жоспарлау тән.

МОДУЛЬ (латын тілінен – *modulus* – өлшем) – сәулет өнері мен құрылыста кешендер, құрылымдар мен олардың бөліктерінің мөлшерлерінің арақатынасын белгілеу үшін қабылданған бастапқы өлшем. Модуль ретінде ұзындық өлшемін (фут, метр), ғимарат элементтерінің бірінің өлшемін немесе құрылыстық заттың өлшемін алады.

МОДУЛЬОН – архитектурная деталь в виде консоли или кронштейна, поддерживающая выносную плиту венчающего карниза коринфского или сложного ордера.

МОЗАИКА – 1) орнамент или изображение, составленное из разноцветных мелких камешков, кусочков мрамора, окрашенного стекла, смальты, цветной глазурованной керамики и т.п.; 2) поверхность, набранная из гальки, кусочков мрамора, смальты и др.

МОНИТОРИНГ ОБЪЕКТОВ – система наблюдений за состоянием и изменениями объектов архитектурной, градостроительной и строительной деятельности.

МОНТАЖ – сборка, установка в проектное положение и постоянное крепление конструкций (конструктивных элементов) инженерного и технологического оборудования с присоединением к нему средств контроля и автоматики, а также коммуникаций, обеспечивающих подачу сырья, воды, пара, энергии и т.д.

МОНТАЖНЫЙ ПРОЕМ – отверстие в стене или перекрытии, предусмотренное проектом, для обеспечения беспрепятственного перемещения

МОДУЛЬОН – консоль не кронштейн түрінде келген сәулеттік бөлшек, коринфтік немесе күрделі ордердің жоғары ернеудің шығыңқы тақтасын ұстап тұрады.

МОЗАИКА – 1) түрлі-түсті ұсақ тастардан, мәрмәр қиыршықтарынан, боялған шыныдан, смальтадан, жылтырлатылған қыштан және т.б. құрастырылған өрнек не бейне; 2) ұсақ тастардан, мәрмәр сынықтарынан, смальтадан және т.б. жинақталған бет.

ОБЪЕКТИЛЕР МОНИТОРИНГІ – сәулет, қала құрылысы және құрылыс қызметі объектілерінің жай-күйі мен өзгерістерін байқау жүйесі.

МОНТАЖ – бақылау және автоматика құралдарын, сондай-ақ шикізат, су, бу, энергия және т.б. қамтамасыз ететін коммуникацияларды қоса отырып, инженерлік не технологиялық жабдықтардың конструкцияларын (конструкциялық элементтерін) құрастыру, жобалық жағдайына орнату және тұрақты бекіту.

МОНТАЖ ОЙЫҒЫ – жобада көзделген ірі габаритті жабдықтарды не құрылымдардың ірілендірілген түйіндерін монтаждау орнына немесе оларды

крупногабаритного оборудования или укрупненных узлов в конструкциях к месту монтажа или при демонтаже.

МОРОЗОСТОЙКОСТЬ – способность материала после насыщения его водой выдерживать определенное количество циклов замораживания – оттаивания без ухудшения свойств ниже установленного предела.

МОСТ – 1) инженерное сооружение перекинутое через препятствие (река, овраг, дорога). Состоит из опор и пролетов. Промежуточные опоры называются "быками", крайние – "устоями"; 2) в деревянном зодчестве – перекрытие, пол деревянного рубленного строения.

МОСТ, АРОЧНЫЙ – мост с пролётными строениями, основными несущими конструкциями которых служат арки или своды. Характерные особенности арочных мостов – передача опорам не только вертикальных, но и горизонтальных усилий (распора), а также работа арок (сводов) преимущественно на сжатие. Каменные арочные мосты известны с древнейших времён. Современные арочные мосты строят из железобетона (главным образом) или из стали. В отдельных случаях возводят безраспорные арочные мо-

демонтаждағанда кедергісіз жылжытуға арналған қабырғадағы не жабындағы тесік.

АЯЗҒА ТӨЗІМДІЛІК – су сіңдірілген материалдың бірнеше қатыру цикліне төтеп беруі және ерігенде қасиеттерінің төмендеуі белгіленген шектен аспайтындай болуы.

КӨПР – 1) кедергілердің (өзен, ор, жол) үстінен салынған инженерлік құрылым. Тіреуіштер мен аралықтардан тұрады. Арадағы тіреуіштер – "мүйіздер", шеткілері "тіреулер" деп аталады; 2) ағаш сәулет өнерінде – жабын, шабылған ағаш құрылыстың едені.

ДОҒА ПІШІНДЕС КӨПР – аралықтарында негізгі тірек конструкциялары доға не тоғыспалардан тұратын құрылыстары бар көпір. Доға пішіндес көпірлерге тән ерекшеліктер – тіректерге тігінен түсетін күштерді (керу күшін) ғана емес, көлденең күштерді де беру, сондай-ақ доғалардың (тоғыспалардың) негізінен қысуға бағытталғандығы. Тастан жасалған доға пішіндес көпірлер көне замандардан бері белгілі. Қазіргі күні доға пішіндес көпірлерді темірбетоннан (негізінен) не болаттан салады. Кейбір жағдайларда керіп тұра-

сты со специальными элементами (затяжками), воспринимающими распор.

МОСТ, ВИСЯЧИЙ – мост, в котором основной несущей конструкцией является гибкий элемент – кабель (проволочный кабель, стальные канаты, шарнирная цепь), а проезжая часть к нему подвешена.

МОСТОВОЙ ПЕРЕХОД – комплекс инженерных сооружений, состоящей из моста, подходов к нему (эстакад, земляных насыпей или выемок), регуляционных и берегозащитных сооружений.

МРАМОР – карбонатная горная порода, образующаяся при перекристаллизации известняков. Хорошо полируется. Применяется в качестве облицовочного материала.

МРАМОРНАЯ КРОШКА – заполнитель для штукатурных растворов и декоративных бетонов. Состоит из отходов получаемых при разработке мраморных карьеров и изготовления мраморных изделий.

МРАМОРНАЯ ПУДРА – измельченный до порошкообразного состояния белый мрамор. Применяется в качестве добавки к цементу, извести или гипсу при изготовлении декоративных штукатурных растворов.

тын арнайы элементтері бар кергіш тірексіз доға пішіндес көпірлер де салынады.

АСПАЛЫ КӨПІР – оның негізгі тірек конструкциясы иілгіш элемент – кабель (сым кабель, болат канаттар, жылжымалы шынжырлар) болып келеді де, көлік жүретін кесінді бөлігі соларға ілініп тұрады.

КӨПІРЛІ ӨТКЕЛ – көпір, оған кіреберіс (эстакадалар, топырақ үйінділері не оймалары), реттегіш және жаға қорғағыш құрылыстардан тұратын инженерлік құрылыстар кешені.

МӘРМӘРТАС – эктастардың шектен тыс кристалдануынан пайда болатын карбонатты тау жынысы. Жаксы жылтырайды. Қаптама материал ретінде қолданылады.

МӘРМӘРТАС ҰНТАҒЫ – сылақ ерітінділері мен сәндік бетондардың толтырғышы. Мәрмәртас қазбаларын дайындау және мәрмәртас бұйымдарын жасау кезінде алынатын қалдықтардан тұрады.

МӘРМӘРТАС ҰЛПАСЫ – ұсақ ұнтақталған ақ мәрмәртас. Сәндік сылақтардың ерітіндісін жасау кезінде цемент, әк немесе гипске қоспа ретінде пайдаланылады.

МУКАРНЫ – мукарнасы, сталактиты – в архитектуре Ближнего и Среднего Востока декоративные выступы призматической формы, расположенные нависающими друг над другом рядами на сводах ниш, трюпах, полукуполах и т.д. Напоминают сталактиты в пещерах.

МУТУЛ – плоский наклонный выступ под выносной плитой дорического карниза.

МУТУЛЫ (от лат. mutulus) – плоский наклонный выступ под выносной плитой карниза в дорическом ордере, прототипом которого были, по-видимому, стропила двухскатной крыши в древнегреческой деревянной архитектуре.

МУКАРНАЛАР – мукарнастар, сталактиттер – Таяу және Орта Шығыс сәулет өнеріндегі қуыстардың тоғыспаларында, өтпетөғыстарда, жартылай күмбездерде және т.б. бір-бірінің үстіне төніп тұрған қатарлар түрінде орналасатын, призмалық үлгідегі сәндік шығыңқы элементтер. Үңгірлердегі сталактиттерді еске түсіреді.

МУТУЛ – дорилік ернеудің шығып тұратын тақтасының астындағы шығыңқы түсірілген тақта.

МУТУЛДАР (ернеуқалқандар) (латын тілінен – mutulus) – дорилік ордердегі ернеудің шығыңқы тақтасының астындағы жалпақ еңіс шығыңқы жер, олардың түптұлғасы ретінде ежелгі гректік ағаш сәулет өнеріндегі екі еңісті шатырдың итарқаларын атауға болады.

Н

НАГЕЛЬ – деревянный или металлический стержень, служащий для скрепления деревянных изделий (применяется вместо гвоздей).

НАДЗОР, АВТОРСКИЙ – это правомочия автора по осуществлению контроля за:

- разработкой проекта строительства (строительной доку-

НАГЕЛЬ – ағаш бұйымдарды бекітуге арналған ағаш не металл шыбық (шеге орнына қолданылады).

АВТОРЛЫҚ ҚАДАҒАЛАУ – бұл автордың:

- сәулет және қала құрылысы туындысының авторы (авторлары) жүзеге асыратын құры-

Архитектура и строительство

ментации), осуществляемого автором (авторами) архитектурного и градостроительного произведения;

- реализацией проекта строительства, осуществляемого его разработчиками, включая автора (авторов) архитектурного или градостроительного произведения.

НАДЗОР, ТЕХНИЧЕСКИЙ – надзор за строительством на всех стадиях реализации проекта, включая качество, сроки, стоимость, приемку выполненных работ и сдачу объектов в эксплуатацию.

НАДЛЕЖАЩЕЕ СОДЕРЖАНИЕ ОБЪЕКТА КОНДОМИНИУМА – совокупность организационных и технических мероприятий, реализуемых собственниками помещений (квартир), а также лицами, осуществляющими управление объектом кондоминиума, для обслуживания и ремонта общего имущества жилого дома (жилого здания), проводимых в целях предупреждения преждевременного износа несущих конструкций жилого дома (жилого здания).

НАЕМ (АРЕНДА) ЖИЛИЩА – предоставление жилища или

лыс жобасының (құрылыс құжаттамасының) әзірленуіне; - сәулет немесе қала құрылысы туындысының авторын (авторларын) қоса алғанда, әзірлеушілер жүзеге асыратын құрылыс жобасының іске асырылуына бақылау жүргізуді жүзеге асыру жөніндегі құқықтылығы.

ТЕХНИКАЛЫҚ ҚАДАҒАЛАУ – орындалған жұмыстың сапасын, мерзімін, құнын, қабылдап алынуын және объектінің пайдалануға берілуін қоса алғанда, жобаны іске асырудың барлық сатысында құрылысты қадағалау.

КОНДОМИНИУМ ОБЪЕКТИСІН ТИІСТІ ДӘРЕЖЕДЕ КҮТП-ҰСТАУ – тұрғын үйдің (тұрғын ғимараттың) тірек конструкцияларының мерзімінен бұрын тозуының алдын алу мақсатында жүргізілетін, тұрғын үйдің (тұрғын ғимараттың) ортақ мүлкіне қызмет көрсету және оны жөндеу үшін үй-жайлардың (пәтерлердің) меншік иелері, сондай-ақ кондоминиум объектісін басқаруды жүзеге асыратын адамдар іске асыратын ұйымдастырушылық және техникалық іс-шаралардың жиынтығы.

ТҰРҒЫН ҮЙДІ ЖАЛДАУ (ЖАЛҒА БЕРУ) – жалдаушыға

части его нанимателю (арендатору) в постоянное или временное владение и пользование за плату.

НАЙМОДАТЕЛЬ (АРЕНДОДАТЕЛЬ) – сторона в договоре найма жилища, являющаяся собственником жилища или выступающая от имени собственника.

НАКАТ – уложенные сплошным настилом на стены и балки бревна или пластины, составляющие часть плоского покрытия.

НАЛИЧНИК – деревянная (пластиковая) профилированная рамка, обрамляющая дверной или оконный проемы.

НАНИМАТЕЛЬ (АРЕНДАТОР) – сторона в договоре найма жилища, получающая в постоянное или временное пользование жилище или его часть.

НАРЫШКИНСКОЕ БАРОККО (нарышкинский стиль, московское барокко) – условное (по фамилии Нарышкиных) название стилевого направления в русской архитектуре конец XVII – начало XVIII веков: светски-нарядные многоярусные церкви (в Филях и Троицком-Лыкове в Москве) и светские здания с резным белокаменным декором, элементами архитектурного ордера.

(жалға алушыға) тұрғын үйді не оның бір бөлігін ақы төлеттіріп, тұрақты немесе уақытша иеленуге және пайдалануға беру.

ЖАЛҒА БЕРУШІ – тұрғын үйді жалдау шартындағы тұрғын үйді меншіктенуші немесе меншік иесі атынан іс-қимыл жасаушы болып табылатын тарап.

НАКАТ (астар) – қабырғалар мен арқалықтарға тұтас төсем ретінде төселген тегіс жабынның бір бөлігін құрайтын бөренелер не тілімдер (пластиналар).

ЖАҚТАУ – есіктің не терезенің ойығын көмкеріп тұратын ағаштан жасалған (пластиктен) пішінделген жиектемелер.

ЖАЛДАУШЫ (ЖАЛҒА АЛУШЫ) – тұрғын үйді жалдау шартындағы тұрғын үйді не оның бір бөлігін тұрақты немесе уақытша пайдалануға алушы тарап.

НАРЫШКИНДІК БАРОККО (нарышкиндік стиль, мәскеулік барокко) – XVII ғасырдың аяғы – XVIII ғасырдың басындағы орыс сәулет өнеріндегі стильдік бағыттың шартты (Нарышкиндер фамилиясы бойынша) атауы: зайырлық-сәндік көп ярусты шіркеулер (Фильдегі және Мәскеудегі Троицкий-Лыковтағы) және ақ тастардан қашап безендірілген, сәулеттік ордер элементтері бар зайырлық ғимараттар.

НАУЧНО-РЕСТАВРАЦИОННЫЕ РАБОТЫ НА ПАМЯТНИКАХ ИСТОРИИ И КУЛЬТУРЫ – все виды производственных, научно-исследовательских и проектных работ, за исключением археологических, проводящихся на памятниках истории и культуры.

НАЦИОНАЛЬНЫЕ ЗЕМЛЕПОЛЬЗОВАТЕЛИ – граждане Республики Казахстан, юридические лица, созданные в соответствии с законодательством Республики Казахстан, в том числе предприятия с иностранным участием.

НАЩЕЛЬНИК – узкая деревянная (пластиковая) рейка, которой прикрывают щели между досками покрытия или обшивки сооружения.

НЕБОСКРЕБ – высотное здание в несколько десятков этажей (деловое, административное, гостиничное, жилое и др.). Сооружение небоскребов началось в 1880-х гг. в США с изобретением стального каркаса и пассажирских лифтов и было вызвано плотностью городской застройки и дороговизной земельных участков.

НЕДВИЖИМОЕ ИМУЩЕСТВО (НЕДВИЖИМОСТЬ)

ТАРИХ ЖӘНЕ МӘДЕНИЕТ ЕСКЕРТКІШТЕРІНДЕГІ ҒЫЛЫМИ-РЕСТАВРАЦИЯЛАУ ЖҰМЫСТАРЫ – тарих және мәдениет ескерткіштерінде жүргізілетін археологиялық жұмыстарды қоспағанда, өндірістік, ғылыми-зерттеу және жобалау жұмыстарының барлық түрлері.

ҰЛТТЫҚ ЖЕР ПАЙДАЛАНУШЫЛАР – Қазақстан Республикасының азаматтары, Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес құрылған заңды тұлғалар, соның ішінде шетелдік қатысушысы бар кәсіпорындар.

САҢЫЛАУЖАПҚЫШТАР – жабынның не құрылыс қаптамасының тақтайлары арасындағы саңылауларды жабатын жіңішке ағаш (пластик) тақтайшалар.

ЗЕҢГІР ҮЙ – ондаған қабаттардан тұратын биік ғимарат (іскерлік, әкімшілік ғимараттар, қонақүй, тұрғын үй және т.б.). Зеңгір үйлер тұрғызу АҚШ-та 1880-жылдары болат қаңқалар және пассажирлік лифттер ойлап табылғаннан соң басталды және қала құрылысының тығыздығы мен жер учаскелерінің қымбаттығынан туындады.

ЖЫЛЖЫМАЙТЫН МҮЛК – жер учаскелері, сондай-

– земельные участки, а также здания, сооружения и иное имущество, прочно связанное с землей, то есть объекты, перемещение которых без несоразмерного ущерба их назначению невозможно.

НЕЖИЛАЯ ПЛОЩАДЬ ЖИЛИЩА – сумма площадей внутренних подсобных помещений (кухни, ванной комнаты, туалета, прихожей, коридора, квартирной кладовой и тому подобное) в жилище (квартире), исчисляемая в квадратных метрах.

НЕОГОТИКА (от нео... и готика) – в архитектуре XIX века этап ложной готики: научное археологическое изучение готических памятников (Э.Виолле-ле-Дюк во Франции, Т.Рикмен в Великобритании и др.) и стремление применить их каркасную систему к современным нуждам.

НЕРВЮРА – профилированное ребро готического свода.

НЕФ (корабль) (франц. nef, от лат. navis – корабль) – вытянутое помещение, часть интерьера (обычно базилики), ограниченная с одной или с обеих продольных сторон рядом колонн или столбов.

ақ үйлер, ғимараттар және жермен берік байланыстағы өзге де мүліктер, яғни ауыстырылуы олардың мақсатына шектен тыс зиян келтіругісіз мүмкін болмайтын объектілер.

ТҰРҒЫН ҮЙДІҢ ТҰРҒЫН ЕМЕС АЛАҢЫ – тұрғын үй-жайдағы ішкі қосалқы үй-жайлардың (ас үйдің, ванна бөлмесінің, дәретхананың, кіреберістің, дәліздің, пәтер қоймасының және сол сияқтылардың) шаршы метрмен есептелетін алаңы.

НЕОГОТИКА (нео... және готика) – XIX ғасыр сәулет өнеріндегі жалған готика кезеңі: археологиялық ескерткіштерді ғылыми археологиялық зерттеу (Францияда Э.Виолле-ле-Дюк, Ұлыбританияда Т.Рикмен және т.б.) және олардың қаңқалық жүйесін қазіргі заман қажеттіліктері үшін қолдануға тырысу.

НЕРВЮРА – готикалық тоғыспаның жылтыратылған қабырғасы.

НЕФ (кеме) (француз тілінен – nef, латын тілінен – navis – кеме) – ұзына бойынан бір немесе екі жағынан ұстындар мен бағандар қатарымен шектелген созылыңқы келген үй-жай, интерьердің (әдетте базиликаның) бөлігі.

НИМФЕЙ – сооружение, посвященное нимфам – водоем, бассейн. Стена с нишами и фонтанами или архитектурно обработанный грот с источником, украшенный растениями, статуями, фонтанами.

НИША – углубление в стене, часто используемое для скульптуры; подобные декоративные мотивы.

"НОВАЯ АРХИТЕКТУРА" – основное направление архитектуры большинства стран XX века. Ее возникновение связано с быстрым развитием строительной индустрии во второй половине XIX века и в начале XX века, с применением новых строительных конструкций, материалов (металл, стекло, железобетон и др.) и композиционно-планировочных принципов (свободная планировка, четкая функциональная организация пространства, отказ от традиционно классических симметричных схем).

НОРМАТИВЫ, ГОСУДАРСТВЕННЫЕ (государственные нормативные документы) – система нормативных правовых актов, нормативно-технических документов, иных обя-

НИМФЕЙ – нимфтерге арналған құрылыс, суайдыны, хауыз. Қабырғалары ойықтармен және субұрқақтармен не сәулеттік өңделген су көзі бар гроттармен өрнектеліп, өсімдіктермен, мүсіндермен, субұрқақтармен безендіріледі.

ҚУЫС – қабырғаны үңгіп жасалған ойық, көбінесе мүсінге арналып жасалады; мұндай бейнелік мотивтер ағаш жиһаздарында да жиі кездеседі.

"ЖАҢА СӘУЛЕТ ӨНЕРІ" – XX ғасырдағы көпшілік елдердің сәулет өнеріндегі басты бағыты. Оның пайда болуы XIX ғасырдың екінші жартысы мен XX ғасырдың басында құрылыс индустриясының шапшаң дамуымен, жаңа құрылыс конструкцияларын, материалдарды (металл, шыны, темірбетон және т.б.) және композициялық жоспарлау қағидаттарын (еркін жоспарлау, кеңістіктің айқын қызметтік ұйымдастырылуы, дәстүрлі классикалық симметриялы схемалардан бас тарту) қолданумен байланысты.

МЕМЛЕКЕТТІК НОРМАТИВТЕР (мемлекеттік нормативтік құжаттар) – адамның мекендеуі мен тіршілік етуіне қолайлы, қауіпсіз және басқа да қажетті жағдайларды қамтама-

зательных требований, условий и ограничений, обеспечивающих благоприятные, безопасные и другие необходимые условия обитания и жизнедеятельности человека.

НОРМЫ ПРОЖОЛЖИТЕЛЬНОСТИ СТРОИТЕЛЬСТВА – установленная государственными органами прожолжительность строительства объектов. При формировании норм продолжительности строительства возможны два подхода: 1) продолжительность строительства является функцией времяобразующего фактора; 2) прожолжительность строительства является функцией его технико-экономических параметров.

НОРМЫ ТЕХНОЛОГИЧЕСКОГО ПРОЕКТИРОВАНИЯ – нормативные документы по проектированию технологических процессов промышленных предприятий и сооружений.

НОРМЫ, ПРОИЗВОДСТВЕННЫЕ – нормы, устанавливающие величину затрат труда и материальных ресурсов на производство единицы объема работ (единицы продукции).

сыз ететін нормативтік құқықтық актілер, нормативтік-техникалық құжаттар, өзге де міндетті талаптар, шарттар мен шектеулер жүйесі.

ҚҰРЫЛЫС ҰЗАҚТЫҒЫНЫҢ НОРМАЛАРЫ – объектілер құрылыстарының мемлекеттік органдар белгілеген ұзақтығы. Құрылыс ұзақтығының нормаларын қалыптастырғанда екі тәсіл қолданылуы мүмкін: 1) құрылыс ұзақтығы уақытты құрайтын фактордың қызметі болып табылады; 2) құрылыс ұзақтығы оның техника-экономикалық параметрлерінің қызметі болып табылады.

ТЕХНОЛОГИЯЛЫҚ ЖОБАЛАУ НОРМАЛАРЫ – өнеркәсіптік кәсіпорындар мен құрылыстардың технологиялық процестерін жобалау бойынша нормативтік құжаттар.

ӨНДІРІСТІК НОРМАЛАР – жұмыстың көлем бірлігін (өнім бірлігін) өндіруге қажет еңбек және материалдық ресурстар шығындарының шамасын белгілейтін нормалар.

О

ОБДЕЛКА – постоянная конструкция, закрепляющая выработку подземных сооружений и образующая их внутреннюю поверхность.

ОБЕЛИСК (от греч. obeliskos, буквально – небольшой вертел) – возникшее в Древнем Египте мемориальное сооружение в виде граненого (обычно квадратного в сечении), сужающегося кверху каменного столба с заостренной пирамидальной верхушкой.

ОБЛИЦОВКА – конструкция из штучных материалов, образующая наружный слой элементов зданий (стен, колонн, перекрытий, цоколей) и поверхностей сооружений.

ОБЛИЦОВОЧНЫЕ РАБОТЫ – отделка поверхностей конструктивных элементов зданий и сооружений.

ОБЛОМ – архитектурный профиль: полка, вал, гусек, каблучек и т.п.

ОБЛОМЫ, АРХИТЕКТУРНЫЕ – различные по своему поперечному сечению (профилю) протяжённые архитектурные элементы, расположенные преимущественно по горизонтали (на цоколях, в карнизах,

ҚАПТАУ – жерасты құрылыстарының орнын бекітетін және олардың ішкі беттерін құрайтын тұрақты конструкция.

ОБЕЛИСК (ескерткішбаған) (грек тілінен – obeliskos, сөзбе-сөз – шағын шанышқы (істік)) – Ежелгі Египетте пайда болған қырлы, жоғары қарай жіңішке-ре беретін (әдетте қимасында шаршы болатын) ұшы пирамида тәрізді үшкір тас баған түріндегі мемориалды құрылыс.

ҚАПТАМА – ғимараттар элементтерінің (қабырғалар, ұстандар, жабындар, іргелер) және құрылыстар беттерінің сыртқы қабатын құрайтын дара материалдан жасалған конструкция.

ҚАПТАУ ЖҰМЫСТАРЫ – ғимараттар мен құрылыстардың конструкциялық элементтерінің үстіңгі бегін әрлеу.

ҚИЫНДЫ – сәулет өнеріндегі бейін: сөре, білік, қазмойын, тақа және т.б.

СӘУЛЕТТІК БҮЙІРҚИЫНДЫЛАР – көлденең қимасы (профилі) бойынша түрліше болып келетін, негізінен көлденең (шығыңқы іргеде, ернеулерде, қабатаралық белдеулерде немесе тартымдарда, ұстандардың

междуэтажных поясах или тягах, базах колонн), а иногда по наклонной (в карнизах фронтонов), кривой (в архивольтах арок, нервюрах) или ломаной (обрамления порталов, окон) линии.

ОБМЕРЫ – точные измерения всех элементов архитектурного сооружения или комплекса с последующей фиксацией их размера на чертеже. Обмеры – один из основных источников для реставрации или воссоздания произведений архитектуры. В архитектуроведении обмеры – важный материал для анализа закономерностей построения архитектурной формы.

ОБОЙНЫЕ РАБОТЫ – работы по оклейке поверхности стен и потолков обоями или другими рулонными материалами. Технологический процесс обоинных работ состоит из подготовки поверхностей и их оклейки.

ОБОЛОЧКА – тонкостенная конструкция большепролетного покрытия; выполняется из бетона, железобетона, синтетических пленок и других материалов, имеет криволинейные очертания-различаются сферические, цилиндрические и другие оболочки.

негіздерінде), кейде көлбей (маңдайшақабырғалардың ернеулерінде), қисық (аркалардың архивольттарында, нервюрларда) не сынып (порталдар, терезелердің жақтауларында) орналасатын созылыңқы сәулет элементтері.

ӨЛШЕМ – сәулеттік құрылыстың не кешеннің барлық элементтерін тура өлшеп, кейін олардың өлшемін сызбада белгілеп көрсету. Өлшем – сәулет өнері туындысын қалпына келтіру немесе қайта тұрғызу үшін негізгі дереккөздердің бірі. Сәулеттануда өлшем – сәулет өнерінде пішін салудың заңдылығын талдаудағы маңызды материал.

ТҰСҚАҒАЗ ЖҰМЫСТАРЫ – қабырғалар мен төбелерге тұсқағаз немесе басқа орама материалдар жапсыру жұмыстары. Тұсқағаз жұмыстарының технологиялық процесі беттерді дайындаудан және оларды желімдеуден тұрады.

ҚАПТАМАЛЫҚ – үлкен аралық жабындысының жұқа қабырғалық конструкциясы; бетоннан, темірбетоннан, синтетикалық үлдірден және басқа да материалдардан жасалады, қиғаш сызықтана келіп, сферикалық, цилиндрлік және басқа да қаптамаларға бөлінеді.

ОБРЕШЕТКА – бруски, доски, жерди и т.п., располагаемые поперек стропил для настила по ним кровельного материала.
ОБЩАЯ ПЛОЩАДЬ ЖИЛИЩА – сумма полезной площади жилища и площадей балконов (лоджий, веранд, террас), рассчитываемых с применением понижающих коэффициентов в соответствии с нормативно-техническими актами.

ОБЩАЯ ПЛОЩАДЬ ЖИЛОГО ДОМА (ЖИЛОГО ЗДАНИЯ) – сумма полезных площадей всех жилых помещений и площадей всех нежилых помещений, а также площадей частей жилого дома, являющихся общим имуществом.

ОБЩЕЕ ИМУЩЕСТВО – части жилого дома, кроме помещений, находящихся в раздельной собственности. Право на общее имущество включает также предусмотренные законодательством Республики Казахстан права на земельный участок.

ОБЩЕЕ ИМУЩЕСТВО ОГРАНИЧЕННОГО ПОЛЬЗОВАНИЯ – передаваемые в установленном порядке в пользование отдельные части общего имущества отдельному собственнику (собственникам).

ТОРКӨЗ – үстіне жабын материал төсеу үшін итарқаларға көлденең қойылатын білеулер, тактайлар, сырғауылдар және т.б.
ТҰРҒЫН ҮЙДІҢ ЖАЛПЫ АЛАҢЫ – тұрғын үйдің пайдалы алаңының және нормативтік-техникалық актілерге сәйкес төмендеткіш коэффициенттерді қолданып есептелетін балкондардың (лоджалар, дәліздер, террасалар) алаңдарының қосындысы.

ТҰРҒЫН ҮЙДІҢ (ТҰРҒЫН ЖАЙДЫҢ) ЖАЛПЫ АЛАҢЫ – тұрғын үйдегі бүкіл тұрғын үй-жайлардың пайдалы алаңы мен бүкіл тұрғын емес үй-жайлар алаңының, сондай-ақ тұрғын үйдің ортақ мүлік болып табылатын бөліктері алаңының қосындысы.

ОРТАҚ МҮЛІК – тұрғын үйдің бөлек меншіктегі үй-жайлардан басқа барлық бөліктері. Ортақ мүлік құқығы заңнамада көзделген жер учаскесіне құқықты да қамтиды.

ШЕКТЕУЛІ ПАЙДАЛАНЫЛАТЫН ОРТАҚ МҮЛІК – ортақ мүліктің жекеменшік иесінің (меншік иелерінің) пайдалануына белгіленген ретпен берілетін жекелеген бөліктері.

ОБЩЕЖИТИЕ – жилое здание, специально построенное или переоборудованное для проживания лиц, работающих по трудовому договору, студентов (курсантов, аспирантов) и учащихся в период учебы, а также других лиц, имеющих трудовой договор с собственником или владельцем общежития.

ОБЪЕКТ ЗЕМЕЛЬНЫХ ОТНОШЕНИЙ – вся земля в пределах территории Республики Казахстан, отдельные земельные участки независимо от того, что на них расположено, и от правовых оснований их закрепленности за отдельными субъектами, а также права на земельные участки и земельные доли.

ОБЪЕКТ МЕСТНОГО ЗНАЧЕНИЯ – объект, планирование, проектирование и строительство которого независимо от источника финансирования связаны с выполнением задач данной области (города республиканского значения, столицы) и не имеющий целью решение стратегических или иных важных общегосударственных задач.

ОБЪЕКТ РЕСПУБЛИКАНСКОГО ЗНАЧЕНИЯ – объект, планирование, проектирова-

ЖАТАҚХАНА – еңбек шарты бойынша жұмыс істейтін адамдардың, оқу кезеңінде студенттер (курсанттар, аспиранттар) мен оқушылардың, сондай-ақ жатақхананың меншік иесімен не кожайынымен еңбек шарты бар басқа да адамдардың тұруы үшін арнайы салынған немесе қайта жабдықталған тұрғын ғимарат.

ЖЕР ҚАТЫНАСТАРЫНЫҢ ОБЪЕКТІСІ – Қазақстан Республикасы аумағының шегіндегі бүкіл жер, онда орналасқанына және олардың жекелеген субъектілерге бекітіліп берілуінің құқықтық негіздеріне қарамастан, жекелеген жер учаскелеріне, сондай-ақ жер учаскелері мен жер үлестеріне берілетін құқықтар.

ЖЕРГІЛІКТІ МАҢЫЗЫ БАР ОБЪЕКТ – қаржыландыру көздеріне қарамастан, жоспарлануы, жобалануы және құрылысы аталған облыстың (республикалық маңызы бар қаланың, астананың) міндеттерін орындаумен байланысты және стратегиялық немесе өзге де маңызды жалпы мемлекеттік міндеттерді шешу мақсаты жоқ объект.

РЕСПУБЛИКАЛЫҚ МАҢЫЗЫ БАР ОБЪЕКТ – жоспарлануы, жобалануы және са-

ние и строительство которого независимо от источников финансирования связаны с выполнением стратегических или иных важных общегосударственных задач, имеющих межобластное, общереспубликанское, межгосударственное (международное) значение и затрагивающих интересы двух и более областей (города республиканского значения, столицы) или интересы Республики Казахстан и других государств.

ОБЪЕКТ СТРОИТЕЛЬСТВА

– отдельное здание или сооружение со всем относящимся к нему оборудованием, инвентарем, инструментом, галереями, экстакадами, внутренними инженерными сетями и коммуникациями, а также и виды работ (вертикальная планировка, наружные инженерные сети, подъездные и межцеховые пути, благоустройство строительной площадки и др.).

ОБЪЕКТЫ ИСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО НАСЛЕДИЯ – объекты недвижимого имущества со связанными с ними произведениями живописи, скульптуры, прикладного искусства, науки и техники и иными предметами материальной культуры, возникшие в результате исторических собы-

лынуы қаржыландыру көздеріне қарамастан, облысаралық, жалпы республикалық, мемлекетаралық (халықаралық) маңызы бар және екі және одан көп облыстың (республикалық маңызы бар қаланың, астананың) мүдделерін не Қазақстан Республикасының және басқа да мемлекеттердің мүдделерін қозғайтын, стратегиялық немесе өзге де маңызды жалпы мемлекеттік міндеттерді шешумен байланысты объект.

ҚҰРЫЛЫС ОБЪЕКТІСІ

– жеке ғимарат не құрылыс, оған жататын барлық жабдықтар, керек-жарақтар, құрал-саймандар, галереялар, экстакадалар, ішкі инженерлік желілер мен коммуникацияларды қоса алғанда, сондай-ақ жұмыс түрлері (тік тегістеу, сыртқы инженерлік желілер, кіріс және цехаралық жолдар, құрылыс алаңын абаттандыру және т.б.)

ТАРИХИ-МӘДЕНИ МҰРА

ОБЪЕКТІЛЕРІ – тарихи оқиғалар нәтижесінде пайда болған, тарих, археология, сәулет, қала құрылысы, өнер, ғылым мен техника, эстетика, этнология немесе антропология, әлеуметтік мәдениет тұрғысынан құнды болып табылатын, олармен байланысты бейнелеу,

тий, представляющие собой ценность с точки зрения истории, археологии, архитектуры, градостроительства, искусства, науки и техники, эстетики, этнологии или антропологии, социальной культуры.

ОБЪЕКТЫ ОСОБОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ И ГРАДОСТРОИТЕЛЬНОЙ РЕГЛАМЕНТАЦИИ – объекты архитектурной, градостроительной и строительной деятельности, осуществление которой затруднено или невозможно без введения специальных правил (порядка), установления исключений либо внесения дополнений к общепринятым правилам (порядку) использования территорий, территории населенного пункта, отдельного объекта недвижимости.

ОБЪЕКТЫ ПРАВА СОБСТВЕННОСТИ – земли, находящиеся в государственной и частной собственности.

ОБЪЕМ, АРХИТЕКТУРНЫЙ – 1) здание простейших геометрических очертаний (параллелепипед, призма, полусфера и т.п.); 2) крупная часть здания (с помещениями внутри), внешние очертания которой обособляют ее от остального здания.

мүсін, қолданбалы өнер, ғылым мен техника туындылары және материалдық мәдениеттің өзге де заттары бар жылжымайтын мүлік объектілері.

АЙРЫҚША РЕТТЕУ ЖӘНЕ ҚАЛА ҚҰРЫЛЫСЫН РЕГЛАМЕНТТЕУ ОБЪЕКТІЛЕРІ – аумақтардың, елді мекеннің, жылжымайтын мүліктің жекелеген объектісінің аумағын пайдаланудың арнаулы ережелері (тәртібі) енгізілмей, жалпыға бірдей қабылданған ережелерге (тәртіпке) ерекшеліктер белгіленбей не оларға толықтырулар енгізілмей жүзеге асырылуы қиындаған не мүмкін болмайтын сәулет, қала құрылысы және құрылыс қызметінің объектілері.

МЕНШІК ҚҰҚЫҒЫНЫҢ ОБЪЕКТІЛЕРІ – мемлекеттік және жекеменшіктегі жер.

СӘУЛЕТТІК КӨЛЕМ – 1) қарапайым геометриялық кескіндегі (параллелепипед, призма, жарты сфера және т.б.) ғимарат; 2) ғимараттың басқа бөліктерінен өзінің сыртқы кескінімен оқшауланып тұратын ғимараттың ірі бір бөлігі (ішіндегі үй-жайлармен қоса алғанда).

ОБЪЕМНО-ПЛАНИРОВОЧНОЕ РЕШЕНИЕ ЗДАНИЯ – решение поэтажных планов, где взаимоувязаны габариты и форма помещений в плане и в общем объеме здания.

ОБЪЕМНО-ПРОСТРАНСТВЕННОЕ РЕШЕНИЕ ЗДАНИЯ – моделирование внешней формы объема здания на основе объемно-планировочного решения.

ОВЫ (от лат. ovum – яйцо) – орнаментальный мотив в виде яйцеобразных выпуклостей, обрамленных валиками, на капителях и карнизах ионического и коринфского архитектурных ордеров.

ОГНЕСТОЙКИЙ АСБЕСТОЦЕМЕНТНЫЙ ПЛОСКИЙ ЛИСТ – изделие, обладающее повышенным сопротивлением теплопередаче, используемое для защиты строительных конструкций от воздействия огня при пожаре.

ОГНЕСТОЙКИЙ ВОЗДУХОВОД – плотный воздуховод со стенками, имеющими нормируемый предел огнестойкости.

ОГНЕСТОЙКОСТЬ – способность конструкций и изделий в течение определенного времени выдерживать без разруше-

ҒИМАРАТТЫҢ КӨЛЕМДІК-ЖОСПАРЛАУ ШЕШІМІ – жоспарда және ғимараттың жалпы көлемінде үй-жайлардың аумақтары мен пішіндері өзара байланыстырылған әр қабат бойынша жоспарлау шешімі.

ҒИМАРАТТЫҢ КӨЛЕМДІК-КЕҢІСТІКТІК ШЕШІМІ – көлемдік-жоспарлау шешімі негізінде ғимарат көлемінің сыртқы пішінін модельдеу.

ОВТАР (латын тілінен – ovum – жұмыртқа) – ионикалық және коринфтік сәулет өнері ордерлерінің білікшелермен жиектелген жұмыртқа тәріздес дөңестер түріндегі ою-өрнектер.

ОТҚА ТӨЗІМДІ АСБЕСТЦЕМЕНТТІ ТАБАҚ – құрылыс конструкцияларын өрт кезінде от әсерінен қорғауда қолданылатын жылу беру кедергісі жоғары бұйым.

ОТҚА ТӨЗІМДІ АУАТАРТҚЫШ – отқа төзімділік шегі нормаланған қабырғалардан тұратын тығыз ауатартқыш.

ОТҚА ТӨЗІМДІЛІК – құрылымдар мен бұйымдардың белгілі бір уақыт аралығында бұзылмастан жоғары темпера-

ния воздействие высоких температур.

ОГНЕСТОЙКОСТЬ КОНСТРУКЦИИ – способность конструкции сохранять несущие и (или) ограждающие функции в условиях пожара.

ОГНЕУПОРНОСТЬ – способность материалов выдерживать без разрушения воздействие высоких (не ниже 1580 С) температур.

ОГРУНТОВКА – процесс подготовки очищенной и обезжиренной поверхности под окраску путем предварительного нанесения красящих составом с целью выравнивания и уменьшения пористости поверхности, улучшения сцепления с окрасочным слоем и уменьшения общего расхода красителя.

ОКОННИЦА – оконный переплет в виде металлической решетки со слюдяным или стеклянным заполнением. В древних постройках – в виде доски с прорезанными в ней отверстиями.

ОКТАГОН – восьмигранное сооружение, увенчанное восьмигранным же шатровым покрытием.

ОЛИФА, НАТУРАЛЬНАЯ -изготавливается из растительного масла (льняного, конопляного и

тураның әсеріне шыдау қасиеті.

КОНСТРУКЦИЯНЫҢ ОТҚА ТӨЗІМДІГІ – конструкцияның өрт шыққан жағдайда тірек немесе қоршау қызметтерін сақтау қабілеті.

ОТҚА БЕРІКТІК – материалдардың бұзылмастан жоғары температураның (1580 С төмен болмайтын) әсеріне шыдау қасиеті.

АСТАРЛАУ – сырланатын бетті тегістеу және ұсақ қуыстарды азайту, бояу қабатымен ілінісуді жақсарту және бояудың жалпы шығынын кеміту мақсатымен, бояу құрамдарын алдын ала жағу арқылы тазартылған және майсыздалған бетті дайындау процесі.

ЖАҚТАУ – слюда не шыны орнатылған металл тор түріндегі терезе жақтауы. Ағаш үйлерде – ойып тесілген тақтай түрінде болады.

ОКТАГОН – сегіз қырлы шатыр жабындысымен жабылған сегіз қырлы құрылыс.

ТАБИҒИ ОЛИФА – өсімдік майларынан (зығыр, қарасора және т.б.) термиялық өңдеу жо-

т.д.) путем его термической обработки. Применяется главным образом при производстве лакокрасочных материалов.

ОПАЛУБКА – форма, в которую укладывают бетонную смесь (при необходимости и арматуру) при изготовлении бетонных и железобетонных конструкций.

ОПЕОН – круглое отверстие в куполе, предназначенное для освещения. В сооружениях с двойными или тройными куполами через опеон просматривается живопись, размещенная на поверхности второго купола.

ОПОРНЫЙ ПЛАН, ИСТОРИКО-АРХИТЕКТУРНЫЙ – документ, фиксирующий расположение памятников истории и культуры и вновь выявленных объектов, представляющих историческую, научную, художественную и культурную ценность.

ОПОРЫ – устройства, присоединяющие конструкции и передающие действующие на них нагрузки непосредственно или через другие элементы сооружения на основание.

ОРАНЖЕРЕЯ – остекленное сооружение с искусственным климатом, предназначенное для выращивания различных теплолюбивых растений.

лымен алынады. Негізінен лақбояу материалдарын өндіруде қолданылады.

ҚАЛЫП – бетон және темір-бетон конструкцияларын дайындағанда бетон қоспасын (қажет болғанда арматураны да) салатын пішін.

ОПЕОН – жарық түсу үшін қалдырылған күмбездегі дөңгелек тесік. Екі, үш қабатты күбезді ғимараттарда опеон арқылы екінші күмбездің бетіндегі суреттерді көруге болады.

ТАРИХИ-СӘУЛЕТТІК ТІРЕК ЖОСПАРЫ – тарихи, ғылыми, көркемдік және мәдени құндылық болып табылатын тарих пен мәдениет ескерткіштерінің және жаңадан анықталған объектілердің орналасуын тіркейтін құжат.

ТІРЕКТЕР – конструкцияларды біріктіретін және оларға түсетін ауыртпалықты құрылыстың негізіне тікелей не оның басқа да элементтері арқылы беретін құрылғы.

ОРАНЖЕРЕЯ – жылууды ұнататын түрлі өсімдіктерді өсіруге арналған жасанды климатты әйнектелген құрылыс.

ОРГАНИЗАЦИЯ СТРОИТЕЛЬСТВА – система подготовительных и технологических мероприятий, проводимых для организации работ по строительству предприятий, зданий и сооружений индустриальными поточными методами.

ОРГАНИЗАЦИЯ, СУБПОДРЯДНАЯ (СУБПОДРЯДЧИК) – 1) специализированная подрядная организация, привлекаемая генеральным подрядчиком на договорных началах для выполнения настраиваемых объекте отдельных комплексов монтажных и специальных строительных работ; 2) специализированная проектная организация, привлекаемая генеральным проектировщиком на договорных началах для разработки отдельных разделов проекта.

ОРДЕР (лат. ordo – порядок, строй) – 1) определенная художественная система стоечно-балочной конструкции, разработанная в древней Греции и перешедшая в архитектуру других стран и периодов в своеобразной трактовке (Рим, Ренессанс, классицизм). Основу ордера составляют художественно разработанные стойка – колонна и балочное перекрыты-

ҚҰРЫЛЫСТЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ – кәсіпорындардың, фирмалар мен құрылыстардың құрылысын индустриалды үздіксіз әдіспен жүргізу жөніндегі жұмыстарды ұйымдастыру мақсатында жүргізілетін әзірлік және технологиялық іс-шаралардың жүйесі.

ҚОСАЛҚЫ МЕРДІГЕРЛІК ҰЙЫМ (ҚОСАЛҚЫ МЕРДІГЕР) – 1) салынып жатқан объектідегі монтаждау және арнайы құрылыс жұмыстарының жекеленген кешендерін орындау үшін бас мердігер шарт негізінде тартатын мамандандырылған мердігерлік ұйым; 2) жобаның жекеленген бөлімдерін әзірлеу үшін бас жобалаушы шарт негізінде тартатын мамандандырылған жобалаушы ұйым.

ОРДЕР (латын тілінен – ordo – тәртіп, қатар) – 1) Ежелгі Грекияда әзірленіп, басқа елдердің сәулет өнері мен өзіндік түсініктемесімен кезеңдерге (Рим, Қайта өрлеу, классицизм) өткен белгілі бір тірек-арқалықты көркем жүйе. Ордердің негізін көркем жасалынған дңгек – ұстан мен арқалық жабын – антаблемент құрайды; одан әрі ордердің құрамына

тие – антаблемент; в состав ордера включаются далее подножие колоннады (крепида, стерабад, цоколь) и фронтон; 2) аналогичная система стоечно-балочной конструкции с применением не колонн, а пилястр; 3) в качестве особой разновидности ордера могут рассматриваться системы опор арок и опор сводов, в которых используются некоторые основные формы и пропорции античных колоннад и ордера (формы и пропорции колонн и антаблемента, соотношения интерколумниев и т.д.); 4) термин "ордер" нередко применяется к некоторым системам стоечно-балочных конструкций, не связанных с архитектурой греческой античности, например в Египте.

ОРНАМЕНТ – декоративный элемент в строительном, изобразительном и прикладном искусстве, состоящий из повторяющихся стилизованных природных или архитектурных форм. Основное предназначение: заполнение поверхностей, обрамление, разделение частей, украшение внутренних стен, потолков и фасадов зданий.

ОРНАМЕНТ "УШНОЙ РАКОВИНЫ" ИЛИ ХРЯЩ –

ұстантiзбектiң түбi (тiрек, стереобад, iрге) мен фронтон кiредi; 2) тiрек-аркалықты конструкцияның ұстындарды емес пилястрдi қолданған осыған ұқсас жүйесi; 3) ордердiң ерекше түрлерi ретiнде аркалар мен тоғыспалардың тiректер жүйелерi де қаралуы мүмкiн, бұларда антикалық ұстантiзбектер мен ордердiң кейбiр негiзгi формалары мен пропорциялары (ұстандар мен антаблементтiң формалары мен пропорциялары, интерколумнийлер қатынасы және т.б.) пайдаланылды; 4) "ордер" терминi кейде грек антикалық сәулет өнерiмен байланысы жоқ, мәселен Египетте, тiрек-аркалықты конструкциялардың кейбiр жүйелерiне де қолданылады.

ӨРНЕК – құрылыс, бейнелеу және қолданбалы өнердегi стильдендiрiлген қайталанған табиғи немесе сәулет үлгiлерiнен тұратын сәндiк элемент. Негiзгi қолданылу мақсаты: беттердi толтыру, жиектеу, бөлiктердi ажыратып тұру, ғимараттың iшкi қабырғаларын, төбелерiн және қасбеттерiн безендiру.

"ҚҰЛАҚ БАҚАЛШАҒЫ" НЕМЕСЕ ШЕМІРШЕК ТҮ-

элемент орнамента позднего ренессанса в виде хрящевидного утолщения.

ОРНАМЕНТ ИЗ МОНЕТ – украшение, применявшееся в ренессансе, в виде наложенных друг на друга монет.

ОРНАМЕНТ, АЖУРНЫЙ (МАСВЕРК) – архитектурный орнамент готики. Название говорит о том, что в основе этого орнамента не лежит никакой конкретной органической формы, он создан при помощи циркуля, т.е. сконструирован. Часто встречается в мебели (выполняется из дерева) и на зданиях (выполняется из камня). Впервые появился ажурный орнамент окна. Когда два окна охвачены одной аркой, то под сводом этой арки остается пустое пространство, оно-то и заполняется ажурным орнаментом. Формы этого орнамента чрезвычайно разнообразны, самыми излюбленными являются розы, различные контурные формы (например, украшение, составленное из частей круга).

ОРНАМЕНТ, ГЕОМЕТРИЧЕСКИЙ – состоящий из простых геометрических фигур, ритмически последовательный или плоскостной орнамент.

РИНДЕГІ ӨРНЕК – қалыңдатылған шеміршек түріндегі кейінгі қайта өрлеу дәуірі әшекейінің элементі.

ТЕҢГЕЛІ ӨРНЕК – қайта өрлеу дәуірінде қолданылып, бір-біріне тіркелген теңгелер түріндегі әшекей.

ТҮРЛІ-ТҮСТІ ӨРНЕК (МАСВЕРК) – готиканың сәулет өрнегі. Аты бұл өрнектің негізінде ешқандай нақты органикалық формаға байланысы жоқтығын білдіреді, ол циркульдің көмегімен жасалынған, былайша айтқанда, құрастырылған. Жиындарда (ағаштан жасалады) және ғимараттарда (тастан жасалады) жиі кездеседі. Алғаш рет терезелік сәнді өрнек пайда болды. Екі терезе арка арқылы байланыстырылғанда осы арканың тоғыспасы астында ашық орын қалдырылып, ол сәнді өрнекпен толықтырылып келді. Бұл өрнектің түрлері саналуан, аса көзге түсетіндері – райхан гүлдері, көптеген контурлық нысандар (мысалы, шеңбердің бөліктерінен құрастырылған әшекейлер).

ГЕОМЕТРИЯЛЫҚ ӨРНЕК – қарапайым геометриялық фигуралардан тұратын өрнек, біркелкі "ырғақты" не тегіс өрнек. Өте таңдамалы нұсқала-

Наилучшие примеры можно найти в романском стиле.

ОРНАМЕНТ, КАЗАХСКИЙ, НАЦИОНАЛЬНЫЙ – включает в себя многообразие кочевой культуры, степные мотивы, национальные традиции, а также приверженность окружающей среде.

ОРНАМЕНТ, ЛИСТВЕННЫЙ – характерное для готики украшение из вьющихся растений и листьев (например, листья винограда), обычно стилизованное, иногда в натуральном виде.

ОРНАМЕНТ, ПЛОСКОСТНЫЙ – стилизованный орнамент, использующий свойства и особенности плоскости, не подчеркивающий объема, например, узор для обоев или ткани.

ОРНАМЕНТ, СТИЛИЗОВАННЫЙ В ВИДЕ ЦВЕТКА ЛОТОСА – стилизованная "водяная роза", часто встречается в восточной орнаментике (Индия, Египет).

ОРНАМЕНТ, СТИЛИЗОВАННЫЙ В ВИДЕ ШИШКИ ПИНИИ – орнамент, распространенный в восточном искусстве. Еще у ассирийцев использовался в качестве мебельной ножки.

рын роман стилинен табуға болады.

ҚАЗАҚТЫҢ ҰЛТТЫҚ ӨРНЕГІ – қазақ өрнектерінде халықтың ұлттық бояулары, дәстүрлері, көшпелі халыққа тән қолданбалы өнер танбалары, сайын даланың көріністері, қоршаған ортаға байланысты мотивтер көптеп ұшырасады.

ЖАПЫРАҚТЫ ӨРНЕК – әдетте стильдендіріліп, кейде табиғи түрінде берілетін ирек өсімдіктер мен жапырақтар (мысалы, жүзім жапырақтары) түріндегі готикалық сәулет өнеріне тән әшекей.

ТЕГІС ӨРНЕК – тегістіктің қасиеттері мен ерекшеліктері пайдаланылған стильдендірілген өрнек, көлемі аса үлкен емес, мысалы, қабырғалық орамдарға немесе маталарға салынады.

ЛОТОС ГҮЛІ ТҮРІНДЕ СТИЛЬДЕНДІРІЛГЕН ӨРНЕК – стильдендірілген "лотос" шығыстық (Үндістан, Египет) өрнектемеде жиі кездеседі.

ПИНИЯ ЖАҢҒАҒЫ ТҮРІНДЕГІ СТИЛЬДЕНДІРІЛГЕН ӨРНЕК – шығыс өрнегінде жиі кездеседі. Ассириялықтар ағаш жиһаз бұйымдарының аяқтарына пайдаланған.

ОРТОГОНАЛЬ – в архитектурном проектировании – система изображений плана или фасада, выполненная в прямых линиях, без учета перспективных сокращений.

ОРТОСТАТ – вертикальные плиты в нижней части каменной стены, иногда обработанные скульптурными рельефами.

ОСНОВНОЙ ПЕРИОД СТРОИТЕЛЬСТВА – период, в течение которого осуществляется процесс возведения зданий и сооружений, включающий выполнение строительных, монтажных, специальных, вспомогательных, транспортных и др. работ.

ОТОПЛЕНИЕ – искусственный обогрев помещений с целью возмещения в них тепловых потерь и поддержания на заданном уровне температуры, определяемой условиями теплового комфорта для находящихся в помещении людей или требованиями происходящего процесса.

ОХЛУПЕНЬ – бревно с желобом, венчающее крышу в деревянной архитектуре. Концы охлупня нередко получают скульптурное завершение (Конёк). Иногда охлупни применялись в каменном зодчестве

ОРТОГОНАЛЬ – сәулеттік жобалауда – болашақтағы қысқартуларды есепке алмай, түзу сызықтармен сызылған жоспарды не қасбетті бейнелеу жүйесі.

ОРТОСТАТ – тас қабырғаның төменгі жағындағы, кейде мүсіндік бедерлермен өңделген тік тақталар.

ҚҰРЫЛЫСТЫҢ НЕГІЗГІ КЕЗЕҢІ – құрылыс салу, монтаж, арнайы, қосалқы, көлік және т.б. жұмыстарды қоса алғанда, ғимараттар мен құрылыстар тұрғызу процесі жүзеге асырылатын кезең.

ЖЫЛЫТУ – бөлмедегі адамдардың немесе онда болатын технологиялық процестер талаптарының жылумен жабдықтау жағдайлармен анықталатын, үй-жайлардың жылу шығындарының орнын толтыру және температураны берілген деңгейде ұстап тұру мақсатымен оларды жасанды жылыту.

ЖАЛБӨРЕНЕ – ағаш сәулет өнеріндегі шатырдың ең ұшындағы науалы бөрене. Жалбөрененің ұштары көбіне мүсінделіп аяқталады (ат мүсіні). Жалбөрелер тас сәулет өнерінде де қолданылған (мысалы, Псков-

(например, в средневековой культовой архитектуре Пскова).

ОХРАНА ПАМЯТНИКОВ ИСТОРИИ И КУЛЬТУРЫ – система международных, государственных и общественных мероприятий, ставящих целью сохранение и защиту культурного наследия человечества.

тың ортағасырлық культтік сәулет өнерінде).

ТАРИХ ЖӘНЕ МӘДЕНИЕТ ЕСКЕРТКІШТЕРІН ҚОРҒАУ – адамзат баласының мәдени мұрасын сақтау мен қорғауды мақсат етіп қойған халықаралық, мемлекеттік және қоғамдық іс-шаралар жүйесі.

П

ПАВИЛЬОН (франц. pavillon, от лат. papilio – шатёр) – 1) отдельная постройка, имеющая малый размер или облегчённую открытую конструкцию, особую связь с природой; 2) часть большого здания, увенчанная самостоятельной крышей; 3) постоянная или временная постройка, предназначенная для выставочной экспозиции, киносъёмки, торговли и т.д.

ПАГОДА – культовое буддийское здание мемориального назначения или хранилище реликвий (Китай).

ПАДДУГА – поверхность, расположенная над карнизом в помещении. Переход от плоскости стены к поверхности потолка.

ПАЗ – выемки в досках или других видах пиломатериалов, в которые вставляется шип дру-

ПАВИЛЬОН (француз тілінен – pavillon, латын тілінен – papilio – шатыр) – 1) шағын көлемді немесе жеңілдетілген ашық құрылымды, табиғатпен ерекше байланыстағы жеке тұрған құрылыс; 2) үлкен ғимараттың көбіне өз алдына жеке шатырмен жабылған бөлігі; 3) көрме экспозицияларына, кино түсіру, сауда-саттық және т.б. арналған тұрақты не уақытша құрылыс.

ПАГОДА – мемориалдық мақсаттағы буддалық культтік не дінге табынатын ғимарат (Қытай).

ПАДДУГА (доғаасты) – үйжайлардағы ернеудің үстінде орналасатын бет. Қабырғаның төбеге жалғасатын тұсы.

СЫНАЛЫҚ – ағаштарда не басқа да ағаш материалдарында кездесетін ойық тілік, оған

гой детали; вид соединения деревянных элементов.

ПАЗИК – инструмент для выборки пазов в элементах деревянных конструкций.

ПАЛАТЫ – жилое каменное здание с большим количеством помещений, иногда в два и более этажей (древняя Русь).

ПАЛАЦО – дворец, особняк.

ПАЛИСАД – стена из врытых в землю и соединенных между собой столбов высотой в несколько метров.

ПАЛЬМЕТТА – веерообразный растительный орнамент. Варианты: 1) египетская; 2) вавилонская; 3) ассирийская и 4) греческая пальметты. В архитектуре и в мебели отдельно стоящие пальметты использовались в качестве венчающего элемента или фриза.

ПАМЯТНИКИ АРХЕОЛОГИИ – стоянки, городища, курганы, остатки древних поселений, укреплений, производств, каналов, дорог, древние места захоронений, каменные изваяния, наскальные изображения и надписи, участки исторического культурного слоя древних

өзге бөліктің шығыңқы тілігі сұғылады, ағаштан жасалған элементтерді біріктірудің әдісі.

КЕРТПЕШ – ағаш құрылымдардың элементтеріне ойықтар жасауға қолданылатын құрал.

ПАЛАТАЛАР – көптеген бөлмелері бар тастан қаланған тұрғын ғимарат, кейде екі немесе көп қабатты болып келеді (көне Русь).

ПАЛАЦО – сарай, жеке үй.

ПАЛИСАД – биіктігі бірнеше метр болатын жерге қазылып орнатылған және өзара байланыстырылған бағандардан тұратын қабырға.

ПАЛЬМЕТТА – қолжелдеткішіне ұқсас өсімдік түріндегі өрнек. Варианттары: 1) египеттік; 2) вавилондық; 3) ассириялық және 4) гректік пальметталар. Сәулет өнері мен жиһаздарда жекелеген пальметталар аяқталар элемент немесе фриз ретінде пайдаланылып келді.

АРХЕОЛОГИЯ ЕСКЕРТКІШТЕРІ – тұрақтар, қалашықтар, қорғандар, ежелгі қоныстардың, бекіністердің, өндірістердің, арналардың, жолдардың қалдықтары, ежелгі қорымдар, тас мүсіндер, жартастағы бейнелер мен жазбалар, ежелгі елді мекендердің тарихи

населенных пунктов и иные места, имеющие следы жизни и деятельности древнего человека.

ПАМЯТНИКИ ГРАДОСТРОИТЕЛЬСТВА И АРХИТЕКТУРЫ – архитектурные ансамбли и комплексы, исторические центры, площади, улицы, остатки древней планировки и застройки городов и других населенных пунктов; сооружения гражданской, жилой, промышленной, военной, культовой архитектуры, народного зодчества, а также связанные с ними произведения монументального, декоративно-прикладного и садово-паркового искусства, природные ландшафты.

ПАМЯТНИКИ ИСТОРИИ И КУЛЬТУРЫ – отдельные здания, сооружения и ансамбли, историко-культурные ландшафты и другие достопримечательные места, созданные человеком или являющиеся совместным творением человека и природы, связанные с историческим прошлым народа, развитием общества и государства, включенные в Государственный список памятников истории и культуры.

ПАНДАТИВ – скульптурное лепное украшение, расположенное (висящее) в вершине свода.

мәдени қабатының учаскелері және ежелгі адамның өмірі мен қызметінің іздері бар өзге де орындар.

ҚАЛА ҚҰРЫЛЫСЫ МЕН СӘУЛЕТ ЕСКЕРТКІШТЕРІ – сәулет ансамбльдері мен кешендері, тарихи орталықтар, алаңдар, көшелер, қалалар мен басқа да елді мекендердің ежелгі жоспарлануы мен құрылысының қалдықтары; азаматтық, тұрғын үй, өнеркәсіптік, әскери, культтік сәулеттің, халық сәулетшілігінің құрылыстары, сондай-ақ олармен байланысты монументтік, сәндік-қолданбалы және бақша-саябақ өнерінің туындылары, табиғат ландшафты.

ТАРИХ ЖӘНЕ МӘДЕНИЕТ ЕСКЕРТКІШТЕРІ – Тарих және мәдениет ескерткіштерінің мемлекеттік тізіміне енгізілген, халықтың өткен тарихымен, қоғам мен мемлекеттің дамуымен байланысты, адам жасаған немесе адам мен табиғаттың бірлескен туындысы болып табылатын жекелеген ғимараттар, құрылыстар мен ансамбльдер, тарихи-мәдени ландшафттар және басқа да көрікті жерлер.

ПАНДАТИВ – тоғыспа ұшында орналасатын (салбырап тұратын) сәндік жапсырма мүсін.

ПАНДУС – прямоугольная или криволинейная в плане наклонная площадка, служащая для обеспечения плавного перехода с отметки грунта на отметку пола здания. Чаще всего устраивается в общественных, промышленных зданиях, транспортных сооружениях и гаражах, подземных переходах и т.д.

ПАНДУС, ИТАЛЬЯНСКИЙ – пологая лестница с низкими проступями и наклонными ступенями.

ПАНЕЛЬ – 1) вертикальный плоскостной элемент заводского изготовления, применяемый в строительстве зданий или сооружений различного назначения и выполняющий несущие, ограждающие или совмещенные (несущие и ограждающие) функции; 2) нижняя часть стены помещения, отличающаяся по отделке от всей стены.

ПАНЕЛЬ, АСБЕСТОЦЕМЕНТНАЯ – изделие, представляющее собой плоскостной строительный элемент, имеющий асбестоцементные наружные поверхности и внутреннее пространство, заполняемое при необходимости изоляционным материалом, предназначенное для использования в вертикальном положении.

ПАНДУС – жоспарлау барысында тікбұрышты не қиғаш сызықты еңіс алаңқай, үйдің табандығынан еденіне жаймен біркелкі көшуді қамтамасыз етуге қызмет етеді. Көбінесе қоғамдық, өнеркәсіптік ғимараттарда, көлік құрылыстарында, гараждарда, жер астынан өтетін тұстарда және т.б. қолданылады.

ИТАЛЬЯН ПАНДУСЫ – аласа қадамды еңіс басқышты көлбеулеу келген баспалдақ.

ПАНЕЛЬ – 1) әртүрлі мақсаттағы ғимараттар мен құрылыстар салуда қолданылатын, тірек, қоршау немесе қосарланған (тірек және қоршау) қызмет атқаратын, зауытта дайындалған тік жазық элемент; 2) әрлеуімен барлық қабырғалардан ерекшелейтін үй-жай қабырғасының астыңғы бөлігі.

АСБЕСТОЦЕМЕНТТІК ПАНЕЛЬ – біртегіс құрылыстық элемент болып табылатын бұйым, сыртқы беті асбестоцементтен, ал ішкі беті қажетіне қарай оқшаулағыш материалдармен толықтырылады, тігінен тұрғызылып қолданылады.

ПАННО – часть поверхности стены, двери, потолка и т.п., заключенная в рамку и нередко заполненная барельефом, росписью, картиной на холсте и т.п.

ПАРАПЕТ – невысокая стенка, служащая ограждением крыш, террас, набережных, лестниц, крутых склонов дорог и пр.

ПАРКЕТ – пол из плиток твердой древесины, прежде – из различных древесных пород со вставками. В наше время распространен паркет, выложенный елочкой или американский паркет.

ПАРТЕР (франц. parterre, от par – по и terre – земля) – в садово-парковом искусстве открытая часть сада или парка (в регулярном парке участки правильной формы с узорами из стриженого буксуса, цветных песков, толченого кирпича, угля; в пейзажном – в виде лужаек) с газонами, цветниками, водоемами, бордюрами из кустарника, иногда украшенного скульптурой, фонтанами, куртинами, отдельными деревьями.

ПАННО – кабырғаның, есіктің, төбенің жақтауға алынған және көбіне барельефпен, жазулармен, салынған суреттермен безендірілетін үстіңгі бетінің бөлігі.

ПАРАПЕТ – жабындының, террасаның, баспалдақтардың, ылди жолдардың және т.б. қоршауы ретіндегі аласа келетін тұтас қабырға.

ПАРКЕТ – қатты ағаш тақтадан, ең алдымен бір-біріне кигізілген ағаш түрлерінен алынған тақтадан жасалған еден. Қазіргі кезде шырша түрінде қаластырылған немесе американдық паркеті кең таралған.

ПАРТЕР (француз тілінен – parterre, par – бойымен, бетімен және terre – жер) – бақша-саябақ өнерінде бақшаның не саябақтың газондалған, гүлзарлы, суайдындары, жиектемелері бар, бұталардан тұратын көмкермесі бар, кейде мүсіндермен, субұрқақтармен, қоспадуалдармен, жекелеген ағаштармен безендірілген ашық бөлігі (тұрақты саябақтарда қыркылған буксутан, түрлі-түсті құмнан, үгітілген кірпіштен, көмірден жасалған ою-өрнектері бар түзу пішінді жер бөліктері; пейзаждық саябақтарда көгал түріндегі жерлер).

ПАРУС – конструкция, являющаяся переходной от прямоугольного основания к купольному покрытию; паруса различаются по конструкции на: 1) балочно-консольные и 2) арочно-сводчатые (к этой группе относятся тромпы).

ПАССАЖ (франц. passage букв. – проход, переход) – 1) (устаревшее выражение) отдельное место в тексте книги, статьи, речи; 2) в музыке – последование звуков в быстром движении (часто трудное для исполнения); 3) в архитектуре – тип торгового или делового здания, в котором магазины или конторы размещены ярусами по сторонам широкого прохода с остекленным покрытием; 4) один из видов верховой езды – высокая ритмичная рысь; 5) в переносном смысле – неожиданное происшествие, странный оборот дела.

ПАТИНА – изменения, происходящие на поверхности металла и дерева под действием воздуха. Они сопровождаются изменением цвета, появлением своеобразного блеска или признаков старения.

ПАТИО (исп. patio) – открытый внутренний двор, часто окруженный галереями. Широ-

ЖЕЛКЕН – тікбұрышты негізінен күмбезді жабындыға ауысатын конструкция; желкендер конструкциялары бойынша: 1) аркалық-консольдық және 2) аркалық-тоғыспалы (бұл топқа троптар жатады) болып бөлінеді.

ПАССАЖ (француз тілінен – passage сөзбе-сөз – өту) – 1) (ескірген сөз) кітап, мақала, сөз мәтінінің жеке бір бөлігі; 2) музыкада – дыбыстырдың жылдам ырғақта ілесуі (көбіне орындауы қиын болып келеді); 3) сәулет өнерінде – әйнектелген дүкендер мен конторлар кең дәліздің бойымен қабат-қабат болып орналасатын сауда-саттық не іскерлік ғимараттың бір түрі; 4) атта салт жүрудің бір түрі – биік, ырғақты желіс; 5) ауыспалы мағынада – күтпеген оқиға, істің таңғаларлық беталысы.

ПАТИНА – ауаның әсерінен металл мен ағаш бетінде болатын өзгерістер. Өзіндік жылтырақтары мен ескіру белгілері пайда болып, түстері де өзгеріп отырады.

ПАТИО (испан тілінен – patio) – көбіне галереялармен қоршалған ішкі ашық аула. Жерорта

ко распространен в средиземноморских странах и в Латинской Америке.

ПЕНДЕЛЬТЮР – дверь на качающихся петлях, открывающаяся в обе стороны.

ПЕНОПЛАСТ – материал, имеющий пористую структуру состоящую из несообщающихся ячеек. Имеют низкую плотность, высокие тепло- и звукоизоляционные характеристики. К недостаткам можно отнести горючесть.

ПЕНОПОЛИСТИРОЛ – теплоизоляционный материал, разновидность термопластичных пенопластов. Наилучшими характеристиками обладает пенополистирол, изготовленный методом экструзии.

ПЕНОПОЛИУРЕТАН – теплоизоляционный материал. Может быть жестким или эластичным. Разновидность пенопластов.

ПЕНОСИЛИКАТ – искусственный каменный материал ячеистой структуры, полученный в результате затвердения пластичной известково-песчаной смеси, смешанной с технической пеной.

ПЕНОСТЕКЛО – ячеистый материал, получаемый при спекании тонкоизмельченного стекла. Пеностекло с сообщаю-

теңізі елдерінде және Латын Америкасында кең таралған.

ПЕНДЕЛЬТЮР – тербелмелі топсаларға ілінген, екі жаққа да ашылатын есік.

КӨБІҚТАС – қуыстары бір-бірімен қосылмайтын кеуекті құрылымы бар материал. Тығыздығы төмен, жылу – және дыбысоқшаулағыш қасиеттері жоғары. Кемшілігі ретінде жанғыштығын атауға болады.

КӨБІҚПОЛИСТИРОЛ – термопластикалық көбіқтастардың бір түрі болып табылатын жылуоқшаулағыш материал. Экструзия тәсілімен жасалған көбікполистирол ең жоғары қасиеттерге ие.

КӨБІҚПОЛИУРЕТАН – жылуоқшаулағыш материал. Қатты және майысқақ болады. Көбіқтастардың бір түрі.

КӨБІКСИЛИКАТ – техникалық көбікпен араластырылған созылмалы әк-құмды қоспаның қатаюы нәтижесінде алынған кеуек құрылымның жасанды тас материалы.

КӨБІҚШЫНЫ – ұсақталған шынының пісіп жабысуы барысында алынады. Қуыстары байланысатын көбікшыны ды-

щимися порами используется как звукопоглощающий материал, с закрытыми – как теплоизоляционный.

ПЕРГАМИН – мягкий рулонный кровельный материал, получаемый путем пропитки кровельного картона битумом. Используется в качестве армирующей части нижних слоев изоляционных покрытий в кровле.

ПЕРГОЛА – сооружение, состоящее из установленных друг за другом арок с деревянной обрешеткой, на которой расположены вьющиеся декоративные растения.

ПЕРЕГОРОДКИ – внутреннее самонесущие стены, опирающиеся на перекрытия и разделяющие пространство этажа здания на отдельные помещения. По конструкции перегородки промышленных зданий подразделяют на стационарные (постоянные) и сборно-разборные (переносные); по роду материалов на металлические, железобетонные, стеклоблочные и др.; по способу возведения на сборные и монолитные.

ПЕРЕКРЫТИЯ – конструктивные части сооружения, разделяющие его на этажи. По назначению – цокольные, междуэтажные, чердачные; по форме

быссіңіргіш материал, ал жабық қуыстылары жылшоқшаулағыш материал ретінде пайдаланылады.

ПЕРГАМИН – жабын картонға битум сіндіру жолымен алынатын жұмсақ орамды жабын материал. Жабын қабатта оқшаулағыш жабындардың төменгі қабатының арқаулық бөлігі ретінде пайдаланылады.

ПЕРГОЛА – ағаш торкөздерінде шырмалып өсетін сәндік өсімдіктер орналастырылатын бір-бірінің артында тұратын аркалардан құралған құрылыс.

ҚАЛҚА – жабынға тірелетін және ғимарат қабатының кеңістігін жеке үй-жайларға бөлетін ішкі тірек қабырғалар. Конструкциясы бойынша өндірістік ғимараттардың қалқалары, стационарлық (тұрақты) және алмалы-салмалы (жылжымалы); материалдар түрі бойынша металдың, темірбетондық, шыныблоктық және т.б.; тұрғызу әдісі бойынша жинамалы және монолитті болып бөлінеді.

ЖАБЫНДАР – құрылысты қабаттарға бөлетін конструкциялық бөлшектері. Пайдаланылатын мақсатына қарай – шығыңқы іргенің аражабыны,

– плоские и сводчатые. Несущими элементами плоских перекрытий являются балки и плиты.

ПЕРЕМЫЧКА – небольшая балка, применяемая для перекрытия дверных, оконных и т. п. проемов.

ПЕРЕМЫЧКА, КЛИНЧАТАЯ – плоская перемычка арочного типа, выложенная из радиального или клинчатого кирпича. Применяется в печном, особенно каминном строительстве.

ПЕРЕОБОРУДОВАНИЕ – изменение помещения (помещения), связанное с изменением его функционального назначения, полной или частичной заменой внутренней системы технологического и (или) инженерного оборудования, необходимого для жизнеобеспечения и эксплуатации.

ПЕРЕПЛАНИРОВКА – изменение планировки помещения (помещений), сопряженное с изменением границ этого помещения (этих помещений).

ПЕРЕРУБ – внутренняя бревенчатая (брусовая) стена, выполняемая одновременно с основным срубом, врубленная с

кабатаралық, шатырлық; үлгісіне қарай – тегіс және тоғыспалы болып бөлінеді. Тегіс аражабындардың тірек элементтері арқалықтар мен плиталар болып табылады.

МАҢДАЙША – терезе, есік және т.б. ойықтардың үстін жабуға қолданылатын шағын арқалық.

СЫНАЛЫ МАҢДАЙША – радиал немесе сыналы кірпіштерден қаланған доға тәріздес тегіс маңдайша. Пеш, әсіресе каминдер салуда қолданылады.

ҚАЙТА ЖАБДЫҚТАУ – үй-жайдың (үй-жайлардың) тіршілікті қамтамасыз ету және пайдалану үшін қажетті өзінің функционалдық мақсатының өзгеруіне, технологиялық және (немесе) инженерлік жабдықтардың ішкі жүйесін толық не ішінара ауыстыруға байланысты өзгертілуі.

ҚАЙТА ЖОСПАРЛАУ – белгілі бір үй-жайдың (осы үй-жайлардың) шекараларын өзгертумен ұштасқан үй-жайдың (үй-жайлардың) жоспарлануын өзгерту.

ПЕРЕРУБ – негізгі қимамен бірге жүргізілетін, артығымен кертіп орнатылған бөренеден (білеулерден) жасалған ішкі

остатком. Такая конструкция сруба называется "пятистенок".

ПЕРИЛА – различной конфигурации ограждения лестниц, балконов, терасс, набережных, мостов высотой около одного метра.

ПЕРИСТИЛЬ – 1) колоннада, обрамляющая площадь или двор дома или общественного здания; 2) сама площадь, окруженная колоннадой.

ПЕРОН – короткий металлический стержень или брусок, скрепляющий по вертикали блоки каменной кладки.

ПЕРСПЕКТИВА – система изображения трехмерного пространства на двухмерной плоскости в соответствии со зрительным восприятием человека. В архитектурных чертежах используется для построения иллюзорного пространства.

ПЕСЧАНИКИ – обломочные породы, состоящие из мелких частиц различных минералов, сцементированных в прочную массу. Окраска может быть белой, серой, желтой, красной.

ПЕТЛЯ – изделие, служащее для соединения дверей, окон с коробками и обеспечивающее открывание и закрывание дверей, окон, фрамуг и форточек.

кабырға. Мұндай конструкциясы "бескабырға" деп аталады.

ШАРБАҚ – биіктігі бір метр шамасындағы, түрлі конфигурациялы баспалдақ, балкон, терасса, жағалаулар, көпірлердің қоршаулары.

ПЕРИСТИЛЬ – 1) алаңды не үйдің ауласын не қоғамдық ғимаратты жиектейтін ұстантібек; 2) ұстантібектермен қоршалған алаңның өзі.

ПЕРОН – тас қалаудың блоктарын тігінен бекітіп тұратын қысқа металл шыбық немесе білеуше.

ПЕРСПЕКТИВА – адамның көзбен қабылдауына сәйкес үшөлшемді кеңістікті екіөлшемді жазықтықта бейнелеу жүйесі. Сәулет өнері сызбаларында иллюзорлық кеңістік тұрғызу үшін пайдаланылады.

ҚҰМДАҚ ТАС – түрлі минералдардың ұсақ бөлшектерінен тұратын, цементтеліп мықты массаға айналған ұсатылған жыныс. Ақ, сұр, сары, қызыл түсті болуы мүмкін.

ІЛМЕК – есіктер мен терезелердің қораппен біріктіру қызметін және есіктер мен терезелердің, фрамугалардың, форточкалардың ашып-жабылуын қамтамасыз ететін бұйым.

ПЕШТАК – пиштак, портал, характерный для средневековых общественных и культовых зданий Ближнего и Среднего Востока. Обычно имеет вид вертикально вытянутого прямоугольника, прорезанного большой арочной нишей стрельчатого очертания, в которой расположен вход.

ПИГМЕНТЫ – нерастворимые сухие вещества, придающие окраску лакокрасочным материалам, пластмассам и т.д. Неорганические подразделяются на природные и искусственные (синтетические). К природным относятся, в частности, различные окислы железа, марганца, хрома и другие соединения (железный сурик, охра, мумия), а также некоторые виды глины и известняков. Синтетические делятся на органические и неорганические. Основными характеристиками пигментов являются цвет, свето- и атмосферостойкость, интенсивность, укрывистость, антикоррозионность.

ПИКНОМЕТР – стеклянный сосуд с узким длинным горлом, используемый для определения плотности частиц грунтов.

ПИЛОНЫ – мощные опоры, поддерживающие перекрытия, своды, арки, устои мостов.

ПЕШТАК – пиштак, Таяу және Орта Шығыс елдерінің қоғамдық және культтік ғимараттарына тән портал (бетше босаға). Әдетте есік орналасатын жебе пішіндес үлкен аркалық қуыспен кесілген тігінен созылыңқы тікбұрыш түрінде болады.

ПИГМЕНТТЕР – лак-сыр материалдары, пластмасса және т.б. түр-түс беретін ерімейтін құрғақ заттек. Органикалық емес түрлері табиғи және жасанды (синтетикалық) болып бөлінеді. Табиғи түрлеріне темірдің, марганецтің, хромның және басқа да қоспалардың (темір сурик, охра, мумия) түрлі тотықтары, сондай-ақ саз балшықтар мен әктастардың кейбір түрлері жатады. Синтетикалық түрлері органикалық және органикалық емес болып бөлінеді. Пигменттердің негізгі сипаттары – түс, жарық пен ауаның әсеріне төзімділігі, интенсивтілігі, жапқыштығы, тоттануға қарсы қасиеті.

ПИКНОМЕТР – тар ұзын мойынды, топырақтың тығыздығын тексеруге қолданылатын шыны ыдыс.

ПИЛОНДАР – жабындар, тоғыспалар, аркалар, көпір тіреуіштерін ұстап тұратын қуатты тіректер.

ПИЛЯСТР – плоский, прямоугольный в плане выступ стены или столба, обычно обработанный по трехчастной схеме опоры того или иного ордера (с основной частью с базой или капителью).

ПИРАМИДА (от греч. *pyramiV*) – монументальное сооружение, имеющее форму пирамиды (иногда ступенчатую или башнеобразную). Пирамидами называют гробницы древнеегипетских фараонов (пирамида Хеопса в Гизе и др.). Постройки типа пирамид (нередко служившие постаментами для храмов или связанные с космологическими культами) возводились в Центральной и Южной Америке в I тыс. до н.э.

ПИРОН – короткий металлический (реже каменный или деревянный) стержень, скрепляющий блоки каменной кладки по вертикали. Пироны укладывались в специальные пазы в камне и заливались свинцом.

ПЛАКИРОВАНИЕ – защита металлических изделий (листов, плит, труб, проволоки) от коррозии путем нанесения на их поверхность тонкого слоя другого металла или сплава термомеханическим способом.

ПИЛЯСТР – қабырғаның не бағанның жоспарындағы тегіс тікбұрыштанған шығыңқы тұсы, әдетте белгілі бір ордердің (базасы мен капительі бар негізгі бөлігімен бірге) тіректің үшбөліктік схема бойынша өңделеді.

ПИРАМИДА (грек тілінен – *pyramiV*) – пирамида пішіндес (кейде сатылы немесе мұнара тәріздес) монументалды құрылым. Көнеегипеттік фараондардың (Гизадағы Хеопса пирамидасы және т.б.) мазарын пирамида дейді. Пирамида типтес құрылыстар (храмдарда немесе космологиялық культтерде тұғыр қызметін атқаратын) б.з.д. I мың жылдықта Орталық және Оңтүстік Америкада да тұрғызылған.

ПИРОН (қысқа шыбық) – тас қалаудың блоктарын тігінен бекітетін қысқа металл (кейде тас немесе ағаш) шыбық. Пирондар тастағы арнайы ойықтарға орнатылып, қорғасынмен құйылып бекітіледі.

ЖАЛАТУ – басқа металдың жұқа қабатын не термомеханикалық тәсілмен алынған құйманы металл бұйымдарының (табақтардың, тақталардың, құбырлардың, сымдардың) бетіне жағу арқылы оларды тоттанудан қорғау.

ПЛАН – выполненное в определенном масштабе графическое изображение горизонтальной проекции здания (либо одного из его помещений) или комплекса зданий, населенного пункта или отдельных его частей. На плане могут быть указаны конструкции стен, опор и перекрытий, расстановка мебели в интерьерах, расположение оборудования и схема технологического процесса в производственных помещениях, озеленение территории, схема транспортной сети в городе и др.

ПЛАНИРОВКА ПОМЕЩЕНИЙ – проектное и натурное расположение помещений "в плане".

ПЛАНИРОВОЧНАЯ СХЕМА ЗДАНИЯ – структура плана, в которой определено размещение основных помещений и их конфигурация с учетом предполагаемой конструктивной схемы здания.

ПЛАСТИКА – 1) скульптура вообще; 2) скульптурное произведение. Различаются объемная пластика – фигуры можно потрогать руками со всех сторон, и рельеф, где только одна плоскость является выпуклой.

ЖОСПАР – ғимарат (немесе оның үй-жайларының біреуінің) не ғимараттар кешенінің, елді мекеннің не оның жекелеген бөліктерінің көлденең проекциясының белгілі масштабта орындалған графикалық бейнеленуі. Жоспарда қабырғалар, тіректер мен жабындардың құрылымы, интерьердегі жиһаздардың орналасуы, өндірістік үй-жайлардағы жабдықтардың орналасуы мен технологиялық процестердің схемасы, аумақты көгалдандыру, қаланың көлік желісінің сұлбасы және т.б. көрсетілуі мүмкін.

ҮЙ-ЖАЙЛАРДЫҢ ЖОСПАРЫ – "жоспарда" үй-жайлардың жобалық және нақты орналасуы.

ҒИМАРАТТЫҢ ЖОСПАРЛЫ СХЕМАСЫ – негізгі үй-жайлардың орналасуы және ғимараттың болжалды конструкциялық схемасын ескере алынған, олардың конфигурациясы белгіленген жоспардың құрылымы.

ПЛАСТИКА – 1) жалпы мүсін өнері; 2) мүсіндік туынды. Пластиканың көлемді түрі – фигураларды, рельефті де барлық жағынан қолмен ұстап көруге болады, жазықтығы дүмбезделіп жасалады.

ПЛАСТИНА – половина распиленного или расколотого вдоль бревна. Применяется для настила полов, потолков, деревянных мостов и т.п.

ПЛАСТИЧНОСТЬ – способность материала без разрушения изменять свои размеры и форму под воздействием внешней нагрузки и сохранять эти изменения после прекращения ее действия.

ПЛАСТМАССА – материал, состоящий частично или полностью из органических высокомолекулярных соединений и обладающий на некоторой стадии переработки пластическими свойствами.

ПЛАТА ЗА ПРОДАЖУ ПРАВА АРЕНДЫ ЗЕМЕЛЬНОГО УЧАСТКА – единовременный платеж за предоставленный на праве временного возмездного землепользования земельный участок, находящийся в государственной собственности.

ПЛАФОН (от франц. plafond – потолок) – в широком смысле – любое (плоское или купольное) перекрытие какого-либо помещения. Украшающее плафон произведение монументально-декоративной живописи и скульптуры – сюжетное и орнаментальное – также обозначается термином "плафон".

ПЛАСТИНА – ұзынынан кесілген не шабылған бөрененің жартысы. Еден, төбе, ағаш көпірлердің және т.б. төсемі ретінде қолданылады.

ИЛІМДІЛІК – материалдың сыртқы күштің әсерінен бұзылмастан өз пішіні мен өлшемін өзгерте алу және әсер етуден кейін де осы өзгерістерді сақтау қасиеті.

ПЛАСТМАССА – өндеудің кейбір сатыларында иілгіштік сипаты болатын және жартылай не толықтай органикалық жоғарымолекулярлық қосындыдан тұратын материал.

ЖЕР УЧАСКЕСІН ЖАЛДАУ ҚҰҚЫҒЫН САТУ ТӨЛЕМАҚЫСЫ – уақытша өтеулі жер пайдалану құқығымен берілген мемлекеттік меншіктегі жер учаскесі үшін біржолғы төлем.

ПЛАФОН (француз тілінен – plafond – төбе) – кең мағынасында – қандай да бір үй-жайдың кез келген (тегіс немесе күмбезді) жабын қабаты. Плафонды (төбені) безендіріп тұрған монументалды-сәндік сурет және мүсіндер де – сюжеттік және ою-өрнектік "плафон" терминімен аталады. Су-

Живописные плафоны могут исполняться непосредственно на штукатурке (в технике фрески, масляными, клеевыми, синтетическими красками), на прикрепляемом к потолку холсте (панно), мозаикой и другими способами.

ПЛИНТ – 1) нижняя часть базы колонны или пьедестала – в виде квадратной плиты; 2) плитом (или плинтусом) называют также тягу, прикрывающую стык стены и пола в помещении.

ПЛИНТУС – профилированная деревянная или пластиковая рейка, предназначенная для прикрытия щелей между полом и стеной. Элемент архитектурного оформления помещения.

ПЛИНФА (от греч. *plinqov* – кирпич) – широкий и плоский обожженный кирпич, являвшийся основным строительным материалом в архитектуре Византии и в русском храмовом зодчестве X–XIII веков.

ПЛИТА – горизонтальный плоскостной элемент (ширина которого преобладает над его высотой или толщиной), применяемый в строительстве зданий и сооружений различного назначения и выполняющий несущие, ограждающие или

ретті плафондар тікелей сылақтың үстіне (фреска техникасында, майлы, желімді, синтетикалық бояулармен), төбеге бекітілетін холстка (панно), мозайка және басқа да әдістермен салынады.

ПЛИНТ – 1) ұстанның не тұғыр базасының шаршы тақта түріндегі төменгі бөлігі; 2) үйжай қабырғалары мен еденінің қиылысқан жерлерін жауып тұратын қиындыны да плинт (немесе плинтус) деп атайды.

ПЛИНТУС (ернеулік, еденкемер) – еден мен қабырға арасындағы саңылауларды жабуға арналған пішінделген ағаш не пластик тақтайшалар. Үй-жайларды сәулет өнерінде безендіру элементі.

ПЛИНФА (грек тілінен – *plinqov* – кірпіш) – Византия және X–XIII ғасырлардағы орыстың храмдық сәулет өнеріндегі басты құрылыс материалы болып саналатын жалпақ және тегіс күйдірілген кірпіш.

ТАҚТА – түрлі мақсатта қолданылатын ғимараттар мен құрылыстар тұрғызуда қолданылатын, тірек, қоршау не қосарланған (тірек және қоршау), жылутехникалық, дыбысоқшаулағыш, дыбыссіңіргіш және сол сияқты қызмет атқа-

совмещенные (несущие и ограждающие), теплотехнические, звукоизоляционные, звукопоглощающие и тому подобные функции.

ПЛИТА, ДРЕВЕСНОВОЛОКНИСТАЯ – материал, получаемый горячим прессованием массы, состоящей из целлюлозных волокон, воды, синтетических полимеров и специальных добавок.

ПЛИТА, ДРЕВЕСНОСТРУЖЕЧНАЯ – материал, получаемый горячим прессованием стружечной массы, смешанной со связующим. Изготавливаются одно- и многослойными. Свойства плит зависят от используемого при производстве вида связующего.

ПЛИТА, ЦЕМЕНТНО-СТРУЖЕЧНАЯ – конструкционный материал, состоящий из прессованных древесных стружек, смешанных с портландцементом, соответствующими добавками и водой. Морозостоек, относительно легко обрабатывается, нетоксичен. Применяется при устройстве ограждающих конструкций, перегородок, полов.

ПЛИТКА, КЕРАМИЧЕСКАЯ – плоское изделие, применяемое для отделки поверхностей, полученное путем отжига керамической массы.

ратын көлденең жазық элемент (оның қимасының ені биіктігінен немесе қалыңдығынан артық болады).

АҒАШ ТАЛШЫҚТЫ ТАҚТА – целлюлоза талшықтары, су, синтетикалық полимерлер және арнайы қоспалардан тұратын массаны ыстықтай сығымдау негізінде алынатын материал.

АҒАШ ЖАҢҚАЛЫ ТАҚТА – жаңқалық массаны тұтқыр заттармен ыстықтай сығымдау арқылы алынатын материал. Бір және көп қабатты түрлері болады. Тақталардың қасиеттері оны өндіруге қолданылған тұтқыр заттардың түріне байланысты болады.

ЦЕМЕНТТІ-ЖАҢҚАЛЫ ТАҚТА – портландцементпен, тиісті қоспалармен және сумен араластырылған сығымдалған ағаш жаңқасынан тұратын құрылымдық материал. Аязға төзімді, салыстырмалы түрде жеңіл өнделеді, токсиндері жоқ. Қоршау құрылымдарын, қалқалар, едендер салуда қолданылады.

ҚЫШ ТАҚТАЙ – қыш массаны күйдіру жолымен алынған әрлеу үшін қолданылған жазық бұйым.

ПЛОТИНА – водоподпорное гидротехническое сооружение, перегораживающее водоток и его долину для подъема уровня воды.

ПЛОТНИЧНЫЕ РАБОТЫ – строительные работы по изготовлению деревянных конструкций и деталей с грубой обработкой, без применения в соединениях столярного клея.

ПЛОТНОСТЬ МАТЕРИАЛА – отношение массы материала к его объему.

ПЛОЩАДЬ – открытое, архитектурно организованное, обрамленное какими-либо зданиями, сооружениями или зелеными насаждениями пространство, входящее в систему других городских пространств.

ПЛОЩАДЬ ЖИЛЫХ ПОМЕЩЕНИЙ – сумма площадей всех общих комнат (гостиных) и спален.

ПОВАЛ – в русской деревянной архитектуре расширенная верхняя часть сруба, служащая основанием шатровых и скатных крыш и защищающая стены от дождя.

ПОДБАЛКИ – расположенные между несущей балкой и опорными стойками отрезки бруса. Предназначены для распределения вертикальной нагрузки.

БӨГЕТ – судың деңгейін көтеру үшін су жолын және оның алабын қоршайтын суға тосқауыл гидротехникалық құрылыс.

АҒАШ ҰСТАСЫНЫҢ ЖҰМЫСТАРЫ – ағаштық конструкциялар мен бөлшектерді ағаш біріктіретін желімді қолданбай қарабайыр өңдеу арқылы дайындау құрылыс жұмыстары.

МАТЕРИАЛДЫҢ ТЫҒЫЗДЫҒЫ – материал массасының оның көлеміне қатынасы.

АЛАҢ – қаланың өзге де кеңістік жүйесіне енетін сәулет өнері тұрғысынан ашық ұйымдастырылып, ғимараттармен, құрылыстармен не жасыл желктермен көмкерілген кеңістік.

ТҰРҒЫН ҮЙ-ЖАЙЛАРДЫҢ АУДАНЫ – барлық ортақ (қонақ бөлмелер) және жатын бөлмелер ауданының қосындысы.

ЖЫҚПА – орыстың ағаш сәулет өнерінде қиманың кеңейе түскен жоғары бөлігі, шатырлы және еңісті төбеге негіз болады және қабырғаларды жаңбырдан қорғайды.

ПОДБАЛКИ (арқалық асты) – тірек арқалық пен тіреуіш дінгектер арасында орналасатын білеу кесінділері. Көлденең салмақты таратуға арналған.

ПОДВЕСНОЙ ПОТОЛОК – горизонтальная конструкция, которая крепится с нижней стороны перекрытия или покрытия крыши на расстоянии не менее 5 мм.

ПОДВОЛОКА – чердачное помещение.

ПОДЗЕМНЫЕ СООРУЖЕНИЯ – сооружения, расположенные в толще земли. По назначению подразделяются на туннели, метрополитены, гидро- и электростанции, склады, холодильники, резервуары, коллекторы коммунального хозяйства, гаражи и т.д.

ПОДЗЕМНЫЙ ЭТАЖ – этаж при отметке пола помещений ниже планировочной отметки земли более чем на половину высоты помещений.

ПОДЗОР (в архитектуре) – декоративные деревянные доски с глухой или сквозной резьбой или металлические полы с прорезным узором, окаймляющие свесы кровли.

ПОДИУМ (лат. podium, от греч. podion – ножка, основание) – высокая, обычно прямоугольная платформа с лестницей с одной стороны и отвесными другими сторонами. На подиумах возводились античные

АСПАЛЫ ТӨБЕ – 5 мм-ден кем емес қашықтықта шатыр аражабынының немесе жабынының төменгі жағынан бекітілетін көлденең конструкция.

ПОДВОЛОКА – шатырдағы үй-жай.

ЖЕРАСТЫ ҚҰРЫЛЫСТАРЫ – жерасты қабатында орналасқан құрылыстар. Олар қолданылу мақсатына қарай: туннельдерге, метрополитендерге, гидро және электрстансаларына, қоймаларға, тоназытқыштарға, резервуарларға, коммуналдық шаруашылық коллекторларына, гараждарға және т.б. бөлінеді.

ЖЕРАСТЫ ҚАБАТЫ – ғимараттың бөлме едені белгілеуде жердің жоспарлау белгісі үй-жай биіктігінің жартысынан артық қабат.

ПОДЗОР (сәулет өнерінде) – шатыр қалқаларын көмкеріп тұратын бітеу не тесік оймалары бар сәндік ағаш тақтайлар немесе кесіп салынған өрнектері бар металл жолақтар.

ПОДИУМ (латын тілінен – podium, грек тілінен – podion – аяқ, негіз) – бір жағында басқыштары бар, басқа жақтары тік, әдетте тікбұрышты, биік платформа. Подимударға антикалық храмдар (негізінен римдік)

(преимущественно римские) храмы. "Подиумом" называется также стена вокруг арены и возвышение с местами для знатных зрителей в античном цирке.

ПОДКЛЕТ – нижний этаж каменного или деревянного жилого дома или храма, обычно имеющей служебно-хозяйственное назначение.

ПОДКОС – работающий на сжатие наклонный брус в строительных конструкциях. Поддерживает горизонтальные элементы конструкции (балки, перекрытия); опирается на вертикальные элементы (стойки, колонны).

ПОДНАИМАТЕЛЬ – сторона в договоре поднайма жилища, получающая в постоянное или временное владение и пользование жилище или часть его от нанимателя (арендатора).

ПОДОКОННЫЕ ДОСКИ – располагают в нижней части оконного проема со стороны помещения. Подоконные доски устанавливают с уклоном 1% внутрь помещений.

ПОДОШВА ФУНДАМЕНТА – нижняя плоскость фундамента, передающая нагрузку на основание.

ПОДРЯД, БРИГАДНЫЙ – форма низового хозяйственно-

тұрғызылған. Антикалық цирктердегі аренаның айналасындағы қабырға және ақсүйек көрермендерге арналған орындары бар биік жер де "подиум" деп аталаған.

СЕНЕК – әдетте қызметтік-шаруашылық мақсатта қолданылатын тастан соғылған не ағаштан салынған тұрғын үйдің төменгі қабаты.

СҮЙЕУ – құрылыстық конструкциялардағы қысуға арналған көлбеу білеу. Конструкцияның көлденең элементтерін (арқалықтар, аражабындар) тіреп тұрады; тік элементтерге (тіректер, ұстандар) сүйенеді.

ҚОСЫМША ЖАЛДАУШЫ – тұрғын жайды қосымша жалдау шартындағы тұрғын жайды не оның бір бөлігін жалдаушыдан (жалға алушыдан) тұрақты немесе уақытша иеленуге және пайдалануға алатын тарап.

ТЕРЕЗЕ АЛДЫ ТАҚТАЙЛАРЫ -терезе ойығының төменгі жағында үй-жай жағынан орналасады. Терезе алды тақтайлары үй-жай ішіне 1% көлбеулікпен орнатылады.

ІРГЕТАС ТАБАНЫ – іргетастың жүктемені негізге беретін төменгі жазықтығы.

БРИГАДАЛЫҚ МЕРДІ-ГЕРЛІК – төменгі шаруашы-

го расчета, при котором бригаде в соответствии с договором, заключенным с администрацией, поручается выполнение работ по объекту строительства или его части и создаются условия, необходимые для выполнения работ, предусмотренных этим договором.

ПОДРЯДЧИК – строительномонтажная или др. организация, фирма, а также отдельные юридические или физические лица, получившие в установленном порядке или на конкурсной основе право на участие в строительстве, либо организации-посредники, принимающие на себя функции координации работ.

ПОДРЯДЧИК, ГЕНЕРАЛЬНЫЙ – организация, являющаяся главным исполнителем договора подряда на проведение строительномонтажных работ.

ПОЖАРНАЯ ЛЕСТНИЦА – лестница, предназначенная для подъема пожарных и пожарнотехнического вооружения на кровлю здания.

ПОЗОЛОТА – часто применявшийся в определенных стилях способ украшения куполов, фурнитуры, светильников, часов и т.д. Позолота бывает двух видов: 1) золоченая бронза; 2) наложение настоящего сусаль-

ный есептің түрі; бұл бойынша бригадаға әкімшілікпен жасалған шартқа сәйкес құрылыс объектісі не оның бөлігі бойынша жұмыс орындау тапсырылады және осы шартпен белгіленген жұмыстарды орындау үшін қажетті жағдайлар жасалады.

МЕРДІГЕР – белгіленген тәртіп бойынша не конкурстық негізде құрылысқа қатысуға құқық алған немесе жұмыстарды үйлестіру міндетін өзіне алған делдал ұйымдар, құрылыс-жобалау немесе басқа ұйым, фирма, сондай-ақ жекелеген заңды не жеке тұлғалар.

БАС МЕРДІГЕР – құрылыс-монтаж жұмыстарын жүргізуге арналған мердігерлік шартын орындайтын негізгі атқарушы ұйым.

ӨРТ БАСПАЛДАҒЫ – өрт сөндіру техникалық қарулары мен өрт сөндірушілерді ғимарат шатырына көтеруге арналған баспалдақ.

АЛТЫНДАУ – белгілі бір стильдерде жиі кездесетін күмбездерді, фурнитураны, шырағандарды, сағаттарды және т.б. әшекейлеудің әдісі. Алтындаудың екі түрі бар: 1) алтын қосылған қола; 2) нағыз

ного золота на подготовленную с помощью клея и мела основу.

ПОКОРОБЛЕННОСТЬ – искривление пиломатериала, возникающее при распиловке, сушке и хранении.

ПОКРЫТИЕ, ОГНЕЗАЩИТНОЕ – слой огнезащитного состава, полученный в результате обработки поверхности объекта огнезащиты.

ПОКРЫТИЕ, ПЛЕНОЧНОЕ ЗАЩИТНОЕ – защитное покрытие из пленочных листовых или рулонных материалов.

ПОЛЬЗОВАТЕЛЬ ПАМЯТНИКА ИСТОРИИ И КУЛЬТУРЫ – физическое или юридическое лицо, которому предоставлено право пользования памятником истории и культуры на основании договора с его собственником.

ПОЛ, ПЛАВАЮЩИЙ – пол, отделенный от перекрытия и стен амортизирующими или изолирующими устройствами в целях повышения звукоизоляции смежных помещений.

ПОЛЕЗНАЯ ПЛОЩАДЬ ЖИЛИЩА – сумма жилой и нежилой площадей жилища.

ПОЛИРОВКА – полировка мрамора, гранита и других кам-

сом алтынды желім мен бордың көмегімен дайындалған негізге салу.

ҚИСЫҚТЫҚ – кесу, кептіру және сақтау кезінде кесілген материалдың майысуы.

ОТТАН ҚОРҒАҒЫШ ЖАБЫНДЫ – оттан қорғалатын объектінің бетін өңдеу нәтижесінде алынған оттан қорғау құрамының қабаты.

ҮЛДІРЛІ ҚОРҒАНЫС ЖАБЫНДЫ – үлдірлі табақтық не орамалы материалдардан жасалған қорғаныс жабыны.

ТАРИХ ЖӘНЕ МӘДЕНИЕТ ЕСКЕРТКІШІН ПАЙДАЛАНУШЫ – тарих және мәдениет ескерткіштерін оның меншік иесімен жасалған шарт негізінде пайдалану құқығы берілген жеке не заңды тұлға.

ҚАЛҚЫМАЛЫ ЕДЕН – көршілес үй-жайлардың дыбысоқшаулау мүмкіндігін арттыру мақсатында жабын мен қабырғалардан амортизациялағыш не оқшаулағыш құрылғылармен бөлінген еден.

ТҰРҒЫН ҮЙДІҢ ПАЙДАЛЫ АЛАҢЫ – тұрғын үйдің тұрғын алаңы мен тұрғын емес алаңының қосындысы.

ЖЫЛТЫРАТУ – мәрмәрдің, граниттің және басқа да тастар-

ней, а также полирование фанерованной и тщательно отшлифованной поверхности мебели посредством многократного протирания раствором в спирте шеллаком. По этой причине лаковое покрытие получается многослойным.

ПОЛИЦА – пологая нижняя часть шатровой или двускатной кровли, предназначенная для отвода дождевой воды.

ПОЛКА – архитектурные элементы, горизонтальный, прямоугольный в сечении выступ в базе колонны, карнизе и др., иногда практического назначения (защита оконных проемов от затекания влаги).

ПОЛОВНЯК – разбитый пополам (или на более мелкие части) кирпич.

ПОЛУКОЛОННА – колонна, наполовину выступающая из стены, чаще всего для достижения лучшего оптического эффекта, обычно выступ, несколько больший, чем наполовину.

ПОМЕЩЕНИЕ – отдельное внутреннее пространство в жилом доме (жилом здании). Границами каждого помещения являются внутренние неотделанные поверхности стен, пола и потолка (междуэтажных перекрытий) помещения, если

дың, сондай-ақ жиһаздың фанерленген және мұқият тегістелген үстіңгі беттерін спиртке ерітілген шеллакпен қайта-қайта ысқылап сұрту жолымен жылтырату. Осыған байланысты лакталған жабындының қабаты қалың болып келеді.

ЕТЕК – шатырлы немесе екі еңісті төбенің төменгі көлбеулеу бөлігі, жауын суын ағызуға арналған.

СӨРЕ – сәулеттік бүйірқиындының, ұстанның, ернеудің және т.б. негізіндегі қимасы тікбұрыш болып келетін шығыңқы элемент, кейде тиімді қолдануға арналған (терезе ойықтарын ылғал өтуден қорғау үшін).

ЖАРТЫ КІРПІШ – жартысынан (не одан да ұсақ бөліктерге) бөлінген кірпіш.

ЖАРТЫ ҰСТАН – қабырғадан жартылай шығып тұратын ұстан, таңдаулы оптикалық тиімділік үшін жиі қолданылады, әдетте шығыңқы тұсы жартысынан үлкенірек болады.

ҮЙ-ЖАЙ – тұрғын үйдегі (тұрғын жайдағы) жеке ішкі кеңістік. Үй-жай қабырғасының, еденінің және төбесінің (қабатаралық жабынның) ішкі бөлінбеген беті, егер Қазақстан Республикасының заңнама-сында немесе меншік иелері

инное не предусмотрено законодательством Республики Казахстан или соглашением между собственниками.

ПОМЕЩЕНИЕ, НЕЖИЛОЕ – отдельное помещение, используемое для иных, чем постоянное проживание, целей (магазин, кафе, мастерская, контора и тому подобное), за исключением частей жилого дома (жилого здания), являющихся общим имуществом.

ПОМЕЩЕНИЕ, НЕ ИМЕЮЩЕЕ ЕСТЕСТВЕННОГО ОСВЕЩЕНИЕ – помещение, не имеющее окон или световых проемов в наружных ограждениях.

ПОМЕЩЕНИЯ, ВСПОМОГАТЕЛЬНЫЕ – применительно к промышленным предприятиям это помещения, предназначенные для бытового обслуживания занятых на предприятии рабочих и служащих, а также для размещения административно-хозяйственных и технических служб.

ПОРЕБРИК – вид орнаментальной кирпичной кладки, при которой один ряд кирпичей укладывается под углом к наружной поверхности стены.

ПОРТАЛ – архитектурно обработанный вход в общественное здание, во дворец, в церковь и т.п.

арасындағы келісімде өзгеше көзделмесе, әрбір үй-жайдың шекарасы болып табылады.

ТҰРҒЫН ЕМЕС ҮЙ-ЖАЙ – тұрғын үйдің (тұрғын жайдың) ортақ мүлік болып табылатын бөлігін қоспағанда, тұрақты тұрудан өзге мақсаттарға пайдаланылатын жеке үй-жай (дүкен, кафе, шеберхана, кеңсе және сол сияқтылар).

ТАБИҒИ ЖАРЫҚТАНУЫ ЖОҚ ҮЙ-ЖАЙ – сыртқы қоршауларында терезелері не жарықтық ойықтары жоқ үй-жай.

ҚОСАЛҚЫ ҮЙ-ЖАЙЛАР – өнеркәсіптік кәсіпорындарға қатысты қолданғанда – кәсіпорында қызмет ететін қызметкерлер мен қызметшілердің тұрмыстық қажеттіліктерін өтеуге арналған, сондай-ақ әкімшілік-шаруашылық және техникалық қызметтер орналасатын үй-жайлар.

ПОРЕБРИК – кірпіштердің бір қатары қабырғаның сыртқы бетіне қарай бұрыштала орналасатын ою-өрнекті кірпіш қалауының түрі.

ПОРТАЛ – қоғамдық ғимаратқа, сарайға, шіркеуге және т.б. сәулеттік тұрғыдан өңделген кіретін есік.

ПОРТИК – 1) галерея, у которой хотя бы одна из продольных сторон представляет собой открытую колоннаду; 2) аналогичным образом разработанный вход в здание.

ПОРТЛАНДЦЕМЕНТ – гидравлическое вяжущее, получаемое при тонком измельчении клинкера и гипса. Может содержать различного рода добавки.

ПОРТЬЕРА – занавес перед дверью или дверным проемом.

ПОСТАМЕНТ (нем. postament) – архитектурное основание произведений скульптуры, колонн, и др.; подставка, на которой устанавливается произведение станковой скульптуры.

ПОСТУТИЛИЗАЦИЯ ОБЪЕКТА – комплекс работ по демонтажу и сносу капитального строения (здания, сооружения, комплекса) после прекращения его эксплуатации (пользования, применения) с одновременным восстановлением и вторичным использованием регенерируемых элементов (конструкций, материалов, оборудования), а также переработкой не подлежащих регенерации элементов и отходов.

ПОРТИК – 1) ең болмағанда бойлық тұсының біреуі ашық ұстантiзбек құрайтын галерея; 2) осындай жолмен әзірленген ғимаратқа кіретін есік.

ПОРТЛАНДЦЕМЕНТ – клинкер мен гипсті ұсақ үгіту нәтижесінде алынатын гидравликалық тұтқыр зат. Құрамында түрлі қоспалар да болады.

ШЫМЫЛДЫҚ – есікке не есік жақтауларына ұстаттырылған шымылдық.

ПОСТАМЕНТ (тұғыр) (неміс тілінен – postament) – мүсін туындыларының, ұстандар және т.б. сәулеттік негізі; қондырғылы мүсін орнатылатын қондырғы.

ОБЪЕКТІНІ КЕЙІННЕН КӘДЕГЕ ЖАРАТУ – күрделі құрылыстың (ғимараттың, құрылыстың, кешеннің) пайдаланылуы (пайдалану, қолдану) тоқтатылғаннан кейін кәдеге асатын элементтерін (конструкцияларды, материалдарды, жабдықтарды) бір мезгілде қалпына келтіріп және қайталап пайдаланып, сондай-ақ кәдеге аспайтын элементтер мен қалдықтарды өңдей отырып, бөлшектеп алу және бұзу жөніндегі жұмыстар кешені.

"ПОТАЙНОЙ ЗУБ" – прямо-угольный выступ в верхнем бревне, входящий в соответствующий паз нижнего бревна венца сруба.

ПОТЕНЦИАЛЬНО ОПАСНЫЕ ОБЪЕКТЫ СТРОИТЕЛЬСТВА – объекты, которые по функциональному назначению, технологическим производственным процессам, эксплуатационным характеристикам содержат угрозу возникновения техногенных и (или) экологических бедствий (аварий) с нанесением вреда здоровью и жизни человека, невозможного ущерба, нарушения устойчивого функционирования других объектов.

ПОТЕРНА – коридор (галерея) внутри массивного сооружения. Устраивается, например, в теле плотин для наблюдения за состоянием их внутренних частей.

ПОТОК – бревно с выдолбленным желобом, служащее для отвода воды с кровли, одновременно являющееся опорой для нижних концов кровельного теса.

ПОЧВЕННЫЙ СЛОЙ – поверхностный слой суши земли, особое природное образование, обладающее только ему присущим строением, составом и свойствами.

"ЖАСЫРЫН ТІС" – қима ұшындағы төменгі бөрененің кертпесіне кіретін жоғарғы бөрененің тікбұрышты шығыңқы жері.

ҚАУПІ БЫҚТИМАЛ ҚҰРЫЛЫС ОБЪЕКТІЛЕРІ – функционалдық мақсаты, технологиялық өндірістік процестері, пайдалану сипаттамалары бойынша адам өмірі мен денсаулығына зиян, орны толмас залал келтіретін, басқа да объектілердің тұрақты жұмыс істеуін бұзатын техногендік және (немесе) экологиялық зілзалалар (авариялар) қатері бар объектілер.

ПОТЕРНА – көлемді құрылыстың ішіндегі дәліз (галерея). Мысалға, бөгеттердің ішіне олардың ішкі бөліктерінің жағдайын бақылап отыру үшін салынады.

АҒЫН – шатырдан суды ағызу үшін қызмет ететін, сонымен қатар шатырдың жұқа тақтайларының төменгі шеттері үшін тірек болатын науа жүргізілген бөрене.

ТОПЫРАҚ ҚАБАТЫ – жердің құрғақ үстіңгі қабаты, тек өзіне тән құрылымы, құрамы мен қасиеттері бар ерекше табиғи түзілім.

ПОЯС – 1) карниз или полоса наподобие карниза, также на сводах арок; 2) поперечная балка в форме ласточкиного хвоста, используемая для устойчивости; 3) в мебели для сидения натянутая под спиральными пружинами несущая лента.

ПРАВО ВЛАДЕНИЯ ЗЕМЛЕЙ – юридически обеспеченная возможность осуществлять фактическое обладание землей.

ПРАВО ВРЕМЕННОГО ПОЛЬЗОВАНИЯ ЗЕМЕЛЬНЫМ УЧАСТКОМ, НАХОДЯЩИМСЯ В ЧАСТНОЙ СОБСТВЕННОСТИ – право субъекта владеть и пользоваться земельным участком, возникающее на основе договора о временном пользовании земельным участком между собственником земельного участка и временным пользователем (арендатором или безвозмездным пользователем).

ПРАВО ЗЕМЛЕПОЛЬЗОВАНИЯ – право лица владеть и пользоваться земельным участком, находящимся в государственной собственности, бессрочно (постоянное землепользование) или в течение определенного срока (временное землепользование) на возмездной и (или) безвозмездной основе.

БЕЛДІК – 1) ернеу немесе ернеуге ұқсас арка тоғыспаларының жолағы; 2) қарлығаштың құйрығы түріндегі көлденең арқалық, тұрақтылық үшін пайдаланылады; 3) отыруға арналған жиһазда спиральды серіппенің астындағы тірек таспа.

ЖЕР ИЕЛЕНУ ҚҰҚЫҒЫ – жерді іс жүзінде иеленуді жүзеге асырудың заңмен қамтамасыз етілген мүмкіндігі.

ЖЕКЕ МЕНШІКТЕГІ ЖЕР УЧАСКЕСІН УАҚЫТША ПАЙДАЛАНУ ҚҰҚЫҒЫ – жер учаскесінің меншік иесі мен уақытша пайдаланушы (жалға алушы немесе өтеусіз пайдаланушы) арасындағы жер учаскесін уақытша пайдалану туралы шарт негізінде туындайтын, субъектінің жер учаскесін иелену және пайдалану құқығы.

ЖЕР ПАЙДАЛАНУ ҚҰҚЫҒЫ – тұлғаның мемлекеттік меншіктегі жер учаскесін өтеулі және (немесе) өтеусіз негізде шектеусіз мерзімге (тұрақты жер пайдалану) не белгілі бір мерзім ішінде (уақытша жер пайдалану) иелену және пайдалану құқығы.

ПРАВО РАСПОРЯЖЕНИЯ ЗЕМЛЕЙ – юридически обеспеченное право государства определять юридическую судьбу земли на территории Республики Казахстан, а также право частного собственника совершать в отношении своего земельного участка сделки, не запрещенные законами Республики Казахстан.

ПРАВО ЧАСТНОЙ СОБСТВЕННОСТИ НА ЗЕМЕЛЬНЫЙ УЧАСТОК – право граждан и негосударственных юридических лиц владеть, пользоваться и распоряжаться принадлежащим им земельным участком на основаниях, условиях и в пределах, установленных Земельным Кодексом.

ПРАВОУСТАНОВЛИВАЮЩИЙ ДОКУМЕНТ НА ЗЕМЕЛЬНЫЙ УЧАСТОК – документ, подтверждающий наступление юридических фактов (юридических составов), на основании которых возникают, изменяются или прекращаются права на земельный участок, в том числе договоры, решения судов, правовые акты исполнительных органов, свидетельство о праве на наследство, передаточный акт или разделительный баланс при реорганизации негосударственных

ЖЕРГЕ БИЛІК ЕТУ ҚҰҚЫҒЫ – мемлекеттің Қазақстан Республикасы аумағындағы жердің заңдық тағдырын айқындаудағы заңмен қамтамасыз етілген құқығы, сондай-ақ жердің жекеменшік иесінің өз жер учаскесіне қатысты Қазақстан Республикасының заңдарында тыйым салынбаған мәмілелер жасасуға құқығы.

ЖЕР УЧАСКЕСІНЕ ЖЕКЕМЕНШІК ҚҰҚЫҒЫ – азаматтардың және мемлекеттік емес заңды тұлғалардың өздеріне тиесілі жер учаскесін Жер кодексінде белгіленген негіздерде, шарттар мен шектерде иелену, пайдалану және оларға билік ету құқығы.

ЖЕР УЧАСКЕСІНЕ ҚҰҚЫҚ БЕЛГІЛЕЙТІН ҚҰЖАТ – осылардың негізінде жер учаскесіне құқықтар туындайтын, өзгертілетін не тоқтатылатын заңдық фактілердің (заңдық құрамдарының) басталғанын растайтын құжат, оның ішінде шарттар, соттардың шешімдері, атқарушы органдардың құқықтық актілері, мұрагерлікке құқық туралы куәлік, меншік құқығымен жер учаскесіне иеленген не уақытша өтеулі жер пайдалану құқығын сатып алған мемлекеттік емес заңды тұлғалар

юридических лиц, владеющих земельным участком на праве собственности или выкупивших право временного возмездного землепользования.

ПРЕДПРОЕКТНАЯ ДОКУМЕНТАЦИЯ – документация, предшествующая разработке градостроительного, архитектурного проектов, проекта строительства и включающая программы, отчеты, технико-экономические обоснования строительства, технико-экономические расчеты, результаты научных исследований и инженерных изысканий, технологические и конструктивные расчеты, эскизы, макеты, обмеры и результаты обследований объектов, а также иные исходные данные и материалы, необходимые для принятия решений о разработке проектной документации и последующей реализации проектов.

ПРЕСБИТЕРИЙ (позднелат. presbyterium – место для избранных, от греч. presbutero V – старейшина) – в европейской и восточно-христианской церковной архитектуре пространство между солеей и престолом (столом для совершения таинств). В православных храмах пресбитерий соответствует

ды қайта ұйымдастыру кезіндегі табыстау актісі не бөлу балансы.

ЖОБАЛАУ АЛДЫНДАҒЫ ҚҰЖАТТАМА – қала құрылысы, сәулет жобаларын, құрылыс жобасын әзірлеу алдында жасалатын және бағдарламаларды, есеп берулерді, құрылыстың техникалық-экономикалық негіздемелерін, техникалық-экономикалық есептерді, ғылыми зерттеулер мен инженерлік ізденістер нәтижелерін, технологиялық және конструкциялық есептерді, нобайларды, макеттерді, өлшемдер мен объектілерді зерттеу нәтижелерін, сондай-ақ жобалау құжаттамасын әзірлеу және жобаларды кейіннен іске асыру туралы шешімдер қабылдауға қажетті өзге де бастапқы деректер мен материалдарды қамтитын құжаттама.

ШІРКЕУМІНБЕР (кейінгі латын тілінен – presbyterium – таңдаулыларға арналған орын, грек тілінен – presbutero V – ақсақал) – еуропалық және шығыс-христиандық шіркеулік сәулет өнерінде солея мен тақтың арасындағы кеңістік. Православтық храмдарда шіркеуімінберлер – вимаға, батысеуропалық орта

вине, в западноевропейских средневековых храмах – центральной части хора.

ПРЕССОВАНИЕ – перераспределение бетонной смеси в форме и ее уплотнение за счет механического воздействия на смесь прессующего штампа.

ПРИБОРЫ, САНИТАРНЫЕ – приемники сточных вод (хозяйственных и бытовых), устанавливаемые в жилых, общественных, коммунальных и производственных зданиях. По назначению подразделяются: для гигиенических целей (умывальники, ванны, душевые поддоны, унитазы и т.п.); для хозяйственных нужд (кухонные раковины, мойки и т.п.); для специальных целей (для лабораторий, детских и медицинских учреждений, бытовых помещений производственных зданий).

ПРИВАТИЗАЦИЯ ЖИЛИЩА – приобретение гражданами в собственность занимаемых ими жилых помещений в домах государственного жилищного фонда, осуществляемое в соответствии с законодательством Республики Казахстан.

ПРИРУБ – органически включенная в общую композицию

ғасырлық храмдарда хордың орталық бөлігіне сәйкес болады.

СЫҒЫМДАУ – сығымдағыш штамптың бетон қоспасына механикалық әсері арқылы қалыптағы бетон қоспасын қайта тарту және оны тығыздау.

САНИТАРИЯЛЫҚ АСПАПТАР – тұрғын, қоғамдық, коммуналдық және өндірістік ғимараттарда орнатылатын ағын суларды (шаруашылық және тұрмыс) қабылдағыштар. Қолданылу мақсатына қарай олар мыналарға бөлінеді: тазалық мақсатындағылар (қол жуғыштар, ванналар, душ табандықтары, унитаздар); шаруашылық қажетіне арналғандар (асханалық раковиналар, жуғыштар және т.б.); арнайы мақсаттарға арналғандар (зертханаларға, балалар мен иелері медициналық мекемелерге, өндірістік ғимараттардың тұрмыстық үйжайларына).

ТҰРҒЫН ҮЙДІ ЖЕКЕШЕЛЕНДІРУ – азаматтардың мемлекеттік тұрғын үй қоры үйлеріндегі өздері тұратын үйжайларды меншігіне сатып алуы, ол Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес жүзеге асырылады.

КЕСПЕК – жалпы композицияға табиғи үйлесімді қосыл-

второстепенная и более низкая часть срубного здания.

ПРИЧЕЛИНА – украшенные резьбой фронтонные доски, прикрывающие торцы слег тесовой кровли.

ПРОГОН – балка в несущих конструкциях здания, опирающаяся непосредственно на опорные части сооружения – стены, колонны, пилоны.

ПРОДОЛЖИТЕЛЬНОСТЬ СТРОИТЕЛЬСТВА – период времени от начала работ на строительной площадке до ввода в действие мощностей предприятий, их очередей, пусковых комплексов и отдельных объектов при полном выполнении состава работ, предусмотренных проектом.

ПРОДУХ – небольшое отверстие в цоколях, стенах, перекрытиях здания, предназначенное для естественной вентиляции замкнутых пространств сооружения.

ПРОЕКТ – замысел физических и юридических лиц или государства по обеспечению необходимых условий обитания и жизнедеятельности человека, представленный в форме архитектурной, градостроительной

ған қималы ғимараттың негізгі емес және аласалау бөлігі.

ПРИЧЕЛИНА – тақтаймен жабылған төбенің сырғауылдарының шет жақтарын жауып тұратын мандайша қабырғаның оймышталып өрнектелген тақтайлары.

ЖҮГІРТПЕ – тікелей құрылыстың көтеріп тұратын бөлшектері – қабырғаларға, ұстандарға, пилондарға сүйенетін ғимараттың тірек құрылымдарындағы арқалық.

ҚҰРЫЛЫСТЫҢ ҰЗАҚТЫҒЫ – құрылыс алаңында жұмыс басталғаннан жобада көзделген жұмыс толық орындалып, кәсіпорындардың, олардың кезектерінің, кешендер мен жекелеген объектілердің қуаттарын іске қосқанға дейінгі уақыт кезеңі.

ПРОДУХ – құрылыстың жабық кеңістіктері үшін табиғи желдеткіш болатын ғимараттың шығыңқы іргесіндегі, қабырғасындағы, жабындағы шағын саңылаулар.

ЖОБА – жеке және заңды тұлғалардың немесе мемлекеттің сәулет, қала құрылысы және құрылыс құжаттамасы (сызбалар, графикалық және мәтіндік материалдар, инженерлік және сметалық есептеу-

и строительной документации (чертежей, графических и текстовых материалов, инженерных и сметных расчетов).

ПРОЕКТ ДЕТАЛЬНОЙ ПЛАНИРОВКИ – проект, разрабатываемый для отдельных частей города на основе его генерального плана с целью выявления архитектурно-пространственного и инженерно-экономического решения застройки.

ПРОЕКТ ОРГАНИЗАЦИИ РАБОТ – проектная документация по организации работ на годовую (двухлетнюю) программу строительной организации, увязывающая все объекты по срокам строительства и обеспечению материально-техническими и трудовыми ресурсами для своевременного ввода объектов в эксплуатацию с наиболее высокими технико-экономическими показателями.

ПРОЕКТ ОРГАНИЗАЦИИ РЕМОНТА – документация, разрабатываемая в целях обеспечения рациональной организации ремонтно-строительного производства в соответствии с требованиями нормативных документов.

ПРОЕКТ ОРГАНИЗАЦИИ СТРОИТЕЛЬСТВА – составная

часть проектной документации (чертежей, графических и текстовых материалов, инженерных и сметных расчетов) нысанында ұсынған, адамның мекендеуі мен тіршілік етуінің қажетті жағдайларын қамтамасыз ету жөніндегі түпкі ойы.

ЖІТІ ЖОСПАРЛАУ ЖОБАСЫ – құрылыстың сәулеткеңістіктік және инженерлік-экономикалық шешімін анықтау мақсатымен қаланың бас жоспарының негізінде оның жеке-ленген бөліктері үшін жасалған жоба.

ЖҰМЫСТЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ ЖОБАСЫ – ең жоғары техника-экономикалық көрсеткішті объектілерді дер кезінде пайдалануға қосу үшін барлық объектілердің құрылыс мерзімдері мен материалдық-техникалық және еңбек ресурстарымен қамтамасыз етуін ұштастыратын құрылыс ұйымының жылдық (екіжылдық) бағдарламасына арналған жұмысты ұйымдастыру бойынша жобалық құжаттама.

ЖӨНДЕУДІ ҰЙЫМДАСТЫРУ ЖОБАСЫ – нормативтік құжаттардың талаптарына сәйкес жөндеу-құрылыс өндірісін ұтымды ұйымдастыруды қамтамасыз ету мақсатымен жасалатын құжаттама.

ҚҰРЫЛЫС ҰЙЫМДАСТЫРУ ЖОБАСЫ – құрылыстың

часть технического проекта, определяющая общую продолжительность и промежуточные сроки строительства, распределение капитальных вложений и объемов строительно-монтажных работ, материально-технические и трудовые ресурсы и источники их покрытия, основные методы выполнения строительно-монтажных работ и структур управления строительством объекта.

ПРОЕКТ ПРОИЗВОДСТВА РАБОТ – проект, определяющий технологию, сроки выполнения и порядок обеспечения ресурсами строительно-монтажных работ и служащий основным руководящим документом при организации производственных процессов по возведению частей зданий (сооружений).

ПРОЕКТ СТРОИТЕЛЬСТВА (строительный проект) – проектную (проектно-сметную) документацию, содержащую объемно-планировочные, конструктивные, технологические, инженерные, природоохранные, экономические и иные решения, а также сметные расчеты для организации и ведения строительства, инженерной подготовки территории,

жалпы мерзімі мен аралық кезеңдерін, капиталдық қаражатты және құрылыс-монтаж жұмыстарының көлемін бөлуді, материалдық-техникалық және еңбек ресурстарды және олардың орнын толтыратын көздерді, құрылыс-монтаж жұмыстарын жүзеге асырудың негізгі әдістерін және объектілердің құрылысын басқарудың құрылымын анықтайтын техникалық жобаның құрамдас бөлігі.

ЖҰМЫС ӨНДІРУ ЖОБАСЫ – құрылыс-монтаж жұмыстарының технологиясын, орындау мерзімін және ресурстармен қамтамасыз ету тәртібін анықтайтын жоба; ол ғимараттардың (құрылыстардың) жеке бөлшектерін тұрғызу жөніндегі өндірістік процестерді ұйымдастыру кезінде басшылыққа алынатын негізгі құжат болып табылады.

ҚҰРЫЛЫС ЖОБАСЫ (құрылыстық жоба) – көлемдік-жоспарлық, конструкциялық, технологиялық, инженерлік, табиғат қорғау, экономикалық және өзге де шешімдерді қамтитын жобалау (жобалау-смета) құжаттамасы, сондай-ақ құрылысты ұйымдастыру мен жүргізуге, аумақты инженерлік жағынан дайындауға, абаттандыруға арналған сметалық

благоустройства. К проектам строительства также относятся проекты консервации строительства незавершенных объектов и постутилизации объектов, выработавших свой ресурс.

ПРОЕКТИРОВАНИЕ, ТИПОВЫЕ – разработка типовых проектов предприятий, зданий и сооружений, предназначенных для многократного применения в строительстве.

ПРОЕКТИРОВАНИЕ, ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЕ – опытное (пробное) проектирование с целью выбора, изучения и предварительной проверки эффективности новых прогрессивных решений в промышленном, жилищном, гражданском и сельском строительстве.

ПРОЕМ – отверстие для окон, дверей и т.п. в стенах или перегородках.

ПРОИЗВЕДЕНИЕ АРХИТЕКТУРЫ (ГРАДОСТРОИТЕЛЬСТВА) – объект авторского права и интеллектуальной собственности автора (авторов), являющийся результатом творческого процесса в профессиональной деятельности физических лиц, направленного на создание какого-либо архитектурного объекта или формирование градостроительно-

есептеулер. Құрылыс жобаларына аяқталмаған объектілер құрылысын консервациялау және өз ресурсын тауысқан объектілерді кейіннен кәдеге жарату жобалары да жатады.

ТИПТІК ЖОБАЛАУ – құрылыста көп рет қолдануға арналған кәсіпорындардың, ғимараттар мен құрылыстардың типтік жобаларын әзірлеу.

ЭКСПЕРИМЕНТТІК ЖОБАЛАУ – өнеркәсіптік, тұрғын үй, азаматтық және ауылшаруашылығы құрылысында алдыңғы қатарлы жаңа шешімдер таңдау, зерттеу және оның тиімділігін алдын ала тексеру мақсатындағы тәжірибелік (сынамалық) жобалау.

ОЙЫҚ – қабырғалардағы немесе қалқалардағы есік, терезе және т.б. арналған саңылау.

СӘУЛЕТ (ҚАЛА ҚҰРЫЛЫСЫ) ТУЫНДЫСЫ – қандай да бір сәулет объектісін жасауға не қала құрылысы кеңістігін қалыптастыруға бағытталған, жобалау құжаттамасы, жекелеген сызба, макет немесе нобай нысанында белгіленген авторлық ойды қоса алғанда, жеке тұлғалардың кәсіби қызметіндегі шығармашылық процестің нәтижесі болып табылатын ав-

го пространства, включая авторский замысел, зафиксированный в форме проектной документации, отдельного чертежа, макета или эскиза, а также реализованный в натуре проект (часть проекта).

ПРОИЗВОДСТВЕННАЯ БАЗА, СТРОИТЕЛЬНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ – комплекс предприятий и сооружений строительной организации, предназначенных для оперативного обеспечения строящихся объектов необходимыми материально-техническими ресурсами, а также для изготовления (переработки, обогащения) собственными силами материалов, изделий и конструкций, используемых в процессе строительства.

ПРОЛЕТ – расстояние между смежными опорами, перекрываемое балкой, плитой, аркой и пр. Расчетный пролет – расстояние между осями опор.

ПРОМЫШЛЕННОЕ СТРОИТЕЛЬСТВО – отрасль строительства, создающая основные фонды промышленности.

ПРОПИЛОВКА, ПРОПИЛЬНАЯ РЕЗЬБА – ажурная сквозная резьба по дереву, выполненная специальной пилой. Пропиловкой оформляются наличники, карнизы и пр. в деревянном зодчестве.

торлық құқық және автордың (авторлардың) зияткерлік меншік объектісі, сондай-ақ нақты іске асырылған жоба (жобаның бөлігі).

ҚҰРЫЛЫС ТҮРҒЫЗАТЫН ҰЙЫМНЫҢ ӨНДІРІСТІК БАЗАСЫ – құрылыс ұйымының салынып жатқан объектілерді қажетті материалдық-техникалық ресурстармен шұғыл қамтамасыз етуге, сондай-ақ құрылыс процесінде пайдаланылатын материалдарды, бұйымдарды және конструкцияларды өз күштерімен дайындауға (өңдеуге, байытуға) арналған кәсіпорындары мен құрылыстарының кешені.

АРАЛЫҚ – арқалық, тақта, арка және т.с.с. жабылатын көршілес тіректердің арасы. Есептік аралық – тіректердің осьтері арасындағы қашықтық. **ӨНЕРКӘСІП ҚҰРЫЛЫСЫ** – өнеркәсіптің негізгі қорларын құрайтын құрылыс саласы.

АРАЛАУ, АРАЛАП ОЮЛАУ – арнайы арамен ағашты ойып ұсақ өрнектер салу. Ағаш сәулет өнерінде аралау арқылы маңдайшалар, ернеулер және т.б. безендіріледі.

ПРОСТИЛЬ (от греч. pro – впереди и stuloV – колонна) – тип античного храма. Простиль представляет собой прямоугольное в плане, небольшое здание с рядом колонн на главном фасаде.

ПРОФИЛЬ – 1) вид лица или предмета сбоку; 2) в архитектуре – подчеркнутая линия границы архитектурной детали, например, обрамления окна; 3) контур здания или части здания, особенно карниза; 4) скульптурная деталь украшения с различными гладкими и изогнутыми плоскостями и кантами, развитая уже в греческой архитектуре. Виды профилей: 1) шотландский; 2) трохилус (бороздка); 3) вывернутая сима (гусек); 4) вывернутая кима; 5) лесбосская кима; 6) ионический, эхинус; 7) дорическая кима; 8) эхинус-кима; 9) стоящая сима (гусек); 10) лежащая сима.

ПСЕВДОГОТИКА (ложная готика) (от греч. pseudos – ложь и готика) -направление в европейской архитектуре XVIII-XIX веков, стремившееся к возрождению форм, декора и (в ряде случаев) конструктивных особенностей готики. Зарождение псевдоготики (особенно в Великобритании) связано с предромантическими веяниями: с

ПРОСТИЛЬ (грек тілінен – pro – алдында және stuloV – ұстан) – антикалық храмның бір түрі. Жоспарда тікбұрышты болатын, негізгі қасбетінде ұстандар қатары бар шағын ғимарат.

БЕЙІН – 1) келбеттің не заттың қырынан қарағандағы көрінісі. 2) сәулет өнерінде – сәулеттік бөлшектің ерекшеленіп көрсетілген шегі; 3) ғимараттың не ғимарат бөлігінің, әсіресе ернеудің контуры; 4) грек сәулет өнерінде дамыған түрі тегіс және иілген жазықтықтары мен канттары бар сәндік мүсіндік бөлшек. Бейіннің түрлері: 1) шотландиялық; 2) трохилус (бороздалық); 3) айналдырылған сима (қазға ұқсас); 4) айналдырылған кима; 5) лесбосс кима; 6) иондық, эхинкус; 7) дорилік кима; 8) эхинус-кима; 9) тігінен тұрған сима (қазға ұқсас); 10) жатқан сима.

ПСЕВДОГОТИКА (жалған готика) (грек тілінен – pseudos – жалған және готика) – готикалық стильдің пішіндерін, декорын және (кей жағдайларда) конструкциялық ерекшеліктерін қайта жандандыруға ұмтылатын еуропалық сәулет өнеріндегі XVIII-XIX ғасырлардағы бағыт. Жалған готиканың туындауы (әсіресе Ұлыбрита-

расцветом садово-паркового искусства, тягой к природе и естественной живописности, поэтизацией средневековья. К ранним памятникам псевдоготики относятся искусственные руины, беседки и часовни, виллы.

ПСЕВДОДИПТЕР (от греческого *pseudos* – ложь и *диптер*) – тип древнегреческого храма. Отличается от диптера отсутствием внутреннего ряда колонн, хотя пространство для них оставлено.

ПУДРА, АЛЮМИНИЕВАЯ – тонко измельченный порошок алюминия, не растворимый в воде и в органических растворителях. Применяется в качестве пигмента, при производстве строительных материалов (газобетона), в пиротехнике. Состоит из чешуйчатых или каплеобразных частиц. Первые получают путем раздавливания, а вторые – распыления расплавленного алюминия.

ПУЛЬВИНЫ – каменная плита (подушка), установленная между пятой арки и капителью опоры (колонны).

ПУЦЦОЛАНЫ – слабо сцементированные отложения вул-

ниада) романтикалық дәуір алдындағы ағымдармен байланысты: бау-бақша-саябақ өнерінің гүлденуімен, табиғатқа және табиғи бейнелеу өнеріне, ортағасырды поэтикаландыруға ұмтылумен байланысты. Жалған готиканың көне ескерткіштеріне жалған қирандылар, жаппалар мен кішкене шіркеулер, виллалар жатады.

ЖАЛҒАН ДИПТЕР (грек тілінен – *pseudos* – жалған және *диптер*) – көне грек храмының бір түрі. Диптерден ішкі жағындағы ұстандар қатарының болмауымен ерекшеленеді, алайда оларға орын қалдырылған.

АЛЮМИНИЙ ҰЛПАСЫ – суда және органикалық еріткіштерде ерімейтін ұсақ үгітілген алюминий ұнтағы. Құрылыс материалдарын (газобетон) өндіруде және пиротехникада пигмент ретінде қолданылады. Қабыршақты немесе тамшы тәріздес бөлшектерден тұрады. Біріншісін – жаншу, ал екіншісін ерітілген алюминийді ыдырату жолымен алады.

ПУЛЬВИНАЛАР – бесінші арка мен тіреудің (ұстанның) капителі арасында орналасатын тас тақта (жастық).

ПУЦЦОЛАНДАР – жанартаулық материалдардың (күл және

канических материалов (пеплы и т. д.), разновидность вулканических туфов. Светлые разновидности применяются при изготовлении гидравлической извести и пуццоланового цемента. Такой цемент имеет повышенные водо- и сульфатостойкость, но отличается пониженными воздухо- и морозостойкостью по сравнению с портландцементом.

ПЬЕДЕСТАЛ – 1) подножие колонны, в классической архитектуре, состоящее обычно из трех частей, называемых цоколем, стволом, карнизом; 2) подножие для скульптуры, вазы и т.п.

т.б.) нашар тұтасқан шөгінділері, жанартаулық туфтардың бір түрі. Ашық түсті түрлері гидравликалық әк және пуццоланды цемент өндіруде қолданылады. Мұндай цементтің портландцементпен салыстырғанда суға және сульфатқа төзімділігі жоғары, бірақ ауаға және аязға төзімділігі төмен болады.

ТҰҒЫР – 1) ұстанның табаны, классикалық сәулет өнерінде ірге, ернеу, негіз деп аталатын үш бөліктен тұрады; 2) мүсіннің, вазаның және т.б. астыңғы тағаны.

Р

РАБАТКА – цветник в виде узкой (1-2,5 м) полосы, окаймляющий парковые дорожки, цветочные партеры.

РАБОЧАЯ ЗОНА – пространство над уровнем пола или рабочей площадки высотой 2 м при выполнении работы стоя или 1,5 м – при выполнении работы сидя.

РАБОЧАЯ КОМИССИЯ – временный коллегиальный орган, проводящий комплексную проверку готовности объекта для предъявления ее результатов государственной приемочной комиссии.

РАБАТКА – саябақ жолдарын, гүлді партерлерді көмкеріп тұратын жіңішке (1-2,5 м) жолақ тәрізді гүлзар.

ЖҰМЫС АЙМАҒЫ – еден не жұмыс алаңшасы деңгейінен түрегеліп жұмыс істегенде 2 м биіктіктегі немесе отырып жұмыс істегенде 1,5 м биіктіктегі кеңістік.

ЖҰМЫС КОМИССИЯСЫ – нәтижелерін мемлекеттік қабылдау комиссиясына ұсыну үшін объектінің дайындығына кешенді тексеру жүргізетін уақытша алқалы орган.

РАБОЧЕЕ МЕСТО – место постоянного или временного пребывания работающих в процессе трудовой деятельности.

РАВЕЛИН – оборонительное сооружение впереди крепостного вала, треугольное в плане.

РАЗБАВИТЕЛИ – жидкости, служащие для уменьшения вязкости составов или разведения сухих минеральных красок. В качестве разбавителей в лакокрасочных составах используют олифы и различные эмульсии.

РАЗДЕЛ ЖИЛОГО ПОМЕЩЕНИЯ – изменение договора найма жилого помещения в домах государственного и общественного жилищного фонда по требованию члена семьи нанимателя или лица, прекратившего семейные отношения, но продолжающего проживать по договору. Требование раздела жилого помещения предполагает выделение заявителю жилого помещения и заключение на это помещения самостоятельного договора найма. Для раздела жилого помещения необходимо согласие нанимателя и остальных членов его семьи (других постоянных пользователей), а также нали-

ЖҰМЫС ОРНЫ – қызметкерлердің еңбек қызмет процесінде тұрақты не уақытша орналасқан орны.

РАВЕЛИН (маңдайбекініс) – жоспарда үшбұрышты болатын, бекініс үйіндісінің алдындағы қорғаныс құрылысы.

СҰЙЫЛТҚЫШТАР – құрамалардың жабысқақтығын төмендету немесе құрғақ минералды бояуларды ерітуге пайдаланылатын сұйықтықтар. Лакты-бояулы құрамалар үшін сұйылтқыштар ретінде олифалар мен түрлі эмульсиялар пайдаланылады.

ТҰРҒЫН ҮЙ-ЖАЙДЫ БӨЛІСКЕ САЛУ – жалға алушы отбасының мүшесі не отбасылық қарым-қатынасты тоқтатқан, алайда шарт негізінде мекендеп жатқан адамның талабы бойынша мемлекеттік және қоғамдық тұрғын үй қорындағы тұрғын үй-жайды жалдау шартын өзгертуі. Тұрғын үй-жайды бөліске салуды талап ету шағымданушыға тұрғын үй-жай бөліп, осы бөлінген үй-жайға өз алдына жеке жалға алу шартын жасасуды көздейді. Тұрғын жайды бөліске салу үшін жалға алушының және оның отбасындағы басқа мүшелердің (басқа тұрақты тұтынушылардың) келісімі, со-

чие изолированного жилого помещения (комнаты, нескольких комнат), соответствующего по своим размерам доле члена семьи в общей жилой площади.

РАЗДЕЛЬНАЯ (ИНДИВИДУАЛЬНАЯ) СОБСТВЕННОСТЬ – собственность граждан, юридических лиц или государства на помещение в составе жилого дома (жилого здания), в котором образована особая форма собственности на недвижимость – кондоминиум.

РАЗРЕШЕНИЕ НА ВВОД В ЭКСПЛУАТАЦИЮ – утверждение акта государственной приемочной комиссии о приемке жилого здания уполномоченным органом, назначившим комиссию.

РАКУРС – перспективное сокращение архитектурных форм, изображенных фигур и предметов.

РАШПОРТ – повторяющееся изображение основного элемента рисунка, например, на обоях или ковре.

РАСКОС – строительный элемент, соединяющий два узла каркаса, фермы и т.п. Расположен по диагонали замкнутого контура и обеспечивает жесткость конструкции.

нымен қатар жалпы тұрғын аумақтағы отбасы мүшесінің үлесіне сай көлемдегі оқшауланған тұрғын үй-жайдың (бөлме, бірнеше бөлме) болуы керек.

БӨЛЕК (ӨЗІНДІК) МЕНШІК – жылжымайтын мүлікке меншіктің ерекше нысаны – кондоминиум құрылған тұрғын жай (тұрғын үй) құрамындағы үй-жайға азаматтардың, заңды тұлғалардың не мемлекеттің меншігі.

ПАЙДАЛАНУҒА БЕРУГЕ РҰҚСАТ – комиссияны тағайындаған уәкілетті органның тұрғын жайды қабылдау туралы мемлекеттік қабылдау комиссиясының актісін бекітуі.

РАКУРС – сәулет өнерінің үлгілері, бейнеленген фигуралар мен заттарды ұтымды қысқарту.

РАШПОРТ – суреттің негізгі элементінің қайталанып келетін бейнесі, мысалы, тұсқағаз не кілем бетінде.

ҚИҒАШ ТІРЕУ – қаңқаның, ферманың және т.б. екі түйінін жалғастыратын құрылыс элементі. Тұйық контурдың диагоналі бойынша орналасады және құрылымның беріктігін қамтамасыз етеді.

РАСКРЕПОВКА – небольшой выступ или излом линии фасада, антаблемента, карниза и т.п. по горизонтали.

РАСПАЛУБКА – часть свода (или свод), имеющий форму отрезка полуцилиндрической поверхности, рассеченной двумя взаимно пересекающимися плоскостями и опирающаяся по этим линиям сечения.

РАСПОРКА – жесткое монтажное приспособление, не обладающее собственной устойчивостью, работающего только на сжатие. Предназначена для удержания двух элементов от смещения внутрь.

РАСТВОРИТЕЛИ – жидкости, служащие для придания составам необходимой консистенции. В качестве растворителей для масляных красок используются бензин, уайт-спирит, скипидар, для перхлорвиниловых – ацетон, для клеевых и водно-эмульсионных – вода. Большинство растворителей – токсичные, горючие и взрывоопасные вещества.

РАСТВОРЫ, ОТДЕЛОЧНЫЕ – подразделяются на растворы для обычных штукатурок и цветные декоративные.

РАСХОДЫ НА СОДЕРЖАНИЕ ЖИЛИЩА – сумма пла-

ИИН БЕКІТКІШТЕР – қасбеттің, антаблементтің, ернеудің және т.б. көлденең жолақтарының аздап шығып тұратын немесе иінді бөлігі.

РАСПАЛУБКА – тоғыспаның (немесе тоғыспалардың) жоғары жағы жартылай цилиндрлі, бірін-бірі өзара кесіп өтетін жазықтықтарға бөлінген, қиылысу сызығына тіреліп тұратын кесінді түріндегі бөлігі.

КЕРМЕ – қысуға ғана арналған, өзінің орнықтылығы жоқ қатты монтаждау құралы. Екі элементті ішке қарай жылжып кетуден ұстап тұруға арналған.

ЕРІТКІШТЕР – құрамдарға қажетті консистенция беруге қолданылатын сұйықтықтар. Майлы бояуларға арналған еріткіштер ретінде – бензин, уайт-спирт, скипидар, ал перхлорвинилды сырларға – ацетон, желімді және суэмульсиялы сырларға су қолданылады. Еріткіштер көбінесе улы, жанғыш және жарылғыш заттектер болып келеді.

ӘРЛЕУ ЕРІТІНДІСІ – түрлі-түсті сәндік және кәдімгі сылаққа арналған болып бөлінеді.

ТҰРҒЫН ҮЙДІ ҰСТАУҒА ЖҰМСАЛАТЫН ШЫҒЫН-

тежей, необходимая на эксплуатацию, текущий и капитальный ремонт жилого дома, а также содержание земельного участка.

РАСШИВКА – 1) придание определенной формы лицевым швам кирпичной или каменной кладки; 2) инструмент для производства указанных работ.

РАСШИВКА ШВОВ – приглаживание и уплотнение швов кирпичной кладки с одновременным приданием им определенной формы.

РАТУША (польск. ratusz, от нем. Rathaus) – здание городского самоуправления в ряде европейских стран. Средневековый архитектурный тип ратуши сложился в основном в XII-XIV веках; обычно двухэтажное здание с залом совещаний на втором этаже, балконом и многоярусной часовой башней. В XVI-XVII веках на средневековую композиционную основу накладывались ренессансные и барочные элементы. В конце XIX века и в начале XX века строились ратуши в национально-романтическом стиле (ратуша в Стокгольме, 1911-1921 гг., архитектор – Р.Эстберг).

РЕГЛАМЕНТЫ, ГРАДОСТРОИТЕЛЬНЫЕ – режимы,

ДАР – тұрғын үйді пайдалануға, оны ағымдағы және күрделі жөндеуден өткізуге, сондай-ақ жер учаскесін ұстауға қажет төлемдер қосындысы.

ӘШЕКЕЙ (ӘШЕКЕЙЛЕ-ГШ) – 1) кірпіш немесе тас қалаудың беткі жіктерін белгілі бір үлгіде әрлеу; 2) осы аталған жұмысты орындауда қолданылатын құрал.

ЖІКТЕРДІ ӘШЕКЕЙЛЕУ – кірпіш қалау жіктеріне белгілі бір пішін бере отырып, тегістеу және тығыздау.

РАТУША (поляк тілінен – ratusz, неміс тілінен – Rathaus) – бірқатар еуропалық елдердегі қалалық өзін-өзі басқару ғимараты. Ратушаның орта ғасырлық сәулет өнері үлгісі негізінен XII-XIV ғасырларда қалыптасты; әдетте мәжіліс залы және көп ярусты сақшы мұнарасы болатын екі қабатты ғимарат. XVI-XVII ғасырларда оның орта ғасырлық негізіне ренессанстық және барокколық элементтер қосылды. XIX ғасырдың соңы мен XX ғасырдың басында ұлттық-романтикалық стильдегі ратушалар салынды (Стокгольмдегі ратуша, 1911-1921-жылдар, сәулетші – Р.Эстберг).

ҚАЛА ҚҰРЫЛЫСЫНЫҢ РЕГЛАМЕНТТЕРІ – аумақтар-

разрешения, ограничения (включая обременения, запрещения и сервитуты) использования территорий (земельных участков) и других объектов недвижимости, а также любых допустимых изменений их состояния, установленных в законодательном порядке.

РЕГУЛА – короткая полочка, расположенная под триглифом.

РЕЗЕРВУАР – емкостное сооружение для хранения различных жидкостей и газов.

РЕКВИЗИЦИЯ ЖИЛИЩА – принудительное изъятие жилища у собственника в условиях чрезвычайных ситуаций по решению государственных органов в порядке, установленном законодательными актами, с выплатой стоимости изъятото жилища либо иными видами возмещения, не противоречащими законодательным актам Республики Казахстан.

РЕКОНСТРУКЦИЯ – перестройка, модернизация, обновление зданий и сооружений, улиц, площадей, планировочной структуры города. Реконструкция чаще всего предполагает сохранение элементов исторически сложившегося облика зданий, характера городской среды. В зависимости от целей

ды (жер учаскелерін) және басқа да жылжымайтын мүлік объектілерін пайдаланудың, сондай-ақ олардың жайкүйінің заңнамада белгіленген тәртіппен жол берілетін кез келген өзгерістерінің режимдері, рұқсаттары, шектеулері (ауыртпалық салуды, тыйым салу мен сервитуттарды қоса алғанда).

РЕГУЛА – триглифтің астына орнатылған қысқа сөре.

РЕЗЕРВУАР – түрлі сұйықтар мен газдарды сақтауға арналған ыдыс құрылысы.

ТҰРҒЫН ҮЙДІ РЕКВИЗИЦИЯЛАУ – төтенше оқиғалар жағдайында мемлекеттік органдардың шешімі бойынша меншік иесінен тұрғын үйді заңнамалық актілерде белгіленген тәртіппен мәжбүр етіп алып, алынған тұрғын үйдің құнын не Қазақстан Республикасының заңнамалық актілеріне қайшы келмейтін өзге де өтем түрлерін төлеу.

РЕКОНСТРУКЦИЯ – қала ғимараттары мен құрылыстарының, көшелері мен алаңдарының, жоспарлық құрылымдарының қайта тұрғызылуы, жаңғыртылуы, жаңартылуы. Реконструкция бәрінен бұрын ғимараттардың, қала ортасының тарихи тұрғыдан қалыпташып келген бет-бейнесі мен си-

и характера реконструктивного вмешательства различают такие виды реконструкции, как реновация, реабилитация, ревалоризация и др.

РЕКОНСТРУКЦИЯ ЖИЛОГО ДОМА – комплекс строительных работ и организационно-технических мероприятий, связанных с изменением основных технико-экономических показателей жилого дома (количества и площади квартир, строительного объема и общей площади дома) или его назначения и осуществляемых в целях улучшения условий проживания и приведения эксплуатационных показателей жилого дома к уровня современных требований.

РЕЛЬЕФ – 1) скульптурное изображение на плоскости. Может быть углубленным (койланогриф) и выступающим (барельеф, горельеф); 2) конфигурация поверхности земельного участка (рельеф местности).

РЕЛЬЕФНОЕ ЛАКИРОВАНИЕ – вырезанное в толстом слое лака украшение; китайская техника.

РЕМОНТОПРИГОДНОСТЬ – свойство изделия, характери-

патын сақтауды көздейді. Реконструкциялаудың қажеттілігінің мақсаты мен сипатына қарай реконструкциялау реновациялау (қайтадан жаңалау), реабилитациялау (оңалту), ревалоризациялау және т.б. сияқты түрлеріне бөлінеді.

ТҰРҒЫН ҮЙДІ РЕКОНСТРУКЦИЯЛАУ – тұрғын үйдің негізгі техника-экономикалық көрсеткіштерінің (пәтерлер саны мен ауданы, құрылыс көлемі мен үйдің жалпы ауданы) не оның қолдану мақсатының өзгеруімен байланысты және тұру жағдайларын жақсарту мен тұрғын үйдің пайдалану көрсеткіштерін қазіргі заман талаптардың деңгейіне келтіру мақсатымен жүзеге асырылатын құрылыс жұмыстары мен ұйымдастыру-техникалық іс-шараларының кешені.

РЕЛЬЕФ (бедер) – 1) жазықтықтағы мүсіндік бейне. Батырылып салынған (койланогриф) және шығыңқы (барельеф, горельеф) түрлері болады; 2) жер бөлігінің беткі конфигурациясы (жергілікті жер рельефі). **БЕДЕРЛЕП ЛАКТАУ** – лактың қалың қабатынан ойылатын әшекей; қытай техникасы.

ЖӨНДЕУГЕ ЖАРАМДЫЛЫҚ – бұйым ақаулығының

зующее его приспособленность к восстановлению исправности и сохранению заданной технической характеристики.

РЕСТАВРАЦИЯ – восстановление здания в первоначальном (или близком к первоначальному) виде.

РЕШЕНИЯ МЕСТНЫХ ИСПОЛНИТЕЛЬНЫХ ОРГАНОВ – правовые акты местных исполнительных органов областей (города республиканского значения, столицы), районов (городов областного значения), а также акимов городов районного значения, поселков, аулов (сел), аульных (сельских) округов о предоставлении права на земельный участок.

РИГЕЛЬ (нем. Riegel – поперечина, засов) – линейный несущий элемент (балка, стержень) строительных конструкций зданий или сооружений, расположенный, как правило, горизонтально. Ригель соединяет (жестко или шарнирно) вертикальные элементы (стойки, колонны) и служит опорой для прогонов и плит, устанавливаемых в перекрытиях или покрытиях зданий. Выполняют ригели из металла, железобетона или дерева, решётчатыми

калпына келу және берілген техникалық сипаттамасын сақтау бейімділігін сипаттайтын қасиеті.

РЕСТАВРАЦИЯ – ғимаратты алғашқы қалпына (немесе соған жақындатылған қалыпқа) келтіру.

ЖЕРГІЛІКТІ АТҚАРУШЫ ОРГАНДАРДЫҢ ШЕШІМДЕРІ – облыстардың (республикалық маңызы бар қаланың, астананың), аудандардың (облыстық маңызы бар қалалардың) жергілікті атқарушы органдарының, сондай-ақ аудандық маңызы бар қалалар, кенттер, ауылдар (селолар), ауылдық (селолық) округтер әкімдерінің жер учаскесіне құқық беру туралы құқықтық актілері.

БЕЛАРҚА (неміс тілінен – Riegel – көлденең арқалық, ысырма) – әдетте көлденең орналасатын ғимараттар мен құрылыстардың құрылыс құрылымдарының тірек сызықтық элементі (арқалық, өзек). Беларқа тік орналасқан элементтерді (тіреулер, ұстындар) жалғастырады (мықтап немесе тоспалы) және ғимараттардың аражабындары мен жабындарында орнатылатын жүгіртпелер мен тақталар үшін тірек болады. Олар металдан, темір-

или сплошными (прямоугольного, таврового, двутаврового или иного поперечного сечения).

РИЗАЛИТ (от греч. *risalita* – выступ) – выступающая часть здания, идущая во всю его высоту. Ризалиты обычно расположены симметрично по отношению к центральной оси здания; составляя единое целое с основной массой постройки, вносят разнообразие в пространственную организацию фасада.

РИЗНИЦА – в христианских храмах помещение для хранения риз (облачения священника при богослужении) и церковной утвари. Обычно находилась внутри храма, иногда являлась пристройкой или (в монастырях) отдельным зданием.

РИТМ (в архитектуре) – повторяемость, чередование архитектурных элементов здания. Задается расположением колонн, аркад, проемов, скульптур и т.п.

РОЗА – круглое окно на фасадах романских и готических церквей – вначале без переплета, затем, наоборот, со все более сложным рисунком переплета, основу которого в ранний период образует подобие фи-

бетоннан, ағаштан, торламалы немесе тұтас болып жасалады (тікбұрышты, таңбалы, екітаңбалы не басқа да көлденең қималы).

РИЗАЛИТ (грек тілінен – *risalita* – шығыңқы жер) – ғимараттың ұзына бойымен жүргізілген шығыңқы бөлігі. Ризалиттер әдетте құрылыстың негізгі бөлігімен біртұтастықта, ғимараттың орталық осіне қарағанда симметриялы орналасады; қасбеттік кеңістікті түрлендіріп тұрады.

РИЗНИЦА – христиан храмдарындағы ризалар (священниктің құдайға сиыну кезінде киетін киімі) мен шіркеулік керек-жарактарды сақтайтын үйжай. Әдетте храмның ішінде болады, кейде жапсарлас (монастырьларда) немесе бөлек ғимарат түрінде салынады.

ЫРҒАҚ (сәулет өнерінде) – ғимараттың сәулеттік элементтерінің қайталануы, кезектесуі. Ұстандар, аркалар, ойықтар, мүсіндер және т.с.с. орналасуы арқылы беріледі.

РАЙХАН – романдық және готикалық шіркеулердің қасбеттеріндегі дөңгелек терезе, алғашқыда мұқабасыз болғанымен, кейінірек күрделі суретті мұқабалармен қапталды, ертерек кезеңде оның негізі дөңгелектің

гурных спиц колеса и который позднее превращается в своеобразный каменный кружевной узор. Наиболее крупные розы готических соборов достигают огромных размеров (например, в Соборе Парижской богородицы – 12,9 м).

РОЗЕТКА – орнамент в виде круга, составленный из цветочных лепестков. Как плоскостной орнамент использовался еще с античных времен, в готике принял форму оконной круглой розы – характерного отличительного признака готической архитектуры.

РОКАЙЛЬ – искусственный грот, раковина; хрупкая, тонко расчлененная ассиметричная форма раковины, характерный орнамент рококо (отсюда и название стиля).

РОКОКО – стиль в европейской архитектуре в I половине и середине XVIII века. Рококо связано с возникновением дворцовых и культурных строений.

РОМАНЦЕМЕНТ – гидравлическое вяжущее. Получают посредством тонкого помола известковых и магнезиальных мергелей обожженных при температуре 850-900 °С. Может содержать гипс и различные

бейнелі кергіштеріне ұқсады, ал одан өте тастан өрілген өзіндік өрнекке айналды. Готикалық соборлардың неғұрлым ірі райхандары өте көлемді болып келеді (мәселен, Париждегі Құдайана Соборы – 12,9 м).

РОЗЕТКА – гүл жапырақтарынан құрастырылған шеңбер түріндегі өрнек. Жазық өрнек ретінде тіпті антикалық дәуірден бері пайдаланылып келеді, оның готикалық сәулет өнеріндегі ерекше сипатты белгісі – терезелік шеңберлі розалық пішінге ие болды.

РОКАЙЛЬ – жасанды грот, бақалшық; бақалшықтың нәзік, жіңішкеленіп келген ассиметриялық пішіні, рококоға тән өрнек (стильдің аты осыдан алынған).

РОКОКО – XVIII ғасырдың I жартысы мен орта тұсындағы еуропалық сәулет өнеріндегі стиль. Рококо сарайлық құрылыстар мен мәдени құрылыстарға байланысты дүниеге келген.

РОМАНЦЕМЕНТ – гидравликалық тұтқыр зат. 850-900 °С температурада күйдірілген әкті және магнезиялы мергелдерді өте ұсақ үгіту арқылы алынады. Құрамына гипс және басқа да қоспалар қосылуы мүмкін. Үш

добавки. Выпускается трех марок: 2,5; 5 и 10.

РОСТВЕРК (нем. Rostwerk, от Rost – решётка и Work – строение, укрепление) – часть свайного фундамента (плита или балка), объединяющая головные участки свай и служащая опорной конструкцией для возводимых элементов сооружения. Ростверк называется высоким, если он расположен значительно выше уровня грунта или воды (например, в причальных сооружениях портов), и низким, когда он размещается близко к поверхности грунта или заглублен в него (например, в фундаментах жилых и промышленных зданий). Материалом для ростверков в современном строительстве служат преимущественно бетон и железобетон (сборный или монолитный), реже – дерево и металл. Название "ростверк" возникло в связи с применявшейся ранее конструкцией, имевшей вид решётки из деревянных брусьев, по которой укладывался дощатый настил.

РОТОНДА (от латинского rotundus – круглый) – 1) центрическое сооружение, круглая постройка (храм, мавзолей, павильон, зал), обычно увенчанная

түрлі маркалы болады: 2,5; 5 және 10.

РОСТВЕРК (неміс тілінен – Rostwerk, Rost – тор және Work – құрылыс, бекініс) – қадалардың басты бөліктерін біріктіретін және құрылыстың тұрғызылып жатқан элементтеріне тірек құрылым ретінде қызмет атқаратын қадалы іргетастың бір бөлігі (тақта не арқалық). Егер ростверк топырақ немесе су деңгейінен айтарлықтай жоғары тұрса – биік (мысалы, кеме айлағы құрылыстарында), ал егер ол топырақ бетіне жақын немесе топыраққа батырыла орналасса – аласа (мысалы, тұрғын және өнеркәсіптік ғимараттар іргетасында) деп аталады. Қазіргі заманғы құрылыстарда ростверктер негізінен бетоннан және темірбетоннан (құрамалы немесе монолитті), кейде ағаштан және металдан да жасалады. "Ростверк" атауы ерте кезде қолданылған ағаш білеулерден жасалған тор және оның үстіне төселген тақтай төсемнен тұратын ескі түрінен шыққан.

РОТОНДА (латын тіл. – rotundus – дөңгелек) – 1) әдетте күбезделіп аяқталатын, орталықты, жоспарда дөңгелек келетін құрылыс (храм, мавзолей, па-

куполом; 2) верхнее дамское платье без рукавов.

РУБЕРОИД – мягкий рулонный кровельный материал. Изготавливается путем пропитки кровельного картона нефтяными битумами и последующего нанесения на обе стороны слоев тугоплавкого битума с наполнителем и посыпкой. Подразделяется на кровельный и подкладочный.

РУБЕРОИД, НАПЛАВЛЯЕМЫЙ – рубероид с утолщенным слоем вяжущего, расплавляемого с помощью специальных горелок при проведении кровельных работ. Его использование заметно снижает трудоемкость работ, повышает их безопасность.

РУБКА УГЛОВ – 1) "в обло" ("в чашу") – снизу вдоль вышележащего бревна вырубается полукруглая выемка по диаметру нижележащего бревна. В углах торцы бревен выходят за плоскость перпендикулярной стены. Чаша выбирается в половину бревна; 2) "в лапу" – в углах концы бревен соединяются потайным зубом и их торцы не выходят за плоскость перпендикулярной стены; 3) "в иглу" – один конец бревна соединяется "в простую чашу", другой – затесывается на два

виллон, зал); 2) әйелдердің жеңсіз сыртқы көйлегі.

РУБЕРОИД (қарақағаз) – жұмсақ орамды жабындық материал. Жабындық картонға мұнай битумын сіңдіріп, соңынан екі бетіне де толтырғышты нашар балқитын битум қабатын жағып, сеппелер себу арқылы жасалады. Жабындық және астарлық болып бөлінеді.

БАЛҚЫМАЛЫ РУБЕРОИД (қарақағаз) – төбені жабу жұмыстары барысында арнайы шілтермен балқытылатын қалың тұтқыр қабаты бар рубероид (қарақағаз). Бұл материалды пайдалану жұмыстың тиімділігі мен қауіпсіздігін арттырады.

БҰРЫШТАРДЫ ШАБУ – 1) "оймалы" ("тостағандап") жоғарғы бөрененің астыңғы жағынан төменгі бөрененің диаметрі бойынша жарты дөңгелек тәрізді ойық ойылады. Бұрыштарда бөренелердің шет жақтары перпендикуляр қабырға бетінен шығып тұрады. Тостаған бөрененің жартысына дейін ойылады; 2) "табантүйісті", "тиекті" – бұрыштарда бөренелердің шеттері жасырын тістермен жалғастырылады және олардың шеттері перпендикуляр қабырға бетінен шықпайды;

канта и вставляется в паз, выбранный в боку другого бревна; 4) "в реж" – чаша вырубается не в половину, а в четверть бревна таким образом, что между бревнами остается провет. Такой способ применяется при рубке неотопливаемых помещений в целях экономии леса (хозяйственные постройки и т.п.).

РУИНА (от лат. ruina – обвал, развалины) – развалины какого-либо сооружения или населенного пункта, являющихся археологическими и историческими памятниками.

РУНДУК – крытая площадка наружной деревянной лестницы.

РУСТ, РУСТОВКА, РУСТИКА (от лат. rusticus – простой, грубый) – рельефная кладка или облицовка стен камнями с грубо отесанной или выпуклой лицевой поверхностью (так называемыми рустами). Оживляя плоскость стены игрой светотени, рустика создает впечатление мощи, массивности здания. При отделке фасада штукатуркой рустика имитируется разбивкой стены на прямоугольники и полосы.

3) "инелі" – бөрөнениң бір шеті "қарапайым тостаған" әдісімен жалғасады, екінші шеті – екі кантқа жоньлады және келесі бөрөнениң бүйірінде ойылған ойыққа кіргізіледі; 4) "қималы" – тостаған жартылай емес бөрөнениң ширек бөлігіне дейін ғана ойылады, сонда бөрөнелер арасында саңылау қалады. Бұл тәсіл от жағылмайтын үй-жайлар қимасында (шаруашылыққа арналған құрылыстар және т.б.) бөрөнени үнемдеу мақсатында қолданылады.

ҚИРАҒАН ҮЙІНДІ (латын тілінен – ruina – үйінді, қирау) – археологиялық және тарихи ескерткіш болып табылатын қандай да бір құрылыс не елді мекеннің қираған үйіндісі.

РУНДУК – сыртқы ағаш баспалдақтың қалқалы алаңшасы.

РУСТ, РУСТОВКА, РУСТИКА (қашаутас) (латын тілінен – rusticus – қарапайым, дөрекі) – дөрекі қашалған не бет жағы дөңесті тастармен бедерлі қалау немесе қабырғаны қаптау. Қабырғаның біртегістігін жарық пен көлеңке түсіру арқылы түрлендіріп, ғимаратқа көлемділік, маңыздылық беріп тұрады. Қасбетті сылақпен әрлегенде қабырғаны тікбұрыштар мен жолақшаларға бөлу арқылы қашаутастарға ұқсатуға болады.

РЯЖ – конструкция в виде ящика, обычно собранного из брёвен или брусьев и заполненного балластом (камнем, реже грунтом). Различают ряжи, сплошной рубки – в виде срубов (русской конструкция) и решётчатые, или сквозного типа (американская конструкция). Ряжи обоих типов могут быть собраны также из отдельных железобетонных брусьев. Длина ряжа может достигать 60 м. Ряжи применяют для устройства подпорных стенок, быков и береговых устоев мостов, деревянных плотин, флютбетов, рисберм, перемычек на плотных и скальных основаниях.

РЯЖ – әдетте бөренелерден не білеулерден жасалып балластпен (таспен, кейде топырақпен) толтырылатын жәшік түріндегі конструкция. Тұтас шабылған – қима түріндегі (орыс конструкциясы) және торламалы немесе өтпелі (американдық конструкция) деп бөлінеді. Бұл екі түрі де темірбетонды білеулерден де құрастырылуы мүмкін. Ұзындығы 60 метрге дейін жетеді. Ряждар тіреуіш қабырғалар, көпірлер, ағаш плотиналардың аралық тіреулері мен жағалау тіреуіштерін, тығыз және жартастық негіздерге флютбеттер, рисбермдер, маңдайшалар орнату үшін қолданылады.

С

САМАН – адоба, необожженный кирпич-сырец, приготовленный из глины с добавлением резаной соломы или других волокнистых материалов (костры, мякины). С V-IV веков до нашей эры широко распространён в безлесных районах. Ныне применяется главным образом в странах Азии для строительства малоэтажных построек.

САМОВОЛЬНОЕ ЗАНЯТИЕ ЗЕМЕЛЬНОГО УЧАСТКА – занятие чужого земельного участ-

САБАН КЕСЕК – адоба, сабан кесінділері не басқа да талшықты материалдар (дiңшелер, мякин) қосып қыштан жасалатын күйдiрiлмеген шикi кiрпiш. Ормансыз жерлерде бiздiң дәуiрiмiзге дейiнгi V-IV ғасырлардан берi кең таралған. Қазiргi кезде негiзiнен Азия елдерiнде аз қабатты үйлер құрылысында қолданылады.

ЖЕР УЧАСКЕСIН ӨЗ БЕТIНШЕ ИЕЛЕНIП АЛУ – жер учаскесi меншiк иесiнiң не жер

тка без разрешения собственника земельного участка или землепользователя, а также занятие земельного участка, находящегося в государственной собственности и не предоставленного в землепользование, без соответствующего решения Правительства Республики Казахстан или местного исполнительного органа.

САНДРИК – небольшой карниз над дверью или окном. Иногда сандрик опирается на два кронштейна.

САРКОФАГ – монументальный, парадно оформленный, каменный, терракотовый, деревянный или металлический гроб; памятник в виде такового.

СБОРКА, УКРУПНИТЕЛЬНАЯ – предварительное объединение отдельных элементов строительных конструкций, узлов оборудования, трубопроводов и т.д. в монтажные блоки весом, соответствующем грузоподъемности монтажных средств.

СВАИ – деревянные, металлические или железобетонные "стержни", которые заглубляют в основание зданий и сооружений с целью передачи нагрузок на плотные (материковые) грунты.

СВАРОЧНЫЕ РАБОТЫ – работы, проводимые для монта-

пайдаланушының рұқсатынсыз бөтен жер учаскесін иелену, сондай-ақ мемлекеттік меншіктегі және жер пайдалануға берілмеген жер учаскесін Қазақстан Республикасы Үкіметінің немесе жергілікті атқарушы органның тиісті шешімінсіз иелену.

САНДРИК – есіктің не терезенің үстіндегі шағын ернеу. Сандрик кейде екі кронштейнді таяныш етеді.

САРКОФАГ – монументалды, салтанатты түрде безендірілген, тастан, теракоттан, ағаш немесе металдан жасалған табыт; осындай тектес ескерткіш.

ІРЛЕНДІРІП ҚҰРАСТЫРУ – монтаждау құралдарының жүк көтергішті салмағына сәйкес монтаждау блоктарына құрылыс конструкцияларының, жабдықтар торабының, құбырлардың және т.б. жекелеген элементтерін алдын ала біріктіру.

ҚАДАЛАР – салмақты тығыз (матеріктік) топыраққа беру үшін ғимараттар мен құрылыстардың негізіне тереңдетіле жіберілетін ағаш, металл немесе темірбетоннан жасалған "өзектер".
ДӘНЕКЕРЛЕУ ЖҰМЫСТАРЫ – құрылыс аландарында

жа металлических и арматурных конструкций на строительных площадках в основном с помощью ручной сварки. Более совершенными видами сварки являются: полуавтоматическая с использованием порошковой проволоки, полуавтоматическая ванная и ванношовная, полуавтоматическая с открытой дугой в среде защитного газа, электрошлаковая и т.д.

СВАЯ-КОЛОННА – разновидность забивных свай, наземная часть которых служит колоннами здания (или сооружения), а часть, погруженная в грунт – сваями.

СВАЯ-ОБОЛОЧКА – железобетонная полая круглая свая, полость которой заполняется грунтом или бетоном.

СВАЯ-СТОЛБ – разновидность железобетонных цилиндрических (или призматических) свай сплошного сечения, погружаемых в предварительно пробуренные скважины с последующим заполнением зазора между стенкой скважины и железобетонным элементом песчано-цементным или грунтовым раствором.

СВОД БАЛХИ – сооружается над прямоугольными, близкими к квадрату помещениями; его кладка начинается из углов

металл және арматура конструкцияларды монтаждау үшін негізінен қолмен дәнекерлеу жұмыстары. Дәнекерлеудің ең жетілген түрлері: ұнтақ сымды пайдалану арқылы жартылай автоматты, ваннаға және ванна жіктемелеріне жасалатын жартылай автоматты, қорғаныш газ ортасында ашық доғалы жартылай автоматты, электршлакты және т.б. дәнекерлеу.

ҰСТАН-ҚАДА – қағылатын қадалардың жер үстіндегі бөлігі ғимараттың (немесе құрылыстың) ұстандары, ал топыраққа батырылған бөлігі қада қызметін атқаратын бір түрі.

ҚАБЫҚ-ҚАДА – қуысы топырақпен не бетонмен толтырылатын, қуыс темірбетон дөңгелек қада.

БАҒАН-ҚАДА – тұтас қималы темірбетон цилиндрлік (призмалы) қадалардың алдын ала бұрғыланған ұңғымаларға батырылатын, кейіннен ұңғыма қабырғасы мен темірбетон элемент арасындағы саңылау құмды-цемент немесе топырақ ерітіндісімен толтырылатын бір түрі.

БАЛХА ТОҒЫСПАСЫ – тікбұрышты, шаршыға жақындатылған үй-жайлардың үстінде тұрғызылады; оны қалау

арочками под 45 градусов к стенам, соединяясь в елку у середины каждой из стен помещения (Средняя Азия).

СВОД, НЕРВЮРНЫЙ – на каркасе из нервюр, воспринимающих и передающих нагрузку свода на его опоры.

СВОД, СТУПЕНЧАТЫЙ – тип свода, применяемый для перекрытия небольших помещений при помощи системы поперечных арок, расположенных ступенями, на которые опираются ступенчатые арочки, расположенные в продольном направлении, образуя в центре открытый квадрат, иногда завершаемый световым барабаном.

СВОД, ВЕЕРНЫЙ – нервюры свода, исходящие из одного угла, имеют одинаковую кривизну, составляют равные между собой углы и расходятся наподобие веера, образуя воронкообразную поверхность (английская готика).

СВОД, ЗВЕЗДЧАТЫЙ – одна из форм крестового готического (нервюрного) свода, в котором введен ряд дополнительных (вспомогательных) ребер –

кабырғаға 45 градус келетіндей етіліп, бұрыштарынан шағын аркалармен басталып, әрбір үйжайдан шығарылатын қабырғалары орта тұсынан шырша түрінде өріледі (Орта Азия).

НЕРВЮРЛІ ТОҒЫСПА – тоғыспаның ауырлығын қабылдап, оның тірегіне түсіретін, қаңқасы нервюрден жасалған тоғыспа.

БАСПАЛДАҚТЫ ТОҒЫСПА – баспалдақ түрінде орналасқан көлденең аркалар жүйесінің көмегімен шағын үйжайлардың төбелерін жабуға қолданылатын тоғыспа типі, оларды бойлық бағытта орналасқан шағын баспалдақты аркалар тірек етеді, бұлар ортасында кейде жарық барабанымен аяқталатын ашық шаршы құрайды.

ЖЕЛПУШ БЕЙНЕЛІ ТОҒЫСПА – тоғыспаның бір бұрышынан шығатын нервюрларының қиғаштығы бірдей болады, олар өзара тепе-тең бұрыштар құрайды және желпушке ұқсап таралып, жоғарғы жағынан ойыстау келеді (ағылшын готикасы).

ЖҰЛДЫЗДЫ ТОҒЫСПА – готикалық айқыш (крест түріндегі) (нервюрлі) тоғыспа нысандарының бірі, оның құрамына қосымша (көмекші) қабыр-

тьерсеронов; в тонком каркасе звездчатого свода четко выделяются основные диагональные ребра крестового свода.

СВОД, ЗЕРКАЛЬНЫЙ – сомкнутый свод, верх которого срезан горизонтальной плоскостью (или очень плоским сводом); оставшиеся боковые цилиндрические части сомкнутого свода называются "падугами"; средняя горизонтальная плоскость – "зеркалом"; зеркало обычно отделяется от падуги четкой рамой и часто используется для живописи.

СВОД, КОРОБОВЫЙ – с направляющей, которая представляет собой коробовую эллиптическую или параболическую кривую.

СВОД, КРЕСТОВЫЙ – состоит из четырех распалубок; применяется для перекрытия квадратных и прямоугольных помещений; тяжесть крестового свода сосредоточено на четырех углах.

СВОД, КРЕЩАТЫЙ – сомкнутый свод, прорезанный двумя пересекающимися крест-накрест цилиндрическими сводами, на пересечении которых стоит световой барабан.

ғалар – тьерсерондар енгізіледі; жұлдызды тоғыспаның жіңішке қаңқасында айқышты (крест түріндегі) тоғыспаның негізгі диагональдық қабырғалары бөлініп тұрады.

АЙНАЛЫ ТОҒЫСПА – иілген тоғыспа, оның жоғары жағы көлденең жазықтықпен (немесе жазық тоғыспамен) кесілген; иілген күмбездің қалған цилиндрлі бөліктері "падугалар", ортасындағы көлденең жазықтығы – "айна" деп аталады; айна әдетте падугадан ашық рамамен бөлініп, кескіндеме үшін жиі қолданылады.

ҚОРАПТЫҚ ТОҒЫСПА – бағыты қорапқа ұқсап, эллиптикалық және параболикалық қиғаштық құрайды.

АЙҚЫШ (КРЕСТ ТҮРІНДЕГІ) ТОҒЫСПА – төрт распалубкадан тұрады; шаршы және тікбұрышты болып келетін үй-жайлардың үстін жабуға қолданылады; айқыш (крест түріндегі) тоғыспаның ауырлығы төрт бұрышқа түсіріледі.

АЙҚАСҚАН ТОҒЫСПА – айқастырылған екі цилиндрлі тоғыспаның кесіліп, иілген тоғыспа, олардың айқасқан тұсында жарық түсетін барабан тұрады.

СВОД, СЕТЧАТЫЙ – в известной мере сходный со звездчатым, однако без диагональных ребер крестового свода; на месте диагональных ребер расположены четыре сферических паруса.

СВОД, СОМКНУТЫЙ – свод из четырех (или большего количества) лотков; применяется для перекрытия квадратных (прямоугольных и многоугольных) помещений; тяжесть на все протяжении опорных стен (не только на углы, как в крестовом своде).

СВОД, СТРЕЛЬЧАТЫЙ – с направляющей, которая представляет собой две дуги круга, пересекающиеся в шельге.

СВОДЫ – строительные конструкции криволинейной формы, служащие для перекрытия помещений. Различают части свода: пята – опорная часть свода; замок – верхняя часть свода; шельга – линия, проходящая в замковой части свода и соединяющая его верхние точки; пролет – расстояние между пятами свода; стрела подъема – отвесная линия из замковой части до прямой, соединяющей

ТОРЛЫ ТОҒЫСПА – белгілі бір мөлшерде жұлдызды тоғыспаға ұқсайды, алайда айқыш (крест түріндегі) тоғыспаның диагональ қабырғалары болмайды; диагональдық қабырғалардың орнына төрт сферикалық желкен орналасқан.

ІІЛЕ ҚҰРАСТЫРЫЛҒАН ТОҒЫСПА – төрт (немесе одан да көбірек) кесіндіден тұратын тоғыспа; шаршы (тікбұрышты және көпбұрышты) үй-жайлардың төбесін жабуда қолданылады; мұндай күмбездің ауырлығы тіректі қабырғалардың (айқыш (крест түріндегі) тоғыспадағы сияқты бұрыштарына ғана емес) бүкіл бойына түседі.

ЖЕБЕЛІ ТОҒЫСПА – шеңбердің бірін-бірі шельгада қиятын екі доғасына ұқсас бағытта салынады.

ТОҒЫСПАЛАР – үй-жайлардың төбесін жабуда қолданылатын қисық болып келетін құрылыс конструкциялары. Тоғыспалар мынадай бөліктерден тұрады: өкше – тоғыспаның тіректік бөлігі; құлып – тоғыспаның жоғарғы бөлігі; шельга – тоғыспаның құлыптық бөлігімен өтетін және оның жоғарғы нүктелерін жалғастыратын сызық; аралық – тоғыспа түптерінің арасындағы қашықтық;

пята; щека или люнет – торей, срез свода.

СВЯЗИ – деревянные, металлические или железобетонные элементы, стягивающие пяты арок, сводов и др. строительных конструкций, в которых возникают распорные усилия.

СГРАФФИТО – техника выполнения орнамента по штукатурке (стучу), которая накладывается на стену двумя слоями различных цветов, а затем на верхнем тонком слое выскабливается рисунок до уровня нижнего слоя.

СЕЙСМИЧНОСТЬ – проявление землетрясений на поверхности Земли в целом или в отдельных территориях.

СЕЙСМОСТОЙКОСТЬ – способность зданий и сооружений противостоять сейсмическим воздействием без потери эксплуатационных качеств.

СЕКЦИЯ – часть здания или сооружения, условно ограниченная в плане и представляющая собой единое целое в объемнопланировочном, техническом или конструктивном отношении.

СЕКЦИЯ ЖИЛОГО ДОМА – объемно-планировочный эле-

мент көтерілу сызығы – құлыптық бөліктен өкшелерді жалғастыратын түзу сызыққа дейін жететін тік сызық; бет не люнет – бүйірі, тоғыспаның қиығы.

БАЙЛАНЫСТАР – аркалар, тоғыспалар және т.б. керу күші пайда болатын құрылыстық конструкциялардың түбін тартып тұратын ағаш, металл не темірбетонды элементтер.

СГРАФФИТО – әктеу барысындағы өрнекті безендіру әдістері, әртүрлі түспен қабырғаға екі қабат етіліп жағылады, бұдан кейін жоғары жұқа қабатының бетіне төменгі қабаттың бетіне дейін ойылып сурет салынады.

СЕЙСМИКАЛЫҚ – Жер беттеріндегі тұтас немесе жекелеген аумақтардағы жер сілкінісінің көрінісі.

СЕЙСМИКАЛЫҚ ТӨЗІМДІЛІК – ғимараттар мен құрылыстардың пайдалану сапаларын жоғалтпай, сейсмикалық әсерлерге қарсы тұру қабілеті.

БӨЛШЕК – ғимараттың не құрылыстың жоспарда шартты түрде шектелген және көлемдік-жоспарлау, техникалық немесе конструкциялық жағынан біртұтас бөлігі.

ТҰРҒЫН ҮЙДІҢ БӨЛШЕГІ – ғимараттың биіктігі бойына бас-

мент дома, образованный лестницей на всю высоту здания с выходящими на нее квартирами.

СЕНИ – нежилое помещение, расположенное между отдельными клетями в избе или хоромах и между отдельными палатами в каменном здании. В сени обычно вела лестница снаружи здания.

СЕРВИТУТ – право ограниченного целевого пользования чужим земельным участком, в том числе для прохода, проезда, прокладки и эксплуатации необходимых коммуникаций, охотничьего хозяйства и иных нужд.

СЕРДЦЕВИНА – узкая центральная часть ствола, состоящая из рыхлой древесной ткани.

СИГРАН – стеклокристаллический материал, имитирующий гранит или мрамор, полученный методом прессования стекла из шлаковых расплавов.

СИККАТИВЫ – растворы металлических солей жирowych кислот в органических растворителях, служащие для ускорения высыхания лаков и красок.

СИМА – 1) терракотовый или мраморный водосборный желоб над каменной выносной плитой карниза греческого

кыштармен жасалған және оған пәтерлер есіктері шығатын көлемдік-жоспарлау элементі.

СЕНЕК – қарапайым үйдегі не көп бөлмелі үлкен үйлердегі жекелеген бөлмелердің және тас үйдегі жекелеген палаталар арасындағы адам тұрмайтын үй-жай. Сенекке, әдетте сыртытағы баспалдақпен кіреді.

СЕРВИТУТ – бөтен жер учаскелерін шектеулі нысаналы пайдалану, оның ішінде жаяу өту, көлікпен өту, қажетті коммуникацияларды тарту мен пайдалану, аңшылық шаруашылығы және өзге де мұқтаждар үшін пайдалану құқығы.

ӨЗЕК – бағанның үгілмелі борпылдақ ағаш тінінен тұратын жіңішке орталық бөлігі.

СИГРАН – қожды балқымадан шыныны сығымдау әдісімен алынған гранит не мәрмәрға ұқсас шыны кристалл материал.

СИККАТИВТЕР – лактар мен бояулардың кебуін жылдамдатуға арналған органикалық еріткіштердегі металл тұздарының майлы қышқылдардың ерітіндісі.

СИМА – 1) грек храмдарындағы ернеулердің сыртқа шығарылған тас тақтасының үстіне орнатылған терракоттық не

храма; 2) венчающий профиль римского карниза.

СИСТЕМА ЖИЛИЩНЫХ СТРОИТЕЛЬНЫХ СБЕРЕЖЕНИЙ – замкнутая система финансирования мероприятий по улучшению жилищных условий, основанная на привлечении денег вкладчиков в жилищные строительные сбережения, начисленных на них премий государства и предоставлении им жилищных займов в соответствии с Законом Республики Казахстан от 07 декабря 2000 года № 110-2 "О жилищных строительных сбережениях в Республике Казахстан" и условиями договора о жилищных строительных сбережениях.

СИТАЛЛ – стеклокристаллический материал, полученный из стеклянного расплава путем полной или частичной кристаллизации.

СКВЕР – благоустроенная и озелененная территория внутри жилой застройки.

СКЛЕП (от польск. sklep – подвал, свод) – внутреннее, обычно заглубленное в землю помещение гробницы, предназначенное для захоронения умершего.

мәрмәрлі су жинағыш астау; 2) римдік ернеудің аяқталар бейіні.

ТҰРҒЫН ҮЙ ҚҰРЫЛЫСЫ ЖИНАҚ АҚШАСЫ ЖҮЙЕСІ – "Қазақстан Республикасындағы тұрғын үй құрылысы жинақ ақшасы туралы" 2000 жылғы 7 желтоқсандағы № 110-II Қазақстан Республикасының Заңына және тұрғын үй құрылысы жинақ ақшасы туралы шарттың талаптарына сәйкес тұрғын үй құрылысы жинақ ақшасына салымшылардың ақшасын тартуға, оған есептелген мемлекеттің сыйлықақыларына және оларға тұрғын үй заемдарын беруге негізделген тұрғын үй жағдайын жақсарту жөніндегі іс-шараларды қаржыландырудың түйықталған жүйесі.

СИТАЛЛ – шыны балқымадан толық немесе жартылай кристалдау жолымен алынған шыны кристалды материал.

ГҮЛЗАР – тұрғын үйлер құрылысы ішіндегі толық жабдықталған және көгалдандырылған аумақ.

СКЛЕП (лақат) (поляк тілінен – sklep – төле, тоғыспа) – моланың ішкі, әдетте жерін тереңдете қазған, өлген адамның мәйітін қоюға арналған бөлігі.

СКОЦИЯ (от греч. skotia – темнота) – асимметричный архитектурный облом с вогнутым профилем из двух дуг разного радиуса.

СЛАНЦЫ ДЛЯ КЕРАМЗИТА – для получения керамзита наряду с глинами пригодны различные слюды (глинистые, гидрослюдистые и др.).

СЛЕГИ – горизонтальные бревна, брусья, на которые настиляется пол.

СОБОР – главный храм города или монастыря, где совершает богослужение высшее духовное лицо (патриарх, архиепископ и др.). Архитектура собора обычно отличается монументальностью форм, отражает основные тенденции архитектурного стиля.

СОЕДИНИТЕЛЬНЫЕ ЛИНИИ – провода и кабели, обеспечивающие соединение между компонентами системы пожарной сигнализации.

СООРУЖЕНИЕ – искусственно созданный объемный, плоскостной или линейный объект (наземный, надводный и (или) подземный, подводный), имеющий естественные или искусственные пространственные границы и предназначенный для выполнения

СКОЦИЯ (грек тілінен – skotia – қараңғылық) – радиустары әртүрлі екі доғадан тұратын ойысты пішінделген ассиметриялы сәулеттік бүйірқынды.

КЕРАМЗИТ АЛУҒА АРНАЛҒАН ТАҚТАТАС – керамзит алу үшін саз балшықпен қатар әртүрлі слюдалар (балшықты, гидрослюдалы және т.б.) қолданылады.

СЫРҒАУЫЛДАР – еден төселетін көлденең бөренелер мен білеулер.

СОБОР – жоғары діни тұлға (патриарх, архиепископ және т.б.) құдайға сиыну рәсімін жүргізетін қаладағы басты храм. Собор сәулеті әдетте пішіндерінің монументалдығымен ерекшеленеді, сәулет өнері стилінің негізгі тенденцияларын көрсетеді.

ҚОСҚЫШ ЖЕЛІЛЕР – өрт сигнализациясы жүйесінің құраушылары арасындағы қосылысты қамтамасыз ететін сымдар мен кабельдер.

ҒИМАРАТ ҚҰРЫЛЫСЫ – табиғи не жасанды кеңістік шекаралары бар және өндірістік процестерді орындауға, материалдық құндылықтарды орналастыруға және сақтауға немесе адамдарды, жүктерді уақытша орналастыруға (орын ауыстыруға), сондай-ақ жаб-

производственных процессов, размещения и хранения материальных ценностей или временного пребывания (перемещения) людей, грузов, а также размещения (прокладки, проводки) оборудования или коммуникаций. Сооружение также может иметь художественно-эстетическое, декоративно-прикладное либо мемориальное назначение.

СООРУЖЕНИЯ, ЦЕНТРИЧЕСКИЕ – постройки, симметричные относительно вертикальной оси в центре главного помещения (круглого, квадратного или многоугольного в плане). К центрическим сооружениям относятся постройки разнообразного назначения.

СОФИТ – 1) архитектурно обработанная нижняя поверхность арки, архитрава, слезника и т.п.; 2) осветительные приспособления театральной сцены.

СПЕЦИАЛЬНЫЙ ЗЕМЕЛЬНЫЙ ФОНД – резервные земли, образуемые за счет угодий сельскохозяйственного назначения, а также земельных участков, не используемых по назначению либо используемых с нарушением законодательства Республики Казахстан, и зе-

дықтарды не коммуникацияларды орналастыруға (төсеуге, жүргізуге) арналған жасанды жасалған ауқымды, тегістікті не желілік объект (жерүсті, су беті және (немесе) жерасты, су асты). Ғимарат көркемдік-эстетикалық, әшекей-қолданбалы не мемориалдық мақсатта да болуы мүмкін.

ОРТАЛЫҚТЫ ҒИМАРАТ ҚҰРЫЛЫСТАРЫ – негізгі үйжайдың (жоспарда дөңгелек, шаршылы немесе көпбұрышты) ортасындағы тік оське қатысты алғанда симметриялы құрылыстар. Орталықты ғимарат құрылыстарына түрлі мақсатқа арналған құрылыстарды жатқызуға болады.

СОФИТ (ТӨБЕЛІК) – 1) арканың, архитравтың, слезниктің және т.б. сәулеттік жолмен өңделген төменгі беті; 2) театр сахнасының жарық түсіргіш құралдары.

АРНАЙЫ ЖЕР ҚОРИ – ауылшаруашылығы мақсатындағы алқаптардың, сондай-ақ мақсаты бойынша пайдаланылмай жатқан не Қазақстан Республикасының заңнамасын бұза отырып пайдаланылып жүрген жер учаскелерінің және шартты жер үлестерінің иелері

мель, от которых отказались обладатели условных земельных долей и землепользователи.

СПИСОК ПРЕДВАРИТЕЛЬНОГО УЧЕТА – список объектов историко-культурного наследия, выявленных в целях придания им статуса памятников истории и культуры.

СРЕДА, ВНУТРЕННЯЯ – комплекс условий жизни в жилых помещениях и условий труда в рабочих (производственных) помещениях, включающий социальные, эстетические, биологические, психологические и физико-химические факторы, в том числе природную радиацию, внешний шум, биотическое окружение, загрязненность, влажность, состав и перемещение воздуха, запахи, продукты сгорания, естественное и искусственное освещение, чистоту воды и другое.

СРЕДА, ОКРУЖАЮЩАЯ – совокупность природных и искусственных объектов, включая атмосферный воздух, озоновый слой Земли, поверхностные и подземные воды, земли, недра, животный и растительный мир, а также климат в их взаимодействии.

СРЕДНЯЯ ПЛОТНОСТЬ (Г/СМ^3 , КГ/М^3) – масса еди-

мен жер пайдаланушылар бас тартқан жердің есебінен құралатын резервтегі жер.

АЛДЫН АЛА ЕСЕПКЕ АЛУ ТІЗІМІ – тарих және мәдениет ескерткіштері мәртебесін беру мақсатында анықталған тарихи-мәдени мұра объектілерінің тізімі.

ІШКІ ОРТА – тұрғын үй-жайлардағы өмір сүру жағдайларының және жұмыс (өндіріс) үй-жайларындағы еңбек жағдайларының кешені, ол әлеуметтік, эстетикалық, биологиялық, психологиялық және физика-химиялық факторларды, соның ішінде табиғи радиацияны, сыртқы шуды, биотикалық төңіректі, ауаның ластануын, ылғалдылығын, құрамы мен ауысуын, иістерді, жанған өнімдерді, табиғи және жасанды жарықты, судың тазалығын және басқаларды қамтиды.

ҚОРШАҒАН ОРТА – атмосфералық ауаны, Жердің озон қабатын, жербеті және жерасты суларын, жерді, жер қойнауын, жануарлар мен өсімдіктер дүниесін, сондай-ақ олардың өзара әрекетіндегі климатты қоса алғанда, табиғи және жасанды объектілер жиынтығы.

ОРТАША ТЫҒЫЗДЫҚ (Г/СМ^3 , КГ/М^3) – табиғи

ницы объема материала в естественном состоянии. Если масса материала m , а его объем в естественном состоянии V_e , то $\rho_m = m/V_e$.

СТАЛАКТИТЫ (в архитектуре) – декоративные детали в виде призматических фигур, расположенных выступающими один над другим рядами (напоминают сталактиты в пещерах). Сталактиты, характерные для средневекового зодчества арабских стран, Ирана, Средней Азии, обычно располагаются на трюпах, полукуполах, сводах ниш, образуют карнизы.

СТАЛЬНАЯ ТРУБА – изделие кольцеобразного, овального, многоугольного или иной формы полого поперечного сечения относительно большей длины.

СТАМБХА – в буддийском искусстве Индии мемориальный монолитный каменный столб, обычно увенчанный лотосовидной капителью с символическими скульптурными изображениями животных.

СТАНДАРТ – государственный стандарт, санитарные нормы и правила, строительные нормы и правила и другие документы, которые в соответствии с законом устанавливают обязатель-

күйдегі материал көлемнің бірлік массасы. Егер материал массасы m , ал оның табиғи күйдегі көлемі V_e болса, онда $\rho_m = m/V_e$ болады.

СТАЛАКТИТТЕР (сәулет өнерінде) – призма пішіндес, бірінен-бірі шығыңқы тұратын қатар түрінде орналасатын (үңгірлердегі сталактиттерге ұқсайды) сәндік детальдар. Араб елдері, Иран, Орта Азияның ортағасырлық сәулет өнеріне тән, әдетте өтпетөғыстарда, жартылай күмбездерде, қуыстардың тоғыспаларында орналасып, ернеу қалыптастырады.

БОЛАТ ҚҰБЫР – сақина тәрізді сопақ, көпбұрышты не көлденең қиманың үлкен ұзындығына қатысты басқа қалыптан жасалған бұйым.

СТАМБХА – Үндістандағы буддалық өнерде әдетте ұшы лотос тәрізді капительмен аяқталатын жануарлардың символикалық мүсіндері бейнеленген мемориалдық монолитті тас баған.

СТАНДАРТ – мемлекеттік стандарт, санитарлық нормалар мен ережелер, құрылыс нормалары және заңға сәйкес тауарлар (жұмыстар, қызмет атқару) сапасына міндетті

ные требования к качеству товаров (работ, услуг).

СТАНДАРТИЗАЦИЯ – деятельность по установлению норм, правил и характеристик в целях обеспечения безопасности продукции, работ и услуг для окружающей среды, жизни, здоровья и имущества; технической и информационной совместимости, а также качества продукции, работ и услуг в соответствии с уровнем развития науки, техники и технологии; единства измерений; экономии всех видов ресурсов; безопасности хозяйственных объектов с учетом риска возникновения природных и техногенных катастроф и других чрезвычайных ситуаций; обороноспособности и мобилизационной готовности страны.

СТЕКЛО – аморфное тело, полученное путем переохлаждения расплава, независимо от химического состава и температурной области затвердения, обладающее в результате постепенного увеличения вязкости механическими свойствами твердых тел, причем процесс перехода из жидкого состояния в стеклообразное должен быть обратимым.

талаптар қоятын басқа құжаттар.

СТАНДАРТТАУ – қоршаған ортаға, өмірге, денсаулыққа және мүлікке өнімнің, жұмыстар мен қызмет көрсетудің қауіпсіздігін; техникалық және ақпараттың сәйкестігін, сондай-ақ ғылым, техника және технология дамуының деңгейіне сәйкес өнімнің, жұмыстардың және қызмет көрсетудің сапасын; өлшемнің бірдейлігін; ресурстардың барлық түрлерін үнемдеуді; табиғи және техногендік апаттар мен басқа да төтенше жағдайлардың қаупін; елдің қорғаныс қабілетін және жұмылдыру дайындығын есепке ала отырып, шаруашылық объектілерінің қауіпсіздігін қамтамасыз ету мақсатында нормалар, ережелер және сипаттамалар белгілеу қызметі.

ШЫНЫ – химиялық құрамы мен катаюдың температуралық аумағына байланысты балқыманы қайта суыту жолымен алынатын, тұтқырлықтың баяу ұлғаюы нәтижесінде қатты дененің механикалық қасиетіне ие аморфтық дене. Сұйық күйден шыны типтес күйге ауысу процесі қайталанбалы болу керек.

СТЕКЛО, БЫТОВОЕ – включает следующие стеклоизделия: посудное стекло, стеклотару, зеркала бытовые, очковое стекло, эмаль, глазури, украшения.

СТЕКЛО, ЖИДКОЕ – воздушное вязущее, изготавливаемое путем обжига смеси, состоящей из кварцевого песка, и соды. Полученное стекло после дробления растворяют в воде. Натриевое жидкое стекло применяется при производстве бетонов со специальными свойствами (кислотоупорных, жаростойких), огнезащитных красок и других материалов.

СТЕКЛО, КВАРЦЕВОЕ – однокомпонентное стекло, получаемое в результате расплавления при температуре около 2000⁰ С различных кристаллических разновидностей кремнезема.

СТЕКЛО, РАСТВОРИМОЕ – стекло, в состав которого входят окислы только щелочных металлов (натрия и калия) и кремнезем.

СТЕКЛО, СТРОИТЕЛЬНОЕ – включает стекла: оконные, витринные, профильные, узорчатые, витражи, пеностекло, облицовочные, скульптурные, а также стеклопакеты, стеклоблоки, архитектурные детали, мозаику, стройдетали, строи-

ТҰРМЫСТЫҚ ШЫНЫ – мынадай шыны бұйымдары жатады: шыны ыдыс, тұрмыстық айна, көзілдірік шынысы, эмаль, құйма, әшекейлер.

СҰЙЫҚ ШЫНЫ – кварц құмы мен содадан тұратын қоспаны күйдіру жолымен алынатын ауалы тұтқыр зат. Алынған шыныны ұсақтап, суда ерітеді. Натрийлі сұйық шыны арнайы қасиеттері бар (қышқылдарға, ыстыққа төзімді) бетондар, оттан қорғайтын сырлар және басқа да материалдар өндіруде қолданылады.

КВАРЦ ШЫНЫ – кремнеземнің кристалды түрлерін 2000⁰ С температурада балқыту нәтижесінде алынатын біркомпонентті шыны.

ЕРІГІШ ШЫНЫ – құрамына сілтілі металдардың (натрий және калий) тотығы мен кремнезем ғана кіретін шыны.

ҚҰРЫЛЫС ШЫНЫСЫ – терезе, жаймасөре, бейін, өрнекті салғыш, витраждар, көбікшыны, әрлеуге, мүсін жасауға арналған шыны, сондай-ақ шыныпакет, шыныблок, сәулет бөлшектері, мозаика, құрылыс бөлшектері, құрылыс және

тельный и архитектурно-отделочный стеклопластик.

СТЕКЛО, ТЕХНИЧЕСКОЕ – включает 23 вида стекол: оптическое, химико-лабораторное, медицинское, электротехническое, транспортные, светотехническое и др.

СТЕКЛОБЕТОННАЯ КОНСТРУКЦИЯ – железобетонный каркас, внутри которого на растворе уложены стеклоблоки.

СТЕКЛОКРЕМНЕЗИТ – облицовочно-декоративный плиточный материал, полученный спеканием массы из стеклянных гранул и наполнителей (песок, глина, шамот).

СТЕКЛОПАКЕТ – изделие, состоящее из двух или более листов стекла, соединенных между собой по контуру так, чтобы между ними образовалась герметически замкнутая прослойка, заполненная сухим газом.

СТЕКЛОПЛАСТИК – материал, получаемый путем формирования горячим прессованием стекловолокна, пропитанного синтетическими смолами.

СТЕКЛОПРОФИЛИТ – погонажные длинномерные изделия, применяемые для устройства светопрозрачных ограждений и самонесущих стен, внутренних перегородок и про-

сэулет-эрлеу шыныпластик шыныпластик шынылары.

ТЕХНИКАЛЫҚ ШЫНЫ – шынының 23 түрі бар: оптикалық, химия-зертханалық, медициналық, электртехникалық, көліктік, жарық техникалы және т.б.

ШЫНЫБЕТОНДЫ КОНСТРУКЦИЯ – ішінде шыныблоктары ерітінді арқылы қатырылған темірбетон қаңқа.

ШЫНЫКРЕМНЕЗИТ – шыны түйіршіктері мен толтырғыштан тұратын массаны (күм, саз балшық, шамот) қайнату арқылы алынған қаптама-әшекейлі тақта материал.

ШЫНЫПАКЕТ – контуры бойынша араларында құрғақ газбен толтырылған герметикалық жолмен бекітілген қабат болатындай етіп біріктірілген екі немесе одан да көп шыны табақтарынан тұратын бұйым.

ШЫНЫПЛАСТИК – қарамай сіңірілген синтетикалық талшықтарды ыстықпен сығымдау арқылы алынған материал.

ШЫНЫПРОФИЛИТ – әртүрлі ғимараттың ішкі қалқалары мен мөлдір таза жазық шатырларын, тірек қабырлары мен мөлдір жарық қоршауларын орнату үшін қолданылатын

зрачных плоских кровель в зданиях различного типа.

СТЕКОВЫЕ РАБОТЫ – работы по остеклению конструкций, подразделяемые на две стадии: раскрой стекла по размеру и вставку их в переплеты.

СТЕЛА – вертикальная каменная плита с изображениями или надписями. Стелы устанавливались в качестве: надгробных памятников, обетных священных сооружений, знаков каких-либо событий общественной жизни, как указатели границ владений.

СТЕНКА, ПОДПОРНАЯ – конструкция, удерживающая от обрушения находящийся за ней массив грунта.

СТЕНЫ – конструктивные элементы зданий, служащие для отделения помещений от внешнего пространства (наружные стены) или одного помещения от другого (внутренние стены).

СТЕНЫ, НАВЕСНЫЕ – опираются на какие-либо другие элементы здания и несут только собственную массу в пределах лишь одного этажа. По конструкции стены подразделяют на панельные, блочные, кирпичные; по способу возведения на сборные и монолитные.

погонажды ұзынөлшемді бұйым.

ШЫНЫ ЖҰМЫСТАРЫ – конструкцияларды әйнектеу бойынша екі сатыға бөлінетін жұмыстар: әйнекті өлшемі бойынша пішу және оларды жақтауларға орнату.

СТЕЛА – тігінен қойылатын бейнелі не бетінде жазуы бар тас тақта. Стела қабір басындағы ескерткіштер, сыйынатын киелі құрылыстар, иеліктердің шекараларының сілтемелері сияқты қоғамдық өмірдегі қандай да бір оқиғалардың белгісі ретінде қойылады.

ТІРЕУ ҚАБЫРҒА – арт жағындағы топырақ сілемін опырылып құлаудан ұстайтын конструкция.

ҚАБЫРҒАЛАР – ғимараттардың сыртқы кеңістіктен (сыртқы қабырғалар) немесе үйжайларды бір-бірінен (ішкі қабырғалар) бөлуге арналған конструкциялық элементтер.

АСПАЛЫ ҚАБЫРҒАЛАР – ғимараттың қандай да бір басқа элементтеріне тіреледі және бір қабат деңгейінде өз массасының салмағын ұстап тұрады. Конструкция бойынша қабырғалар панельдік, блоктық, кірпіштік болып бөлінеді; тұрғызу әдісі бойынша жиналмалы және монолитті болып екіге бөледі.

СТЕРЕОБАТ (греч. stereobates) – в античной архитектуре – цоколь храма или колоннады. В древнегреческом зодчестве стереобат обычно состоял из трёх ступеней, верхняя из которых (или только её поверхность) называлась стилобатом.

СТИЛОБАТ (греч. stylobates) – в античной архитектуре – верхняя поверхность ступенчатого цоколя (стереобата) древнегреческого храма, на которой сооружалась колоннада. Иногда стилобатом называют всю верхнюю ступень стереобата.

СТОИМОСТЬ ЖИЛИЩА – рыночная стоимость жилища, определяемая на день совершения сделки.

СТОЙКА – столб, колонна и т.п., служащие опорой балкам, перекрытию.

СТОК-НОТ – спецификация на отдельные партии лесоматериалов, предлагаемые экспортом к продаже. В сток-ноте содержатся следующие основные данные: наименование товара, пород, сорт, толщина, длина, размер отдельной партии, сроки отгрузки (поставки).

СТОЛБ – 1) массивная внутренняя опора (обычно прямоу-

СТЕРЕОБАТ (грек тілінен – stereobates) антикалық сәулет өнерінде – храмның не ұстантiзбектің шығыңқы іргесі. Ежелгі грек сәулет өнерінде стереобат әдетте үш сатыдан тұрады, олардың жоғарғысы (немесе оның тек беті) стилобат деп аталады.

СТИЛОБАТ (грек тілінен – stylobates) – антикалық сәулет өнерінде – ежелгі грек храмының сатылы шығыңқы іргетасының (стереобат) жоғарғы беті, оның үстіне ұстантiзбек тұрғызылады. Кейде стереобаттың тұтастай жоғарғы сатысын атаған.

ТҰРҒЫН ҮЙДІҢ ҚҰНЫ – тұрғын үйдің мәміле жасалған күні айқындалатын рыноктық құны.

ДІҢГЕК – арқалықтарға, жабындарға тіреуіш қызметін атқаратын баған, ұстан және т.с.с.

СТОК-НОТ – шетелге шығарып сатуға арналған ағаш материалдарының жекелеген партиясының өзіндік ерекшеліктері. Сток-нот жүйесінде мынадай негізгі мәліметтер болады: тауардың атауы, түрі, сорты, қалыңдығы, ұзындығы, жекелеген партияның мөлшері, тиелген (жеткізілген) мерзімі.

БАҒАН – 1) – тоғыспаларды тіреп тұратын ірі ішкі тіреу

гольная или крещатая в плане), поддерживающая своды. Термин "столб" наиболее часто употребляется применительно к конструкции крестово-купольных храмов; 2) башня, башнеобразное сооружение (например, столбообразные русские шатровые храмы XVI в.

СТОЛЯРНЫЕ РАБОТЫ – изготовление изделий (мебели, дверей, окон и т.п.) с тщательной обработкой и отделкой древесины. Столярные работы, при которых изделия получают из мягких пород древесины (ели, сосны), называют "белодеревными", а из твердых пород (дуба и т.п.) – "краснодеревными". Столярные работы выполняют вручную на столярном верстаке с применением столярно-плотничного инструмента (рубанка, фуганка, пилы и т.п.).

СТОЯ (греч. stoia, stoa) – в античной архитектуре – длинная галерея-портик, обычно с 1-2 рядами колонн и со стеной по одной из длинных сторон. Стои нередко украшались статуями и живописью.

СТРОИТЕЛЬНАЯ ДЕТАЛЬ – часть строительной конструкции, изготовленная из одно-

(әдетте жоспарда тікбұрышты не айқас). "Баған" термині айқыш-тоғыспалы құрылымдарға қатысты жиі қолданылады; 2) мұнара, мұнара тәрізді құрылыстар (мысалы, XVI ғасырдағы орыстың баған тәріздес шатырлы храмдары).

ҰСТАЛЫҚ ЖҰМЫСТАР – ағашты ұқыпты өңдеу мен бұйымдар әзірлеу (жиһаздар, есіктер, терезелер және т.б.). Ағаштың жұмсақ түрлерін (шыршалар, қарағайлар) өндірілген ұсталық жұмыстар "ақ ағаш", ал қатты түрлерінен (емен және т.с.) алынғандарды "қызыл ағаш" деп атайды. Ұсталық жұмыстары ұста құрал-саймандарын (сүргі, ұзын сүргі, ара және т.с.) қолдану арқылы ұста тезінде қолмен орындалады.

СТОЯ (грек тілінен – stoia, stoa) антикалық сәулет өнерінде ұзын галерея-портик, әдетте 1-2 қатар ұстандары және ұзын жақтарының бірінің бойымен тұрғызылған қабырғасы болады. Стоялар көбіне мүсіндермен және суреттермен безендіріледі.

ҚҰРЫЛЫСТЫҚ БӨЛШЕК – құрастыратын операция қолданбай, біртекті материалдан

родного материала без применения сборных операций.

СТРОИТЕЛЬНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ – деятельность по созданию основных фондов производственного и непроизводственного назначения путем возведения новых и (или) изменения (расширения, модернизации, технического перевооружения, реконструкции, реставрации, капитального ремонта) существующих объектов (зданий, сооружений и их комплексов, коммуникаций), монтажа (демонтажа), связанного с ними технологического и инженерного оборудования, изготовления (производства) строительных материалов, изделий и конструкций, а также осуществления работ по консервации строительства незавершенных объектов и постутилизации объектов, выработавших свой ресурс.

СТРОИТЕЛЬНАЯ ИНДУСТРИЯ – совокупность постоянно действующих, в основном подрядных, строительномонтажных организаций, являющаяся важнейшим звеном индустриализации строительства.

СТРОИТЕЛЬНАЯ КЕРАМИКА – изделия из глины или смесей их с минеральными добав-

дайрындалған құрылыс конструкциясының бөлігі.

ҚҰРЫЛЫС ҚЫЗМЕТІ – жаңа объектілер салу және (немесе) бар объектілерді (ғимараттарды, құрылыстар мен олардың кешендерін, коммуникацияларды) өзгерту (кеңейту, жаңғырту, техникамен қайта жарақтандыру, реконструкциялау, қалпына келтіру, күрделі жөндеу), олармен байланысты технологиялық және инженерлік жабдықтарды монтаждау (бөлшектеу), құрылыс материалдарын, бұйымдар мен конструкцияларын дайындау (өндіру), сондай-ақ аяқталмаған объектілер құрылысын консервациялау мен өз ресурстарын тауысқан объектілерді кейіннен кәдеге жарату жұмыстарын жүзеге асыру жолымен өндірістік және өндірістік емес негізгі қорларды құру жөніндегі қызмет.

ҚҰРЫЛЫС ИНДУСТРИЯСЫ – тұрақты жұмыс істейтін, негізінен, мердігерлік, құрылыс-монтаждау ұйымдарының құрылысты индустриалдауда аса маңызды бөлігі болып табылатын біртұтас жиынтығы.

ҚҰРЫЛЫСТЫҚ КЕРАМИКА – балшықтан не оның басқа минералдармен қосынды-

ками, обожженные до камне-видного состояния.

СТРОИТЕЛЬНАЯ ПЛОЩАДКА – земельный участок отведенный в соответствии с проектом в установленном порядке, для постоянного размещения объекта строительства, а также служб строительно-монтажных организаций и с учетом временного отвода территории, определяемой по условиям производства работ.

СТРОИТЕЛЬНАЯ ПРОДУКЦИЯ – законченные строительством и принятые в эксплуатацию объекты (предприятия, здания и сооружения) производственного и непроизводственного назначения.

СТРОИТЕЛЬНОЕ ИЗДЕЛИЕ – элемент заводского изготовления, поставляемый на строительство в готовом виде.

СТРОИТЕЛЬНО-МОНТАЖНЫЕ РАБОТЫ – строительная деятельность, включающая:

- земляные работы и специальные работы в грунтах;
- возведение несущих и (или) ограждающих конструкций зданий и сооружений (в том числе мостов, транспортных эстакад, тоннелей и метрополитенов, путепроводов, трубопро-

сынан дайындалып, тас түріне келгенше дейін күйдірілген бұйым.

ҚҰРЫЛЫС АЛАҢЫ – құрылыс объектісін және құрылыс-монтаж ұйымдарының қызметтерін тұрақты орналастыру үшін белгіленген тәртіп бойынша жобаға сәйкес бөлініп берілген жер учаскесі; мұнда жұмыс өндіру шарттарымен анықталатын аумақты уақытша бөліп беру жағдайлары ескеріледі.

ҚҰРЫЛЫС ӨНІМІ – құрылысы аяқталып, пайдалануға қабылданған өндірістік және өндірістік емес объектілер (кәсіпорындар, ғимараттар мен құрылыстар).

ҚҰРЫЛЫС БҰЙЫМЫ – құрылысқа дайын түрінде жеткізілетін зауытта жасалған элемент.

ҚҰРЫЛЫС-МОНТАЖ ЖҰМЫСТАРЫ – құрылыс қызметі, ол:

- жер жұмыстарын және топырақтағы арнаулы жұмыстарды;
- ғимараттар мен құрылыстардың (оның ішінде көпірлер, көлік эстакадалары, тоннельдер мен метрополитендер, жол құбырлары, құбыр өткізгіштер, өзге де жасанды құрылыстар)

Архитектура и строительство

водов, иных искусственных строений);

- специальные строительные и монтажные работы по прокладке линейных сооружений;
- устройство наружных инженерных сетей и сооружений, а также внутренних инженерных систем;
- работы по защите и отделке конструкций и оборудования;
- строительство автомобильных и железных дорог;
- монтаж (демонтаж) технологического оборудования, пусконаладочные работы.

СТРОИТЕЛЬНЫЕ НОРМЫ И ПРАВИЛА (СНиП) – свод основных нормативных документов, применяемых в строительстве.

СТРОИТЕЛЬНЫЕ ПОГРУЗЧИКИ – используют для разработки и транспортирования грунтов, погрузки и разгрузки материалов и конструкций, их перемещения на незначительные расстояния, выполнения различного рода строительных работ.

СТРОИТЕЛЬНЫЕ ПОДЪЕМНИКИ – устройства, предназначенные для подъема и спуска грузов с помощью грузонесущих устройств, перемещающихся по вертикальным или наклонным направляющим.

тірек және (немесе) қоршау конструкцияларын салуды;

- желілік құрылыстарды төсеу жөніндегі арнаулы құрылыс және монтаж жұмыстарын;
- сыртқы инженерлік желілер мен құрылыстар, сондай-ақ ішкі инженерлік жүйелер орнатуды;
- конструкциялар мен жабдықтарды қорғау және өңдеу жөніндегі жұмыстарды;
- автомобиль және теміржол құрылысын;
- технологиялық жабдықтарды монтаждау (бөлшектеу), іске қосу-жөндеу жөніндегі жұмыстарды қамтиды.

ҚҰРЫЛЫСТЫҚ НОРМАЛАРЫ ЖӘНЕ ЕРЕЖЕЛЕРІ (ҚНЖЕ) – құрылыста қолданылатын негізгі нормативтік құжаттардың жинағы.

ҚҰРЫЛЫС ЖҮК ТИЕГІШТЕРІ – топырақты әзірлеу мен тасымалдау, материалдар мен конструкцияларды тиеу және түсіру, оларды алыс емес арақашықтыққа ауыстыру, әртүрлі құрылыс жұмыстарын орындау үшін қолданылады.

ҚҰРЫЛЫС КӨТЕРГІШТЕРІ – тік не еңкейген бағытпен айналатын, жүк көтергіш құрылғының көмегімен алынған, жүк түсіруге және көтеруге арналған құрылғылар.

СТРОИТЕЛЬНЫЙ ГЕНЕРАЛЬНЫЙ ПЛАН (СТРОЙГЕНПЛАН)

– часть проекта организации строительства, регламентирующая организацию строительной площадки.

СТРОИТЕЛЬНЫЙ ПОДЪЕМ

– дополнительный выгиб балочных (арочных) строительных конструкций, создаваемых в процессе их изготовления или монтажа, обеспечивающий в соответствии с проектом достижение ими заданной формы при действии эксплуатационных нагрузок.

СТРОИТЕЛЬНЫЙ РАСТВОР

– смешанные в определенной пропорции цемент, песок и вода. Используется при возведении каменной (кирпичной) кладки в качестве связующего.

СТРОИТЕЛЬНЫЙ УЗЕЛ

– соединение между собой строительных конструкций, элементов строительных конструкций и их составных частей.

СТРОИТЕЛЬСТВО

– 1) отрасль материального производства, в которой создаются основные фонды производственного и непосредственного назначения; 2) процесс возведения зданий и сооружений, включающий комплекс собственно строительных работ,

ҚҰРЫЛЫСТЫҚ БАС ЖОСПАР

– құрылысты ұйымдастыру жобасының құрылыс алаңын ұйымдастыруды регламенттейтін бөлігі.

ҚҰРЫЛЫСТЫҚ КӨТЕРІМ

– арқалық (аркалык) құрылыс конструкцияларын дайындау немесе монтаждау процесінде жасалатын қосымша иін; ол құрылымдардың пайдалану жүктемелері әрекетінен жобаға сәйкес берілген пішінге келуін қамтамасыз етеді.

ҚҰРЫЛЫС ЕРІТІНДІСІ

– белгілі пропорцияда араластырылған цемент, құм және су. Тас (кірпіш) қалауларды тұрғызу кезінде байланыстырған ретінде қолданылады.

ҚҰРЫЛЫСТЫҚ ТҮЙІН

– құрылыс конструкцияларының, құрылыс конструкциялары элементтері мен олардың құрама бөлшектерінің бір-бірімен өзара қиюласуы.

ҚҰРЫЛЫС

– 1) материалдық өндірістің өндірістік және өндірістік емес мақсаттағы негізгі қорларын құрайтын саласы; 2) құрылыс жұмыстарын, жабдықтарды монтаждау жұмыстарын, қосалқы, көлік және басқа да жұмыстар кешенінен тұратын ғимараттар мен құрылыс-

Архитектура и строительство

работ по монтажу оборудования, вспомогательных, транспортных и других работ. К строительству относятся также работы по ремонту зданий и сооружений.

СТРОИТЕЛЬСТВО, ЗЕЛЕНОЕ – система плановых мероприятий по созданию, сохранению и увеличению зеленых насаждений в городах и поселках городского типа, промышленных объектах, озеленение значительных по площади участков производится на основании проектного задания и составленного на его основе технического проекта.

СТРОИТЕЛЬСТВО, ИНДИВИДУАЛЬНОЕ ЖИЛИЩНОЕ – один из способов возведения гражданами жилых домов в городах, рабочих поселках, сельской местности. В пользовании и собственности граждан могут находиться участки земли, предоставляемые в установленном законом порядке для индивидуального жилищного строительства.

СТРОИТЕЛЬСТВО, КАПИТАЛЬНОЕ – отрасль материального производства, в которой создаются основные фонды как производственного, так и непроизводственного назначения. Законченной строитель-

тар тұрғызу процесі. Құрылысқа сондай-ақ ғимараттар мен құрылыстарды жөндеу жұмыстары да жатады.

ЖАСЫЛ ҚҰРЫЛЫС – қалаларда, қала типтес кенттерде, өнеркәсіптік объектілерде жасыл екпе ағаштар егу, сақтау және оларды көбейту бойынша жоспарлы іс-шаралар жүйесі, көлемі ауқымды жер учаскелерін көгалдандыру жобалық тапсырманың және соның негізінде жасалған техникалық жоба негізінде жүргізіледі.

ЖЕКЕМЕНШІК ТҰРҒЫН ҮЙ ҚҰРЫЛЫСЫ – азаматтардың қалаларда, жұмысшы кенттерінде, ауылдық жерлерде тұрғын үйлер салуының бір түрі. Азаматтардың тұтынуында және жекеменшігінде заңмен белгіленген тәртіпте берілетін жекеменшік құрылысқа арналған жер учаскелері болуы мүмкін.

КҮРДЕЛІ ҚҰРЫЛЫС – өндірістік, сондай-ақ өндірістік емес мақсаттағы негізгі қорларды құрайтын материалдық өндіріс саласы. Аяқталған құрылыс өнімі жобаның, құрылыс нормалары мен ережелерінің, тех-

ной продукцией является построенные или реконструированные промышленные предприятия, жилые дома, а также здания социально-бытового и коммунального назначения, отвечающие по своему технологическому и функциональному признаку требованиям проекта, строительных норм и правил, техническим условиям и другим нормативным документам.

СТРОИТЕЛЬСТВО, НЕЗАВЕРШЕННОЕ – объект строительства, не принятый в установленном порядке заказчиком для ввода в эксплуатацию и не используемый по назначению (проживание, оказание услуг, выпуск продукции, получение прибыли и другие виды эксплуатации).

СТРОИТЕЛЬСТВО, ПОДРЯДНОЕ – строительство, осуществляемое самостоятельными постоянно действующими строительно-монтажными организациями по договорам подряда с организациями-заказчиками.

СТРОИТЕЛЬСТВО, ПОЛНОСБОРНОЕ – возведение зданий и сооружений из крупных элементов высокой степени заводской готовности.

СТРОИТЕЛЬСТВО, ТРАНСПОРТНОЕ – строительство

никалық жағдайлардың және де басқа да нормативтік құжаттардың талаптарына өзінің технологиялық және функционалдық белгісі бойынша сәйкес келетін тұрғызылған немесе жаңғыртылған өндірістік кәсіпорындары, тұрғын үйлер мен әлеуметтік-тұрмыстық және коммуналдық мақсаттағы ғимараттар болып табылады.

АЯҚТАЛМАҒАН ҚҰРЫЛЫС – пайдалануға беру үшін тапсырысшы белгіленген тәртіппен қабылдамаған және мақсатына қарай (тұру, қызмет көрсету, өнім шығару, пайда алу және пайдаланудың басқа да түрлері) пайдаланылмайтын құрылыс объектісі.

МЕРДІГЕРЛІК ҚҰРЫЛЫС – тапсырысшы ұйымдармен мердігерлік шарт бойынша дербес тұрақты әрекет ететін құрылыс-монтаждау ұйымдары жүзеге асыратын құрылыс.

ТОЛЫҚ ҚҰРАМАЛЫ ҚҰРЫЛЫС – ғимараттар мен құрылыстарды зауыттық даярлығы жоғары дәрежедегі ірі элементтерден тұрғызу.

КӨЛІК ҚҰРЫЛЫСЫ – теміржол, автомобиль, су, әуе және

новых и реконструкция существующих сооружений железнодрожного, автомобильного, водного, воздушного и трубопроводного транспорта.

СТРОЙКА – совокупность зданий и сооружений различного назначения, строительство, расширение или реконструкция которых осуществляется, как правило, единой проектно-сметной документацией в объеме, определенном сводной сметой или сводкой затрат.

СТРОПИЛА – несущие конструкции скатной кровли. Состоят из наклонных стропильных ног, вертикальных стоек и наклонных подкосов.

СТРОПИЛЬНАЯ ФЕРМА – решетчатая несущая конструкция, служащая для перекрытия больших пролетов.

СТРОПОВКА – временное соединение монтируемых, транспортируемых или поднимаемых конструкций (изделий, оборудования) с крюком грузоподъемной машины.

СТРОЧНАЯ ЗАСТРОЙКА – расположение домов с разрывом между зданиями, причем дома размещаются не по одной линии, а уступами.

құбыр көлік жолдарының жаңа құрылыстарын тұрғызу және қолданыстағыларын реконструкциялау.

ҚҰРЫЛЫС – құрылысы, кеңейтілуі немесе реконструкциялануы жинақ сметасымен не шығындар мәліметімен анықталатын көлемде бірыңғай жобалық-сметалық құжаттар бойынша жүзеге асырылатын әртүрлі мақсатта қолданылатын ғимараттар мен құрылыстардың жиынтығы.

ИТАРҚА – еңісті төбежабының тірек конструкциясы. Көлбеу орналасқан итарқалық аяқтардан, тік тіреулерден және көлбеу сүйемелерден тұрады.

ИТАРҚАЛЫ ФЕРМА – үлкен аралықтарды жабу үшін қолданылатын торкөзді тірек конструкция.

ІЛМЕКТЕУ – монтаждалатын, тасымалданатын немесе көтерілетін құрылымдарды (бұйымдарды, жабдықтарды) жүк көтеретін мәшиненің ілмегіне уақытша ілдіру.

ТІГІСТІ ҚҰРЫЛЫС – үйлердің ғимараттардың аралары ашық қалдырылып орналасуы және үйлер бір сызықтың бойымен емес, кертпештене орналасады.

СТУК, СТУККО, ШТУК – высший сорт облицовочной штукатурки, обладающий большой прочностью и могущий принимать после полировки вид мрамора. В состав стуча входят известь, гипс или толченый мрамор.

СТЯЖКА – слой материала, выравнивающий поверхность основания при устройстве кровель, полов и изоляционных покрытий.

СУБСТРУКЦИЯ – конструкция, поддерживающая снизу ту или иную часть архитектурного сооружения.

СУБЪЕКТЫ ЗЕМЕЛЬНЫХ ПРАВООТНОШЕНИЙ – физические и юридические лица, а также государства, являющиеся участниками земельных правоотношений и в силу этого имеющие права и несущие обязанности в данном правоотношении.

СТУК, СТУККО, ШТУК – сылақтың жоғарғы сорты, өте берік келеді және жылтырланып тегістегеннен кейін мәрмәр түсіне ие бола алады. Стуктің құрамына әк, гипс не ұсатылған мәрмәр кіреді.

ТӨСЕМ – шатыр, еден және оқшаулағыш жабындар төсегенде негіз бетін тегістейтін материал қабаты.

СУБСТРУКТУРА – сәулеттік құрылыстың қандай да бір бөлігін төменнен ұстап тұратын құрылым.

ЖЕР ҚҰҚЫҒЫ ҚАТЫНАСТАРЫНЫҢ СУБЪЕКТІЛЕРІ – жер құқығы қатынастарына қатысушылар болып табылатын және соған орай құқықтары бар әрі осы құқық қатынасында міндеттер атқаратын жеке және заңды тұлғалар, сондай-ақ мемлекеттер.

Т

ТАБЕРНАКЛЬ (от лат. tabernaculum шатыр) – 1) в готической архитектуре декоративно оформленная ниша со статуей святого; 2) в католических храмах ниша для даров в алтаре.

ТАБЕРНАКЛЬ (латын тілінен – tabernaculum шатыр) – 1) готикалық сәулет өнерінде әулиенің мүсіні орнатылған әсем безендірілген қуыс; 2) католиктік храмдарда алтарьға тартылған сыйларға арналған қуыс.

ТАМБУР – проходное помещение для входа в здание последовательно открывающимися в нем наружными и внутренними дверями, препятствующее прониканию в помещение холодного воздуха извне.

ТЕГУЛА – кровельная черепица; крыша; кров; кровля.

ТЕКТНИКА – художественное выражение закономерностей строения, соотношения нагрузки и опоры, присущих конструктивной системе сооружения.

ТЕПЛОСНАБЖЕНИЕ – снабжение теплом с помощью теплоносителя (горячей воды или пара) систем отопления, вентиляции, горячего водоснабжения жилых, общественных и промышленных зданий и технологических потребителей.

ТЕРРАКОТА – неглазурованные керамические изделия строительного, бытового и художественного назначения. Известны со времен неолита.

ТЕРРИТОРИЯ ГРАДОСТРОИТЕЛЬНОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ – территория, в пределах которой осуществляется какая-либо архитектурная, градостроительная и строительная деятельность.

ТЕРРИТОРИЯ НАСЕЛЕННОГО ПУНКТА – простран-

ТАМБУР – ғимаратқа кіре берістегі сырттан бөлмеге суық ауа кіруіне кедергі жасайтын жүйелі ашылатын сыртқы және ішкі есіктері бар өтпе бөлме.

ТЕГУЛА – жабынқыш; шатыр; жаппа; жабын.

ТЕКТНИКА – құрылыс заңдылығының, құрылыстың конструкциялық жүйесіне тән салмақ түсу мен тіреудің арақатынасының көркем бейнеленуі.

ЖЫЛУМЕН ЖАБДЫҚТАУ – тұрғын, қоғамдық және өнеркәсіптік ғимараттар мен технологиялық тұтынушыларға жылыту, ауа алмастыру, ыстық сумен жабдықтау жүйелерін жылу тасығыштың (ыстық су не бу) көмегімен жылуден жабдықтау.

ТЕРРАКОТА – құрылыстық, тұрмыстық және көркемдік мақсаттарда қолданылатын құймаланған қыш бұйымдар. Неолит дәуірінен бері белгілі.

ҚАЛА ҚҰРЫЛЫСЫН РЕТТЕУ АУМАҒЫ – шегінде қандай да болсын сәулет, қала құрылысы және құрылыс қызметі жүзеге асырылатын аумақ.

ЕЛДІ МЕКЕННІҢ АУМАҒЫ – қалалық немесе селолық елді

ство в пределах установленной границы (черты) городского или сельского населенного пункта.

ТЕРРИТОРИЯ, СЕЛИТЕЛЬНАЯ – часть территории населенного пункта, предназначенная для размещения жилой, общественной (общественно-деловой) и рекреационной зон, а также отдельных частей инженерной и транспортной инфраструктур, других объектов, размещение и деятельность которых не оказывает воздействия, требующего специальных санитарно-защитных зон.

ТЁС – тонкие доски из древесины хвойных пород, получаемые путём продольной распиловки брёвен. Длина теса 4-6,4 м, толщина 19-25 мм, ширина – 100-110 мм. Тёс применяется в целом или раскромоченном виде для обшивки в судо- и вагоностроении, а также для покрытия крыш, обшивки стен и т.д. Первоначально тесом назывались доски, получаемые обтёсыванием брёвен (обычно предварительно расколотых пополам).

ТЕТИВА – наклонная несущая конструкция лестницы. Доски, образующие ступени, врезаются в боковые стороны тетивы. В железобетонных лестницах ступени составляют единое целое с тетивами.

мекеннің белгіленген шекара (ішкі аумағы) шегіндегі кеңістік.

ҚОНЫСТАНУ АУМАҒЫ – тұрғын үй, қоғамдық (қоғамдық-іскерлік) және рекреациялық аймақтарды, сондай-ақ инженерлік және көлік инфрақұрылымдарының жекелеген бөліктерін, басқа да объектілерді орналастыруға арналған, орналастырылуы мен қызметі арнаулы санитарлық-қорғаныш аймақтарын талап ететіндей әсер етпейтін елді мекен аумағының бір бөлігі.

ТЭС (тақтай) – қылқан жапырақты ағаштардан бөренелерді ұзынынан кесу жолымен алынатын жұқа тақтайлар. Ұзындығы 4-6,4 м, қалыңдығы 19-25 мм, ені – 100-110 мм. Бұл тақтайлар кеме және вагон құрылысында, сондай-ақ шатыр жабыны, қабырға қаптамасы және т.б. түрінде тұтас не пішілген күйінде қолданылады. Әуелде бұл тақтайлар бөренелерді (әдетте алдын ала екіге жарылған) жону арқылы алынатын.

АДЫРНА – баспалдақтың көлбеу тірек конструкциясы. Басқыштар ретіндегі тақтайлар адырнаның бүйір жақтарына енгізіледі. Темірбетонды баспалдақтарда басқыштар адырнамен тұтастырылып жасалады.

ТЕХНИЧЕСКАЯ СЛОЖНОСТЬ ОБЪЕКТА – уровень ответственности объекта строительства по степени технических требований к надежности и прочности оснований и конструкций, устанавливаемых государственными и (или) межгосударственными (международными) нормативами в зависимости от функционального назначения объекта, особенностей его несущих и ограждающих конструкций, количества этажей (конструктивных ярусов), сейсмической опасности или иных особых геологических, гидрогеологических, геотехнических условий места (района) строительства.

ТЕХНОГЕННЫЕ БЕДСТВИЯ – экстремальные факторы, связанные с хозяйственной деятельностью и вызывавшие:

- промышленные, транспортные и другие аварии;
- пожары, взрывы или угрозу взрыва;
- выбросы или угрозу выброса биологически, химически опасных или радиоактивных веществ;
- внезапные обрушения зданий или сооружений, коммуникаций;
- прорывы гидротехнических или очистных сооружений;

ОБЪЕКТИНІҢ ТЕХНИКАЛЫҚ КҮРДЕЛІЛІГІ – объектінің функционалдық қызметіне, оның тірек және қоршау конструкцияларының ерекшеліктеріне, қабаттар (конструкциялық қатарлар) санына, сейсмикалық қауіптілігіне немесе салынатын жерінің (ауданының) өзге де айрықша геологиялық, гидрогеологиялық, геотехникалық жағдайларына қарай мемлекеттік және (немесе) мемлекетаралық (халықаралық) нормативтермен белгіленетін, табандары мен конструкцияларының сенімділігі мен беріктігіне қойылатын техникалық талаптардың дәрежесі бойынша құрылыс объектісінің жауапкершілік деңгейі.

ТЕХНОГЕНДІК ЗІЛЗАЛАЛАР – шаруашылық қызметпен байланысты және:

- өнеркәсіп, көлік аварияларын және басқа да аварияларды;
- өрт, жарылыстар немесе жарылыс қатерін;
- биологиялық, химиялық қауіпті не радиоактивті заттектердің шығарылуын немесе шығарылу қатерін;
- ғимараттардың не құрылыстардың, коммуникациялардың кенеттен құлап түсуін;
- гидротехникалық немесе тазарту құрылыстарының опырылуын;

- аварии на электроэнергетических и коммуникационных системах.

ТЕХНОГЕННЫЕ ВОЗДЕЙСТВИЯ – как правило, нежелательные или вредные (опасные) воздействия на население, населенные пункты либо межселенные территории, вызванные в результате хозяйственной деятельности человека без угрозы или с угрозой возникновения чрезвычайных ситуаций природного и техногенного характера.

ТЕХНОЛОГИЯ СТРОИТЕЛЬНОГО ПРОИЗВОДСТВА – совокупность процессов по изготовлению изделий и конструкций и превращению их в готовую строительную продукцию здания и сооружения – на основе развития и повышения уровня индустриализации строительства.

ТИМПАН (в архитектуре) – 1) треугольное поле фронтона; 2) ниша полуциркульного, треугольного или стрельчатого очертания над окном или дверью. В тимпанах часто размещают скульптуру, живописные изображения и пр.; 3) (греч. τυμπανον) музыкальный инструмент типа маленькой ручной литавры, барабана, иногда буб-

- электр энергетикасы және коммуникация жүйелеріндегі аварияларды туғызатын төтенше факторлар.

ТЕХНОГЕНДІК ӘСЕР ЕТУ – халыққа, елді мекендерге не қонысаралық аумақтарға, әдетте, табиғи және техногендік сипаттағы төтенше жағдайлардың пайда болу қатерін төндірмей не қатер төндіре отырып, адамның шаруашылық қызметі нәтижесінде туындаған жағымсыз немесе зиянды (қауіпті) әсер ету.

ҚҰРЫЛЫС ӨНДІРІСІНІҢ ТЕХНОЛОГИЯСЫ – құрылыс индустриализациясын дамыту және деңгейін көтеру негізінде бұйымдар мен құрылымдарды даярлау және оларды дайын құрылыс өніміне ғимараттар мен құрылыстарға айналдыру процестерінің жиынтығы.

ТИМПАН (қуысмандайша) (сәулет өнерінде) – 1) үшбұрышты қуыс маңдайша; 2) терезе не есіктің үстіндегі жартылай циркульді, үшбұрышты не оқ ұштығы пішіндес қуыс. Мұнда көбіне мүсін, сурет және т.с.с. орналастырылады; 3) (грек тілінен – τυμπανον) ежелгі Жерорта теңізі маңында қолданылған кішкентай қол литавра,

на в древнем Средиземноморье. В средневековой Европе словом "тимпан" обозначались инструменты различных типов, в том числе литавры (итал. *timpani*), цимбалы (франц. *tympanon*).

ТИПИЗАЦИЯ – техническое направление в проектировании и строительстве, позволяющее многократно осуществлять строительство предприятий, зданий и сооружений, изготовление конструкций на основе специально разработанных проектов с применением унифицированных объемно-планировочных и конструктивных решений с учетом прогрессивных технических и экономических показателей.

ТОРЕЦ – прямоугольный или шестиугольный короткий брусок (торцовая шашка), предназначенный для устройства полов или мощения дорожных покрытий.

ТОРКРЕТИРОВАНИЕ – процесс бетонирования или оштукатуривания под действием сжатого воздуха с использованием цемент-пушки.

ТОСКАНСКИЙ ОРДЕР – упрощенный вариант дорического ордера. Возник в Древнем Риме на рубеже I века до нашей эры и I века нашей эры. Имеет

дабыл, дагыра тәрізді музыкалық аспап. Ортағасырлық Еуропада "тимпан" сөзімен түрлі аспаптар, соның ішінде дабыл (итальян тілінен – *timpani*), цимбалдар (француз тілінен – *tympanon*) аталған.

ТИПТЕУ – біріздендірілген көлемдік-жоспарлау, конструкциялық шешімдер қолданып, прогрессивті технологиялық, экономикалық көрсеткіштерді есепке ала отырып, әзірленген жобалар негізінде кәсіпорындар, ғимараттар мен құрылыстар тұрғызуды, конструкциялар даярлауды бірнеше рет жүзеге асыруға мүмкіндік беретін жобалау мен құрылыстағы техникалық бағыт.

КЕСІК (шөрке) – еден салуға немесе жол төсеуге арналған тікбұрышты не алтыбұрышты қысқа білеу (кесілген шөрке).

ТОРКРЕТТЕУ – цемент-пушка қолданылып сығымдалған ауамен бетондау немесе сылау процесі.

ТОСКАНДЫҚ ОРДЕР – дорийлік ордердің қарапайымдандырылған түрі. Ежелгі Римде біздің дәуірімізге дейінгі I ғасыр мен біздің дәуіріміздің I

колонну с базой, но без каннелюр и гладкий фриз.

ТОЧЕНИЕ (на токарном станке) – обработка древесины (или других мягких, неметаллических материалов) на токарном станке для получения различных профильных точеных предметов – ножек для мебели, балясины и прочих мебельных элементов.

ТРАВЕРСА КОЛОННЫ – конструктивный элемент в опорной части стальной колонны в виде вертикальных стальных листов, предназначенный для равномерной передачи нагрузки на опорную плиту.

ТРАВЕРСЫ – с подвешенными стропами, позволяющими выполнять подвеску поднимаемого элемента в нескольких местах. При подъеме элементов траверсами исключаются или уменьшаются сжимающие усилия в поднимаемых элементах, возникающие от их собственной массы при применении наклонных стропов.

ТРАВЕРТИН – натечные скопления пористого известняка (плотного туфа), отлагаемые углекислыми источниками, применяется в качестве строительного материала.

ғасыры аралығында пайда болған. Каннелюрларсыз, негізді ұстандары және тегіс фризі болады.

ЖОНУ (токарлық станокта) – саналуан түрдегі жонылған заттар – жиһаз тұяқтарына, балясиндерге және басқа да жиһаздық элементтерге арналған заттар дайындау үшін токарлық станокта ағаштарды (немесе басқа да жұмсақ, металл емес материалдарды) өңдеу.

ҰСТЫН ТРАВЕРСАСЫ – тіреу тақтасына жүктеме күшті біркелкі беруге арналған болат табақ түріндегі болат ұстанның тіреу бөлігіндегі конструкциялық элементі.

ТРАВЕРСАЛАР – ілінген ілмектер арқылы, көтерілетін жүктің бірнеше жерінен ілуге мүмкіндік береді. Элементтерді траверс арқылы көтергенде көтерілетін элементтерде өзіндік салмағында пайда болатын сығылу күші азаяды немесе толығымен жойылады.

ТРАВЕРТИН (жарлауық) – көмірқышқыл көздерден шөгетін кеуекті әктастардың (тығыз туф) ағып жиналуы, құрылыс материалы ретінде қолданылады.

ТРАВЕЯ (от франц. *travee* – пролет) – в романской и готической архитектуре прямоугольная в плане пространственная ячейка нефа, ограниченная по углам четырьмя столбами, несущими крестовый или сомкнутый свод.

ТРИГЛИФ (греч. *tri-glufos*, *tri-glufon*, от *tri* – в сложных словах – три и *glufw* – режу) – прямоугольная, несколько вытянутая по вертикали плита с несколькими желобками. Чередуясь с плитами-метопами, триглифы образуют фриз в дорическом ордере. Размещаются по осям колонн и на концах фриза на углах здания.

ТРИФОРИЙ (позднелат. *triforium*, от лат. *tri-*, в сложных словах – три и *foris* – дверь, вход) – трехчастный арочный проем с трехлопастным завершением; аркада во втором ярусе центрального нефа романских и готических базиликальных храмов, состоящая из ряда трифориев. Облегчая стены, усиливает их конструкцию, имеет и декоративное значение; узкая галерея, расположенная за аркадой или парапетом над сводами и под скатом

ТРАВЕЯ (француз тілінен – *travee* – аралық) – романдық және готикалық сәулет өнерінде жоспарда тікбұрышты болатын нефтің (астау-кеңістіктің) кеңістіктік ұяшығы, бұрыштарынан айқыш (крест түріндегі) немесе қабысқан тоғыспаларды көтеріп тұратын төрт тірекпен шектеледі.

ТРИГЛИФ (грек тілінен – *tri-glufos*, *tri-glufon*, *tri* – күрделі тіркес – үш және *glufw* – кесемін) – бірнеше науашалары бар тікбұрышты, көлденеңінен біраз созылыңқы тақта. Метоп-тақталармен кезектесе келіп триглифтер дорийлік ордерде фриз қалыптастырады. Ұстандар осьтерінде және ғимараттың бұрыштарында фриздердің ұшында орналасады.

ТРИФОРИЙ (үшдоғалмұнара) (кейінгі латын тіл. *triforium*, лат. *tri-*, күрделі тіркес – үш және *foris* – есік, кіру) – ұшы үшқалақты болып келген үшбөлікті аркалық ойық; трифорийлер қатарынан тұратын роман және готикалық базиликалды храмдардың орталық нефінің екінші қабатындағы аркада. Қабырғаларды жеңілдеті отырып олардың конструкциясын күшейтеді, сәндік мағына да береді; аркада не парапет артында тоғыспалар үстінде және бүйір

крыши боковых нефов, а иногда и в обходе хора готического храма.

ТРОМПЫ (французское trompe, от древневерхненемецкого trumba – труба) (в архитектуре) – сводчатая конструкция в форме части конуса, половины или четверти сферического купола. Тромпы служат обычно для перехода от нижней квадратной в плане части здания к верхней круглой или многоугольной в плане, к куполу или его барабану. Тромпы служат иногда также опорной конструкцией для угловых куполов, эркеров.

ТРОФЕЙ – декоративно сгруппированное оружие как символ победы; часто используется в мебели как декоративный элемент.

ТРИОМО (франц. trumeau) – 1) высокое стоячее зеркало, обычно помещаемое в простенке; 2) в архитектуре – простенок между окнами, иногда украшенный орнаментом.

ТУНДИК – прямоугольная кошма, прикрывающая шанырак, привязанная за три угла, четвертый угол не привязыв-

нефтердің шатыр еңістерінде, кейде готикалық храмның хорларының айналма жолдарындағы тар галерея.

ТРОМПЫ (өтпетөғыстар) (француз тілінен – trompe, көнежоғарғынеміс тілінен – Trumba – құбыр) (сәулет өнерінде) – конустың бөлігі, сфералық күмбездің жартысы не ширегі түріндегі тоғыспалы конструкция. Әдетте троптар ғимараттың төменгі төртбұрышты бөлігінен жоғарғы дөңгелек немесе көпбұрышты бөлігі күмбезге не оның барабанына өтуге қызмет етеді. Троптар кейде бұрыштық күмбездер, эркерлердің тірек конструкциясы ретінде де қызмет атқарады.

ТРОФЕЙ – жеңістің белгісін танытатындай бейнелі топтастырылған қару; бейнелеу элементі ретінде жиіазда жиі қолданылады.

ТРИОМО (француз тілінен – trumeau) – 1) әдетте екі ортадағы қабырғаға орналастырылатын, биік тұрғызып қойылатын айна; 2) сәулет өнерінде – терезелердің аралығындағы кейде ою-өрнектермен безендірілетін қабырға.

ТУНДИК – киіз үйдің шаңырағы үстінен жабынды ретінде түсірілген тікбұрышты киіз, үш бұрышты бекітіліп, бір бұры-

вался, с помощью пришитой к нему длинной веревки и шеста с развилкой этот угол кошмы оттягивали и открывали верхнее отверстие, представляющее одновременно световое окно и выход для дыма.

ТУННЕЛИ – подземные коридоры, иногда значительной протяженности, предназначены для транспортирования материалов или прохода людей.

ТУЫРЛЫҚ – установленные в цилиндрическую стену кереге покрывали туырлыками – большими квадратными кусками кошмы, которые закрывали также нижнюю треть купола.

ТЮРБЕ – мусульманская усыпальница в странах Ближнего и Среднего Востока, обычно небольшие мавзолеи с шатровым или купольным покрытием.

ТЯГА – горизонтальный или вертикальный профилированный пояс, выступ (обычно штукатурный или каменный), членящий стены зданий или обрамляющий панно и потолки. Как правило, состоит из нескольких обломов.

ТЯГАЧ – машина, специально приспособленная для работы с навесным и полуприцепным оборудованием. Применяют также для подталкивания грузов или страховки тяжелых ав-

шина түндікті шаңырақ арқылы жарық түсіру немесе түтін шығару мақсатында ашып-жауып тұру үшін арқан тағылады.

ТУННЕЛЬДЕР – жерасты дәлізі, кейде ұзын қашықтыққа созылады, материал тасымалдауға немесе адамдардың өтуіне арналады.

ТУЫРЛЫҚ – шеңберлене тұрғызылған керегелердің басынан аяғына дейін қаптай жүргізілетін үлкен шаршылы кесінділерден тұратын тығыздала басылған арнаулы киіз.

ТҮРБЕ – Таяу және Орта Шығыс елдеріндегі мұсылмандар қабірі, әдетте шатырлы не күмбезді жабындылы шағын кесенелер.

ТАРТЫМ – ғимараттың қабырғаларын бөліп тұратын не панно және төбені жиіктейтін көлденең немесе тік пішінделген белдік, шығыңқы деталь (әдетте сылақтан не тастан жасалады). Әдетте бірнеше бүйірқиындылардан тұрады.

СҮЙРЕТКІШ – бастырмалы және жартылай тіркемелі жабдықпен жұмыс істеуге арнайы жасалған мәшине. Сондай-ақ жүктерді итеруге немесе ауыр автопойыздарды өрге көтеріл-

топоездов на подъемах, спусках и уклонах. Тягач может быть гусеничным и колесным.

генде, ылдидан және еңістен түскенде сақтандыру үшін де қолданылады. Сүйреткіш шынжыртабанды және доңғалақты болуы мүмкін.

У

УГЛЕКИСЛАЯ КОРРОЗИЯ БЕТОНА – коррозия бетона в результате взаимодействия с агрессивной углекислотой, содержащейся в воде.

УГЛЕПЛАСТИК – пластмасса, содержащая углеродные волокна.

УГОДЬЕ – участок земли, пригодный для хозяйственного использования.

УЗИК – два трапециевидных войлока, накрывающих весь купол, образованный рядами уык, оставляя открытым лишь обод.

УЗОРИТ – облицовочный материал из отходов производства стекла.

УЙШИ – мастер по изготовлению юрты.

УКОСИНА – раскос, наклонно стоящая к стойке подпорка.

УЛЬТРАМАРИН – яркая, сочная синяя краска.

УМБРА – темная зеленовато-коричневая минеральная краска.

БЕТОННЫҢ КӨМІРҚЫШҚЫЛМЕН ТОТТАНУЫ – бетонның су құрамындағы агрессивті көмірқышқылмен әркеттесудің нәтижесінде тоттануы.

КӨМІРПЛАСТИК – құрамында көміртекті талшықтары бар пластмасса.

ПАЙДАЛАНЫЛАТЫН ЖЕР – шаруашылыққа пайдалануға жарамды жер учаскесі.

ҮЗІК – шаңырақ тесіктеріне кигізілген уықтардан тұратын киіз үй күмбезінің үстінен жабылған трапеция түрінде келетін екі киізден тұрады.

УЗОРИТ – шыны өндірісінің қалдықтарынан алынатын қаптама материал.

ҮЙШІ – киіз үй жасаушы шебер.

УКОСИНА (қиғаш) – қиғаш тіреу, тірекке көлбеу тұрған тіреуіш.

УЛЬТРАМАРИН – ашық, қанық көк бояу.

УМБРА – қою жасыл-қоңыр минералды бояу.

УПЛОТНЕНИЕ ЗАСТРОЙКИ – это увеличение количества жилой площади на единицу территории в условиях реконструкции существующей застройки. Средства уплотнения застройки – застройка разрывов между зданиями, увеличение этажности застройки, снос существующей и замена новой, более плотной застройкой, сокращение дворовых пространств и проездов, застройка пустырей и т.д.

УПОЛНОМОЧЕННЫЙ ОРГАН ПО ДЕЛАМ АРХИТЕКТУРЫ, ГРАДОСТРОИТЕЛЬСТВА И СТРОИТЕЛЬСТВА – центральный государственный орган, осуществляющий руководство в сфере государственного управления архитектурной, градостроительной и строительной деятельностью.

УПОЛНОМОЧЕННЫЙ ОРГАН ПО ЗЕМЕЛЬНЫМ ОТНОШЕНИЯМ – структурное подразделение местных исполнительных органов области (города республиканского значения, столицы), района (города областного значения), осуществляющее функции в области земельных отношений.

УПОЛНОМОЧЕННЫЙ ОРГАН ПО ОХРАНЕ И ИС-

ҚҰРЫЛЫСТЫ ТЫҒЫЗДАУ – салынған құрылысты реконструкциялау жағдайында аумақ бірлігіне шаққандағы тұрғын аумақтың санын арттыру. Құрылысты тығыздау құралдары – ғимараттар арасындағы ашық қалған жерлерге құрылыс тұрғызу, құрылыстың қабатын арттыру, ескі құрылысты бұзып, одан гөрі тығыздалған құрылыспен алмастыру, аула кеңістігін және өтпе жолдарды қысқарту, бос қалған жерлерге құрылыс тұрғызу және т.б.

СӘУЛЕТ, ҚАЛА ҚҰРЫЛЫСЫ ЖӘНЕ ҚҰРЫЛЫС ІСТЕРІ ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛЕТТІ ОРГАН – сәулет, қала құрылысы және құрылыс қызметін мемлекеттік басқару саласындағы басшылықты жүзеге асыратын орталық мемлекеттік орган.

ЖЕР ҚАТЫНАСТАРЫ ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛЕТТІ ОРГАН – жер қатынастары саласындағы функцияларды жүзеге асыратын облыстың (республикалық маңызы бар қаланың, астананың), ауданның (облыстық маңызы бар қаланың) жергілікті атқарушы органдарының құрылымдық бөлімшесі.

ТАРИХИ-МӘДЕНИ МҰРА ОБЪЕКТІЛЕРІН ҚОРҒАУ

ПОЛЬЗОВАНИЮ ОБЪЕКТОВ ИСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО НАСЛЕДИЯ – центральный исполнительный орган, осуществляющий государственное регулирование в области охраны и использования объектов историко-культурного наследия.

УПРАВЛЕНИЕ СТРОИТЕЛЬСТВОМ – обеспечение выполнения планов ввода в действие строящихся объектов с наименьшими затратами труда путем повышения темпов технического прогресса.

УРБАНИЗАЦИЯ (от лат. urbanus – городской) – естественный исторический процесс увеличения доли городской культуры в культурном потенциале развивающегося общества, процесс последовательного преобразования общества в общество городское (урбанизированное).

УРБАНИЗМ – направление в архитектуре и градостроительстве XX века, считающее основой развития современных городов, укрупнение предельную концентрацию их застройки, главным образом за счет строительства очень больших по объему зданий, подчиненных только функциональным требованиям.

ЖӘНЕ ПАЙДАЛАНУ ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛЕТТІ ОРГАН – тарихи-мәдени мұра объектілерін қорғау және пайдалану саласындағы мемлекеттік реттеуді жүзеге асыратын орталық атқарушы орган.

ҚҰРЫЛЫСТЫ БАСҚАРУ – тұрғызылып жатқан объектілерді еңбек шығындарын неғұрлым азайтып, техникалық прогресс қарқынын арттыру жолымен іске қосу жоспарын орындауды қамтамасыз ету.

УРБАНИЗАЦИЯ (латын тілінен – urbanus – қалалық) – дамып келе жатқан қоғамның мәдени әлеуетінде қалалық мәдениет үлесінің артуының табиғи тарихи процесі, қоғамның қалалық қоғам болып бірте-бірте өзгеру процесі.

УРБАНИЗМ – XX ғасырдың сәулет өнері мен қала құрылысындағы бағыт, бұл бағыт қазіргі заманғы қалаларды дамытудың негізі, олардың құрылысын, ең бастысы, көлемі жағынан тек функционалдық талаптарға ғана бағытталған өте үлкен ғимараттар құрылысы есебінен ірілендіру, шоғырландыру болып саналды.

Архитектура и строительство

УРОВЕНЬ ВАТЕРПАС – прибор для проверки горизонтальности плоскости.

УРОВЕНЬ КАЧЕСТВА ЦЕМЕНТА – степень соответствия цемента требованиям нормативного документа, определяемая по установленной процедуре.

УСАДЕБНЫЙ ЖИЛОЙ ДОМ – многоквартирный дом с приквартирным участком, строениями для подсобного хозяйства.

УСЛОВИЯ ТРУДА – совокупность факторов производственной среды и трудового процесса, оказывающих влияние на работоспособность и здоровье человека.

УСЛОВНАЯ ЗЕМЕЛЬНАЯ ДОЛЯ – количественно определенная доля членов ликвидированных или реорганизованных колхозов, работников государственных сельскохозяйственных организаций, преобразованных в не государственные, а также иных лиц, указанных в Земельном Кодексе, в соответствии с которой осуществляется предоставление прав на земельные участки, ранее входившие в состав землепользования указанных организаций, или реализуются иные права, предусмотренные Земельным Кодексом.

ВАТЕРПАС ДЕҢГЕЙЛЕГІШ – жазықтықтың көлденеңдігін тексеретін құрал.

ЦЕМЕНТ САПАСЫНЫҢ ДЕҢГЕЙІ – цементтің белгіленген процедурамен анықталатын нормативтік құжат талаптарына сәйкестік деңгейі.

ДЕРБЕС ТҰРҒЫН ҮЙ – шаруашылыққа арналған құрылысы мен пәтерлі учаскесі бар бір пәтерлі үй.

ЕҢБЕК ЖАҒДАЙЛАРЫ – адам денсаулығы мен жұмыс қабілетіне әсерін тигізетін еңбек процесі мен өндірістік орта факторларының жиынтығы.

ШАРТТЫ ЖЕР ҮЛЕСІ – тартылған немесе қайта ұйымдастырылған ұжымшар мүшелерінің, мемлекеттік емес болып қайта құрылған мемлекеттік ауылшаруашылығы ұйымдары қызметкерлерінің, сондай-ақ Жер кодексінде аталған өзге де тұлғалардың сандық тұрғыдан анықталған үлесі, оған сәйкес аталған ұйымдардың жер пайдалану құрамында бұдан бұрын болған жер учаскелеріне құқықтар беру жүзеге асырылады немесе Жер кодексінде көзделген өзге де құқықтар іске асырылады.

УСТОЙЧИВОСТЬ ЗДАНИЯ (СООРУЖЕНИЯ) – способность здания (сооружения) противостоять усилиям, стремящимся вывести его из исходного состояния статистического или динамического равновесия.

УСТОЙЧИВОСТЬ ОСНОВАНИЯ – способность основания здания или сооружения сопротивляться выпиранию грунта (из-под подошвы фундамента) под воздействием передаваемых нагрузок.

УСТРОЙСТВО, ОГНЕПРЕГРАЖДАЮЩЕЕ – устройство, обладающее огнепреграждающей способностью.

УЧЕТНЫЕ ЕДИНИЦЫ ГРАДОСТРОИТЕЛЬНОГО КАДАСТРА – элементы организованной и используемой территории Республики Казахстан в целом, областей, районов, населенных пунктов, объектов недвижимости, включая все виды объемных, плоскостных и линейных сооружений.

УЫҚ – изогнутые жерди, нижним концом привязываются к кереге, верхним – упираются в отверстия шанырак.

ҒИМАРАТТЫҢ (ҚҰРЫЛЫСТЫҢ) ТҰРАҚТЫЛЫҒЫ – ғимараттың (құрылыстың) статикалық не динамикалық тепе-теңдіктегі негізгі күйінен шығаруға тырысатын күштерге қарсыласу қабілеті.

НЕГІЗДІҢ БЕРІКТІЛІГІ – ғимарат не құрылыс табаны іргетасының астындағы жер қабатының өзіне түскен салмақ әсерінен қарсылық көрсетуіне төтеп беру қабілеттілігі.

ОТҚА БӨГЕТ ЖАСАЙТЫН ҚҰРЫЛҒЫ – отқа бөгет жасайтын қабілетке ие құрылғы.

ҚАЛА ҚҰРЫЛЫСЫ КАДАСТРЫНЫҢ ЕСЕПТЕУ БІРЛІКТЕРІ – тұтастай Қазақстан Республикасы, облыстар, аудандар, елді мекендер аумағының, ауқымды, жайпақ және желілік құрылыстардың барлық түрлерін қоса алғанда, жылжымайтын мүлік объектілерінің ұйымдастырылған және пайдаланылған элементтері.

УЫҚ – төменгі жағы кереге басына байланып, жоғары жағы шаңырақтың тесігіне кигізілетін иілген ұзын сырғауыл.

Ф

ФАЛЬЦ – выемка или углубление для лучшего соединения деревянных элементов друг с другом.

ФАНЕРА – тонкие пластины ценных пород древесины, которыми облицовывается дешевая древесина простых пород. Середина, состоящая из узких реек, с обеих сторон оклеивается фанерой, на которую затем наклеивается облицовочный слой фанеры ценных пород, при этом направление волокон в смежных слоях фанеры должно быть перекрестным. Фанера склеивается и зажимается между двумя нагретыми металлическими пластинами. Фанерованная мебель, основа которой состоит из дешевой древесины, облицованной фанерой ценных пород, известна тем, что при больших повреждениях более слоистой фанеры достигается более высокий эффект присоединения одного слоя к другому, чему мешает изменчивое направление волокон (или текстура). Это явление носит название "усадка фанеры".

ФАРФОР – изделия тонкой керамики белого цвета с температурой обжига 1250-1450 °С. Имеют низкое водопоглощение (до 1%) и достаточно высокую твердость (6,57-7,5 по шкале

ФАЛЬЦ – ағаш бөлшектерді бір-бірімен берік жымдастыруға арналған ойық немесе үңгі.

ФАНЕРА – қарапайым арзан-қол ағаштарды қаптайтын бағалы ағаштардың жұқа қабаттары. Жіңішке рейкалардан тұратын екі жағынан фанерамен желімденеді, бұдан кейін оған бағалы ағаш фанерасының қапталатын қабаты төселіп желімденеді. Бұның барысында фанераның бір-бірімен байланысқа түсетін қабаттарының тіндері бір-біріне айқастырылып келтіріледі. Фанера желімденіп, қыздырылған екі металл пластинка арасында қысымдалады. Негізі арзанқол ағаштан тұратын фанера қымбат бағалы фанерамен қапталып, фанерленген жиһаздың бет жағы қалың қабаттылау келетін фанераның бір-бірімен қабысу тиімділігі жоғары болады, бұған тіндердің (болмаса текстураның) өзгеріп отыратын бағыты кедергі келтіреді. Бұл құбылысты "фанераның отыруы" деп те атайды.

ФАРФОР – күйдіру температурасы 1250-1450⁰С болатын ақ түсті жұқа қыштан жасалған бұйым. Сусіңіргіштігі төмен (1% дейін) және қаттылығы жоғары (Моос шкаласы бойын-

Мооса). Подразделяются на изделия из твердого и мягкого фарфора, что определяется температурой обжига. Существуют технические разновидности фарфора, обладающие рядом специфических качеств.

ФАСАД – внешняя сторона, внешний вид, вертикальная поверхность здания или части здания. Различают фасады: главный, боковые и задний; уличные, дворовые, садовые и т.п.

ФАСЦИЙ (-ИЯ) – три гладкие, слегка выступающие одна над другой полосы, на которые членится ионический архитрав.

ФАХВЕРК – легкий, вспомогательный каркас, воспринимающий массу стены и ветровую нагрузку и передающий их на элементы основного каркаса.

ФАЯНС – изделия тонкой керамики, покрытые прозрачной или глухой глазурью. Водопоглощение составляет 9-12%. В отличие от фарфора содержат больше глины, а также мел или известняк. Применяется для изготовления плитки, сантехнических изделий.

ФИАЛ (от греч. phiale – чаша, кубок) – декоративная острокопечная каменная пирамидка, обычно венчающая пинакль в архитектуре готики.

ФИБРА – материал в виде волокон или узких полос, приме-

ша 6,57-7,5) болады. Күйдіру температурасына қарай жұмсақ және қатты фарфор бұйымдары деп бөлінеді. Фарфордың бірқатар өзіндік қасиеттері бар техникалық түрлері де болады.

ҚАСБЕТ – сыртқы тұс, сыртқы түр, ғимараттың не оның бір бөлігінің тік түсірілген жоғарғы жағы. Қасбет түрлері: басты, бүйірлік және артқы; көшелік, аулалық, бақтық және т.б.

ФАСЦИЙ (-ИЯ) – иондық архитравты мүшелеп көрсетіп тұратын, бір-біріне аздап шығыңқы келетін тегіс үш жолақ.

ФАХВЕРК – қабырға салмағын және желдің күшін қабылдайтын және оларды негізгі қаңқа элементтеріне беретін жеңіл, қосалқы қаңқа.

ФАЯНС – мөлдір не қалың құйма қабаты жағылған жұқа қыш бұйымдар. Сүсіңіргіштігі – 9-12%. Фарфордан ерекшелігі – құрамында саз балшық көбірек және бор мен әктас болады. Тақтайшалар, сантехникалық бұйымдар жасауда қолданылады.

ФИАЛ (грек тілінен – phiale – тостаған, кубок) – готикалық сәулет өнеріндегі мұнаршаның ұшындағы сәндік үшкір тас пирамида.

ФИБРА – бетон конструкцияларын дисперстік арматуралау

няемый для дисперсного армирования бетонных конструкций. При этом повышается сопротивление растяжению, истиранию, ударным нагрузкам. Фибра может быть стальной, стеклянной, базальтовой, полимерной.

ФИБРОЛИТ – плитный теплоизоляционный материал из спрессованной древесной шерсти, склеенной затвердевшим минеральным вяжущем.

ФИЛЕНКА – часть поля стены, пилястры, двери и т.п., обведенная рамкой, гладкая или декорированная.

ФИЛЕНКИ, ОТДЕЛКА – типы готической резьбы: 1) ажурные; 2) растительный орнамент; 3) льняные складки. В ренессансе имелись геометрические или профилированные филенки.

ФЛИГЕЛЬ (от нем. *Flugel*, основное значение – крыло) – вспомогательная пристройка к жилому дому или отдельно стоящая второстепенная постройка, входящая в комплекс городской или сельской усадьбы, функционально и композиционно подчиненная ее главному сооружению.

ФЛЮГЕР – укрепленное на наивысшей точке сооружения устройство для определения направления ветра.

ФОНАРЬ (от греческого *phanos* – светоч, факел) – 1) круглое или

үшін қолданылатын талшықтар не жіңішке жолақтар түріндегі материал. Керілу, үйкелену, соққыдан болатын әсерлерге қарсылығы артады. Фибра болат, әйнек, базальт, полимерлі болуы мүмкін.

ФИБРОЛИТ – қатайған минералды тұтқыр затпен желімделетін сығымдалған ағаш қабығынан жасалған жылуоқшаулағыш тақта материал.

ФИЛЕНКА – қабырға, пилястр, есік және т.б. жақтаулармен жиектелген, тегістелген немесе бейнеленген бөлігі.

ФИЛЕНКАЛАР, ӨРЛЕУ – готикалық кесінді типтері: 1) ажуралық, 2) өсімдік бейнелі өрнек; 3) кенептік иірімдер. Қайта өрлеу дәуірінде бай геометриялық немесе профилендірілген филенкалар болды.

ФЛИГЕЛЬ (қосалқы үй) (неміс тілінен – *Flugel*, негізгі мағынасы – қанат) – тұрғын үйге қосалқы салынған жай немесе қалалық не ауылдық үй-жайлар кешеніне кіретін, қызметтік жағынан да, композициялық тұрғыдан да оның негізгі құрылысына бағынатын қосалқы құрылыс.

ФЛЮГЕР (желбағар) – желдің бағытын анықтауға арналған, құрылыстың ең биік ұшына бекітілетін құрылым.

ФОНАРЬ (грек тілінен – *phanos* – шырақ, факел) – 1)

многогранное в плане сооружение с большими оконными проемами, венчающее купол или какое-либо другое перекрытие и служащее для их естественного освещения; 2) остекленный или имеющий ряд окон выступ в стене здания на высоту 1-2 или более этажей; то же, что эркер; 3) остекленная часть кровельного покрытия, предназначенная для верхнего освещения.

ФОНД, ЗЕМЕЛЬНЫЙ СПЕЦИАЛЬНЫЙ – резервные земли, образуемые за счет угодий сельскохозяйственного назначения, а также земельных участков, не используемых по назначению либо используемых с нарушением законодательства Республики Казахстан, и земель, от которых отказались обладатели условных земельных долей и землепользователи.

ФОНТАН (итал. fontana, от лат. fons, fontis – источник, ключ) – сооружение, служащее основанием или обрамлением для бьющих вверх или стекающих вниз струй воды.

ФРАМУГА – верхняя застекленная часть оконного переплета. Иногда устанавливается над створками дверей.

ФРЕСКА – живопись водяными красками по свеженанесенной, сырой штукатурке.

үлкен терезе ойықтары бар жоспарда дөңгелек не көпқырлы, күмбезді не басқа да төбе жабындарын аяқтайтын және оларды табиғи жарықтандыратын құрылыс; 2) ғимараттың қабырғасындағы әйнектелген немесе бірнеше терезелері бар, биіктігі 1-2 не одан да көп қабатты шығыңқы бөлігі; эркер деуге де болады; 3) жоғарыдан жарықтандыруға арналған төбе жабының әйнектелген бөлігі.

АРНАЙЫ ЖЕР ҚОРЫ – ауылшаруашылығы мақсатындағы алқаптардың, сондай-ақ мақсаты бойынша пайдаланылмай жатқан не Қазақстан Республикасының заңнамасын бұза отырып пайдаланылып жүрген жер учаскелерінің және шартты жер үлестерінің иелері мен жер пайдаланушылар бас тартқан жердің есебінен құралатын резервтегі жер.

ФОНТАН (субұрқак) (итальян тілінен – fontana, латын тілінен – fons, fontis – көз, бұлақ) – жоғары қарай атқылайтын немесе төмен сорғалаған су ағысының негізі не оның қоршауы болатын құрылыс.

ФРАМУГА – терезе жақтауының жоғарғы әйнектелген бөлігі. Кейде есік жақтауының үстіне де орнатылады.

ФРЕСКА – жаңадан жағылған, кепеген сылаққа сулы бояулармен салынатын сурет.

ФРИЗ (франц. frise) – 1) в архитектурном ордере средняя часть антаблемента, между архитравом и карнизом. В дорическом ордере фриз членится на метопы и триглифы, в ионическом и коринфском ордерах заполняется сплошной лентой рельефов или оставляется пустым; 2) сплошная полоса декоративных скульптурных, живописных и др. изображений (часто орнаментального характера), окаймляющая верх стен или поверхность пола помещения, поле ковра и др.

ФРОНТОН (франц. fronton) – завершение (обычно треугольное) фасада здания, портика, колоннады, ограниченное двумя скатами крыши по бокам и карнизом у основания. Декоративные фронтоны украшают двери и окна зданий.

ФУНДАМЕНТ – преимущественно подземная часть сооружения, служащая его опорой.

ФУНДАМЕНТ, ЛЕНТОЧНЫЙ – фундамент, используемый для передачи нагрузки на основание от протяженных элементов строительных конструкций, например стен зданий, или ряда колонн.

ФУНДАМЕНТ, ОТДЕЛЬНЫЙ – фундамент, устраиваемый

ФРИЗ (француз тілінен – frise) – 1) сәулет ордерінде архитрав пен ернеу арасындағы антаблементтің ортаңғы бөлігі. Дорийлік ордерде фриз метоппар мен триглифтерге бөлінеді, ионикалық және коринфтік ордерлерде бедерлердің тұтас жолағымен толтырылады немесе бос қалдырылады; 2) үйжай қабырғаларының жоғарғы жағын не еденінің бетін, кілемнің бетін және т.б. көмкеріп тұратын мүсіндер, суреттер және т.б. (көбіне ою-өрнектер іспетті) безендірулердің сәндік тұтас жолағы.

ФРОНТОН (мандайша қабырға) (француз тілінен – fronton) – шатыр еністерімен екі бүйірінен, ал төменгі жағынан ернеумен шектелген ғимарат қасбетінің, портиктің, ұстынтізбектің ұшы (әдетте үшбұрышты). Сәндік фронтондар ғимараттардың есіктері мен терезелерін безендіріп тұрады.

ІРГЕТАС – құрылыстың тірегі болып табылатын, оның негізінен жерасты бөлігі.

ЖОЛАҚТЫ ІРГЕТАС – құрылыс конструкцияларының ұзынша элементтерінен, мысалы, ғимарат қабырғаларынан немесе ұстандар қатарынан) негізге жүктеме (ауырлық) беруде қолданылатын іргетас.

БӨЛЕК ІРГЕТАС – ғимараттар мен құрылыстар ұстандары-

мый под колонны, опоры балок, ферм и других элементов зданий и сооружений.

ФУНДАМЕНТ, ПЛИТНЫЙ – фундамент, устраиваемый под всем зданием в виде железобетонной плиты под стены или сетку колонн.

ФУНКЦИОНАЛИЗМ – направление в архитектуре XX века, требующее строгого соответствия зданий и сооружений протекающим в них производственным и бытовым процессам (функциям). Функционализм возник в Германии (школа Баухауз) и Нидерландах (Я.Й.П.Ауд).

ФУНКЦИОНАЛЬНО-ПЛАНИРОВОЧНОЕ РЕШЕНИЕ ЗДАНИЯ – решение поэтажных планов, где определены набор помещений, их назначение и функциональные взаимосвязи.

ФУНКЦИОНАЛЬНОСТЬ – соответствие здания его практическому назначению, т.е. функциональному процессу, для которого оно предназначено.

ФУНКЦИОНАЛЬНЫЙ ПРОЦЕСС – процесс деятельности людей (труда, отдыха, учебы и пр.), протекающий в предназначенном для него архитектурно организованном пространстве.

ның, арқалық тіректерінің, фермаларының және басқа да элементтерінің астына салынатын іргетас.

ТАҚТА ІРГЕТАС – қабырғаның не ұстан торының астына темірбетон түрінде бүкіл ғимарат астына салынатын іргетас.

ФУНКЦИОНАЛИЗМ – ғимараттар мен құрылыстарда өтетін өндірістік және тұрмыстық процестерге олардың қатаң сәйкес келуін талап ететін XX ғасырдағы сәулет өнеріндегі бағыт. Функционализм Германияда (Баухауз мектебі) және Нидерландыда (Я.Й.П.Ауд) пайда болды.

ҒИМАРАТТЫҢ ҚЫЗМЕТТІК-ЖОСПАРЛАУ ШЕШІМІ – әр қабат бойынша барлық үй-жайлардың жалпы саны, олардың мақсаты мен қызметтік өзара байланыстары анықталған шешім.

ФУНКЦИОНАЛДЫЛЫҚ – ғимараттың өзінің іс жүзіндегі мақсатқа, яғни арналып салынған функционалдық процеске сәйкестігі.

ФУНКЦИОНАЛДЫҚ ПРОЦЕСС – арнайы мақсатқа сай сәулет өнерінде ұйымдастырылған кеңістікте өтетін адамдардың қызмет процесі (еңбек ету, демалыс, оқу және т.б.).

ФУРНИТУРА – применяемая на деревянной мебели металлические элементы, которые используются в качестве украшения или с практическими целями в форме футерок, ручек, застежек. Для крепления дверей применялась самая различная фурнитура.

ФУРНИТУРА – ағаштан, металдан басқа да материалдардан жасалатын бұйымдарда әшекей ретінде немесе қыстырма, тартпа, ілгешек және т.б. ретінде пайдаланылған элементтер түрінде қолданылып келді. Есіктерді бекіту үшін көп түрлі фурнитура пайдаланылды.

Х

ХАЙ-ТЕК (англ. high tech, сокp. high technology букв. – высшая технология) – направление в архитектуре последней трети XX века, эстетически осваивающее инновационные разработки передовых отраслей науки и техники, развивает традицию конструктивизма. Сооружения в этом стиле благодаря применению новейших материалов, полировке поверхностей и т.д. напоминают образцы современной технологии, сборные производственные модули, контейнеры. Выразительным элементом образа иногда становится сама инфраструктура здания (трубопроводы, кабели).

ХАН – 1) группа помещений для гостей в восточных дворцах (Хорсабад), 2) караван-сарай (Иран); 3) решетка сборного каркаса юрты (Монголия).

ХАЙ-ТЕК (ағылшын тілінен – high tech, қысқар. high technology сөзбе-сөз – жоғары технология), ғылым мен техниканың алдыңғы қатарлы салаларының инновациялық зерттеулерін эстетикалық тұрғыдан игеретін XX ғасырдың соңғы үштен біріндегі сәулет өнеріндегі бағыт, конструктивизм дәстүрлерін дамытады. Бұл стильдегі құрылыстар жаңа материалдарды қолдану, беттерді жалтырату және т.б. арқасында қазіргі заман технологияларының үлгісін, құрастырылған өндірістік модульдерді, контейнерлерді елестетеді. Ғимарат инфрақұрылымының өзі (құбырлар, кабельдер) кейде бейненің айшықты элементі болып табылады.

ХАН – 1) шығыстық сарайлардағы қонақтарға арналған үйжайлар қатары (Хорсабад); 2) керуен-сарай (Иран); 3) киіз үйдің қерегесі (Монғолия).

ХАНАПАР – гостиница для остановки караванов (Армения).

ХАНЕГА – комплекс средневековых культовых и гражданских сооружений (Азербайджан).

ХАЧКАР – вертикальная плита, иногда в форме креста, покрытая орнаментальной резьбой с крестом в центре. Воздвигался как надгробие или в ознаменование какого-либо события.

ХИМЕРА – фантастическое животное из греческой мифологии, встречается в качестве декоративного мотива в античном и более поздних стилях.

ХИМИЧЕСКАЯ ОГНЕЗАЩИТА – огнезащита, основанная на химическом взаимодействии антипирина с обрабатываемым материалом.

ХИМИЧЕСКАЯ СТОЙКОСТЬ – способность материала сопротивляться воздействию кислот, щелочей, растворов солей, газов и органических растворителей.

ХИМИЧЕСКИЙ СТОЙКИЙ РАСТВОР – материал, химически стойкого связующего, пылевидного наполнителя и песка.

ХОЗЯЙСТВЕННО-ПИТЬЕВАЯ СИСТЕМА – подающая воду для хозяйственных нужд (приготовление пищи, мытье посуды и полов, стирка белья и др.).

ХАНАПАР – керуендердің жайлауына арналған қонақүй (Армения).

ХАНЕГА – ортағасырлық діни және азаматтық құрылыстар кешені (Әзірбайжан).

ХАЧКАР – ортасында айқышы (кресті) бар өрнекті кесіндімен жабылған кейде крест нысанындағы тік түсірілген тақта. Бейіттік құлыптас ретінде немесе есте қалдыру үшін тұрғызылған.

ХИМЕРА – грек мифологиясынан алынған ғаламат хайуанат, антикалық және неғұрлым кейінгі стильдерде бейнелеу мотивтері ретінде кездеседі.

ХИМИЯЛЫҚ ОТТАН ҚОРҒАНЫС – антипиреннің өңделетін материалмен химиялық әрекеттестігіне негізделген оттан қорғаныс.

ХИМИЯЛЫҚ ТҰРАҚТЫЛЫҚ – материалдың қышқылдар, сілті, тұз ерітінділері мен органикалық еріткіштердің әсеріне қарсы тұру қасиеті.

ХИМИЯЛЫҚ ТҰРАҚТЫ ЕРІТІНДІ – химиялық тұрақты байланыстырғыш, шаң типтес толтырғыш пен құмнан құрала-тын материал.

ШАРУАШЫЛЫҚ-АУЫЗСУ ЖҮЙЕСІ – күнделікті шаруашылық қажеттілікке (тамақ пісіру, ыдыс жуу, кір жуу т.б.) берілетін су.

ХОЛДИНГ – компания, владеющая контрольными пакетами акций других компаний и осуществляющая контроль над ними. Компания-учредитель, "держательская", головная. Финансирование холдинговых операций осуществляется за счет их активов, созданных акционерами компаний, может проводиться через подставных лиц для приобретения контрольных пакетов акций других фирм.

ХОЛЛ (англ. hall) – первоначально – большое помещение под высокой двускатной крышей, в котором собирались все совместно работавшие в хозяйстве члены англо-саксонского рода периода раннего средневековья; позже – главная общая комната усадебного дома, особняка и пр.; обеденный зал в английском коттедже. В современном значении преимущественно помещение для отдыха и ожидания в общественном здании (например, в гостинице), прихожая современного коттеджа, главным образом в англоязычных странах; иногда "холлом" называют также зал для публичных собраний, концертов.

ХОЛОДНЫЙ ПОДВАЛ – подвал, в котором отсутствуют источники тепловыделения и пространство которого сообщается с наружным воздухом.

ХОЛДИНГ – басқа компаниялар акцияларының тексеру пакеттерін иеленіп, оларға бақылау жүргізетін компания. Құрылтайшы, "ұстап тұрушы" бас компания. Холдинг операцияларын қаржыландыру компания акционерлері құрған активтер есебінен жүзеге асырылады, екінші бір фирмалар акцияларының тексеру пакеттерін сатып алу мақсатында арнайы бөлінген адамдар арқылы да жүргізілуі мүмкін.

ХОЛЛ (ағылшын тілінен – hall) – әуелде – ерте ортағасырлардағы англо-саксондық рудың бірге жұмыс істейтін барлық мүшелері жиналатын екі еңісті биік шатырлы кең үй-жайы; кейінен – үлкен үй-жайдың, жеке үйдің және т.б. негізгі ортақ бөлмесі; ағылшын коттеждіндегі ас ішетін зал. Қазіргі мағынасында негізінен қоғамдық ғимараттардағы демалу және күтуге арналған үй-жай (мысалы, қонақүйлерде), қазіргі коттеждердің кіреберісі, негізінен ағылшын тілді елдерде; кейде "холл" деп көпшілік жиналыстары мен концерттерге арналған залды да атайды.

СУЫҚ ЖЕРТӨЛЕ – жертөле, оның жылу бөліну көздері болмайды және кеңістігі сыртқы ауамен байланысып тұрады.

ХОНАКО – мечети с общежитиями для дервишей (Средняя Азия).

ХОР (греч. khoros) – в раннехристианских церквах место перед алтарем, предназначенное для певчих и отделенное оградой от остальной части церкви; позднее в западноевропейских странах "хором" стала называться вся восточная (алтарная) часть церковного здания.

ХРАМ – культовое здание, предназначенное для богослужения и выполнения религиозных обрядов. Архитектура основных типов храмов (святылища, христианские церкви, мусульманские мечети, иудаистские синагоги, буддийские храмы) исторически видоизменялась соответственно развитию зодчества в разных странах и приобретала яркое национальное своеобразие.

ХРУПКОСТЬ – способность твердых тел разрушаться при механических воздействиях пластической деформации (свойство, противоположное пластичности).

ХУАПЯО – колонны, стволы которых скульптурно обработаны (Китай).

ХУДЖРА – жилое помещение для учащихся и преподавателей медресе (Средняя Азия).

ХОНАКО – дәруіштерге арналған жатақханасы бар мешіттер (Орта Азия).

ХОР (грек тілінен – khoros) – ертехристиандық шіркеулердегі әншілерге арналған және шіркеудің басқа бөлігінен қоршаумен қоршалған алтарь алдындағы орын; кейін батысеуропалық елдерде шіркеудің шығыс бөлігі (алтарлық) түгелімен "хор" деп аталатын болды.

ХРАМ – құдайға сыйыну және діни ғұрыптарды атқаруға арналған культтік ғимарат. Храмдардың негізгі түрлерінің (ғибадатхана, христиан шіркеулері, мұсылман мешіттері, иудаистік синагогалар, буддалық храмдар) сәулет өнері түрлі елдердегі сәулет өнерінің дамуына сәйкес тарихи өзгеріп отырды және айқын ұлттық өзіндік ерекшеліктерге иеленді.

НӘЗІКТІК – қатты денелердің пластикалық деформацияның механикалық әсерінен бүлінуі (иілгіштікке қарама-қарсы қасиет).

ХУАПЯО – діңгектері мүсіндік жағынан өңделген ұстандар (Қытай).

ХУДЖРА – медресенің шәкірттері мен мұғалімдеріне арналған тұрғын үй-жай (Орта Азия).

Ц

ЦАРГА – рама, соединяющая ножки стола или стула.

ЦЕЛЛА (лат. cella) – главное помещение (святилище) античного храма.

ЦЕМЕНТ – обобщенное название большой группы минеральных вяжущих материалов; один из главнейших строительных материалов.

ЦЕМЕНТ, ГЛИНОЗЕМИСТЫЙ – продукт тонкого помола обожженной до сплавления или спекания сырьевой смеси, состоящей из бокситов и известняка (или извести).

ЦЕМЕНТ, ИЗВЕСТКОВО-ШЛАКОВЫЙ – продукт, получаемый путем совместного помола высушенных гранулированных доменных шлаков с известью или смешиванием в сухом виде тех же материалов, отдельно измельченных.

ЦЕМЕНТ, ИЗВЕСТКОГО-ПУЦЦОЛАНОВЫЙ – низкоморочное, медленно схватывающееся вяжущее вещество, получаемое путем совместного помола высушенных активных добавок (вулканического или осадочного происхождения) с известью или смешиванием в сухом виде тех же материалов, отдельно измельченных.

ЦАРГА – үстелдің не орындықтың аяқтарын біріктіретін жақтау.

ЦЕЛЛА (латын тілінен – cella) – антикалық храмның басты үй-жайы (ғибадатханасы).

ЦЕМЕНТ – минералды тұтқыр материалдардың үлкен тобының жалпылама аты, ең басты құрылыс материалдарының бірі.

БАЛШЫҚ-ТОПЫРАҚТЫ ЦЕМЕНТ – әктас және бокситтен тұратын, шикізат қоспасын піскенге немесе балқығанға дейін күйдірілген жіңішке ұнтақ өнім.

ӘКТАС-ҚОЖДЫ ЦЕМЕНТ – кептірілген түйіршікті домналық қожды әкпен бірге немесе жеке ұнтақталған сол материалдарды құрғақ күйінде араластыру арқылы алынатын өнім.

ӘКТАС-ПУЦЦОНАЛДЫ ЦЕМЕНТ – кептірілген белсенді қоспаларды (жанартаудан немесе жауын-шашыннан алынған) әкпен бірге не жеке ұнтақталған сол материалдарды құрғақ күйінде араластыру арқылы алынатын төмен температурада қататын, баяу ұстайтын тұтқыр заттек.

ЦЕМЕНТНОЕ ТЕСТО – однородная смесь цемента с водой.

ЦЕМЕНТНЫЙ КАМЕНЬ – материал, образующийся в результате гидротации и твердения цемента.

ЦЕМЕНТНЫЙ РАСТВОР – однородная смесь цемента, кварцевого песка и воды любых соотношениях.

ЦЕМЕНТЫ – большая группа гидравлических вяжущих веществ, представляющих собой искусственные порошкообразные материалы, обладающие способностью при смешивании с водой образовать пластичное тесто, которое после предварительного затвердевания на воздухе может продолжать твердеть и длительно сохранять свою прочность в воде. Основной вид цемента – портландцемент.

ЦЕМЯНКА – мелкотолченный красный кирпич или керамика, добавляемые в известковый раствор для придания ему розового оттенка.

ЦИКЛ, НУЛЕВОЙ – комплекс строительно-монтажных работ по строительству частей жилого здания, расположенных ниже условной проектной отметки, принимаемой за ноль.

ЦИСТЕРНЫ – железобетонные или металлические резервуары для хранения воды и других жид-

ЦЕМЕНТ ИЛЕМІ – цементтің сумен біртекті иілімді қоспасы.

ЦЕМЕНТ ТАСЫ – цементтің катаюы мен гидротациясы нәтижесінде пайда болатын материал.

ЦЕМЕНТ ЕРІТІНДІСІ – цементтің, кварцты құм мен судың кез келген арақатынасындағы біртекті қоспасы.

ЦЕМЕНТ – ауада алдын ала қатырылғанда әрі қарай қатайып, суға төзімділігін ұзақ уақыт бойы сақтайтын, сумен араластырғанда созылмалы илем түзетін қабілетке ие табиғи ұнтақ тәрізді материал түріндегі гидравликалық тұтқыр заттектердің үлкен тобы. Цементтің негізгі түрі – портландцемент.

ЦЕМЯНКА – әкті ерітіндіге қызғыл рең беру үшін қосылатын ұсақ үгітілген қызыл кірпіш немесе қыш.

НӨЛДІК ЦИКЛ – тұрғын жайдың нөл деп алынатын, шартты жобалық белгіден төмен орналасқан бөліктерін салу жөніндегі құрылыс-монтаждау жұмыстарының кешені.

ЦИСТЕРНАЛАР – су және басқа да сұйықтарды сақтайтын темирбетоннан не металдан жаса-

костей, обычно цилиндрической формы, располагаемые под землей или над уровнем земли на песчаной подсыпке, фундаментах или специальных опорах.

ЦИТАДЕЛЬ (от итал. *cittadella*, букв. – маленький город) – мощная крепость, главное укрепленное ядро феодального города, часто служившее его административным и культурным центром. Цоколь (от итал. *zoccolo*, букв. башмак на деревянной подошве) – нижняя, обычно несколько выступающая часть наружной стены здания, сооружения, памятника или колонны, лежащая на фундаменте. Цоколь обрабатывается рустовкой, профилями.

ЦОКОЛЬ – нижняя часть наружной стены здания или сооружения, лежащая непосредственно на фундаменте и подвергающаяся частым механическим, температурным и другим воздействиям.

ған резервуарлар. Пішіні көбінесе цилиндр тәріздес болып келеді. Жер астында немесе жер деңгейінде құмда, іргетаста не арнайы тіректерде орнатылады.

ЦИТАДЕЛЬ (итальян тілінен – *cittadella*, сөзбе-сөз. – кішкене қала) – мықты қамал, феодалдық қаланың басты бекітілген өзегі, көбіне оның әкімшілік және мәдени орталығы болып қызмет атқарады. Ірге (итальян тілінен – *zoccolo*, сөзбе-сөз ағаш табанды аяқ-киім) – іргетастың үстіндегі ғимараттың, құрылыстың, ескерткіштің немесе ұстанның сыртқы қабырғасының әдетте біраз шығыңқы төменгі бөлігі. Цоколь қашауғастармен, пішіндермен өңделеді, сәндік өңдеулер жүргізіледі.

ІРГЕ – ғимараттың не құрылыстың іргетасының тікелей астыңғы бөлігі, механикалық, температуралық және басқа да әсерлерге жиі ұшырайды.

Ч

ЧАНДИ – небольшой индонезийский храм.

ЧЕРДАК – неотопливаемое помещение, ограниченное крышей и верхним (чердачным) перекрытием здания.

ЧАНДИ – индонезиялық шағын ғибадатхана.

ШАТЫР – шатыр жабынымен және ғимараттың жоғарғы (төбе) аражабынымен шектелген, жылытылмайтын үй-жай.

ЧЕРЕПИЦА – штучный кровельный материал из обожженной глины, металла или пластика.

ЧЕРЕПИЦА, ГЛИНЯНАЯ – керамический кровельный материал, изготавливаемый из глинистого сырья с добавками. Один из древнейших кровельных материалов. Долговечен, огнестоек.

ЧЕРНАЯ ЭМАЛЬ – на блестящей металлической поверхности гравировается рисунок, изображающий фигуры или орнамент, царапины которого заполняются черной металлической краской.

ЧЕРНЫЙ ПОЛ (НАКАТ) – настил по балкам перекрытия, на который укладывается утеплитель.

ЧЕРНЫЙ ПОТОЛОК – настил по потолочным балкам, закрытый снизу слоем облицовки.

ЧЕРТЕЖИ, ИСПОЛНИТЕЛЬНЫЕ – рабочие чертежи, предъявляемые при приемке в эксплуатацию объекта, с подписями лиц, ответственных за производство работ, о соответствии выполненных работ этим чертежам, в том числе с учетом внесенных в них изменений.

ЧЕРТЕЖИ, РАБОЧИЕ – чертежи, предназначенные непосред-

ЖАБЫНҚЫШ – үйдірілген балшықтан, металл не пластиктен жасалатын даналап есептелетін жабын материал.

БАЛШЫҚ ЖАБЫНҚЫШ – қоспалы балшықты шикізаттан жасалған қыш жабын материал. Жабын материалдардың ең бір көне түрі. Ұзақ қызмет етеді, отқа төзімді.

ҚАРА ЭМАЛЬ – жарқыраған металл бетіне бейнені не өрнекті бейнелейтін сурет салынады, оның сызаттары қара металл бояумен толтырылады.

ҚАРА ЕДЕН (астар) – жабын аркалықтары бетіндегі төсем, оған жылытқыш орналастырылады.

ҚАРА ТӨБЕ – төбе аркалықтары бетіндегі төсем, астыңғы жағынан қаптама қабатпен жабылады.

АТҚАРУШЫ СЫЗБАЛАР – объектіні пайдалануға қабылдағанда ұсынылатын жұмыстардың бастапқы сызбаларға, оның ішінде оған енгізілген өзгертулерге сәйкес орындалғандығын растайтын, жұмыс өндірісіне жауапты адамдардың қолдары қойылған жұмыс сызбалары.

ЖҰМЫС СЫЗБАЛАРЫ – тікелей құрылыс-монтаж жұ-

редственно для выполнения строительно-монтажных работ или изготовления строительных изделий и конструкций.

ЧЕРТОЗИАНСКАЯ МОЗАИКА – развивавшаяся главным образом в готике и ренессансе инкрустация из дерева, перламутра и кости.

ЧЕТВЕРИК – в русской и украинской каменной и деревянной архитектуре четырехугольное в плане сооружение или составная часть композиций шатровых и ярусных храмов, в том числе в сочетании с восьмигранной частью (восьмерик на четверике).

ЧЛЕНЕНИЯ – элементы мебельного изделия, созданного по законам архитектуры, выделенные посредством выступов и углублений и обозначающие таким образом конструкцию.

ЧУГУН – сплав железа с большим количеством углерода (свыше 2,14%) и другими элементами. Основная масса чугуна перерабатывается в сталь.

ЧУГУН, БЕЛЫЙ – чугун, в котором весь углерод находится в виде карбида железа или цементита.

ЧУГУН, ВЫСОКОПРОЧНЫЙ – материал, в котором углерод присутствует в виде шарообразного графита.

мыстарын жүргізуге немесе құрылыс конструкциялары мен бұйымдарын әзірлеуге арналған сызбалар.

ЧЕРТОЗИАН МОЗАИКАСЫ – негізінен алғанда готика мен қайта өрлеу дәуірінде дамыған ағаштан ойып кескіндеу, маржан мен сүйекті пайдалану өнері.

ТӨРТҚЫРЛЫҚ – орыс және украин тас және ағаш сәулет өнеріндегі жоспарда төртбұрышты болатын құрылыс немесе шатырлы және ярусты храмдар композицияларының, оның ішінде сегіз қырлы бөлігімен үйлескен (төртқырлықтағы сегізқырлық) құрамды бөлігі.

МҮШЕЛЕНДІРУ – сәулет өнерінің заңдылықтары бойынша құрастырылған жиһаздық бұйымның элементтері, шығыңқы тұстар мен үңгі ойықтар арқылы жасалынып, осындай конструкцияларды білдіреді.

ШОЙЫН – көміртектің мол мөлшерімен (2,14%-тен артық) және басқа да элементтер мен темірдің қортыпасы. Шойынның негізгі бөлігі болатқа қайта өңделеді.

АҚ ШОЙЫН – құрамындағы барлық көміртек темір карбиді не цементит түрінде болатын шойын.

БЕРІКТІГІ ЖОҒАРЫ ШОЙЫН – құрамындағы көміртек шар тәрізді графит түрінде болатын материал.

ЧУГУН, КОВКИЙ – ковкий чугу́н получают путем отжига отливо́к белого чугуна. При этом углерод приобретает вид хлопьевидного графита.

ЧУГУН, СЕРЫЙ – углерод в сером чугуне присутствует в виде пластинчатого или волокнистого графита.

ЧУРРИГЕРЕСКО – стиль испанской и латиноамериканской архитектуры, названный по имени испанского архитектора Хосе Бенито де Чурригера и его братьев. Сложившийся на рубеже XVII-XVIII веков стиль чурригереско появился в декоративном оформлении фасадов и интерьеров и представлял собой развитие принципов барокко в духе повышенной эмоциональности, перегрузки архитектурных форм причудливым, детальным и беспокойным пластическим декором.

СОҚПА ШОЙЫН – ақ шойынның құймасын күйдіру жолымен алынады. Мұнда көміртегі қауыз тәрізді графит түрінде болады.

СҰР ШОЙЫН – сұр шойын құрамындағы көміртек пластина немесе талшық тәрізді графит түрінде болады.

ЧУРРИГЕРЕСКО – испан сәулетшісі Хосе Бенито де Чурригер және оның бауырлары атымен аталған испан және латынамерикандық сәулет өнеріндегі стиль. XVII-XVIII ғасырлар аралығында қалыптасқан чурригереско стилі қасбеттер мен интерьерлер декорында көрініс тапты және барокко қағидаттарының жоғары эмоционалдық рухта дамуымен, сәулет өнері пішіндерінің қым-қуыт, бөлшектелген және икемді декормен шектен тыс қосарлануымен көрінді.

Ш

ШАМОТ – искусственный материал, который получают обжигом огнеупорных гли́н при температуре 1200-1400°C, с последующим измелечением до грубозернистого порошка.

ШАМОТНЫЕ ИЗДЕЛИЯ – огнеупорные шамоты – фасонные камни различной формы, изготавливаемые из смеси огнеупорной глины и шамот.

ШАМОТ – отқа төзімді саз балшықты 1200-1400°C температурада күйдірумен, кейіннен ұнтақ қалпына дейін ұсақтаумен алынатын жасанды материал.

ШАМОТ БҰЙЫМДАР – отқа төзімді шамот – отқа төзімді саз балшық пен шамоттан даярланатын әртүрлі пішіндегі фасон тас.

ШАНЕЦ – отверстие, оставляемое в бетонном фундаменте или полу, для последующей установки анкерных болтов.

ШАНЫРАК – верхний круг юрты с крестовиной в центре. Обод обычно связывали из двух-трех березовых стволов с естественной кривизной (иногда изготавливали и из одного ствола), его скрепляли несколькими парами параллельных дужек, обращенных выгибом кверху (кулдиреуиш). По окружности обода выдалбливали сквозные отверстия, куда всавляли верхние концы жердей (уык).

ШАТЕР – покрытие в форме высокой четырехгранной или восьмигранной пирамиды.

ШЕБЕКЕ (от араб. "шабака" – сеть) – 1) название прорезных или имитирующих их узоров в декоративно-прикладном искусстве Азербайджана; 2) оконные переплёты и решётки, собранные из стандартных деревянных составных элементов (причём только на шипах), зачастую с разноцветными стеклами, получившие широкое распространение в азербайджанской архитектуре XVIII-XIX веков. Ажурные решётки распространены также в арабских странах ("мушарабия") и в Средней Азии (панджара).

ШЕЙКА – часть дорической колонны, образующая переход

ШАНЕЦ – бетонды іргетаста не еденде эрі карай анкерлік бұрандамалар орнату үшін қалдырылатын саңылау тесіктер.

ШАҢЫРАҚ – киіз үйдің уықтардың басын біріктіріп тұратын үстіңгі шеңбері. Иілдірілген екі діңгектен (кейде тұтас діңгектен) құрастырылып, ортасынан айқастырыла кулдіреуиш жасайтын жарыстырылған доғалар жүргізіледі. Діңгек бойымен айналдырыла уықтар кигізуге арналған тесіктер ойылады.

ШАТЕР – төртқырлы не сегізқырлы биік пирамида түріндегі жабынды.

ШЕБЕКЕ (араб тілінен "шабака" – ау, тор) – 1) Әзірбайжанның сәндік-қолданбалы өнеріндегі кертпелі немесе оларға ұқсастыра жасалған ою-өрнектерінің атауы; 2) XVIII-XIX ғасырларда әзірбайжан сәулет өнерінде кең таралған стандартты ағаш құрамдас бөліктерден құрастырылған, көбіне түрлітүсті шынымен әйнектелген терезе жақтаулары мен торлары. Сондай-ақ өрнекті торлар араб елдерінде ("мушарабия") және Орта Азияда (панджара) кең таралған.

МОЙЫНДЫҚ – дорийлік ұстанның діңгектен капительге

от ствола к капители и заключенная между кольцеобразными врезами гипотрахелия и ремешками.

ШЕЛЫГА – вершина свода или арки.

ШЕСТЕРИК – шестиугольный в плане бревенчатый сруб.

ШЕЯ – глухой барабан церковной главы, не имеющий световых проемов.

ШИПЕЦ – 1) верхняя часть фасадной стены в форме угла, ограниченного двумя скатами крыши и в отличие от фронтона не отделенного от низа особым горизонтальным карнизом; 2) верх фасадной стены, имеющий более сложные очертания, в общем также соответствующий скатам крыши; 3) декоративный треугольник, венчающий окно, портал и т.п. в готической архитектуре.

ШКАН (ШКАНТ) – шип, вставляемый на клею в соответствующие гнезда деревянных деталей и скрепляющий их между собой.

ШЛАКИ, ВУЛКАНИЧЕСКИЕ – выброшенные из кратера и застывшие частицы сильно насыщенного газом вулканического расплава. Используются в качестве заполнителей для легких бетонов.

өткел жасайтын және гипотрахелийдің сақиналы кесінділері мен шағын белбеуліктері арасындағы мойындық бөлігі.

ДУЛЫҒА – тоғыспаның не арканың төбесі.

АЛТЫҚЫРЛЫҚ – алтыбұрышты бөрене қима.

МОЙЫН – шіркеулік дулығаның жарық түсетін тесіктері жоқ жабық барабаны.

ШИПЕЦ – 1) қасбеттік қабырғаның бұрыш түріндегі жоғарғы жағы, төбе жабындысының екі еңісімен шектеледі, фронтаннан айырмашылығы төменгі тұстан айтарлықтай көлденең ернеумен бөлінбейді; 2) қасбеттік қабырғаның жоғарғы жағы неғұрлым күрделі безендіріліп келеді, жалпы төбе жабындысының еңісіне сәйкес болып отырады; 3) бейнелі үшбұрыш, ол готикалық сәулет өнерінде терезені, порталды және т.б. аяқтап тұрады.

ШКАН (ШКАНТ) – ағаш детальдардың тиісті ойықтарына желімделіп орнатылатын және оларды өзара бекітетін тиек.

ЖАНАРТАУЛЫҚ ҚОЖДАР – газбен қаныққан жанартаулық балқытпаның кратерден атылып шыққан және қатып қалған бөлшектері. Жеңіл бетондардың толықтырғыштары ретінде пайдаланылады.

ШЛИФОВАЛЬНЫЕ МАШИНЫ – служат для зачистки сварных швов, очистки поверхностей от продуктов коррозии, удаления бетонных наплывов.

ШОШАЛА – здание, сооруженное из естественных материалов, в основном из камней, пахсов, уплотненного плетеными камышами, предназначенное для хранения мяса и других продуктов как в зимних, так и летних условиях.

ШПАКЛЕВКИ – отделочные составы для выравнивания поверхностей перед окраской. Изготавливаются гипсовые, клеевые, масляные, полимерные и лаковые.

ШПИЛЬ (голл. *spil*, нем. *Spille*) – 1) судовая лебёдка с вертикальным барабаном для отдачи и подъёма якоря (якорный шпиль), натягивания швартовых тросов (швартовый шпиль), выбирания рыболовных сетей, тралов и т.п. Шпили бывают с ручным или механическим (паровым, электрическим, гидравлическим) приводом, обычно располагаемым под палубой; 2) вертикальное остроконечное завершение зданий в виде сильно вытянутого вверх конуса. Шпиль часто увенчивается флагом, скульптурным или рез-

ТЕГИСТЕЙТИН МӘШИНЕ-ЛЕР – өнімдердің тоттанған беттерін тазалауға, бетон қаспағын кетіруге, дәнекерленген жіктерді тазартуға қолданылады.

ШОШАЛА – қарапайым табиғи материалдардан, негізінен тастардан, иленген саман кірпіштен, тығыздала буылған қамыстан тұрғызылып, жаз және қыс айларында ет және басқа да азық-түлік тағамдарын сақтауға арналған ғимарат.

ТЕГИСТЕГІШ – сырлаудан бұрын беттерді тегістеуге арналған әрлегіш құрамдар. Гипсті, желімді, майлы, полимерлі және лакты түрде өндіріледі.

ШПИЛЬ (шатырұш) (голланд тілінен – *spil*, неміс тілінен – *Spille*) – 1) якорьді түсіріп, көтеруге (якорьлі шпиль), кеменің болат арқанын тартуға (болат арқан шпиль), аулар мен тралдарды судан тартып шығаруға және т.б. арналған тік барабаны бар кеме жүкшығыры. Шпильдер қолмен қозғалысқа келтірілетін және механикалық (бу, электр, гидравликалық) қозғалысқа келтіретін құрылғылы болады, ол әдетте палубаның астында орналасады; 2) ұшы өте сүйірленіп келген конус түріндегі ғимараттың тік үшкір ұшы. Шпиль (шатырұш) көбіне

ным изображением (например, корабль на шпигеле Адмиралтейства в Петербурге).

ШПИЛЬКА – болт, у которого нет головки, а резьба нарезана с обоих концов. Часто "шпилькой" называют "гвоздь без шляпа".

ШПОН – облицовочный материал в виде тонких листов древесины, получаемый строганием брусьев ценных пород (строганный), или лущением коротких пропаренных бревен из березы, ольхи, сосны на шпунто-строгательных станках (лущеный). Лущеный шпон используется для изготовления слоистой древесины, фанеры. Пиленый шпон изготавливают из древесины ели, сибирского кедра, пихты. Он является наиболее высококачественным и применяется при изготовлении музыкальных инструментов.

ШПУНТОВАННЫЕ ДОСКИ – имеют на кромке шпунт (выемку), на другой – гребень (выступ), входящий в шпунт соседней доски. Форма шпунта и гребня может быть прямоугольной, треугольной, трапециевидальной и сегментной. Шпунтованные доски применяют для настилки полов, устройства перегородок и др.

ту, сомдалған немесе ойылған мүсіндермен аяқталады (мысалы, Петербургтегі Адмиралтейство шпиліндегі (шатырұшындағы) кеме).

БҰРАМАСҰҚПА – басы жоқ, ал оймасы екі жағынан кесілген бұрандама. "Бұрамасұқпаны" "қалпақсыз шеге" деп те атайды.

ҚАБЫРШАҚ – ағаштардың бағалы түрлерінің білеулерін сүргілеу (сүргіленген) немесе ағаш сүргілейтін станоктарда қайың, қантағаш, қарағайдың буда ұсталған қысқа бөренелерін сыдырып жону арқылы алынатын жұқа табақ түріндегі қаптама материал. Сыдырылып жоңылған қабыршақтар қабатталған ағаш, фанера жасауға қолданылады. Кесілген қабыршақтар шырша, Сібір балқарағайы, майқарағай ағаштарынан өндіріледі. Бұл өте жоғары сапалы болып табылады және музыкалық аспаптар жасауда қолданылады.

ШПУТТАЛҒАН ТАҚТАЛАР – бір шетінде шпунты (қуысы) бар, ал екінші жиегіндегі тарағы (кертпеші) көрші тақтайдың шпунтына кіреді. Шпунт пен тарақтың пішіні тікбұрышты, үшбұрышты, трапециялық және сегментті болуы мүмкін. Шпунтталған тақтайлар еден төсеуде қалқалар жасауда және т.б. қолданылады.

ШТУКАТУРКА – отделочный материал, получаемый путем смешения в определенной пропорции вяжущих веществ (цемент, известь, гипс и т.п.), песка и воды.

ШТУКАТУРКА, АКУСТИЧЕСКАЯ – штукатурка, которая изготавливается из различных вяжущих и легких заполнителей (керамзит, пемза и т.п.). Акустическая штукатурка применяется в отделочных работах для увеличения звукопоглощения ограждающих конструкций.

ШТУКАТУРНЫЕ РАБОТЫ – отделка конструктивных элементов зданий (сооружений), выполняемая для выравнивания их поверхности или создания фактурного слоя. Штукатурные работы производятся также для придания особых свойств отделываемым конструкциям, например, повышения их звукоизолирующей способности, водонепроницаемости и др. Различают простую, улучшенную и высококачественную штукатурками.

ШТУКАТУРНЫЕ СТАНЦИИ – применяют для приема раствора, его хранения, перемешивания с введением необходимых добавок, транспортирования к рабочему месту и нанесения на обрабатываемую поверхность.

СЫЛАҚ – тұтқыр заттектерді (цемент, әк, гипс және т.б.) құм және судың белгілі бір пропорцияда араластыру арқылы алынатын әрлеу материалы.

АКУСТИКАЛЫҚ СЫЛАҚ – түрлі жабысқақ және жеңіл толықтырғыш құрамдармен (керамзит, кеуектас және т.б.) жасалатын сылақ. Акустикалық сылақ қабырға-қоршау құрылымдарының дыбысіндіру қасиетін арттыру мақсатында әрлеу жұмыстарында қолданылады.

СЫЛАҚ ЖҰМЫСТАРЫ – ғимараттардың (құрылыстардың) конструкциялық элементтерінің беттерін тегістеу немесе фактура қабатын жасау үшін орындалатын әрлеу жұмыстары. Сылақ жұмыстары сондай-ақ әрленетін конструкцияларға ерекше қасиеттер беру үшін, мысалы, олардың дыбысқашаулау, сүеткізбеу қасиеттерін арттыру үшін жасалады. Сылақтар қарапайым, жақсартылған және жоғары сапалы болып бөлінеді.

СЫЛАҚ СТАНСАЛАРЫ – ерітіндіні қабылдап алу, оны сақтау, қажетті қоспаларды қосып араластыру, жұмыс орнына тасымалдау және өңделген бетке жағу үшін қолданылады.

ШТУКОВЫЙ РЕЛЬЕФ – гипсовые лепные украшения на поверхности стен.

ШУНГИЗИТ – заполнитель легких бетонов, получаемых путем обжига дробленных шунгитовых пород.

ШУНГИЗИТ – искусственный пористый материал, получаемый при обжиге шунгитосодержащих пород. Используется в качестве заполнителя для легких бетонов (шунгизитобетон) и в качестве теплоизоляционной засыпки.

ШУНГИТ – черный плотный метаморфический сланец с различным содержанием углерода (до 90%), кислорода и азота (до 1,9%).

ДАРА БЕДЕРЛЕР – қабырға бетіндегі гипстен жасалған жапсырма әшекейлер.

ШУНГИЗИТ – ұсақталған шунгизит жыныстарын күйдіру жолымен алынған жеңіл бетон толтырғышы.

ШУНГИЗИТ – құрамында шунгит болатын жыныстарды күйдіру арқылы алынатын жасанды кеуек материал. Жеңіл бетондардың (шунгизитобетон) толтырғыштары және жылуоқшаулағыш сеппе ретінде пайдаланылады.

ШУНГИТ – оттеқ пен азот (1,9%-ке дейін), көміртеқ (90%-ке дейін) құрамы түрліше метаморфты қара тығыз тақтатас.

Щ

ЩЕБЕНЬ – рыхлая обломочная порода из неокатанных обломков горных пород, шлаков и т.д. размером от 10 до 100 мм. Может иметь как природное, так и искусственное происхождение.

ЩЕКА – передняя и задняя плоскости арки.

ЩЕПА – полуфабрикат, получаемый путем измельчения древесного сырья. Различают щепу технологическую, зеленую (содержит примесь листьев и коры) и топливную. Технологическая используется для

ҚИЫРШЫҚТАС – тау жыныстарының сынықтарынан, қождардан және т.б. тұратын көлемі 10-100 мм. уатылған күпсек жыныс. Табиғи да, жасанды да түрлері болады.

БЕТ – арканың алдыңғы және артқы жазық беттері.

ЖАҢҚА (жоңқа) – ағаш шикізатын ұсақтау жолымен алынатын жартылай фабрикат. Технологиялық, жасыл (құрамында жапырақтар мен ағаш қабығының қоспасы болады) және отындық жаңқа болып бөлінеді.

производства древесноволокнистых и древесностружечных плит.

ЩИПЕЦ (в архитектуре) – верхняя часть, в основном торцовой стены здания, ограниченная двумя скатами крыши и не отделённая снизу карнизом (в отличие от фронтона). Название обычно применяется к постройкам с крутой двускатной крышей, образующей остроугольный щипец, который иногда завершает главный фасад здания. Щипцом называют также вимперг.

Технологиялық жаңқа ағашталшықты және ағашжаңқалы тақталар өндіруде қолданылады.

ЩИПЕЦ (қасбетмаңдайлық ернеу) (сәулет өнерінде) – негізінен ғимараттың бүйір қабырғаларының, шатырдың екі еңісімен шектелген және төменгі жағы ернеуленбеген жоғарғы бөлігі. Әдетте бұл атау, кейде ғимараттың негізгі қасбетін аяқтап тұратын, сүйірбұрышты қасбетмаңдайлық ернеу құрайтын тікше келген екі еңісті шатыры бар құрылыстарға қолданылады.

Э

ЭВРИТМИЯ – полная симметрия, ритмичное членение частей целого.

ЭДИКУЛА (лат. aedicula) – в античной архитектуре ниша, обрамленная колоннами или пилястрами, опирающимися на подножие, и увенчанная фронтоном. В эдикулы ставились статуи богов в храмах, общественных зданиях, жилых домах. Эдикулами называются также небольшие эллинистические и древнеримские культовые здания.

ЭКОЛОГИЯ В СТРОИТЕЛЬСТВЕ – наука о взаимодействии живого организма с ок-

ЭВРИТМИЯ – тұтас нәрсенің бөліктерінің толық симметриясы, нақышты тәртіппен ажыратылуы.

ЭДИКУЛА (латын тілінен – aedicula) – антикалық сәулет өнерінде табантіректерге тірелген және фронтондармен аяқталатын ұстандармен не пилястралармен қоршалған қуыс. Храмдар, қоғамдық ғимараттар мен тұрғын үйлерде эдикулдарға құдайлардың мүсіндері орнатылады. Эллиндік және көнеримдік шағын культтік ғимараттар да эдикула деп аталады.

ҚҰРЫЛЫСТАҒЫ ЭКОЛОГИЯ – тірі организмнің қоршаған ортамен – адамның өмір

ружающей средой – природными и искусственными материальными, общественными и духовными факторами, определяющими условия существования, формирования и деятельности человека.

ЭКСЕДРА (греч. exedra) – в античных общественных и богатых жилых зданиях полукруглая глубокая ниша, обычно с расположенными вдоль стены сиденьями, иногда полукруглое полуоткрытое сооружение. Служила местом собраний, бесед.

ЭКСПЕРТИЗА ПРОЕКТОВ – этап разработки предпроектной или проектной документации, предшествующий принятию заказчиком (инвестором) решения о целесообразности инвестирования проекта и его реализации. Экспертиза заключается в проведении анализа документации и установлении эффективности инвестиций, а также в оценке качества проектов путем установления их соответствия либо несоответствия условиям и требованиям государственных нормативов, направленных на обеспечение государственных, общественных и частных интересов, благоприятных и безопас-

снұру, қалыптасу және қызмет жағдайларын анықтайтын, табиғи және жасанды материалдық, қоғамдық пен рухани факторлармен әрекеттестігі туралы ғылым.

ЭКСЕДРА (грек тілінен – exedra) – антикалық қоғамдық ғимараттарда және байлардың тұрғын үйлеріндегі жартылай дөңгелек терең қуыс, әдетте қабырғаларының бойымен орындықтар қойылады, кейде жартылай дөңгелек жартылай ашық құрылыс түрінде болады. Жиналыс құру, сұхбаттасу орны ретінде қызмет атқарған.

ЖОБАЛАР САРАПТАМАСЫ – тапсырысшының (инвестордың) жобаны инвестициялаудың нысаналылығы (мақсатқа сайлығы) және оны іске асыру туралы шешім қабылдауының алдындағы жобалаудан бұрынғы немесе жобалау құжаттамасын әзірлеу кезеңі. Сараптама инвестициялар құжаттамасына талдау жүргізуге және оның тиімділігін белгілеуге, сондай-ақ жобалардың сапасын олардың мемлекеттік, қоғамдық және жеке мүдделерді, адамның тіршілік етуіне қолайлы және қауіпсіз жағдайлар жасауды, жобаланып отырған объектілердің тұрақты жұмыс істеуін қамтамасыз етуге бағытталған мемле-

ных условий жизнедеятельности человека, устойчивого функционирования проектируемых объектов.

ЭКСТЕРЬЕР – внешний облик здания.

ЭКСТРУЗИЯ – формование изделий путем выдавливания материала через матрицу с отверстием соответствующего сечения.

ЭЛАСТИЧНОСТЬ – способность к значительным упругим деформациям при воздействии сравнительно малых сил и сохраняющимся длительное время после снятия нагрузки.

ЭЛЕКТРИЧЕСКИЕ НОЖНИЦЫ – применяют для резки листовых материалов как по прямым, так и сложным траекториям.

ЭЛЕКТРИЧЕСКИЕ ГАЙКОВЕРТЫ – предназначены для монтажных работ и установки крепежных элементов.

ЭЛЕКТРИЧЕСКИЕ ДИСКОВЫЕ ПИЛЫ – предназначены для распиловки деревянных деталей и по конструкции аналогичны прямым сверлильным машинам.

ЭЛЕКТРИЧЕСКИЕ ДОЛБЕЖНИКИ – служат для выемки в деревянных деталях прямоугольных пазов и гнезд, необходимых для соединения деталей в "шип".

ЭЛЕКТРИЧЕСКИЕ РУБАНКИ – предназначены для меха-

неттік нормативтердің шарттары мен талаптарына сәйкестігін не сәйкес еместігін белгілеу жолымен бағалауға келіп саяды.

ЭКСТЕРЬЕР – ғимараттың сыртқы бейнесі.

ЭКСТРУЗИЯ – бұйымдарды сәйкес қималы тесіктері бар матрицадан материалды сығып шығару арқылы қалыптастыру.

ІЛГІШТІК – салыстырмалы түрде алғанда шағын жүктеменің алынғаннан кейін ұзақ уақыт сақталатын күш әсерінен айтарлықтай серпінді деформацияға қабілеттілік.

ЭЛЕКТР ҚАЙШЫ – түзу және қиын траекториялар бойынша табақ материалдарды кесу үшін қолданылады.

ЭЛЕКТР СОМЫН БҰРАҒЫШТАР – тіреу элементтерін орнату және монтаждау жұмыстарына арналған.

ЭЛЕКТР ДИСКІЛІ АРА – ағаш бөлшектерін кесуге арналған және түзу бұрғылайтын мәшине конструкциясына ұқсайды.

ЭЛЕКТР ҚАШАУ – ағаш бөлшектеріне бөлшектерді "кертікке" қосуға қажетті тікбұрышты саңылау мен тесіктер оюда қолданылады.

ЭЛЕКТР СҮРГІ – үшфазалық асинхрондық электр козғалт-

низации столярных работ и оборудованы трехфазным асинхронным электродвигателем с короткозамкнутым ротором.

ЭЛЕКТРИЧЕСКИЕ СВЕРЛИЛЬНЫЕ МАШИНЫ – применяют для получения отверстий в стали, цветных металлах, пластмассах и дереве.

ЭЛЕКТРИЧЕСКИЙ ЛОБЗИК – позволяет выпиливать из фанеры и досок толщиной до 15 мм детали криволинейной формы.

ЭЛЕКТРООТОПЛЕНИЕ – использование для отопления электронагревательных приборов.

ЭЛЕКТРОПОЛОТЕРНЫЕ МАШИНЫ – применяют для натирки паркетных полов, рабочим органом являются сменные щетки из стальной проволоки, капрона и волосяные.

ЭЛЕМЕНТ КОНСТРУКЦИИ – составная часть сборной или монолитной конструкции, например, балка, колонна, связи между колоннами, стрелки решетчатой конструкции и т.п.

ЭЛЕМЕНТЫ ЗДАНИЯ – конструкции и технические устройства, составляющие здание, предназначенные для выполнения заданных функций.

қышпен және қысқа тұйықталған ротормен жабдықталған ұсталық жұмыстарды механикаландыруға арналған құрал.

ЭЛЕКТР БҰРҒЫЛАУ МАШИНАСЫ – пластмасты және ағаштарды, түрлі-түсті металдарды, болатты тесу үшін қолданылады.

ЭЛЕКТР ЛОБЗИК (ЖҰҚА АРА) – қалыңдығы 15 мм-ге дейін бөлшектері қисықсызықты нысандағы фанера мен тақтайды кесуге арналған.

ЭЛЕКТРМЕН ЖЫЛЫТУ – жылыту үшін электржылытқыш құралдарды қолдану.

ЭЛЕКТР ЕДЕН СҮРТКІШ МАШИНА – ауысымды щеткасы капрон мен талшықтан, болат сымнан тұрады, паркет еденді сүрту үшін қолданылады.

КОНСТРУКЦИЯ ЭЛЕМЕНТІ – құрастырмалы не монолитті конструкцияның құрама бөлігі, мысалы, арқалық, ұстан, ұстандар арасындағы байланыстырғыштар, кереге көз конструкциялардың шыбықтары және т.б.

ҒИМАРАТ ЭЛЕМЕНТТЕРІ – берілген қызметті атқаруға арналған ғимаратты құрайтын конструкциялар мен техникалық құрылғылар.

ЭМАЛЬ – разноцветная, текучая стекломасса, которой в качестве украшения глазируется металл, а иногда также стекло и глина.

ЭМИССАРИЙ – тоннель для регулирования уровня воды в бассейнах, озерах и других водохранилищах (Рим).

ЭМПОРЫ – открытая в главный неф галерея над входной стороной или над боковыми нефами крупных романских, готических и более поздних западноевропейских церквей.

ЭМПОРЫ (от нем. Emproge – возвышение) – галереи в интерьерах средневековых европейских церквей.

ЭМУЛЬСИИ – группа связующих и разбавителей для водных и лакокрасочных составов, улучшающих их качество и способствующих экономии олифы. Применяются вместо олифы для приготовления шпаклевок, грунтовок. Битумные и дегтевые эмульсии используют для огрунтовки оснований под гидроизоляцию, для приклеивания рулонных кровельных материалов, при изготовлении асфальтовых растворов.

ЭНТАЗИС (греч. entasis – напряжение) – утолщение ствола (фуста) колонны в средней его части (обычно на 1/3 ее высо-

ЭМАЛЬ – түрлі-түсті қоймалжың шыны қоспасы, оған әшекей ретінде металл жылтырақтары, кейде тіпті саз бен шынының өзі де араластырылады.

ЭМИССАРИЙ – алаптардағы, көлдер мен басқа да су қоймаларындағы су деңгейін реттеуге арналған тоннель (Рим).

ЭМПОРЛАР – роман, готика және неғұрлым кейінгі батыс-еуропалық шіркеулердің кіреберіс жағының не қабырғалық нефтерінің үстіндегі басты нефке ашылатын галерея.

ЭМПОРЛАР (маңдайшалық кеңістік) (неміс тілінен – Emproge – үстірт жер) – ортағасырлық еуропалық шіркеулер интерьерлеріндегі галереялар.

ЭМУЛЬСИЯ – сулы және лакты-бояулы құрамдарға арналған және олардың сапасын арттырып, олифаны үнемдейтін тұтқыр заттар мен сұйылтқыштар тобы. Тығыздағыштар, тегістегіштер әзірлеуде олифа орнына қолданылады. Битумды, қарамайлы эмульсиялар суоқшаулағыш қабаттардың астына жағуға, орамды жабын материалдарды жапсыруға, асфальт ерітінділерін жасауда қолданылады.

ЭНТАЗИС (грек тілінен – entasis – қысым) – ұстан діңінің орта тұсындағы (биіктігінің 1/3 бөлігінде) жуандатылған жер

ты), создающее впечатление напряженности и устраняющее оптическую иллюзию вогнутости ствола.

ЭПИСТИЛЬ – нижняя деталь балочной конструкции, опирающаяся непосредственно на опору.

ЭРКЕР (нем. Erker) (в архитектуре) – полукруглый, треугольный или многогранный остекленный выступ в стене здания. Делается чаще всего в несколько этажей, иногда во всю высоту фасада (обычно кроме 1-го этажа); увеличивает площадь внутренних помещений, а также улучшает их освещаемость и инсоляцию.

ЭСКИЗ (эскизный проект) – упрощенный вид проектного (планировочного, пространственного, архитектурного, технологического, конструктивного, инженерного, декоративного или другого) решения, выполненный в форме схемы, чертежа, первоначального наброска (рисунка) и объясняющий замысел этого решения.

ЭКСПЕРТИЗА, ИСТОРИКО-КУЛЬТУРНАЯ – заключение, включающее в себя совокупность организационных, аналитических и практических мероприятий, направленных

(фуста), қысым түсірілгендей әсер беріп, дінді майыстырып көрсететін оптикалық иллюзияны жояды.

ЭПИСТИЛЬ – арқалықты құрылымның тікелей тірекке таянып тұратын төменгі бөлшегі.

ЭРКЕР (неміс тілінен – Erker) (сәулет өнерінде) – ғимарат қабырғасындағы жартыдөңгелекті, үшбұрышты не көпқырлы әйнектелген шығыңқы жер. Көбіне бірнеше қабат етіліп салынады, кейде қасбеттің ұзына бойына (әдетте 1-қабаттан басқасына); ішкі үй-жайлардың аумағын ұлғайтады, сондай-ақ олардың жарықтануы мен күн сәулесінің молынан түсуін қамтамасыз етеді.

НОБАЙ (нобайлық жоба) – жобалық (жоспарлық, кеңістіктік, сәулеттік, технологиялық, конструкциялық, инженерлік, әшекейлік немесе басқа) шешімнің оңайлатылған, схема, сызба, бастапқы сұлба (сурет) нысанында орындалған және осы шешімнің түпкі ойын түсіндіретін түрі.

ТАРИХИ-МӘДЕНИ САРАПТАМА – тарихи-мәдени мұра объектісінің тарихи-мәдени маңызын және сақталу дәрежесін белгілеуге бағытталған ұйымдастырушылық, талдау және

на установление историко-культурной значимости и степени сохранности объекта историко-культурного наследия.

ЭСТАКАДЫ – надземные сооружения мостового типа, предназначенные для движения транспорта, пешеходов или для прокладки надземных коммуникаций.

ЭСТИПИТЕ (исп. estipite) – характерные для архитектуры латиноамериканского, в особенности мексиканского, позднего барокко (ультрабарокко) пилястры, отмеченные особой сложностью профилей и пышным многообразием декоративной отделки. Состоящие из мелких, как бы нанизанных друг на друга форм, эстипите возникли в резных деревянных ретабло и нашли широкое применение в каменном зодчестве XVIII века.

ЭТАЖ – продольная часть дома, комнаты которой находятся на одном уровне.

ЭТАЖ, МАНСАРДНЫЙ – этаж для размещения помещений внутри свободного чердачного пространства с утеплением ограждающих конструкций чердака (скатов высокой крыши).

ЭТАЖ, НАДЗЕМНЫЙ – этаж с отметкой пола помещений ниже планировочной отметки земли (тротуара, отмостки).

практикалық іс-шаралардың жиынтығын қамтитын қорытынды.

ЭСТАКАДАЛАР – жер үстіндегі көпір тәріздес құрылыс, жерүсті коммуникацияларын салуға немесе жолаушылардың көлік қозғалысына арналған.

ЭСТИПИТЕ (испан тілінен – estipite) – латынамерикандық, әсіресе мексикандық кейінгі барокко (ультрабарокко) сәулет өнеріне тән пилястрлер, пішіндерінің ерекше күрделілігімен және сәндік әрленуінің ерекше көп түрлілігімен ерекшеленеді. Бір-біріне тізіп қойғандай ұсақ пішіндерден тұратын эстипите оймышталған ағаш ретаблода пайда болып, XVIII ғасырда тас сәулет өнерінде кеңінен қолданысқа ие болды.

ҚАБАТ – үйдің көлденең бөлігі, ондағы бөлмелер бір деңгейде орналасады.

МАНСАРД ҚАБАТ – шатырдағы бос кеңестік ішінде шатырдың (биік шатырдың еңістері) қоршау құрылымдарын жылу ұстайтындай етіп жасалған үй-жайлар орналастырылған қабат.

ЖЕР ҮСТІНДЕГІ ҚАБАТ – үй-жайлар еденінің белгісі жердің (тротуардың, қорғаныш төсемнің) жоспарлы белгісінен төмен емес қабат.

ЭТАЖ, ПЕРВЫЙ – нижний надземный этаж дома.

ЭТАЖ, ПОДВАЛЬНЫЙ (ПОДВАЛ) – этаж с отметкой пола ниже планировочной отметки земли (тротуара, отмостки) более чем на половину высоты расположенных в нем помещений.

ЭТАЖ, ТЕХНИЧЕСКИЙ – этаж, используемый для размещения инженерного оборудования и прокладки коммуникаций и располагаемый под зданием, над верхним этажом здания, в одном или нескольких средних этажах много-этажного здания.

ЭТАЖ, ЦОКОЛЬНЫЙ – этаж с отметкой пола ниже планировочной отметки земли (тротуара или отмостки), но не более чем на половину высоты расположенных в нем помещений.

ЭХИН (греч. *escinoV*, букв. – ёж) – часть капители дорической колонны в виде круглой в плане подушки с выпуклым криволинейным профилем. Эхин является переходом от ствола колонны к квадратной верхней ленте капители – абаку.

БІРІНШІ ҚАБАТ – үйдің төменгі жерүсті қабаты.

ЖЕРТӨЛЕ ҚАБАТ (ЖЕРТӨЛЕ) – еден белгісі онда орналасқан үй-жай биіктігінің жартысынан астамы жердің (тротуардың, қорғаныш төсемнің) жоспарлы белгісінен төмен орналасқан қабат.

ТЕХНИКАЛЫҚ ҚАБАТ – ғимарат астында, ғимараттың жоғарғы қабатының үстінде, көпқабатты ғимараттың ортадағы бір немесе бірнеше қабаттарында орналасқан инженерлік жабдықтарды орналастыру және коммуникация жүйелерін салу үшін пайдаланатын қабат.

ІРГЕЛІК ҚАБАТ – еден белгісі жердің (тротуардың не қорғаныш төсемнің) жоспарлы белгісінен төмен, бірақ онда орналасқан үй-жайлар биіктігінің жартысынан аспайтындай орналасқан қабат.

ЭХИН (грек тілінен – *escinoV*, сөзбе-сөз. – кірпі) – дорийлік ұстан капителінің доғал қисық сызықты кескінді дөңгелек жастық тәрізді бөлігі. Эхин ұстан діңінің капительдің жоғарғы шаршы таспасы – абақаға өтетін тұсы.

Ю

ЮНЕСКО (UNESCO, United Nations Educational, Scientific and

ЮНЕСКО (UNESCO, United Nations Educational, Scientific and

Cultural Organization) – межаправительственная организация, специализированное учреждение ООН. Существует с 1946 с целью содействия миру и международной безопасности путем развития сотрудничества между государствами в области просвещения, науки и культуры. Местопребывание – Париж.

ЮРИДИЧЕСКИЙ АДРЕС – место нахождения юридического лица, указанное в его учредительных документах с записью полного почтового адреса, внесенное в единый государственный регистр юридических лиц.

ЮРИДИЧЕСКОЕ ЛИЦО – организация, созданная в соответствии с законодательством Республики Казахстан или иностранного государства (иностранное юридическое лицо). Компания, организация или другое корпоративное образование, созданные в соответствии с законодательством иностранного государства, рассматриваются в качестве самостоятельных юридических лиц, независимо от того, обладают ли они статусом юридического лица иностранного государства, где они созданы;

Юридическое лицо – организация, которая имеет на праве

Cultural Organization) – БҰҰ-ның үкіметаралық ұйымы, мамандандырылған мекемесі. Мемлекеттер арасындағы білім беру, ғылым және мәдениет саласындағы ынтымақтастықты дамыту жолымен бейбітшілік пен халықаралық қауіпсіздікке үлес қосу мақсатында 1946 жылдан бері жұмыс істеп келеді. Орналасқан жері – Париж қаласы.

ЗАҢДЫ МЕКЕНЖАЙ – оның құрылтай құжаттарында пошталық толық мекенжайы жазылып көрсетілген, заңды тұлғалардың бірыңғай мемлекеттік тізіліміне енгізілген заңды тұлғаның тұрған жері.

ЗАҢДЫ ТҰЛҒА – Қазақстан Республикасының немесе шет мемлекеттің заңнамасына сәйкес құрылған ұйым (шетелдік заңды тұлға). Шет мемлекеттің заңдарына сәйкес құрылған компания, ұйым немесе басқа да корпорациялық құралым олар құрылған шет мемлекеттің заңды тұлғасы мәртебесіне ие ме, жоқ па – оған қарамастан дербес заңды тұлғалар ретінде қарастырылады.

Заңды тұлға – меншік, шаруашылық жүргізу немесе жедел басқару құқығындағы оқшау мүлкі бар және сол мүлікпен өз міндеттемелері бойынша жауап

собственности, хозяйственного ведения или оперативного управления обособленное имущество и отвечает этим имуществом по своим обязательствам, может от своего имени приобретать и осуществлять имущественные и личные неимущественные права и обязанности, быть истцом и ответчиком в суде. Юридическое лицо должно иметь самостоятельный баланс или смету. Юридическое лицо имеет печать со своим наименованием. Юридическим лицом может быть организация, преследующая извлечение дохода в качестве основной цели своей деятельности (коммерческая организация) либо не имеющая извлечение дохода в качестве такой цели и не распределяющая полученный чистый доход между участниками (некоммерческая организация).

Юридическое лицо, являющееся некоммерческой организацией, может быть создано в форме учреждения, общественного объединения, акционерного общества, потребительского кооператива, общественного фонда, религиозного объединения и в иной форме, предусмотренной законодательными актами.

Некоммерческая организация

беретін, өз атынан мүліктік және мүліктік емес жеке құқықтар мен міндеттерге ие болып, оларды жүзеге асыра алатын, сотта талапкер және жауапкер бола алатын ұйым. Заңды тұлғаның дербес балансы немесе сметасы болуға тиіс. Заңды тұлғаның өз атауы жазылған мөрі болады.

Өз қызметінің негізгі мақсаты ретінде табысын келтіруді көздейтін (коммерциялық ұйым) не мұндай мақсат ретінде пайда келтіре алмайтын және алынған таза табысын қатысушыларына үлестірмейтін (коммерциялық емес ұйым) ұйым заңды тұлға бола алады. Коммерциялық емес ұйым болып табылатын заңды тұлға мекеме, қоғамдық бірлестік, акционерлік қоғамдар тұтыну кооперативі, қоғамдық қор, діни бірлестік нысанында және заң құжаттарында көзделген өзге де нысанда құрылуы мүмкін.

Коммерциялық емес ұйым кәсіпкерлік қызметпен өзінің жарғылық мақсаттарына сай келуіне қарай ғана айналыса алады. Коммерциялық емес ұйым болып табылатын және мемлекеттік бюджеттің есебінен ғана ұсталатын заңды тұлға тек қана мемлекеттік мекеме нысанында құрылуы

может заниматься предпринимательской деятельностью лишь постольку, поскольку это соответствует ее уставным целям. Юридическое лицо, являющееся некоммерческой организацией и содержащееся только за счет государственного бюджета, может быть создано исключительно в форме государственного учреждения. Юридические лица могут создавать объединения.

ЮРТА – а) казахское национальное жилище, имеющее многовековую историю (более 2500 лет), приспособленную к кочевому образу жизни, легко поддается сборке и разборке, транспортировке; б) юрта состоит из деревянного остова решеток (кереге), обода (шанырак) и жердей (уык), двери (есик), а также из других деталей; в) деревянные части остова изготавливали ағаш уста, уйши, работавшие по заказу или на рынок. В некоторых местах, богатым лесом, в XIX веке существовали центры по производству юрт; г) мягкие изделия юрты – войлочный покров (туырлық, узик, тундик, тканые полосы, веревочки и т.д.), а также маты из степной травы чия (ший) выделявали, в основном, женщины в каждой семье.

мүмкін. Заңды тұлғалар бірлестік құра алады.

КИІЗ ҮЙ – а) қазақтың көпғасырлық (2500 жылдан астам) тарихы бар, ұлттық тұрғын үйі, ол өзінің құрылымы жағынан жеңіл, тез арада жиналып, тігіліп, тасымалдауға оңай келеді; б) киіз үй ағаш материалдардан – керегелерден, шаңырақ пен уықтардан, есіктен және т.б. бөлшектерден тұрады; в) оның ағаш құрылымдарын тапсырыс бойынша немесе базарға шығару үшін арнаулы ағаш шеберлері жасайды. Орман ағашына бай жерлерде XIX ғасырда киіз үйлер жасап шығаратын орталықтар болды; г) киіз үйдің жұмсақ бұйымдары – туырлық, үзік, түндік, басқұр мен желбауларын, сондай-ақ шиден тоқылатын шыпталарын үй-іші жағдайында негізінен әйелдер дайындады.

Я

ЯДРО ПЛОТИНЫ – противофильтрационный элемент центральной части грунтовой плотины, выполненный в виде стенки из маловодопроницаемого грунта.

ЯНТАРЬ – окаменевшая ископаемая смола древних хвойных деревьев.

ЯРАНГА – переносное, круглое жилище кочевых чукчей и коряков, части эвенков и юкагиров; состоит из деревянного каркаса и конической кровли из шестов, покрытыми оленьими шкурами.

ЯРУС – часть здания (сооружения), условно ограниченная по высоте и представляющая собой единое целое в объемно-планировочном, техническом или конструктивном отношении.

ЯССА – древний город на территории Казахстана (нынешний Туркестан), построенный на оживленном участке великого Шелкового пути с богатыми торговыми рядами, караван-сараями и т.д. Позднее город становится культурным и духовным центром Казахской Орды (государства). Получают развитие наука, народное творчество, просвещение. Здесь

БӨГЕТ ӨЗЕГІ – топырақ бөгетінің орталық бөлігінің су аз өтетін топырақтан қабырға түрінде жасалған сүзуге қарсы элементі.

ЯНТАРЬ – ежелгі қылқан жапырақты ағаштардың тасқа айналған қазба шайыры.

ЯРАНГА – көшпелі чукчалар мен коряктардың, эвенктер мен юкагирлардың бір бөлігінің тасымалдауға оңтайлы, шеңберлене келетін тұрғын үйі; ағаш қаңқадан және бұғы терісімен жабылған конус түріндегі жабындыдан тұрады.

ЯРУС – ғимараттың (құрылыстың) биіктігі бойынша шартты түрде шектелген және көлемдік-жоспарлау, техникалық не конструкциялық тұрғыдан біртұтас бөлігі.

ЯССЫ – (қазіргі Түркістан) бай сауда қатарлары, керуен-сарайлары мен т.б. бар Ұлы Жібек жолының нағыз халық көп жиналатын жерінде тұрғызылған Қазақстанның көне қаласы. Кейінірек Қазақ Ордасының (мемлекетінің) мәдени және рухани орталығына айналды. Ғылым, халық шығармашылығы, ағарту ісі алға басты. Мұнда мұсылман әлемінің аса

находится одна из святынь мусульманского мира – мечеть Ходжа Ахмед Яссауи, великого ученого-просветителя Востока.

ЯЧЕЙКА (ПЕРВИЧНЫЙ ОБЪЕМНО-ПЛАНИРОВОЧНЫЙ ЭЛЕМЕНТ) – элементарная (первоначальная, основная) часть объема одноэтажного здания или одного из этажей многоэтажного здания, ограниченная основными координационными плоскостями и характеризующаяся ее основными координационными размерами (геометрическими параметрами) – модульными пролетом, шагом и высотой этажа, а также основными параметрами размещаемого в ней подвесного или опорного подъемно-транспортного оборудования.

ЯШМА – плотная осадочная порода, состоящая из зерен кварца и различных примесей.

қасиетті орындарының бірі саналатын – Шығыстың ұлы ағартушы-ғалымы Қожа Ахмед Яссауидің мешіті орналасқан.

ҰЯШЫҚ (БАСТАПҚЫ КӨЛЕМ ДІК - Ж О С П А Р Л А У ЭЛЕМЕНТІ) – негізгі координаттық жазықтықтармен шектелген және оның негізгі координаттық өлшемдерімен (геометриялық параметрлерімен) – модульдік аралықпен, адыммен және қабат биіктігімен және онда орналастырылатын аспалы не тіреуіш көтергіш көлік жабдықтарының негізгі параметрлерімен шектелген бірқабатты ғимарат не көпқабатты ғимарат қабаттарының біреуінің қарапайым (бастапқы, негізгі) бөлігі.

ЯШМА – кварц түйіршіктері мен түрлі қоспалардан тұратын тығыз шөгінді жыныс.

**ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТ
ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА**

1. Қазақша-орысша, орысша-қазақша терминологиялық сөздік: Сәулет және құрылыс / Жалпы редакциясын басқарған пед.ғ.д. профессор А.Қ.Құсайынов. – Алматы: Республикалық мемлекеттік Рауан баспасы, 2000. –336 б.
2. Орысша-қазақша түсіндірме сөздік: Сәулет және құрылыс / Жалпы редакциясын басқарған экономика ғылымдарының докторы, профессор Е.Арын. – Павлодар: "ЭКО" ҒӨФ, 2006. – 280 б.
3. Русско-казахский словарь архитектурно-строительных терминов. - Архитектура және құрылыс терминдерінің орысша-қазақша сөздігі / Тәтіғұлов Ә.Ш., Ақбердин Т.Ж., Сабалақов М.М. және т.б. – Алматы, "Казгор" акционерлік жобалау академиясы, 1994. – 265 б.
4. "Қазақстан Республикасындағы сәулет, қала құрылысы және құрылыс қызметі туралы" 2001 жылғы 16 шілдедегі № 242-ІІ Қазақстан Республикасының Заңы.
5. Закон Республики Казахстан от 16 июля 2001 года № 242 ІІ "Об архитектурной, градостроительной и строительной деятельности в Республике Казахстан"
6. "Қазақстан Республикасының Жер кодексі" Қазақстан Республикасының 2003 жылғы 20 маусымдағы № 442-2 Кодексі.
7. Кодекс Республики Казахстан от 20 июня 2003 года № 442-2 "Земельный кодекс Республики Казахстан"
8. "Тұрғын үй қатынастары туралы" 1997 жылғы 16 сәуірдегі № 94-1 Қазақстан Республикасының Заңы.
9. Закон Республики Казахстан от 16 апреля 1997 года № 94-1 "О жилищных отношениях".
10. "Жылжымайтын мүлік ипотекасы туралы" 1995 жылғы 23 желтоқсандағы № 2723 Қазақстан Республикасының Заңы.
11. Закон Республики Казахстан от 23 декабря 1995 года № 2723 "Об ипотеке недвижимого имущества".
12. "Тұрғын үй құрылысына үлестік қатысу туралы" Қазақстан Республикасының 2006 жылғы 7 шілдедегі № 180 Заңы.
13. Закон Республики Казахстан от 7 июля 2006 года №180 "О долевом участии в жилищном строительстве".
14. "Тарихи-мәдени мұра объектілерін қорғау және пайдалану туралы" Қазақстан Республикасының 1992 жылғы 2 шілдедегі № 1488-ХІІ Заңы.
15. Закон Республики Казахстан от 2 июля 1992 года № 1488-ХІІ "Об охране и использовании объектов историко-культурного наследия".

МАЗМУНЫ - СОДЕРЖАНИЕ

Алғы сөз	3
Предисловие	4
А	5
Б	35
В	49
Г	62
Д	82
Е	95
Ж	97
З	103
И	114
К	123
Л	154
М	159
Н	172
О	179
П	193
Р	229
С	242
Т	268
У	278
Ф	283
Х	289
Ц	293
Ч	295
Ш	298
Щ	304
Э	305
Ю	312
Я	316

Алматы қаласы Тілдерді дамыту басқармасының
тапсырысымен дайындалған

**ОРЫСША-ҚАЗАҚША
ТЕРМИНОЛОГИЯЛЫҚ
АНЫҚТАМАЛЫҚ СӨЗДІК**
(СӘУЛЕТ ЖӘНЕ ҚҰРЫЛЫС САЛАСЫ)

6

**РУССКО-КАЗАХСКИЙ
ТЕРМИНОЛОГИЧЕСКИЙ
СЛОВАРЬ-СПРАВОЧНИК**
(АРХИТЕКТУРА И СТРОИТЕЛЬСТВО)

Тех. редакторы Қосдаулетов Б.

Теруге 12.09.2009 берілді.
Басуға 14.10.2009 қол қойылды.
Пішімі 60x90^{1/16}. Офсеттік басылым.
Қаріп түрі «Times New Roman»
Шартты баспа табағы 22,0.
Есептік баспа табағы 21,5
Таралымы 1000